

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРАСНОАРМІЙСЬКИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

кафедра Соціально-гуманітарної підготовки

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ ТЕХНІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Матеріали

III регіональної науково-практичної конференції

12 березня 2009 рік

Красноармійськ
2009

УДК Ю: Ч 481
ББК 87:74.58

Філософсько-педагогічні аспекти формування свідомості технічної інтелігенції: Матеріали III регіональної науково-практичної конференції (12 березня 2009р.) – Красноармійськ, КП ДонНТУ, 2009. - 205 с.

Збірка містить оригінальні праці учасників науково-практичної конференції. Основні напрямки конференції-філософія вищої освіти в контексті Болонського процесу; оптимізація навчально-виховного процесу; технології професійного навчання; національна педагогічна спадщина; мовна компетентність в технічному ВНЗ.

Матеріали розраховані на широке коло науковців, викладачів, студентів.

Оргкомітет конференції:

к.т.н., доцент директор КП ДонНТУ Ляшок Я.О.

к.і.н., доцент Дяченко Н.І.

ст.. викл. Самофалова Т.В.

Комп'ютерна верстка та обкладинка: Пославська О.П.

ЗМІСТ

Костенко В.І. проректор ДонНТУ	
Вітальне слово	7

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сергиєнко Л.Г., Винник Е.А., Сергиєнко Н.И., з. Красноармійськ	
Проблемы инженерной психологии обучения и дидактики высшей школы .	8
Білецька Л.Л., м. Красноармійськ	
Європейський напрямок – реформи чи проблеми?.....	13
Василенко А.І., м. Красноармійськ	
Суспільне життя та правосвідомість молоді.....	17
Давидов П.Г. м.Донецьк	
Формування нової парадигми філософії вищої освіти на підґрунті лібералізації та індивідуалізації освіти	20
Додонов Р.А., з. Донецьк	
К вопросу об архетипах интеллигенции	25
Додонова В.И., з. Донецьк	
Легко ли быть молодым?.....	29
Дорофєєв Б.В., Шинкаренко І.В., м. Красноармійськ	
Формування корпоративної культури вузу та роль ЗМІ у цьому процесі	33
Дяченко Н.І., м. Красноармійськ	
Інформаційна нерівність як соціально-педагогічна проблема	36
Путрегай. С.В., Шинкаренко І.В., м. Красноармійськ	
Современное высшее образование в условиях экономического кризиса.....	38
Соколовский В. П., Гусева А. Е., з. Красноармійськ	
К проблеме социально-гуманитарного образования в вузе	43
Сименко Р.Д., з. Красноармійськ	
Высшее образование в условиях глобализации	47
Фоменко М.В., з. Донецьк	
Философские аспекты формирования инженерного мышления студентов ..	53

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Білогуб О.Ю Яцюк М. М., м. Красноармійськ	
Проблеми розвитку студентського самоврядування у вищих навчальних закладах (законодавчий аспект)	57
Бутурлімова Т.М., м. Димитрів	
Психологічні засоби стимулювання учнів до самореалізації	59
Гобиш Н.В., м. Димитрів	
Діагностика творчого потенціалу особистості учня	63
Кашкарева А.С., Сервачак Е.В., з. Красноармійськ	
Подростки и их родители: кризис взаимоотношений	66
Клімова Н.О., м. Красноармійськ	
Формування життєвих компетентностей через організацію контролю за самоосвітньою діяльністю учнів	71

Кушнір Ю. В., м. Донецьк

Сприйняття національного питання учнями загальноосвітніх шкіл України
(на прикладі шкіл Донецької області) 73

Лещова О.С. Дяченко Н.І., м. Красноармійськ

Міжособистісні конфлікти: конструктивні і деструктивні аспекти 82

Соловьева В. В., Лешенко Н., г. Красноармейск

Сравнительный анализ психологического воздействия и эмоционального
отношения ребенка к зарубежной (авторской) и народной сказкам 87

Липинський В.В., Яцюк М.М., м. Донецьк

Концепція і модель соціального захисту дитинства в УРСР (20-і роки
XXст.) 89

Нагорна К.Д., Яцюк М.М., м. Красноармійськ

Студентське самоврядування в Україні: реальність чи містифікація?..... 93

Самофалова Т.В., м. Красноармійськ

Тестування і його роль у системі самостійної професійної підготовки
студентів 95

Токовенко А., Сервачак О.В., м. Красноармійськ

Дитяча агресивність: причини, наслідки, засоби корекції 98

Фоміна Н.В., м. Димитрів

Форми психолого - педагогічної діагностики і науково обґрунтованого
прогнозування 105

Федоренко В.Ф., г. Красноармейск

Лицей – школа життєтворчества 107

Ялдишева С.В., м. Красноармійськ

Технологія психолого-педагогічного супроводу обдарованих та здібних
дітей 108

Яцюк М.М., м. Красноармійськ

Мережі установ соціального захисту дитинства в УРСР 112

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ

Вискребець А.С., Немцева Н. С., м. Красноармійськ

Мовні реалії та проблеми їх перекладу 116

Онанко Т.В., Пшеничнюк А.И., г. Красноармейск

Эдвар Лир и его вклад в английскую поэзию нонсенса 122

Онанко Т.В. Юсин А.В., г. Красноармейск

Американизмы, отражающие особенности избирательной системы США .. 125

Смілянська Н.В., м. Красноармійськ

Мовленнєвий етикет ділової людини 130

Смірнов В.В., Немцева Н.С., м. Красноармійськ

Суржик – проблема української мови 132

Скалозуб О.М., м. Красноармійськ

Навчання англomовного діалогу-дискусії студентів технічного ВНЗ 135

Скалозуб О.М., Скалозуб Л., м. Красноармійськ

Відбір лексичного матеріалу для студентів економічних спеціальностей 138

РОЛЬ ВНЗ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗБУДОВІ РЕГІОНУ

Дяченко Н.О., м. Красноармійськ

Економіко-правові проблеми корпоративного управління в Україні 142

Дяченко Н.І., Крохмалюк І.В., м. Красноармійськ

Проблемний характер визначення окремих видів інтелектуальної власності
в законодавстві України 144

Ищенко Д.В., Шинкаренко И.В. м. Красноармейск

Украинский средний класс в условиях мирового экономического кризиса .. 150

Иванисов С.Н., г. Красноармейск

Энергосбережение как фактор энергобезопасности Украины в условиях
глобализации 153

Клименко Н., Пелехань І.Г., м. Красноармійськ

Проблеми українського кіномистецтва: минуле і сучасність 157

Левченко В.В. Дяченко Н.І., м. Красноармійськ

Управління охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності: пошук
нових методів здійснення 161

Липинський В.В., Кравчук Х.А., м. Донецьк

Форми та методи регулювання соціального складу ВНЗ у 1920-х рр..... 164

Липинський В.В., Василенко О.В., м. Донецьк

Адміністративний тиск на науково-педагогічну інтелігенцію в УСРР у
1920-ті рр..... 170

Пархоменко М.М., м. Красноармійськ

Деякі аспекти правової освіти студентів технічних вузів 174

Рязанцев Н.А., м. Красноармійськ

Демографические проблемы в Украине, их причины и следствия 176

Рязанцев А.Н, Рязанцев Н.А., м. Красноармійськ

Проблема истины в теории выбросов 181

Рак Ю.І, Шинкаренко І.В., м. Красноармійськ

Вертеп і вертепна драма: історія і сучасність 184

Сорока Т.М. Дяченко Н.І., м. Красноармійськ

Правові проблеми класифікації об'єктів інтелектуальної власності в
Україні 188

Шинкаренко І.В., Анікєєва А.М., м. Красноармійськ

Український джаз – від краю до краю 192

Черкавская Т.М. г. Днепропетровск

Методологические подходы исследования экономики 195

Якушев О.В., Шинкаренко І.В., м. Красноармійськ

Роль молоді в соціально-культурній розбудові регіону 197

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 201

Костенко Володимир Іванович
*проректор Донецького національного
технічного університету*

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники конференції!

Національна доктрина розвитку освіти України XXI століття проголошує пріоритет гуманістичних ідеалів, орієнтацію на творчу діяльність і неповторність особистості фахівця з вищою освітою.

Усвідомлення цих факторів та посилення інтеграційних процесів сприяло започаткуванню Болонського процесу. Приєднання до Болонської декларації насамперед полягає у зміні філософії національної освіти. На відміну від директивної системи освіти, сучасна система повинна базуватися на ринкових засадах попиту і пропозиції. Якщо ідеалом радянського спеціаліста був «червоний» диплом, то ідеал сьогодення є спеціаліст, який має ґрунтовні теоретичні знання і вміє застосувати їх на практиці, конкурентноспроможний на ринку праці.

Демократизація освіти передбачає створення педагогіки співробітництва, формування стосунків між студентами і викладачами на принципах гуманності, сумісної творчості і відповідальності. У зв'язку з цим особливої уваги в освітньому менеджменті потребують учасники процесу щодо набуття відповідних окремих професій компетенцій. Викладач виступає як менеджер процесу навчання, проектує і організує його, формує необхідні практичні завдання, формує відповідну методологію. Діяльність студента здійснюється через призму морально-етичних категорій, цінностей та потреб. Однією з головних гуманістичних цінностей Болонського процесу і є те, що студент повинен розуміти – за свою працю він отримає те і саме стільки, на скільки він попрацює. Байдуже відношення до отримання якісної професійної освіти сьогодні проявить себе через деякий час у вигляді меншої заробітної платні, програшу під час конкуренції при прийомі на роботу тощо.

Саме поєднання європейського освітянського раціоналізму з кращими національними традиціями, на нашу думку, дасть змогу отримати той позитивний результат, яким, на думку Й.Песталоцци, є пробудження духовних сил і пізнавальних здібностей.

Цим актуальним питанням присвячена наша конференція, учасників якої об'єднує прагнення знайти шляхи і відповідну методологію формування свідомості технічної інтелігенції на засадах новітніх педагогічних технологій.

Знаковими для нашої конференції є дві події: по-перше вона працює в дні пам'яті великого гуманіста і демократа, народного поета Тараса Григоровича Шевченка; по-друге, Красноармійський індустріальний інститут в цьому році відсвяткує своє 50-річчя.

Позитивним є і те, що проблематика конференції, окреслена кафедрою соціально-гуманітарної підготовки КП ДонНТУ, викликала зацікавленість не тільки викладачів нашого навчального закладу, але і наукової спільноти регіону педагогів, середніх освітніх закладів, студентів і громадськості міста.

Маємо надію, що конференція пройде в атмосфері творчості, плідної праці і стане помітним внеском до загальної справи – формування світоглядних орієнтирів підготовки технічної інтелігенції західного Донбасу.

Успіху і творчої наснаги всім учасникам конференції!

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сергиенко Л.Г., Винник Е.А., Сергиенко Н.И.

ПРОБЛЕМЫ ИНЖЕНЕРНОЙ ПСИХОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ И ДИДАКТИКИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Характерная особенность современного этапа развития общества состоит в том, что он, так или иначе, «втягивает» в свой поток все области научного знания - и фундаментальные, и, тем более, прикладные. Расширяющаяся база его роста охватывает не только технические и естественные, но, прежде всего, общественные и гуманитарные науки. Эта общая тенденция находит свое выражение и в развитии психологической науки. В связи с созданием и широким использованием новых технических средств, относящихся к предметно-практической деятельности, познания и общения человека возникла задача согласования с ним данных проблем. Это и вызвало к жизни особую отрасль науки – **инженерную психологию**, которая ориентирована, в первую очередь, на современное производство. Это и понятно: чаще всего роль научно-технического прогресса оценивается применительно к развитию производства, а более широко - всей экономической базы общества. Поэтому вопросы, которые изучает инженерная психология, сегодня являются **актуальными**.

Но есть и другая задача, решение которой чрезвычайно значимо для развития общества. Это задача использования достижений научно-технического прогресса для создания средств развития человека. Напомним в этой связи высказывание Ф.Энгельса о том, что, чем более высокого экономического уровня достигает общество, тем большей становится относительная доля средств развития человека в общем объеме производства [1]. Хотелось бы отметить, что создание и совершенствование средств развития человека — это особая задача, решение которой требует специальной индустрии.

Одно из наиболее значимых в этом смысле достижений научно-технического прогресса - это создание ЭВМ, которые академик А.П. Ершов назвал одухотворенными продуктами творчества человека [2]. Они становятся все более универсальными и открывают принципиально новые пути для умственного развития. Применение ЭВМ в роли средств умственного развития (и умственного труда) - это качественный скачок исторического масштаба, имеющий не меньшее значение, чем письменность или книгопечатание.

Иногда высказывается мнение о том, что одним из следствий научно-технического прогресса является перегрузка человека информацией и что

непрерывно увеличивающийся ее объем превышает возможности человеческого мозга по ее усвоению; в результате, как часто утверждают, создается стрессовая ситуация. На наш взгляд, такая точка зрения основана на недоразумении: здесь неправомерно сопоставляются объемы информации, накапливаемые обществом, и возможности, а также потребности отдельного индивида. Ведь никто не требует, чтобы каждый человек овладевал всей информацией, которой располагает общество. Поэтому роль современной информационной техники состоит не в том (как иногда утверждают), что она помогает человеку «справляться» с растущей информацией. Главное состоит в другом: компьютеры значительно расширяют для каждого человека возможности доступа к информации, накапливаемой обществом, и ее оперативного использования. И что еще более важно: компьютеры (и другие виды современной техники) могут быть использованы как средства развития умственных способностей человека. Мы имеем в виду общие родовые способности (прежде всего их операционные и функциональные компоненты), которыми обладает любой нормальный индивид как представитель вида *Homo sapiens*.

С нашей точки зрения, неверно связывать умственные способности человека только с высшим (вербально-логическим) уровнем психического отражения и соответственно лишь с вербально-логическими памятью и мышлением. Эти способности включают в себя также «сенсорно-перцептивный» и «представленческий» уровни и соответствующие им способности, которые проявляются (и существуют) в процессах ощущения и восприятия, образной памяти и воображения. Хотя, разумеется, ведущая роль принадлежит мышлению.

Исходным уровнем умственного (и психического) развития индивида является «сенсорно-перцептивный». Впрочем, являясь исходным, этот уровень не теряет своего значения в течение всей жизни человека. В психологии сформировалось и развивается особое направление, связанное с разработкой специальных методов именно «сенсорно-перцептивного» обучения, прежде всего в трудах Б. Г. Ананьева [3], Дж. Брунера [4], А. В. Запорожца [5], Н. Н. Поддьякова [6]. и др. Использование результатов их работ имеет, на наш взгляд, очень большое значение для создания и применения технических средств развития «сенсорно-перцептивных» способностей.

Уже сейчас вполне возможно создать целую систему специальных средств для развития таких способностей (например, диапазона чувствительности, дифференциальных порогов, глазомера операций шкалирования сенсорных сигналов и т.д.). Эта система позволит более полно и эффективно использовать дидактический принцип наглядности; ведь современная техника дает возможность иллюстрировать образами самые высокие абстракции. Существует, например, учебный фильм, созданный совместно физиками и психологами, который делает наглядными основные положения теории относительности. В частности, в нем показано, как должно было бы изменяться зрительное восприятие человеком некоторых простых предметов, если бы скорость его движения по отношению к ним увеличивалась от нуля до скорости света. В фильме зритель как бы поставлен в положение водителя, который ведет машину с увеличивающейся скоростью, т. е. используется так называемый эффект

присутствия. Строгие расчеты, основанные на законах физики и зрительного восприятия, позволили создать очень яркий и легко запоминающийся образ.

Такие методы формируют у человека целостный и вместе с тем дифференцированный «перцептивный» образ, что без применения техники невозможно. В целом, использование специальных технических средств «сенсорно-перцептивного» развития может очень сильно содействовать формированию такого интегрального качества личности, как наблюдательность.

Следующий, «представленческий», уровень познавательных процессов связан со способностями образной памяти и воображения. На этом уровне применение компьютера позволяет решить две основные задачи: во-первых, человек учится пользоваться искусственной «внешней» памятью и, во-вторых, у индивида развивается естественная, «внутренняя» память. В принципе, можно разработать такие психологически обоснованные компьютерные программы, которые обеспечили бы совершенствование, усиление именно тех характеристик представлений и памяти, которые отвечают потребностям умственного развития данного конкретного индивида, и нивелирование тех, которые сдерживают это развитие. Особенно большие возможности компьютеризация предоставляет для развития у человека «мнемических» операций.

В функциональном плане образная память развивается на полимодальной основе. При этом у большинства людей доминирующую роль играет зрение, которое как бы вбирает в себя информацию, получаемую всеми другими органами чувств. Однако у некоторых людей доминируют и другие модальности. Использование технических устройств, трансформирующих сигналы из одной модальности в другую, позволяет усилить общую полимодальную основу памяти, а также, если это по каким-то причинам необходимо, изменить соотношение «доминантных» и «субдоминантных» модальностей (Б. Г. Ананьев). Важная роль в развитии памяти принадлежит такому компоненту механизма ее функционирования, как ассоциации. Конечно, сводить память только к ним - большое упрощение и искажение сути дела. Тем не менее, ассоциация - это реальный факт в развитии «мнемической» способности и вообще умственной деятельности индивида. Богатство ассоциаций, вместе с тем, выступает в качестве одной из предпосылок развития воображения и образного мышления.

К «представленческому» уровню познавательной функции психики относится, также, их использование при помощи традиционных методов, однако это часто оказывается затруднительным, а иногда и просто невозможным. Компьютеризация обучения качественно изменяет ситуацию: она может существенно помочь формированию у человека умений «видеть» вопрос, формулировать гипотезы, проверять их (в самом ходе решения задачи), производить умственный эксперимент и т.д. Работа с компьютером позволяет человеку в сам процесс решения задачи как бы включать «куски» уже готовых, созданных другими людьми операций. Благодаря этому он освобождается от необходимости самому проходить весь путь решения. Поэтому, компьютер способен существенно помочь отработке стадий процесса мышления, его основных операций и переходов от одних форм к другим.

Таким образом, можно утверждать, что применение достижений научно-технического прогресса (в особенности ЭВМ), если оно опирается на знание психологических законов, открывает огромные возможности для создания средств ум-

ственного развития человека - его способностей, реализуемых в процессах ощущения и восприятия, памяти, воображения и мышления, а более широко - интеллекта, в котором интегрируются все познавательные процессы.

До сих пор речь шла, в основном, о когнитивной (познавательной) функции психики. Однако, компьютеры могут быть полезны для развития также регулятивной и коммуникативной функций мышления. В этой связи возникает множество проблем, которые требуют специального исследования. Остановимся лишь на одной из них. Речь идет о роли компьютера в развитии у человека умения планировать свою деятельность (т.е. регулятивной функции). Пользуясь компьютером, он может достаточно быстро «просматривать» существующие, а также возможные в дальнейшем условия выполнения деятельности, расчленять основную задачу на подзадачи, «проигрывать» возможные варианты достижения цели, оценивая достоинства и недостатки каждого из них.

Важнейшая роль в целобразовании и формировании плана деятельности принадлежит процессам антиципации (предсказания, предвосхищения). Компьютер - при его разумном использовании - может стать мощным средством развития практически всех уровней антиципации, особенно «представленческого» и «вербально-логического». В предметно-практической деятельности человек обычно может оценить точность антиципации лишь по конечному результату деятельности (отдельные моменты - по промежуточным результатам). Пользуясь компьютером, он получает такую возможность еще до начала деятельности, «проигрывая» в короткое время всю систему основных действий. При этом можно заранее оценить результаты потенциальных действий, свободно «передвигаясь» как от начального момента деятельности, к конечному результату, так и в обратном направлении. Более того, человек оказывается в состоянии планировать свои действия с учетом возможных ответных действий со стороны своих партнеров (в условиях сотрудничества) или противников (в условиях соперничества). Иначе говоря, он может формировать довольно сложные планы (стратегии) деятельности с учетом не только изменений ее объекта, но и действий других людей.

Таким образом, компьютеризация может содействовать развитию у человека приемов и способов так называемой операциональной логики - логики организации деятельности.

Практически всем известно утверждение, что системообразующим фактором сложного процесса умственного развития является обучение человека. Именно в ходе обучения создаются условия для этого развития, формируются его внешние и внутренние факторы, обеспечивается «перевод» предпосылок в реальные события и т. д., т. е. обучение организует всю систему детерминант умственной деятельности. Естественно поэтому, что вопрос о средствах развития человека имеет общее значение для всех этапов и форм обучения. Очень важно определить, какие технические средства наиболее целесообразно использовать на разных этапах обучения человека. Недаром один из важных аспектов реформы среднего образования - совершенствование его материально-технической базы, в частности, широкое использование современной техники. К сожалению, научно обоснованной перспективной программы внедрения достижений техники в учебный процесс до сих пор еще нет. С нашей точки зрения, к совершенствованию материально-техниче-

ской базы системы образования нужно подходить как к совершенствованию средств развития человека.

Применение компьютера в процессе обучения имеет два направления. Одно из них - использование их как средств обучения разным предметам, т. е. для формирования у обучаемых определенных знаний, умений, навыков, а также для развития их общих способностей. И второе направление - изучение самого компьютера: прежде всего, это изучение программирования.

В первом направлении компьютер может использоваться для обучения любому школьному и вузовскому предмету (и такой опыт давно имеется). Важно только, чтобы ЭВМ была правильно включена в ту учебную деятельность, которой занимается обучаемый. Разумеется, для этого необходима разработка специальных программ, которые должны основываться на законах умственного развития человека, т. е. законах психологии и принципах дидактики.

Это значит, что возникла необходимость в развитии особой пограничной отрасли науки на стыке психологии и дидактики, с одной стороны, и информатики и вычислительной техники - с другой. Она называется условно «дидактической информатикой». В ее рамках психология призвана раскрывать законы умственного развития человека, дидактика - разрабатывать на их основе методы и принципы организации процесса обучения как главной детерминанты умственного развития, а информатика - формулировать эти законы, методы и принципы в виде программ, реализуемых аппаратными средствами вычислительной техники. Специфика таких программ (в отличие, например, от программ управления технологическим процессом на производстве) состоит в том, что их адресат - активный субъект, деятельность которого не всегда однозначно подчиняется предписаниям программы; пожалуй, полного подчинения не бывает никогда. Жесткой, однозначной связи между программой и учебной деятельностью нет. Программа не предопределяет эту деятельность, а является лишь одним из ее средств. Как будет реализоваться программа - это зависит от процесса оперирования с образами, их трансформации и комбинирования. Компьютеры могут выступить в роли очень мощного средства развития этих операций у человека. ЭВМ дают возможность «воочию» познакомить его со всей совокупностью операций воображения, показывая на экране дисплея, как комбинируются, рекомбинируются, акцентируются, преобразуются по масштабу и т. п. те или иные образы. Возможности компьютеров в этом плане чрезвычайно широки. Они позволяют человеку, создавшему некоторый «внутренний» образ, как бы перенести его из головы на экран дисплея и работать с ним (изменять, уточнять) как с внешним объектом. Это значит, что компьютер может включиться в сам процесс воображения.

Остановимся насколько на роли ЭВМ в развитии операционной стороны мыслительных способностей. Как известно, основные операции мышления - обобщение и абстрагирование, анализ и синтез, в том числе и такая его форма, как анализ через синтез. К этим операциям относятся все виды умозаключений и аналогий. Эффективность формирования у человека умения делать обобщения существенно зависит от того, как ему подается фактический материал: просто ли в виде отдельных иллюстраций, примеров, иногда выбираемых случайно, или как организованная система, направленная от тождественных до взаимоисключающих (противоположных) систем. Доказано, что второй вариант намного более эф-

фактивен. При формировании у обучаемых обобщений (понятий) особенно важно раскрыть весь «спектр» обобщаемых объектов, выделив его крайние варианты и «критические точки». Вместе с тем требуется раскрыть формируемое обобщение (понятие) в определенном теоретическом аспекте. Иначе говоря, для того, чтобы обучаемые овладели операциями обобщения, необходимо сочетать методы их эмпирического и теоретического обеспечения.

Выводы

В высшей школе уже давно сложилась традиция идти в процессе обучения от единичного - к общему, от конкретного - к абстрактному. Но это лишь одно направление живого процесса познания; другое направление - от общего к особенному и единичному, восхождение от абстрактного к конкретному. При реализации этого направления необходима система, а не отдельные примеры, вкрапленные в общую «индуктивную логику» обучения. К сожалению, в плане создания такой системы традиционные методы обладают рядом ограничений. Методы, основанные на использовании ЭВМ, дают возможность преодолеть эти ограничения и обеспечить гармоничное сочетание обоих направлений познания, т. е. диалектическое единство переходов от конкретного к абстрактному и от абстрактного к конкретному в живом процессе мышления.

Многие психологи отмечают, что в процессе мышления объект как бы поворачивается к человеку разными сторонами, и это позволяет выявлять его скрытые свойства; что в ходе работы с объектом возникают не только прямые, но и побочные продукты, обнаружение которых дает толчок творческому решению задачи (Я. А. Пономарев – [7]); и наконец, что важным моментом процесса мышления является умственный эксперимент (А. П. Чернов – [8]).

Литература

1. К.Маркс, Ф. Энгельс. Соч., т. 34, С.137.
2. Ершов А.П. Терминологический словарь по основам информатики и вычислительной техники. – М., 1991. – 159с.
3. Ананьев В.Г. Человек как предмет познания. Л., Изд-во ЛГУ, 1968. - 338с.
4. Брунер Дж. Психология познания. – М., 1977.
5. Запорожец А.В., Венгер Л.А., Зинченко В.П. и др. Восприятие и действие. – М., 1967.
6. Подъяков Н.Н. Мышление школьника. – М., 1986.
7. Пономарев Я.А. Психология творчества. М., изд-во «Наука», 1976.
8. Чернов А.П. Психологические особенности структуры воображения. М., 2001.

Білецька Л.Л.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАПРЯМОК – РЕФОРМИ ЧИ ПРОБЛЕМИ?

Сьогодні ведеться чимало дискусій про шлях реформування вищої школи. Міркують над цією проблемою вчені, всі, кому не байдужа доля вітчизняної вищої школи. Стверджують, що Болонський процес – це така різномірна, суперечлива річ, що можна говорити все, що завгодно, і майже все це буде правдою.

Сьогодні складно знайти однозначну відповідь на запитання, чого у контексті Болонського процесу більше: конструктивних рішень чи по-новому заявлених

проблем? Серед пріоритетних напрямків реформування й модернізації вищої освіти слід вказати на необхідність створення освітнього середовища, що забезпечує гармонізацію інтелектуальних, емоційних і духовно-моральних основ в атмосфері університетського життя. Основною ідеєю дискусій про шляхи реформування вищої школи є заперечення непродуманих дій, коли під гаслом виконання вимог Болонської угоди руйнується унікальна система освіти, яка творилася впродовж тривалого часу з урахуванням слов'янського менталітету, традицій і перспективного бачення майбутнього.

Найбільш загальне уявлення про особистість спеціаліста дають стандарти вищої та середньої спеціальної освіти: сучасний спеціаліст має оволодіти ґрунтовною філософською підготовкою, економічним мисленням, навичками керівної, організаторської та виховної роботи, активними методами використання електронно-обчислювальної техніки стосовно профілю своєї діяльності, високою культурою, знанням іноземної мови. Такий спеціаліст вирізняється ініціативною та відповідальністю, потребою в постійному оновленні та збагаченні своїх знань, здатністю сміливо приймати новаторські рішення й активно впроваджувати їх у життя. Адже у XXI сторіччі не природні багатства, не територія, а високі технології, знання, інтелект будуть основою формування нової економіки, джерелом добробуту та якості життя населення тієї чи іншої країни.

Сьогодні істотно змінюються вимоги до володіння іноземною мовою фахівцями всіх рівнів, першорядного значення набувають практичні навички, що передбачають знання мови на усному та писемному рівнях, уміння використовувати іноземну мову у своїй професійній діяльності. Нині вільне володіння декількома іноземними мовами є нормою і показником освіченості особистості. На жаль, мовна стратегія освіти все ще залишається проблемою за сімома замками. Від студентів вимагається рівень володіння іноземною мовою в обсязі, достатньому для спілкування з іноземними партнерами, коли більшість викладачів спеціальних дисциплін (у технічному ВНЗ) не в змозі написати іноземною мовою навіть анотацію на свою наукову статтю.

Ми маємо зорієнтувати зміст, а відповідно зусилля студента на формування знань базових законів, понять, знань кожного предмета, наближати навчання до практичного життя, формувати творчий підхід, самостійність мислення, уміння застосувати вивчене у вищому навчальному закладі в практичній діяльності. При цьому виходити з того, що: «Вчитель не той хто навчає, а той у кого вчаться» і, відповідно: «Студент не той кого навчають, а той, хто вчиться».

Орієнтація зарубіжної вищої школи на індивідуалізацію навчальної роботи й дистанційне навчання студентів не зовсім відповідає специфіці педагогічної праці. За своєю природою їй властивий колективний характер. У ній завжди присутні дві сторони: той, хто передає соціальний досвід, і той, хто опановує його. Проблема полягає в тому, щоб подолати розрив, який існує сьогодні між орієнтацією вищої школи на суцільну індивідуалізацію освітнього процесу та колективною природою праці людей.

Сьогодні акцент ставиться на самостійній, педагогічно нерегульованій роботі студентів, заміні живого спілкування з викладачем роботою з комп'ютером. Функції викладача вищої школи зводяться, часом, до моніторингу діяльності студентів, протоколювання результатів виконання завдань і виставлення балів.

Усе більше під освітнім процесом розуміють схему: «навчання – тест – іспит» у комп'ютеризованому (або тестовому) варіанті. Традиційний тест являє собою стандартизований метод діагностики рівня і структури підготовленості. У такому тесті всі відповідають на ті самі завдання, в межах заданого часу, в однакових умовах і за однаковою шкалою оцінювання відповідей. Кредитно-модульна система навчання орієнтує в основному на повну індивідуалізацію навчання, а нашим студентам катастрофічно не вистачає живого спілкування з викладачем. Студенти самі зізнаються, що в інституті можна навчатися мовчки: слухати лекції, писати конспекти, виконувати домашні завдання і реферати, писати модульні контрольні роботи. Достатньо за все це отримувати позитивні оцінки. Ще М. Сперанський виступав проти повної індивідуалізації університетської освіти, що привчає до одноманітності думок, «до одного роду смаків, одному обороту почуттів і рухів».

Ніхто не заперечує що інтерактивна модель дистанційного навчання сприяє розвитку творчої уяви, фантазії мислення. Однак без живого спілкування, педагогічної взаємодії, співпраці, та співтворчості викладача й студента неможливо сформувати в майбутнього фахівця комунікативну культуру, розвинути організаторські й управлінські здібності. Важливо усунути традиційні підходи до освітнього процесу у вищій школі, засновані на простій передачі знань. В.О. Сухомлинський вважав, що складовими педагогічного процесу є наука, майстерність і мистецтво.

Вища освіта підпадає під загальні закономірності соціально-економічного розвитку, а відтак, все більш відчутніші та чи не основні рушійні сили її на початку нового тисячоліття – це інноваційна праця всього персоналу та інтелектуальний капітал вищого навчального закладу. Основний викладацький склад вищої (технічної) школи не знайомий з педагогікою й методикою педагогічного процесу. Багато викладачів – це вчорашні випускники цього ж ВНЗ яким, звісно не вистачає педагогічної підготовки. У підготовці кадрів важливо перебороти культ вузького професіоналізму, орієнтованого на певну спеціальність. Відомий математик О.Александров вважав, що спеціаліст повинен розуміти свою діяльність у загальному зв'язку, а, отже, з попереднім її станом, з іншими галузями науки, культури, техніки й громадського життя. «Коли цього немає, то з'являються математики, які бачать її тільки в алгоритмах, фізики, які розуміють її тільки у своїх рівняннях і експериментах; або історики й філологи, що не мають ніякого поняття про точні науки й біжать від них, як чорт від ладану, з німим побоюванням, що математизація погубить їх гуманітарність [3] Побутує думка, що всі, хто добре знає спеціальні предмети, можуть успішно займатися педагогічною діяльністю. Зниження якості освітнього процесу в різних типах навчальних закладів є наслідком ігнорування специфіки професії викладача.

Розуміючи під педагогічним професіоналізмом комплекс якостей особи, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності і включає такі елементи, як професійні знання і уміння, педагогічні здібності й педагогічна техніка; особливої значущості набуває необхідність розвивати уміння управляти собою, своєю поведінкою (емоціями, настроєм), а також його увага, спостережливість, уява і техніка мови. Обов'язки фізика-теоретика, або юриста-

практика й викладача фізики чи правознавства далеко не тотожні, тому й змістовна і методична сторона їхньої підготовки мають бути різними.

Вплив глобалізації на розвиток європейської вищої освіти може призвести до створення економічно неоднорідних освітніх організацій; переродження у зв'язку з комерціалізацією професора-просветителя та носія вищих зразків академічної етики у підприємця; девальвації місцевої університетської культури внаслідок поглинання її англо-американською моделлю вищої школи [2]

Суттєві додаткові витрати робочого часу викладача, спрямовані на контроль знань студентів, консультації, проведення індивідуальних занять у групах необхідно компенсувати шляхом їх включення до навчального навантаження педагогів. Адже функції викладача в навчальному процесі розширюються і він тепер виступає не лише в ролі лектора, консультанта, а стає своєрідним менеджером з організації пізнавального процесу. Тут не припустимий розрив між знаннями викладача та його методичними діями. Значна кількість наших викладачів поки що не готова до виконання такої ролі. Це саме зазначають і деякі з керівників МОН України (В. Домніч, В. Журавський, М. Згуровський), вважаючи, що кредитно-модульна система є важчою за попередню і потребує певної наукової та методичної роботи щодо її впровадження.[5]

В сучасній методиці викладання будь-якого предмета в університетах США, Швеції, Великої Британії, широко розповсюдженим є так званий метод «team-teaching» (командне навчання), коли заняття зі студентами одночасно проводять кілька викладачів, доповнюючи один одного. Це можуть бути викладачі одного профілю, або ж викладач спеціальної дисципліни і викладач іноземної мови за професійним спрямуванням. Саме в системному і міждисциплінарному підходах закладені основи вдосконалення і підвищення ефективності реалізації інноваційних технологій у сфері сучасної освіти.[6]

Сьогодні важливо прямувати до єдиної європейської системи освіти, грамотно будуючи освітню політику, стратегію й тактику з огляду на національні інтереси своєї країни, модернізуючи те, що застаріло, втратило зміст, але водночас, не втрачаючи того, що є досягненням, національним багатством вищої школи України.

Література

1. Буряк В. Методологічні засади педагогічної освіти // Вища школа. -2008 -№1 – С.35-36.
2. Брок-Утне Биргит. Анализ глобальных факторов, влияющих на современную образовательную систему на примере европейских университетов. // Высшее образование в Европе. -2002. -№3.- С.69.
3. Академік Олександр Данилович Александров // Воспоминания. Публикации. Материалы. – М., - 2002. - с. 307.
4. Виткалов В, О.Граб. Ефективність впровадження кредитно-модульної системи підготовки фахівців у контексті Болонської декларації.- Вища школа – 2008. - №1 -С.17-26

5. Вища освіта України і Болонський процес: Навч.посіб. / М.Стежко, Я. Болюбаш, В.Шинкарук, В. Грубіянко та ін; За ред..В.Кременя. – Тернопіль: Навч.книга – Богдан. – С.66
6. Інформаційні технології в системі інформаційної освіти. // В. Андрущенко, А.Олійник.-Вища освіта України. -2008. -№3
7. Дружеские письма М.М. Сперанского к П.Г. Масальскому. –СПб., 1863

Василенко А.І.

СУСПІЛЬНЕ ЖИТТЯ ТА ПРАВОСВІДОМІСТЬ МОЛОДІ

Згідно до визначення правосвідомості у теорії держави і права, правосвідомість – це вид або форма суспільної свідомості, що містить у собі сукупність поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та уявлень, які характеризують ставлення людини, соціальних груп і суспільства в цілому до чинного чи бажаного права та діяльності, пов'язаної з ним.

Якщо взяти молодь, як окрему соціальну групу суспільства, то можемо прослідити як право викликає те чи інше ставлення до нього, яке може бути позитивним або негативним.

Як і інші соціальні групи, молодь недостатньо має уявлення про право, а тому і своєрідне ставлення до законів і інших нормативно – правових актів, до діяльності суду і інших правоохоронних установ, до поведінки членів суспільства при застосуванні права.

Так як молодь має недостатній життєвий досвід, то це ставлення може бути раціональним, розумним, на рівні почуттів або емоцій чи настрою на момент вчинення дій. Визнаючи право об'єктивною реальністю, необхідно і визнавати наявність суб'єктивної реакції людей на право, що має назву як правосвідомість. Тобто, право і свідомість повинні співпадати у однієї особистості, а якщо є якісь неврегульовані або не витребувані особою знання, то правосвідомість буде відсутня, що вбачається на теперішній час у багатьох верств населення України, і в першу чергу – людей, які тільки починають своє свідоме та правове життя на теренах держави.

Як відомо, що правосвідомість, це категорія філософська і її не буває у чистому виді, вона тісно пов'язана з формами реальності і дійсності, а також з тими наслідками непередбаченої діяльності засобів масової інформації. Так, правосвідомість досить часто переплітається з моральними переконаннями і чим моральніше особа, тим сильніше в неї розвинута правова свідомість. Молодь, як і люди в цілому, оцінюють право з точки зору моральних категорій добра і зла, справедливого і несправедливого, совісті, гідності, правопорядку у суспільстві у цілому. При чому, незалежно від політичних поглядів правосвідомість у суспільстві набагато залежить від економічного розвитку держави, морально – етичного клімату, суспільних відносин і в подальшому в юридичній науці необхідно більше уваги приділяти цим критеріям, а не тільки вивчення правових наук.

У світі існує багато теорій розвитку правової свідомості у суспільстві – одні визнавали, що норми права, їх обов'язковість і примусовість живуть лише у свідомості людей, а звідси, що це явище психологічне(Л.Петражицький).

Г.Гегель приймав зовнішню примусовість права як зовнішній засіб регулювання свободи людини, а ідеологи комуністичного розвитку держави визнавали право класовим регулятором суспільних відносин та інше. При цьому всі вони були праві з своєї точки зору, так як правосвідомість, це категорія значно ширша і затрагує широке коло інтересів членів суспільства.

Сама категорія правосвідомості складається з двох основних елементів: правової психології та правової ідеології.

Якщо змістом правової психології виступають почуття, відчуття, емоції, переживання, настрої, звички, стереотипи, які виникають у людей у зв'язку з існуючими юридичними нормами та практикою їх реалізації. Як правило, у молоді настрої, переживання, відчуття, емоції переобладнають над відчуттям правової свідомості та правової поведінки, у зв'язку з чим останнім часом збільшилася доля злочинів, які скоєні неповнолітніми або особами до тридцятирічного віку. У той же час правова психологія найбільш розповсюджена форма усвідомлення права через його норми, частіше норм – приписи. Згідно до оцінки психологічних питань, право здійснює провідні призначення своєї соціальної сутності – такі як гуманізм, справедливість, рівність суб'єктів права, через норми права, які повинні бути доступними, понятими для всіх, які б не містили у собі суперечок та були дійовими. Ігнорування юридичної психології суспільства в правовій політиці держави не раз поверталось тим, чи іншим провалом державних заходів по досягненню соціальних цілей. Неприйняття або необізнаність населення психологічно тих чи інших заборон як реально закріплених, а дозволів – як соціально виправданих, веде, як правило, до серйозних проблем у реалізації нового законодавства, породжує численні труднощі в діяльності правоохоронних органів держави.

Правова психологія містить у собі і безсвідому поведінку, яка знайшла своє вираження у молоді, так як безсвідома поведінка знаходить своє вираження у таких чинниках як інтуїція, психологічний афект при скоєні проступків або злочинів, соціальне збудження, що диктується соціальним кліматом у суспільстві, колективі, родині. Також велике значення у правовій психології мають дії та прагнення, які не можуть усвідомлюватися молоддю внаслідок невеликого життєвого досвіду, психологічного настрою та обставин у які ця особа попадає.

Невід'ємною частиною правосвідомості є і правова ідеологія. На відміну від правової психології, ідеологія характеризується цілеспрямованим науковим або філософським осмисленням права як цілісного соціального інституту. Велике значення має ідеологія у розвитку усіх країн світу, так як через ідеологію знаходять відображення потреби і інтереси як окремих соціальних груп, так і народів, держав у цілому. Без ідеології не може бути ні однієї держави, так як це стержень суспільства, його невід'ємна частина, створюється і формується як окремими людьми, так і політичними або фінансовими групами. Велике значення має правова ідеологія у розвитку та вихованні молоді, яка ще не має політичного та життєвого досвіду, ніяких стереотипів поведінки, тому на теперішній час окремі групи націоналістичного толку або реакційні направили свої зусилля на політичну ідеологію своїх рухів, що дуже небезпечно.

Правова ідеологія повинна виявляти сутність соціального розуміння та правової поведінки особи у суспільстві. На теперішній час в Україні є спроби

поступового реформування правової системи з ціллю розбудови правової держави, яка повинна відповідати як загальнолюдським, так і національним інтересам та уявленням демократичного суспільства, але однієї яскраво вираженої концепції такої розбудови не існує. У той же час наявність соціально-культурної, історично-обгрунтованої ідеології в державі є життєво важливою умовою для любого суспільства, незалежно від його суспільно-державного ладу. В нашому суспільстві більш домінує ідеологія Заходу, як а принесена до нас засобами масової інформації та насильно культивується насильство, наркотики, проституція, що впливає на правосвідомість молоді та штовхає їх на вчинення необдуманих, „кіношних”, вчинків. Ця ідеологія чужа українському народу, так як культурна спадщина нашого суспільства досить велика і займає одне з провідних місць у світі.

На теперішній час у світі існує декілька держаних ідеологічних схем, систем, але з загального можна виділити деякі принципово важливі умови, які необхідні для подальшого розвитку держави:

Грунтування ідеології на культурній спадщині, традиціях народу та його суспільного життя;

Державна ідеологія не повинна бути відірвана від потреб суспільства і не виконувати замовлення відокремлених соціальних груп, як це діється на теперішній час;

Державна ідеологія не повинна підстроюватись під інтереси політичних партій а виконувати завдання загальносуспільного значення;

Головною ознакою державної ідеології є те, що вона повинна мати відповідну державну підтримку та матеріальну базу;

Державна ідеологія повинна об'єднувати суспільство, а не роз'єднувати та викликати у суспільстві негативні явища.

Таким чином, правосвідомість не є чимось ефемерним, а є невід'ємною частиною правової поведінки особи при розбудові держави, яка у свою чергу повинна враховувати як інтереси всіх членів, так і окремих груп населення, а у першу чергу, це торкається молоді, так як їй необхідно буде продовжувати плідну роботу по розвитку і утвердженню у свідомості людей моральних цінностей, які необхідно ставити на перше місце у ідеології, моральних оцінок їх діяльності та моральності у суспільстві в цілому, повернення до духовного надбання суспільства, спілкування з братніми народами, розвивати культурну спадщину, а на підставі цього, і формування позитивного іміджу Української держави у світі. У зв'язку з цим необхідно спрямувати діяльність держави, громадських організацій та суспільства на розвиток правосвідомості з метою формування у молоді відповідних позитивних уявлень, поглядів цінностей, що забезпечують додержання, використання і виконання юридичних норм та правил поведінки. Деякі кроки у цьому питанні вже зроблені але цього замало. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 29 травня 1995 року №336 була затверджена Програма правової освіти населення, це один крок, але ця робота повинна проводитися постійно цілеспрямовано, з залученням широкого загалу науковців, педагогічних працівників, правоохоронних та держаних органів шляхом проведення конференцій, лекторіїв, виставок, чого, на жаль не існує на

сьогоднішній день, так як по України на декілька десятків науково-практичних конференцій заплановано тільки три з проблем правової поведінки та права.

Давидов П.Г.

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ФІЛОСОФІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ПІДГРУНТІ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Глобальні трансформації, що відбулися протягом двох останніх десятиліть в світі, в житті людства в цілому, не могли не торкнутися системи вищої освіти. Вже зараз процес інтелектуального розвитку суспільства є необхідною умовою економічних досягнень держави, а тому проблема якісного вдосконалення освіти постає особливо актуальною. Вже зрозуміло, що система освіти, яка існує, і яка заснована на передачі знання, не задовольняє інтересам розвитку суспільства.

Саме тому На межі XX-XXI ст. в багатьох зарубіжних країнах були здійснені перші дослідження місця, ролі та стану університетської освіти, а також намічені шляхи її трансформації під впливом процесів глобалізації, економіки знань, європейської інтеграції, входження в Болонський процес.

У багатьох країнах Європи створення нової концепції якості освіти є досить актуальним, це помітно у дискусіях щодо політики в галузі вищої освіти. Цей інтерес зумовлює кілька причин: занепокоєння суспільства зростанням загальних витрат на освіту; значне розширення системи освіти в Західній Європі (зростання кількості студентів, розширення сфери знань, збільшення мережі навчальних закладів тощо); більша відкритість нинішнього суспільства, яка пов'язана з високим розвитком засобів зв'язку та інше.

Кризу вищої освіти, зокрема й університетської, більшість дослідників пов'язують з надмірною спеціалізацією ("професіоналізацією") цієї освіти та утилітарним ставленням до неї. Як зазначає В. Гусев, проблема реформування університетської освіти вже не освітянська проблема, адже вона набула вже важливого соціального, а то й загально філософського значення. Тобто науковий пошук шляхів розв'язання цієї проблеми стає невіддільним від теоретичних та прикладних досліджень в руслі тенденцій постіндустріального розвитку, економіки знань, які змінюють парадигму освіти. Так роль вищої освіти у XXI ст., місії сучасної університетської освіти розглядаються в працях теоретиків постіндустріального суспільства Д. Белла, М. Гайдегера, П. Друкера, В. Іноземцева, М. Кастельса, Х. Ортега-і-Гассета, М. Портера, Е. Тоффлера, К. Ясперса інш; різні аспекти висвітлені в роботах фундаторів теорії людського капіталу Т. Шульца., Г. Беккера, М. Блауга, питання побудови інноваційної моделі розвитку С. Вовканича, А. Гальчинського, В. Гейця, М. Долішнього, С. Злупка, О. Лапка, А. Чухна, В. Семиноженка, Б. Маліцького інш.; розвиток вищої освіти в працях В. Андрущенка, І. Дідика, О. Грішньої, Б. Данилишина, М. Долішнього, М. Дробнохода, М. Згуровського, С. Злупка, І. Каленюка, Р. Кігеля, П. Кононенка, К. Корсака, О. Кратта, В. Кременя, В. Куценко, М. Ніколаєнка, В. Новікової, Т. Оболенської, А. Погрібного, Л. Семів, О. Сидоренка інш.

Ретроспективний аналіз різних освітніх парадигм показує, що дослідники пов'язують їх зміну з трансформацією культурних моделей освіти в Європі та Америці у XVIII, XIX та XX століттях. Розвиток соціокультурних моделей освіти за схемою "Просвітництво – Модерн – Постмодерн" визначає специфічну роль та відповідну певній історичній епосі місію університету, яка постійно оновлювалася в переході від класичного університету до модерного, від модерного університету – до постмодерного. Так, у просвітницькій моделі освіти університет – це інституція, де відбувається розподіл знань на автономні дисципліни, строге дотримання границь між ними, систематизація і класифікація предметних областей у середині окремих наук. За модерністською моделлю в діяльності факультетів університету переважає дослідницька практика, розроблення проблематики предметів і методів нових дисциплін, а освіта й виховання стають вторинними. Постмодерністська модель освіти базується на новій парадигмі вищої освіти, за якою ролі агентів навчального процесу підпорядковані тому, щоб навчити студента вчитися. Постмодернізм приносить нове розуміння науки як міждисциплінарного феномену, і в системі закладів освіти чільне місце займає дослідницький університет.

В сучасних умовах конкурують три парадигмальні типи освіти: просвітницька (опирається на традиції просвітництва); індустріальна (враховує реалії індустріального суспільства, але не може забезпечити розвиток освіти в умовах загальносистемних соціальних змін); постіндустріальна (формується разом із становленням постіндустріального суспільства). Просвітницька парадигма освіти пов'язує своє існування з класичним університетом. За індустріальною парадигмою відбувається повне руйнування підвалин класичного університету з притаманними йому академічною свободою, автономією, повагою до людської індивідуальності, національними цінностями. Парадигма інноваційної освіти пов'язується з інноваційною освітою, провідною роллю університетів в суспільно-економічному житті країни.

Кінець XX – початку XXI ст. характеризується постійно зростаючими обсягами знань, інформації, інновацій, якісно нових технологій тощо. Це потребує системної зміни університетської освіти при збереженні її універсальності та фундаментальних основ.

Узагальнено інформація про особливості сучасного університету, його місію, міститься в документах міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ВБ, ЄС) та документах національного рівня. Їх положення визначають наступні риси сучасного університету:

- університети – центри культури, знань, досліджень; вони мають виконувати почесну місію розповсюдження знань серед нових поколінь; навчальний процес в університетах має бути невіддільним від дослідницької діяльності (Велика Хартія Університетів, 1988р.);
- більш тісна участь університетів як центрів дослідницької роботи у вирішенні актуальних суспільних проблем своїх регіонів (ЮНЕСКО, 1996 р.)
- університети як центри розвитку освіти для дорослих і неперервної освіти в новій економіці (ЮНЕСКО, 1997 р., 1998 р.);

- дві основні моделі університету: “університет-фірма” (наукові дослідження є другорядними) та “університет-суспільство” (фундаментальні і прикладні дослідження мають вирішальне значення) (ЮНЕСКО, 1998 р.);

- європейські університети мають зберігати нерозривний зв'язок з дослідницькою діяльністю, щоб навчити студентів методам проведення досліджень, привити їм навички критичного мислення; розвиток європейських університетів повинен відбуватися через спільну діяльність, утворення партнерських мереж і створення спільних програм (Асоціація Європейських університетів, 2001 р.);

- у національній інноваційній системі вищій школі належить ключова роль – не тільки в якості основи для підготовки висококваліфікованих спеціалістів, але й мереженої бази для обміну інформацією і знаннями; університет представлений як науково-освітньо-промисловий комплекс (Всесвітній Банк, 2001 р.);

- ключові проблеми університетської освіти: досягнення сталого фінансування; забезпечення автономності і професіоналізму; приведення діяльності університетів у відповідності до стратегічних потреб регіонального розвитку; формування в Європі єдиного освітнього і науково-освітнього простору (Європейська Комісія, 2003 р.);

- поглиблення кооперації між університетами на національному та міжнародному рівнях у підготовці кваліфікованих фахівців; освітня стратегія університетської освіти має базуватись на принципах випереджаючої освіти (Україна, 2000 р.).

На нашу думку, спробою практичного подолання кризи у вищій школі став міжнародний рух за лібералізацію університетської освіти, за реорганізацію її на засадах *Liberal arts education* (мова йдеться не тільки про певну технологію педагогічної діяльності, а й про самі принципи, на яких вона будується).

Так, у заключній декларації II міжнародній конференції “*The Challenge of Liberal education for 21st century*” проголошено: “*Liberal education* має повсюди стати невід’ємною складовою освіти 21 століття, бо спонукає студентів ставати змістовними, мислячими людьми і відповідальними громадянами. Ми мусимо підготувати нове покоління до того, щоб жити і брати на себе керівну роль у глобалізованому світі” [1, 2]. Сам термін *Liberal arts* (*Artes liberales*) народився у середньовічному університеті і цілком відповідав потребам тогочасної системи освіти. Буквально він означав сім вільних мистецтв – *trivium* (граматика, риторика, логіка) і *quadrivium* (геометрія, арифметика, музика і астрономія), які викладалися на додаток до теології, канонічного права і медицини. В сучасних умовах цей термін означає неспеціальну, непрофесійну освіту.

В своєму буквальному і прямому значенні, згідно з визначенням Британської енциклопедії, *Liberal arts* – це університетський навчальний план (*curriculum*), зорієнтований на передачу загальних знань і розвиток загальних інтелектуальних здібностей, на відміну від навчального плану професійного, професійно-технічного, або технічного навчання. В сучасних коледжах і університетах до вільних мистецтв відносять вивчення літератури, мов, філософії, історії, математики, фізики а також науки як основи загальної (*liberal*) освіти.

Ці, так звані, вільні мистецтва і зараз найчастіше асоціюються з гуманітарними науками, з гуманітарною сферою як такою, але варто пам'ятати, що в західній традиції терміном гуманітарна позначається не лише певна предметна галузь, що цей термін одного кореня зі словом *humanitas* (людяність). А тому це також і сфера діяльності, орієнтована на людину, це певний тип світогляду, для якого людина є власною метою. Отже, йдеться не просто про гуманітарну освіту, а й про її гуманістичне спрямування. Адже кінцевою метою освіти – є виховання не тільки спеціаліста, а насамперед, виховання особистості. Університетська освіта виступає як універсальне оволодіння спеціальністю, світовими загальнокультурними цінностями і придбання знань національної історії, культури і економічної думки.

На нашу думку, для випрацювання нової парадигми вищої освіти, зокрема в Україні, треба розв'язати декілька проблем:

1) окреслити наслідки, які має для розвитку університетської освіти зміна освітніх парадигм;

2) показати місце університетської освіти в концепції університету ХХІ сторіччя;

3) визначити особливості університетської освіти під впливом глобалізації та національних тенденцій соціально-економічного розвитку;

4) класифікувати проблеми, які виникли в процесі трансформації вищої освіти України у Болонський процес;

5) з'ясувати основні сучасні тенденції розвитку вищої освіти України;

6) визначити (в соціологічній оцінці) організаційні, фінансово-економічні, соціальні проблеми функціонування університетської освіти в умовах трансформації національної економіки;

7) розробити методичні рекомендації з формування системи мотивування наукової діяльності працівників освітньо-наукової сфери як суб'єктів інноваційного процесу;

8) розробити напрями вдосконалення фінансового механізму інвестування освітньої сфери, окреслити шляхи активізації та віднайти нові джерела фінансування науково-освітньої діяльності в сучасних університетах.

Проте, підсумки трансформаційних процесів які відбуваються в Україні засвідчують, що, попри усі негаразди, наша держава зберегла достатньо високий науково-технічний, загальноосвітній, професійний та інтелектуальний потенціали (так скорочення у 90-х роках ХХ ст. бюджетного фінансування вищої освіти, втрата державою провідних позицій у фінансуванні фундаментальних і прикладних наукових досліджень суттєво знизили роль наукової складової університетської освіти і, безумовно, суттєво погіршили стан вищої освіти в Україні), їх формування та розвиток забезпечують вищі навчальні заклади і, в першу чергу, університетська освіта, в якій органічно поєднуються освітня та науково-дослідна діяльність.

Національна інноваційна система може формуватися і розвиватися лише спеціалістами, які мають здатність до постійного оновлення і нагромадження знань. Формування такої якості в майбутніх спеціалістів можливе лише за умови, коли студенти під керівництвом викладача – дослідника співпрацюють над певною науковою проблемою. Напрацювання студентом власних прийомів

здобуття нових знань, певних наукових вмінь, оволодіння технологіями пошуку нової інформації тощо є основою його відповідності як спеціаліста тим вимогам, що випливають з концепції економіки знань.

Саме тому сьогодні потрібні поступові зміни цієї системи з метою переходу до навчання методом мислення та способам діяльності. На початку XXI століття пріоритетними стають цінності виживання людства. Адже суспільству потрібні люди з широкою культурою та гнучким мисленням, що своєю діяльністю сприяють збереженню життя, культури і природи. Таким чином, сенс перетворень – формування людини, яка володіє не тільки певним рівнем знань та вмінь, але, в першу чергу, інтелектуального розвитку, під яким ми розуміємо наявність креативного мислення.

Процес формування у студентів креативного мислення є головною метою реформування української системи вищої освіти на засадах Болонської конвенції. Саме вимоги Болонського процесу ставлять перед нами завдання з реалізації таких основних цілей: 1) прийняття системи легкозрозумілих і адекватних ступенів підготовки фахівців; 2) запровадження системи кредитів – кредитно-накопичувальної системи (ECTS) або інших сумісних з нею систем, що здатні забезпечити як диференційно-розрізнявальну, так і накопичувальну функцію; 3) сприяти мобільності як студентів так і викладачів через забезпечення високих стандартів вищої освіти так і крізного навчання протягом усього життя та підвищення кваліфікації та конкурентноздатності підготовлених фахівців.

Тому сьогодні методологією процесу навчання та, відповідно, оцінювання знань студента, визначена його переорієнтація з суто лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану, особистісно-орієнтовану форму.

Сучасний стан інформаційного забезпечення сучасних лекцій звів до консультативно-оглядового означення проблеми й аналізу можливих напрямків її вирішення. Усі світові та запропоновані останнім часом національні стандарти в основу навчання ставлять самостійну, творчу роботу студента. На цьому принципі базуються і новітні, включно інформаційні, технології навчання. Тому студент у цьому процесі повинен виступати не як об'єкт викладацького впливу – накачування знаннями, а як активний рівноправний суб'єкт творчого процесу оволодіння необхідними йому знаннями – замовник та споживач освітянських послуг чи то держави, чи приватних навчальних закладів. Сьогодні студент повинен мати уявлення про вимоги, які буде пред'являти йому обрана професія у особі роботодавця та рівня професійного (кар'єрного) зростання. Саме студент, крім базових дисциплін за фахом та держстандартом, та спеціалізації освітянського закладу – вузу, повинен обирати додаткові (за бранням студента) дисципліни чи факультативи які він вважає необхідними для своєї подальшої практичної діяльності. Та поки що, на жаль, практика свідчить, що сьогодні студенти не психологічно не організаційно не готові виокремити для себе пріоритети у власній освіті. Саме тому аналіз різних моніторингів успішності навчання, найчастіше причиною неуспішності студента у сучасних умовах виступає соціально-економічне, політичне, психологічне та побутове перевантаження та його невміння організувати свою навчальну діяльність поряд із соціальною та побутовою зайнятістю. Тому найважливішим завданням у

діяльності педагога є допомога студенту в організації навчальної та й інших видів діяльності, чітке розмежування тих видів навчальних робіт, що виконуються в аудиторії та позааудиторний час. Пошук практичної реалізації такого принципу навчання привів нас до ідеї можливого використання в навчальному процесі індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ) та самостійної науково-дослідної роботи студента (НДРС).

Література:

1. Дивись безпосередній текст The Educational Leadership Program. Newsletter. Fall 2000/ Volume 2, Issue 1. Page 7.
2. Давидов П.Г. Трансформація філософії вищої освіти шляхом лібералізації та індивідуалізації освіти. // Вища освіта України – Додаток №, том I (8) – 2008 р. Тематичний випуск «Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору – 528 с. – С.78-83.
2. Хромова О.І., Давидов П.Г. Організація науково-дослідницької роботи студентів з гуманітарних дисциплін в сучасних умовах реформування системи вищої освіти. // Проблеми удосконалення форм і методів навчання. Нові технології навчання. Матеріали науково-методичної конференції Донецького інституту залізничного транспорту: 20-21 квітня 2006р., –Донецьк: ДонІЗТ, 2006. – 114с. –С. 40-42.
3. Хромова О.І., Давидов П.Г. Новітні форми оптимізації самостійної роботи студентів у контексті вимог болонського процесу. // Проблеми удосконалення форм і методів навчання. Нові технології навчання. Матеріали науково-методичної конференції Донецького інституту залізничного транспорту: 20-21 квітня 2006р., –Донецьк: ДонІЗТ, 2006. –114с. –С. 42-44.

Додонов Р.А.

К ВОПРОСУ ОБ АРХЕТИПАХ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

В контексте рассматриваемой проблемы формирования сознания технической интеллигенции хотелось бы затронуть вопрос о различии между интеллектуалами и интеллигентами. С первого взгляда кажется, что оба этих понятия используются для обозначения общности людей, занятых умственным трудом. Однако мы интуитивно ощущаем, что понятие «интеллектуал» практически лишено оценочной нагрузки, в то время как в слове «интеллигенция» этико-аксиологическая составляющая чрезвычайно сильна. Напомню, что интеллигенция, по определению П.Д.Баборыкина, исторически определялась как группа людей, объединенных чувством стыда по поводу наличия в России крепостного права.

Как отмечает Т.Д.Суходуб, «весьма распространенной на сегодня является позиция, согласно которой интеллигенция как специфическая общность должна сойти с исторической арены в силу того, что с установлением демократии исчезает противоречие между народом и властью и тем самым отпадает необходимость в защитной функции интеллигенции, характерной для неправовых обществ. Ее место занимают интеллектуалы западноевропейского образца и элита, прежде всего – политическая» [1, с.

230]. Иначе говоря, интеллигенты постепенно уступает место интеллектуалам. При этом выясняется, что вполне можно быть интеллектуалом, но при этом не быть интеллигентом. Если это действительно так, то встаёт вопрос – а что именно, какие качества делают человека интеллигентным?

В поисках ответа на этот вопрос представляется уместным обратиться к концепции архетипов К.Г.Юнга. Понятие «архетип» происходит от греческих слов «arche» - начало, древность, и «typos» - образ. Архетип - это первообраз, изначальная, скрытая форма реальности. К.Г.Юнг использовал это понятие для обозначения структурных элементов коллективного бессознательного: это господствующие силы, принципы, доминанты, которым подчиняется последовательность образов, вновь и вновь перетягиваемых душой. В отличие от автора теории бессознательного З.Фрейда, К.Г.Юнг считал, что бессознательное включает в себя не только влечения, вытесненные на протяжении индивидуальной жизни, но и память всего человеческого рода. Коллективное бессознательное присуще всем людям, оно передается по наследству и является тем самым основанием, на котором вырастает индивидуальная психика. Подобно тому как наше тело есть итог всей эволюции человека, его психика содержит в себе и общие для всего живого инстинкты, и специфически человеческие бессознательные реакции на постоянно возобновляющиеся на протяжении жизни рода феномены внешнего и внутреннего мира [2].

Архетипы – это когнитивные образцы, на которые ориентируется инстинктивное поведение, в них содержится накопленный за сотни и тысячи лет родовой опыт человечества, этноса, группы. Инстинкты представляют собой врожденные программы поведения, тогда как архетипы являются регуляторами психики, априорными формами, передающимися по наследству не культурно, но биологически. Если культура, по выражению Б.А.Успенского, это «ненаследственная память коллектива», то архетипы, по К.Г.Юнгу, это память, передаваемая именно генетическим путем.

Безусловно, у каждой крупной социальной общности существуют свои, сформировавшиеся за длительный исторический период, архетипы. Можно предположить, что есть они и у интеллигенции. Не случайно ведь говорят, что подлинная интеллигентность проявляется только в третьем поколении интеллектуалов.

Попытаемся в общих чертах описать содержание архетипов коллективного бессознательного отечественной интеллигенции. На наш взгляд, к ним следует отнести, во-первых, *архетип служения*. Исторически сложилось так, что восточно-христианская цивилизация (или попросту Русский мир) взвалила на себя «неподъемную ношу» контроля над территорией, которая по размерам, климату, рельефу и прочим качественным характеристикам не могла быть освоена «нормальным путем» данным количеством населения. Государству приходилось прилагать нечеловеческие усилия для удержания 1/6 части суши. Жизнь в таком обществе всегда была некомфортной, неудобной, всегда требовала полного напряжения сил, мобилизации народа на все новые свершения. При этом вполне естественно, что ставка в первую очередь делалась на вооруженные силы, на

армию. Архетип служения первоначально сформировался у дворян, у духовенства, затем – у офицерского корпуса. С поправкой на специфику профессиональной деятельности можно утверждать, что отношение интеллигенции к собственной судьбе можно также охарактеризовать как служение. Служение идее, истине, Богу, Родине, народу, общему делу. Служение искреннее и жертвенное. Служение не за страх, а за совесть; не за вознаграждение, а по убеждению...

При этом следует иметь в виду, что бытие интеллигента характеризуется «невластным существованием и независимой от кого-либо, кроме себя, мировоззренческой оценкой событий и обстоятельств..., с созданием ценностей, которые вне времени в том смысле, что не подчинены меняющимся идеологическим влияниям» [1, с.231]. Поэтому цель служения интеллигента состоит в очеловечивании, гуманизации социально-политических проектов, в их «метафизической легитимации».

Во-вторых, архетипом является и сама цель служения. Не будет большим преувеличением утверждение о том, что архетипом стал сам образ Родины. Не государства, не власти в лице августейшего монарха или всенародно избранного гаранта Конституции, а именно Родины. К сожалению, с распадом СССР *архетип Родины* заметно потускнел, и независимая Украина в ближайшем будущем вряд ли сможет претендовать на возмещение духовного вакуума в этой области.

В-третьих, жертвенность самореализации интеллигенции заставляет нас обратить внимание на *архетип дарения*, выделенный А.С.Панариным в его книге «Православная цивилизация в глобальном мире». Дарение – это сложное взаимоотношение между людьми, обеспечивающее накопление не экономического, а социального капитала. «Дело в том, - пишет А.С.Панарин, - что дар никогда не воспринимался как счастливый случай, как выигрыш в рулетку, как азартная игра отщепенской личности. Дар пробуждает в нас не только социальное чувство благодарности и признательности, но и космическое чувство причастности к миру. Ведь и сам даритель в этой вселенной никогда не воспринимается как конечная инстанция или первичный владелец вещей. Он сам получил их в дар - от богов, от космоса, от вышестоящего лица, от собственных предков. Именно поэтому он в свою очередь обязывается к бескорыстному дарению - таков высший космический закон» [3, с. 79-80].

Вопреки культивируемому в рамках современности рыночно-либеральному принципу «ты - мне, я - тебе», архетип дарения не подразумевает эквивалентного обмена. Подлинный интеллигент в своих исканиях, в своих сомнениях, в своем творчестве никогда не заиклен на заработок, на вознаграждение. Больше того, интеллигент в принципе не может быть богатым, ибо богатство предполагает стяжание, накопление, противоречащее интеллигентскому стремлению «сделать всех счастливыми».

Творческая личность, по Панарину, в точности воспроизводит архаическую парадигму дарения, когда она и сама получает вдохновение даром, по зову свыше, и столь же в свою очередь обязывается одаривать: «дар, поступающий в распоряжение реципиента, не воспринимается им как предназначенный для себя самого». Кроме того, творчество самоценно: его вдохновение питается отнюдь не предвкушениями последующего экономического вознаграждения. Это

вдохновение воспринимается творческой личностью как благодать, как дар свыше, который ничем ни заменить, ни возместить нельзя.

В-четвертых, отечественной интеллигенции присущ архетип странничества. На этот аспект проблемы обратили внимание в своих работах Л.А.Алексеева и Д.Е.Муза, анализировавшие биографию философа Г.С.Сковороды. «Метафизика странствования может быть подразделена на опыт внешнего странствования (в реальном времени и пространстве) и внутреннего странствования (путь напряженного духовного странствования вглубь души, в поисках «внутреннего человека», внутрь себя). Эти два плана не совпадают. В юности человек больше странствует физически (или ногами) для того, чтобы постигая мир вокруг себя, раздвигать пространство собственной души. Внутренний же путь, который больше связан со зрелым возрастом и состоит в том, что человек ищет опоры внутри себя, а значит в Боге. Когда человек обрел точку опоры, он начинает источать в мир благодать, мудрость, знание или дарить бытие» [4, с.10-11].

Именно этот, второй опыт, опыт «внутреннего странствования» и закрепляется соответствующим архетипом. Д.Е.Муза идет дальше и констатирует «наличие в опыте православной духовной традиции архетипа «очарованного странника» (Н.Лесков). Поясняя его семантику, И.А.Василенко указывает: «православно-христианская идентичность формирует особый тип личности с постматериалистической структурой потребностей... взыскующей не материальных ценностей, не жизненного успеха, а правды, справедливости и смысла жизни». Но самая, пожалуй, важная характеристика человека этого типа состоит в том, что «очарованный странник» - самый свободный человек на земле, которому открыт мир и который сам открыт миру». В таком случае необходимо метафизическое осознание точки старта (странничества), самого правильного пути (при множестве ложных) и цели движения (раз и навсегда очаровывающей нашу душу). Поэтому в лице Сковороды мы встречаем «бродячего судью мира» (В.Эрн). Этот архетип вполне перекликается с другим цивилизационным архетипом – «странствующего царства», всегда живущего по законам духа и оппонирующего законы «рынка», права сильных мира сего и душевную черствость людей, олицетворяющих собой «внешнего человека» [5, с.35].

Анализ присущих интеллигенции архетипов можно – и нужно – продолжить. Представляется, что названные выше архетипы служения, Родины, дарения, странничества – лишь первое приближение в их анализе. Но уже сказанного достаточно для того, чтобы развести два столь близких по смыслу понятия: «интеллигент» и «интеллектуал».

Литература

1. Суходуб Т.Д. «Интеллектуальное сообщество» в отечественной истории: проблема идентификации и положения в обществе / [Суходуб Т.Д.] // Ідентичність у сучасному вимірі. Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції. Донецький національний університет. – Донецьк: ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2006. – С.230-231.
2. См.: Юнг К.Г. Архетип и символ / [К.Г.Юнг]. - М.: Наука, 1991.
3. Панарин А.С. Православная цивилизация в глобальном мире / [А.С.Панарин]. - М.: Алгоритм, 2002. – 496 с.

4. Алексеева Л.А. Г.С.Сковорода: опыт метафизики странствования / Л.А.Алексеева // Ноосфера. Збірка філософських праць. – Донецьк: ДонНТУ, 2002. – С.9-17.
5. Муза Д.Е., Алиева О.Г. „Очарованный странник” как антропологический архетип восточнохристианской цивилизации (заметки к духовному пути Г.С.Сковороды) / [Д.Е.Муза, О.Г.Алиева] // Філософсько-етична спадщина Г.С.Сковороди і духовний світ сучасної людини / Доповіді і повідомлення регіональної наукової конференції. – Донецьк: ДонНТУ, 21-22 листопада 2007 року. – С.33-37.

В.И.Додонова

ЛЕГКО ЛИ БЫТЬ МОЛОДЫМ?

Современный этап в развитии духовно-культурной жизни нашего общества характеризуется переходным состоянием социокультурной системы, переоценкой ценностей, критическим осмыслением молодежью опыта предшествующих поколений, выработкой новых представлений о будущем.

Именно в молодости происходит формирование устойчивой системы ценностей, становление самосознания и обретения личностью социального статуса. На этом этапе появляется осознанное стремление дать собственную оценку различным общественным явлениям, высказать свое отношение к прошлому, настоящему, подумать о будущем.

К наиболее значимым факторам, оказывающим влияние на формирование и проявление системы ценностных ориентаций молодежи, следует отнести, во-первых, целенаправленное воздействие общества на личность в процессе его духовно-нравственного и образовательно-профессионального воспитания со стороны семьи, школы, улицы, вуза (социализация); во-вторых, фактор внешнего воздействия, которым является социокультурная трансформация самого общества.

Молодежи нужны идеалы, которые определяют смысл человеческой жизни, смысл любой деятельности. Идеалы нужны не иллюзорные, а обоснованные, выверенные временем и логикой движения истории. Сейчас в обществе происходит борьба за умы и души молодых людей. Эта борьба носит не всегда открытый характер. Наоборот, идеалы и ценности навязываются исподволь так, что человек, как говорил З.Фрейд, „не хозяин даже в собственной душе”. Он искренне верит, что самостоятельно „пришел к истине”. Хотя идеалы и ценности навязывались всегда (вспомним: „жить в обществе и быть свободным от общества нельзя”), но разнились сами способы распространения идеалов.

Процесс упорного навязывания ценностей и идеалов связан с тем, что мировоззренческое сознание современной молодежи сформировано следующим образом: научная компонента составляет малую часть, а вот мифологическая – львиную долю. Это явление имеет массу причин, среди которых: и несовершенство процесса образования и преподавания, и негативные явления, которые существуют в периоды социокультурной трансформации общества, приводящие к тому, что молодые люди часто находятся в виртуальном бытии, а не в реальном. Они создают свой жизненный мир, в котором комфортнее, для них выйти из него трудно. Безусловно, к причинам мифологизации сознания можно

отнести и недостатки информационной цивилизации, когда на ум, душу и сердце молодого человека валится поток неотфильтрованной, часто брутальной информации, загрязняющей не только его сознание, но и сферу бессознательного.

Кстати, с информационным обществом связан виток нового мифотворчества. Доктор философских наук Русаков В.М. задается вопросом: „Является ли современное общество таким уж информационным? Представляется, что дело обстоит несколько иначе: невероятные по сравнению с прошлым технические возможности создавать и перерабатывать, пользоваться информацией, породили невероятный информационный „шум“. Как в древности из галдежа и шума заседаний какого-нибудь народного собрания греческого полиса нужно было еще выудить крупницы осмысленных суждений, так и сегодня колоссальное количество пользователей сети Интернет, авторов бесчисленных издательств и журналистов всевозможных СМИ продуцируют на самом деле „шум“, который надлежит просеивать и фильтровать, чтобы извлечь действительную информацию” [1, с.129].

Наиболее существенную роль в процессе мифологизации сознания молодежи играют средства массовой информации. Человек живет в информационном поле, получает самую свежую информацию, но только ту, которая преподносится с экранов телевидения, с динамиков радиоприемников, со страниц газет. Наша жизнь существует в той мере, в какой она освещена СМИ. „Масс-медиа представляют собой институцию повседневного понимания и принятия народом реальности. Масс-медиа понимают реальность и в тоже время конструируют ее. Человек, привыкший к программе „Время“, без нее чувствует себя обделенным, оторванным и одиноким. Масс-медиа поистине интимный дневник социума, где смех и слезы, негодование и восхищение, где непосредственные сиюминутные эмоции хлещут фонтаном” [2, с.80-81]. В такой ситуации реальность отодвигается на второй план, человек не свободен, он находится в поле информационного воздействия („брейк уошинг” - промывание мозгов).

Сложность и опасность этого процесса заключается в том, что взрослый человек имеет сформировавшуюся систему ценностей и установок, он понимает - что хорошо и что плохо, а для молодежи все, что подается с экранов телевизоров - все хорошо. Нужно еще в жизни сделать массу ошибок, прежде чем сформируется свое представление о добре и зле, чести и совести, любви к ближнему, к Родине. Безусловно, молодость нельзя застраховать от ошибок и это будет ее личный опыт, но старшему поколению стоит приложить все усилия к тому, чтобы ошибок было как можно меньше.

С помощью „брейк уошинг” может осуществляться зомбирование людей, создание пассивного послушного человека, превращение народа в легко управляемую массу. В этом плане все разговоры о свободе, демократии, возможности волеизъявления на выборах являются полной мистификацией. Средства массовой коммуникации формируют не „героя нашего времени”, а человека-массу. Последний представляет собой продукт разрушения традиционной культуры в результате перехода к индустриальному обществу. Как отмечал Ортега-и-Гассет, понятие „человек-масса” не относится к рабочему или к какому-нибудь социальному классу. Это тип людей или способ быть человеком,

который присущ всем социальным классам и который поэтому характерен для индустриально (и постиндустриально) благополучной культуры. Масса – это все те, кто не знает значения самих себя, и ведут себя как „весь мир” и, несомненно им не противно чувствовать себя похожими на других [3, с.72]. За этой иллюзорной общностью СМИ разъединяют людей, разобщают, вытесняют традиционные непосредственные отношения и контакты, когда „важно поговорить, а не договориться”, заменяя это фантомом общения – телевизором, компьютером. Одновременное распространение противоречивых взаимоисключающих суждений в современных СМИ затрудняют адекватную ориентацию, порождают безразличие и апатию, провоцируют некритичность: большее впечатление производят не аргументированный анализ, а энергичное, уверенное, пусть часто бездоказательное утверждение.

Таким образом, социализация молодежи происходит на фоне информационной войны, неустоявшейся общественной жизни, противоречий общественного развития. Восприятие формируется не книжной культурой, что подразумевает высокий уровень абстрактного мышления, а экранной, что в большей степени формирует наглядно-образный и наглядно-действенный уровни мышления. Современная молодежь импульсивна, переменчива, способна к относительно краткосрочным программам действия, ей легче жить в иллюзорном, чем в реальном мире.

Одним из главных способов достижения цели в условиях информационного противостояния есть манипуляция общественным и индивидуальным сознанием. Основная технология политманипуляции, по мнению В.И.Елевой, заключается следующие моменты: 1) внедрение в сознание под видом объективной информации не явного, но желаемого для определенных групп содержания; 2) влияние на болевые точки общественного сознания, которые возбуждают страх, тревогу, ненависть. Человек должен жить постоянно в состоянии алармизма; 3) реализация замыслов и скрываемых целей, достижение которых политик связывает с поддержкой общественным мнением своей позиции [4].

Манипуляция политическим сознанием осуществляется на трех уровнях: пропаганда, агитация и НЛП. Если пропаганда обладает аргументированностью и призывом к „рацио”, то агитация – это поток информации, влияющий преимущественно на эмоционально-чувственную составляющую человеческой психики. Что касается НЛП, то здесь преобладает влияние на подсознательные структуры психики.

Существуют определенные правила, применяемые для достижения желаемых результатов во время пропаганды. Во-первых, что бы навязать желаемую точку зрения или установку, необходимо привлечь к ней внимание людей. Во-вторых, объект, на который желательно обратить интерес, должен быть преподнесен в благоприятном, привлекательном свете, как, например, в рекламе. В-третьих, образы, используемые для влияния на людей, должны быть простыми и отточенными. В-четвертых, необходимо постоянное повторение лозунгов, призывов или представляемых образов. В-пятых, лучше всего не спорить, а твердить одно и то же вновь и вновь. Такая простая техника считается особенно

эффективной в большой массе людей, т.к. использует закономерности массовой психологии.

Для современной молодежи важно сотворить и – в условиях противостояния растущей манипуляции сознания – сохранить свою личность. Слова, которые Гете вложил в уста Фауста – „лишь тот достоин жизни и свободы, кто каждый день идет за них на бой” – не потеряли своей актуальности. Как пишет А.Ф.Зотов, следует понять, что бой этот в условиях информационного общества вовсе не только сражение с „иллюзиями зла”, с фашистским или исламским экстремизмом, это постоянная (и тяжелая) работа по конструированию собственной личности [5]. Кто как не преподаватели должны помочь молодежи в этом!

И тут следует говорить о социальной ответственности философа, которая подразумевает не только описание и анализ социальной действительности посредством определенных научных категорий и логических инструментов, но и осознание необходимости совершенствования существующих общественных отношений для проявления сущностных сил человека. Философия как форма образования культивирует терпение, которое является ключевым, эмоционально-рецептивным актом, выступающим как мост от эмоционального к рациональному. Образование есть глубокий рефлексивный процесс, это штудирование корифеев философской мысли. Сейчас этим мало кто занимается. Сегодня время скоростей, а не рефлексии.

Наша молодежь формируется как „средний человек”. Заурядная посредственность, человек-масса. Массовый человек вовсе не глуп, наоборот, его интеллектуальные способности несравненно выше, чем были когда-то. Но этот заурядный человек претендует на незаурядность, утверждает свое право на пошлость. „Тирания интеллектуальной пошлости” – вот чем характеризуется пришествие масс. Так писал еще Х.Ортега-и-Гасет, так можно сказать и сейчас.

Поэтому наша задача, как преподавателей, как ученых, как граждан государства – каждым своим поступком, лекцией, статьей, книгой, каждым словом не допустить, чтобы наша молодежь превращалась в массу, в толпу бездумных существ.

Молодость – думай, дерзай, спорь, сомневайся, рефлексируй!

Литература

1. Русаков В.М. Приключения разума в информационном мире / Русаков В.М. // Рационализм и культура на пороге третьего тысячелетия. Приветствия и пленарные доклады Третьего Российского Философского конгресса (16-20 сентября 2002 г.). – М.: Московский Философский фонд, 2003. – С.129-134.
2. Пигров К.С. Эмоциональное и рациональное понимание социальной реальности / Пигров К.С. – Там же. – С.77-84.
3. Драч Г.В. Культура и разум: конвергенция или дивергенция? / Драч Г.В. – Там же. – С.66-77.
4. Елева В.И. Манипулирование политическим сознанием масс / Елева В.И. // Рационализм и культура на пороге третьего тысячелетия: Материалы Третьего Российского Философского конгресса (16-20 сентября 2002 г.) В 4т. – Т.4. – С.189-190.

5. Зотов А.Ф. Герменевтика как онтология современного общества / Зотов А.Ф. – Там же. - С.29-34.

Дорофеев Б.В., Шинкаренко І.В.

ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ВУЗУ ТА РОЛЬ ЗМІ У ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ

Серед багатьох продуктових магазинів зі стандартним асортиментом і середнім рівнем цін ми зазвичай відвідуємо один-два з них. Серед декількох аптечних закладів поруч з нашим житлом ми обираємо один. Те ж саме відбувається з нашим вибором підприємств поштового зв'язку з державним рівнем розцінок. Серед декількох навчальних закладів або дитячих садочків, що всі працюють за державними програмами, ми віддаємо перевагу одному, коли плануємо виховання і навчання наших дітей. Чому так відбувається? Що є визначальним для нашого вибору?

За простою відповіддю - «корпоративний дух організації» - приховується складний комплекс базових цінностей окремих організацій, що впливає на прийняття рішення, формує у співробітників своєрідний стиль світосприйняття, мислення, розв'язання комплексу застарілих проблем, а в цілому сприяє підвищенню ефективності праці у будь якій сфері або галузі. Це невидима, але дуже суттєва характеристика організації або установи. Корпоративна культура – це колективне, що стало особистісним і тому його неможливо регламентувати, як неможливо регламентувати діяльність самої особистості, вона неповторна. Головні положення корпоративної культури можливо лише декларувати.

Корпоративна культура вже давно визначає місце компанії в соціумі, її поведінку і успіх. В економічно розвинених країнах це зрозуміли ще на початку другої половини ХХ століття. Статистика свідчить, що корпоративна культура уже сформована у 10% компаній Великої Британії, у 20% компаній США, у 50% компаній Японії.

Поняття корпоративної культури цілісне і водночас багатоаспектне, як багатоаспектна і сама культура. Над формуванням різних аспектів корпоративної культури працюють менеджери, психологи, дизайнери, культурологи, соціологи, спеціалісти в галузі управління.

Як «система цінностей, переконань, вірувань, уявлень, очікувань, символів, а також ділових принципів, норм поведінки, традицій, ритуалів і т.д., які склалися в організації або її підрозділах за час діяльності та які приймаються більшістю співробітників» [1, с.11], корпоративна культура характерна для будь якого підприємства чи установи, в тому числі і для навчального закладу. В останньому її визначають система співробітництва між викладачами і студентами, поєднання у взаємостосунках між ними розумної вимогливості і демократизму, спільне ставлення до знання і творчості як до найбільшої цінності, наявність наукових та інших традицій, наукових шкіл, формування валеологічних принципів життя, система заохочення викладачів, студентів, співробітників вузу, використання власних символів (емблем вузів та факультетів, прапорів, гімнів тощо).

Дослідники корпоративної культури Л.Г. Хаст, Г.Л. Хаст та інші вивчали становлення корпоративної культури і суміжних з нею питань психології та мотивації праці, оптимізації її умов на прикладі НКМЗ та ДДМА. Характеризуючи систему існуючої корпоративної культури у Донбаській державній машинобудівній академії (м. Краматорськ), автори звертають увагу переважно на мотивацію праці, умови самореалізації, систему заохочення, ступені професійного зростання професорсько-викладацького складу [1, с. 307]. Безсумнівно, що така системна робота з формування корпоративної культури навчального закладу призведе до підвищення ефективності праці викладачів, що, в свою чергу, позитивно позначиться і на успішності студентів. Проте, вуз – це не лише викладачі, на формування його корпоративної культури здійснюють суттєвий вплив і студенти (кількісно їх найбільша маса, а якісно вони становлять найбільш динамічну і перспективну групу), і співробітники. На нашу думку, складність формування корпоративної культури вузу полягає саме в пошуках гармонізації системи цінностей, мотивації, ділових принципів і норм поведінки усіх трьох складових – викладачів, студентів, співробітників. Вважаємо, що використання активного потенціалу студентів і співробітників у формуванні корпоративної культури, побудову корпоративної концепції не лише «зверху», а і «знизу» і буде тією самою «золотою серединою». Саме такий шлях формування корпоративної культури навчального закладу і обрали у Красноармійському індустріальному інституті ДонНТУ.

Регіональний вуз існує майже півстоліття, має прекрасні традиції підготовки і виховання технічної інтелігенції, а його випускники відомі і в краї, і далеко за його межами як професіонали своєї справи і організатори виробництва. Тобто, процес формування корпоративної культури навчального закладу розпочався давно, відбувався поступово, але досить повільно і пожвавився останнім часом, коли, з одного боку, скоротилася кількість абітурієнтів і наявною стала конкурентна боротьба між вузами за студента, а з іншого боку, коли у КП ДонНТУ розпочалася активна фаза підготовки до святкування п'ятдесятирічного ювілею закладу.

Сьогодні в КП ДонНТУ реалізується детальний план свідомих змін корпоративної культури закладу, який іменується проектом і має всі ознаки проектної технології. Особливість проектування корпоративної культури полягає в тому, що організація планує себе саму, у тому числі і ціннісні орієнтації, і взаємовідносини співробітників, і ставлення керівництва до людей, і стиль поведінки. Планується проектна робота на кожному з етапів: висування цілей, затвердження концепції, декларування ділових принципів тощо [3, с.30]. Над вирішенням цих питань працюють організаційний комітет і робоча група. Реалізація проекту за правилами повинна здійснюватися через організацію самовдосконалення самої організації та її співробітників, тому останні активно залучаються до обговорення програми розвитку корпоративної культури та її формування через участь у підготовці музейних експозицій, матеріалів з історії КП ДонНТУ, розробці символіки кафедр вузу, вшанування ветеранів праці закладу. Відчуття активної співучасті у проекті розвитку корпоративної культури виникає і через причетність до випуску вузівської газети, що виступає новелою процесу.

Інформаційний вісник «Студентський день» був створений в КП ДонНТУ у 2008-2009 навчальному році, з ініціативи студентів і за їх безпосередньої участі. Поштовхом для початку видання друкованого органу (до речі, періодичні друковані ЗМІ виходять майже у всіх вузах регіону) стала підготовка до святкування 50-ї річниці з дня заснування КП ДонНТУ. «Студентський день» виходить щомісяця на восьми сторінках, має авторську концепцію і дизайн. Навколо видання інформаційного вісника сьогодні уже сформувалася постійна група студентів і викладачів, які на добровільній основі об'єдналися для висвітлення сьогодення і традицій закладу. Не зважаючи на те, що «Студентський день» досить молодий ЗМІ, його помітили, схвалили в колективі студентів та викладачів КП ДонНТУ і уже можна говорити про перші тенденції впливу вісника на корпоративну культуру і мікроклімат закладу взагалі.

Основну мету створення інформаційного вісника автори вбачають у підвищенні загального рівня корпоративної культури, формуванні її принципів і проявів на всіх ділянках, оновленні старих і створенні нових традицій відповідно до реалій сьогодення, розробці вузівської символіки тощо. При цьому ініціатори видання виходили з того, що:

По-перше, всі представники інституту тепер мають рівний доступ до отримання, доповнення, розповсюдження, а також перевірки спільного джерела інформації.

По-друге, із початком видання «Студентського дня» змінився на краще імідж нашого вузу.

По-третє, зафіксовано зростання рівня співпраці студентського осередку, студентів та викладачів, і в свою чергу - зростання рівня довіри.

По-четверте, з'явилася можливість завдяки друкованому органу отримати певний вплив на студентську аудиторію, колектив викладачів, різні підрозділи закладу, адже відомо, що хто володіє інформацією, той володіє світом.

По-п'яте, поява інформаційного вісника і цілеспрямований відбір матеріалів для друку відкрили перспективи для формування трудових цінностей корпоративної культури закладу. Наприклад, корпоративна культура і система управління організацією ініціюють поступове професійне зростання співробітників і створюють для цього всі можливості. Такі задачі реалізуються у віснику за допомогою постійної рубрики «Назустріч 50-річчю КП», в якій публікуються матеріали про працівників і студентів, що досягли значних професійних успіхів за період роботи та навчання у вузі.

По-шосте, створення інформаційного вісника об'єднує певний колектив студентів та викладачів навколо однієї ідеї – ідеї унікальності даного навчального закладу.

Попередні висновки про можливість формування корпоративної культури вузу через видання друкованого ЗМІ можуть бути такі:

- На основі узгодженої діяльності органів студентського самоврядування і профспілкового комітету КП ДонНТУ народилася нова мікрогрупа у складі студентів та викладачів, зусилля якої спрямовані на об'єднання колективу через ЗМІ.

- Інформаційний вісник «Студентський день» став методом прямого впливу на формування ціннісних орієнтацій студентів, викладачів та співробітників інституту.
- Публікація матеріалу в «Студентському дні» виступає методом моральної мотивації праці і навчання.
- Поява в структурі корпоративної культури КП ДонНТУ друкованого видання «Студентський день» стала ілюстрацією дієвості принципу сучасної гуманізації виробництва, що передбачає турботу про благо людей, їх всебічний розвиток, створення сприятливих умов для самореалізації в праці та інших сферах життя.

Література

1. Корпоративна культура: Навчальний посібник / Під заг. ред. Г.Л.Хаєта. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 403 с.
2. Хаєт Г.Л., Медведева О.А. Корпоративная культура и ценности человека. – Краматорск: ДГМА, 2001. – 267 с.
3. Шейн Э. Организационная культура и лидерство. 3-е изд. / Пер. с англ. под ред.. Т.Ю.Ковалёвой. – СПб.: Питер. – 2007. – 336 с.

Дяченко Н.І.

ІНФОРМАЦІЙНА НЕРІВНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Пріоритетом розвитку освіти в умовах її інтеграції у загальноєвропейський простір є впровадження інформаційних технологій, що забезпечують раціоналізацію навчального процесу та його змісту, створюють умови формування носія і творця «освіти впродовж життя». Освоєння цих технологій та їх застосування вимагає у суб'єктів освітнього процесу відповідного рівня інформаційної культури.

Сучасні джерела визначають інформаційну культуру як накопичення суспільством інформації, яка втілюється в діяльності людей і результатах цієї діяльності; система змістів, створених людьми. Інформаційна культура є інтеграційним поняттям, адже означає і життєдіяльність людини в інформаційному суспільстві; і спроможність виконувати інформаційну діяльність (вміння і навички пошуку, відбору і аналізу інформації); і визначений рівень інформаційної компетенції фахівця.

Інформаційна культура є соціальним здобутком цивілізованого суспільства, потребує відповідної методології, інструментарію для її формування, з'ясування взаємовпливів з іншими соціальними явищами.

Метою даної статі є спроба аналізу впливу соціально-економічного стану країни на формування інформаційної культури суб'єктів освітньо-педагогічного процесу.

Сучасний розвиток суспільства в умовах глобальної економічної кризи демонструє загострення проблем майнової нерівності і поглиблення розриву в соціально-економічному становищі розвинених країн і країн, що розвивається.

Основою майнової поляризації стає не майно в традиційному розумінні (речі, гроші, цінні папери тощо), а інтелектуальна власність, різниця освітнього рівня громадян та їх творчих можливостей. Як пише російській дослідник В.Іноземцев, «соціальні тенденції останніх десятиліть свідчать, що суспільство, яке сповідує волю наукового пошуку й ефективно використовує результати технологічного прогресу, породжує наростання майнової нерівності в масштабах, яких не знала історія. Даний парадокс, як це не сумно, цілком пояснюється логікою розвитку соціальних систем, а природа такої нерівності і її поглиблення приховується в невикорених відмінностях людей за рівнем їх здібностей і талантів, а отже і за потенційною можливістю досягнення успіхів у сфері виробництва, ґрунтованого на засвоєнні і використанні нових знань» [1].

Процеси глобалізації і інтеграції у суспільстві призвели до того, що зміни в одній галузі швидко переносяться на інші, підсилюючи їх взаємовплив і взаємозв'язок. За таких умов отримані знання швидко втрачають свою цінність, а вища школа – можливість готувати конкурентноспроможних фахівців, якість великою мірою залежить не тільки від мотивації освіти, але і можливості отримання необхідної інформації.

В освітніх колах України до цього часу іде дискусія щодо впровадження Болонської декларації. Одні вважають її панацеєю і готові відмовитись від здобутків національної педагогіки, інші критикують. На наш погляд, особливо недолугим є аргумент щодо «відтоку мізків». Зважаючи на існуючі суперечності національної вищої школи, її кризовий стан, проблему конкурентноспроможності та державні пріоритети, - нам це не загрожує.

Об'єктивність вимагає при аналізі інформаційної нерівності в країнах світу використовувати статистичні дані. Стереотипне мислення щодо розвинених країн малює в нашій уяві безпроблемне користування будь-яким засобом отримання інформації. Але і в цих країнах існують значні за чисельністю групи населення, відірвані від нового світу мультимедіа. Так, 20% родин у США не мають в своїх квартирах телефону, а 70% родин штату Нью-Йорк не мають персонального комп'ютера [2].

З одного боку, інтелектуальна еліта обговорює перспективи глобального інформаційного суспільства; експертів вражає масштаб капіталізації компаній, які працюють в галузі інформаційних технологій. З іншого боку, третина населення планети немає доступу до простого телефону. Так, за наявними даними на початку XXI століття 80% людей у світі жодного разу не користувалися телефоном, а 93% не використовували комп'ютер [3]. Це означає, що розрив має місце не тільки за рівнем соціально-економічного розвитку країн, але і в самих країнах незалежно від того, яким матеріальним статком вони володіють. Звичайно, розвинені країни та їх громадяни мають більше можливостей для використання благ інформаційного суспільства. Разом з тим, в будь-якому суспільстві інтелектуальна еліта – найтонший прошарок суспільства, який прагне до світових центрів виробництва нових знань, втрачаючи функцію лідерства в економічному і культурному розвитку національних суспільств.

Розглядаючи проблему нерівності треба враховувати, що будь-яку власність можна спожити, примножити, зберігати без негайного використання тощо. Інформацію також можна тільки споживати, витрачаючи на це час;

накопичувати знання з різних галузей, але не обробляти її творчо, не впроваджувати їх в щоденну або щогодинну діяльність. Можна мати Інтернет, а користуватися тільки комп'ютерною грою; або Інтернет-крамницею. Бути особою, обізнаною в галузі комп'ютерних і цифрових систем, і не здатною активно соціалізуватися та встановлювати комунікативні зв'язки. Саме освіта має на меті не тільки отримання знань, але і безперервний процес соціалізації особистості. Тому пріоритетом державної політики є створення рівних можливостей для молоді в отриманні освіти всіх рівнів. Мета навчальних закладів, в першу чергу вищих; створення умов як для накопичення інформації, так і отримання соціально-значущих та економічно ефективних результатів внаслідок творчого осмислення набутих знань. Цей процес вимагає вирішення багатьох проблем вищої школи: матеріальне і кадрове забезпечення, зв'язок з виробництвом, підвищення конкурентноспроможності випускників тощо. Головним же повинно стати розуміння: від здатності творчого застосування інформації, актуальних знань залежить не тільки інтелектуальне, але і соціально-економічне зростання нашої країни.

Література

1. Иноземцев В.Л. Технологический прогресс и социальная поляризация в XXI столетии. // Политические исследования. – 2000.- № 6.
2. Сіленко А. Цифрова нерівність як глобальна соціально-політична проблема. // Політичний менеджмент. – 2006. - № 3 (18).
3. Згуровский М. Общество знаний и информации – тенденции, вызовы, перспективы // Зеркало недели. – 2003. – 23 мая.

Путрегай. С.В., Шинкаренко И.В.

СОВРЕМЕННОЕ ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Ещё недавно высшие учебные заведения и система образования в целом чувствовали стабильность в своём развитии. Возможно, это развитие и было медленным. Но именно отсутствие скачков ни в негативную, ни в позитивную сторону как раз и подготавливало почву для будущего кризиса. Увеличивалось количество коммерческих вузов, государственное влияние на образование в стране теряло свой вес, образовательные реформы проводились с не достаточной интенсивностью. И случилось так, что получить высшее образование у нас стало гораздо легче, чем в большинстве стран за рубежом. Многие люди имеют по два и по три высших образования. Ни поступить в вуз, ни получить диплом большого труда не составляет. Коммерческие вузы стараются набрать студентов как можно больше, не взирая на слабую материальную и кадровую базу, а некоторые непrestижные государственные, снижают планку требований до минимума. С одной стороны, образование стало общедоступным, а с другой такое положение оказало медвежью услугу государственной экономике. Вузов, которые из учреждений просвещения превратились в коммерческие предприятия по оказанию услуг по выдаче дипломов, стало слишком много, и образование теряло в

качестве. Об этом знали и говорили, но этим и ограничивались, не предпринимая никаких кардинальных и главное - действенных мер для решения ситуации. Перечисленное выше подтолкнуло к кризису образования, о котором говорят аналитики по всему миру. Т.к. образование и экономика тесно связаны между собой, то с наступлением экономического кризиса можно ждать серьёзных изменений в системе предоставления знаний населению, а в последствии и изменения взглядов государства в образовательной политике.

Летом 2008 банки перестали давать кредиты на обучение. Те же, кто уже учится, испытывают влияние внешних факторов, которые затрудняют оплату – увольнение с работы родителя, задержка зарплат, невыплаты за другие кредиты. Проблемы из разных сфер дополняют друг друга, образуя совокупность, которой трудно противостоять, которая, как лавина, накрывает неготовое к этому общество. Сейчас, когда студенты столкнулись с невозможностью выплачивать кредиты за обучение, а государственные и коммерческие вузы – с проблемами финансирования, стабильная система пошатнулась и теперь ни кто не знает, чего ждать. Уже в нынешнем году учебные заведения могут лишиться как новых, так и старых студентов, в таких условиях некоторые из них, очевидно, прекратят своё существование. При этом государственные вузы в любом случае должны или понижать оплату за обучение, или брать её из альтернативных источников, чтобы не лишиться своих студентов. Образовательные учреждения, которые работают на коммерческой основе, недополучат 25-30% от обычной своей прибыли, и это в условиях глобального увеличения цен. Неуверенность в будущем негосударственных вузов, делает неуверенными и студентов, что нагнетает социальную напряженность в обществе. А т.к. студенты - политически активная часть общества, особенно, когда думают что нарушают их права, то такая напряженность может вылиться во что угодно.

Лучшим выходом для будущих студентов в такой ситуации, когда вузы могут быть брошены «на выживание», является освоение технических специальностей - материальной базы и альтернатив там намного больше. Да и в специалистах такого рода уже давно дефицит. Хотя идти хочется в том направлении, где по определению сверкает золото, а не слышится скрежет станка. Экономический кризис пройдёт как и каждый кризис, однако, являясь пандемией, он разрушит многое из того, что наживалось людьми очень долго. В таких условиях системе главное сохранить не структуру, не здания учреждений и не деньги, а преподавательский состав - именно на нём, таком незаметном, держится огромная образовательная база, которая обеспечивает перспективы процветания стране. Сами студенты хоть и ощущают влияние экономического кризиса, неохотно меняют свои позиции. Видя систему изнутри, они сами говорят о больших пробелах и недочётах в образовательном процессе, и открыто говорят о своём недовольстве сложившейся ситуацией. Также большинство видит кризис в современном образовании, но подразумевают под ним скорее очередные проблемы с качеством знаний, ростом оплаты за обучение, требования преподавателей, не обращая внимания на глобальные проблемы, такие как распределение кадров или государственную образовательную политику. Говоря о том, что диплом получить намного легче, чем раньше, многие, однако, забывают, что недавно начавшийся кризис в связи с сокращением рабочих мест выдвинет на

первое место качественные знания, а не красные дипломы. Всё больше студентов пытается повышать свои знания самостоятельно, однако сознание того, что «что-то поменялось», ещё к нам не пришло, разве что на словах. Нынешние студенты в отличие от студентов начала XXI в. начинают отвыкать от понятия, что образование экономиста или менеджера даст большие экономические перспективы. Большинство признали, что самые востребованные профессии в областях промышленности, строительства, инженерии, и узкой специализации. Также за последний год, пока развивался кризис, из списка прибыльных популярных профессий исчезли частные предприниматели и шахтёры. Наконец, пришло сознание того, что выбранная профессия будет либо востребованная, либо высокооплачиваемая и никак не одновременно. Но опять же многие воспринимают это только на словах и, руководствуясь стремлением человека к лучшей жизни даже с риском, выбирают профессии, связанные с экономикой и финансами. Об этом свидетельствует и повышенный конкурс в вузах на эти специальности. Мнения относительно будущего выпускников - менеджеров, бухгалтеров, экономистов в условиях пика кризиса летом 2009 года резко разделились у аналитиков и политических деятелей. Одни говорят, что может случиться кризис безработицы из-за сокращения представителей именно этих специальностей. Другие - о их лёгком трудоустройстве из-за быстро меняющейся экономической обстановки и о потребности эту обстановку стабилизировать. Однако все сходятся в мысли, что кризис в современной системе образования существует. И в совокупности с кризисом экономическим, он может дать двойные негативные результаты. Банки составили список профессий, которые сейчас становятся экономически нестабильными. Им уже перестают доверять при предоставлении кредитов и соответственно получать такие профессии в вузах в данной ситуации мягко сказать, не выгодно. Банки уже составили приблизительный «чёрный список» профессий в период экономического кризиса: риелторы; строители; сотрудники девелоперских компаний; продавцы рекламных площадей; частные предприниматели; работники металлургических предприятий; биржевые брокеры; работники финансовых компаний; банковские клерки; сотрудники средств массовой информации. Прогнозы о выравнивании ситуации на рынке труда крайне противоречивы. По самым оптимистическим прогнозам, положительная тенденция начнется в конце весны 2009-го года. По самым пессимистическим - лишь в 2010-м. Нужно помнить, что рынок труда, даже при положительной динамике экономики, достаточно медлительная структура. К примеру, когда финансовый кризис уже набрал обороты (август-сентябрь), кадровый рынок только-только начал испытывать те проблемы, что мы видим сейчас. Работодатели до последнего ждали, не предпринимая действий в отношении персонала. Возможно, что и при выравнивании ситуации, сохранится эта "тенденция медлительности": лишь убедившись, что рынок стабилен, компании вновь начнут набирать персонал". Если говорить о том, какого молодого специалиста предпочитает нынешний работодатель, то он ценит прежде всего опыт работы, и только во вторую очередь - образование. Это легко можно проследить по вакансиям, в которых указаны требования к будущему специалисту. Поэтому, если на вакансию будут претендовать два кандидата: один с опытом работы, но непрофильным

образованием, второй - без опыта работы, но с профильным образованием, работодатель в большинстве случаев выберет первый вариант.

Образование - автономная система, имеющая относительную самостоятельность, способная оказывать активное воздействие на функционирование и развитие общества. Как отрасль социальной сферы образование - это процесс и результат, система учреждений и государственная политика в области получения гарантированного Конституцией образования. Образование всегда было и остается неотъемлемой и важной сферой человеческой деятельности. Являясь фактором социально-экономического прогресса, образование относится к приоритетным аспектам политики государства. Человек как субъект процесса, выступая производительной силой в общественном производстве, должен по своим качествам соответствовать уровню современного социально-экономического развития государства, в котором живет и трудится. От уровня образования напрямую зависит качество трудовых ресурсов, а, следовательно, и состояние экономики. Заботой государства становится не просто гарантия получения образования, а проблема выхода из острейшего кризиса цивилизации через получение качественного, соответствующего эпохе и ее гуманным целям образования, определяющего будущее развитие. Как говорилось в докладе ЮНЕСКО о положении дел в мировом образовании, политика, направленная на борьбу с бедностью, сокращение детской смертности и улучшение здоровья общества, на защиту окружающей среды, укрепление прав человека, улучшение международных взаимоотношений и обогащение национальной культуры, не даст эффекта без соответствующей стратегии в области образования. Без этого усилия, направленные на обеспечение и поддержание конкурентоспособности в области освоения передовых технологий, будут неэффективны. В последнее десятилетие во всем мире дают о себе знать проблемы, которые не удастся разрешить в рамках традиционных методологических подходов, все чаще говорят о всемирном кризисе образования. Сложившиеся образовательные системы не могут выполнить своей основной функции - формировать созидательные силы общества. В зависимости от условий, сложившихся в странах (развитых и развивающихся, богатых и бедных, издавна славящихся своими учебными заведениями или с трудом создающих их сейчас), этот кризис проявляется в разных формах. В конце XX в. ситуация стала еще тревожнее. Констатация кризиса образования из научной литературы перешла в официальные государственные документы. Даже США, обеспокоенные слабой подготовкой учащихся в области науки и техники, определили ситуацию как безумное образовательное разоружение.

До недавнего времени кризис образования считался советскими специалистами исключительно зарубежной проблемой. Сегодня наличие кризиса отечественной системы образования уже никем не оспаривается, однако кризисная ситуация не тождественна упадку. Отечественная система образования обладает рядом достоинств, выгодно отличающих ее от систем этой сферы США и Европы. У нас кризис образования развернулся на фоне глобального кризиса и под мощным воздействием общего кризиса нашего государства, всей его социально-экономической и общественно-политической системы.

За последние десять лет практически все развитые страны проводили различные по глубине и масштабам реформы национальных систем образования, вкладывая в это огромные финансовые средства. Реформы образования получили статус государственной политики, так как государства начали осознать, что уровень образования в стране определяет ее будущее.. Среди основных направлений реформ отечественного образования в конце XX - начале XXI в. можно выделить: демократизацию системы обучения и воспитания; гуманитаризацию процесса образования; компьютеризацию; интернационализацию процесса образования. В условиях финансового кризиса в случае повышения тарифов на коммунальные услуги могут подняться и цены на образование в высших учебных заведениях. Об этом заявил министр образования и науки Украины Иван Вакарчук. Неутешительные прогнозы министра относительно повышения платы за учёбу затмевают радужную картину студенческого будущего, нарисованную президентом и премьером. Виктор Ющенко заверял, что государство делает всё для того, чтобы обеспечить своим гражданам доступ к качественному образованию. А ещё отметил, что за последние годы Украина достигла заметных сдвигов в сфере образования. А Юлия Тимошенко пообещала, что её правительство сделает всё для того, чтобы слова "бедный студент" навсегда были изъяты из употребления". А в это время более чем на 100 тысяч сократилось количество новых студентов в 2008 году по сравнению с предыдущим. Вместо 361 тыс (2007 г.) за парты сели всего около 252 тыс студентов в 2008 г. Такой перепад связан с сокращением рождаемости в начале 90-х годов, но масштабы несоизмеримы: рождаемость упала на 4–5%, а количество студентов сократилось почти на 30%. Стоимость обучения в украинских вузах все растет и уже не уступает ценам на образование в европейских странах. Сегодня суммы контрактов в вузах Украины колеблются в пределах от 3700 до 25000 гривен в год за обучение на стационаре. Для сравнения - в Чехии иностранные студенты могут учиться в государственных вузах бесплатно, а стоимость обучения в частных вузах колеблется в пределах от 1500 до 2700 евро. Обучение в вузах Польши обходится студентам от 1080 долларов в семестр. В Германии в некоторых землях образование все еще бесплатно, в том числе - для иностранцев. А в тех вузах, где образование платное, стоимость его невелика – от 500 евро в семестр. При этом дипломы европейских вузов признаются во всех странах ЕС и не требуют подтверждения. После окончания вуза проблем с трудоустройством обычно не возникает. Конечно, для обучения за рубежом приветствуется знание языка той страны, куда Вы планируете поступать. Ставится и вопрос о смене устоявшегося содержания и метода в современном образовании. Лекционно-семинарская модель была успешно реализована в лучших советских научных и инженерных вузах, однако попытка ее распространения за счет административных и стандартизирующих процедур на все высшие учебные заведения привела к всеобщей имитации, когда одни делают вид, что учат, а другие, что учатся. В условиях массового высшего образования идеология передачи «готовых знаний» постепенно сменяется идеологией формирования компетенций, а на смену парадигме передачи знаний приходит парадигма дееспособности. Умение добывать знания самостоятельно, из разных источников знаний, суммировать их и подвергать аналитической переработке,

применять на практике – вот какую задачу ставит перед студентом современная ситуация в образовании. На первый план выходит необходимость выявления и передачи современных способов организации мыслительной работы человека, что, с нашей точки зрения, и есть современное содержание образования.

Литература:

<http://www.bankrabort.com>

<http://www.zn.ua/2000/2020/65131/>

Моисеев Н.Н. Как далеко до завтрашнего дня. М.: Изд-во МНЭПУ, 1997.

http://window.edu.ru/window_catalog/pdf2txt?p_id=15709&p_page=3

http://belisa.org.by/ru/print/?brief=kadr07_75

Соколовский В. П. Гусева А. Е.

К ПРОБЛЕМЕ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗЕ

Вопрос социально-гуманитарного образования всегда активно и неоднозначно рассматривался и оценивался специалистами как с точки зрения её задач, так и с точки зрения содержания и методов преподавания. Последнее время эти вопросы всё чаще встают как проблема соотношения гуманитарных и естественнонаучных дисциплин в подготовке специалистов и формируются как проблема гуманитаризации образования.

«Гуманитаризация образования» воспринимается, особенно в технических вузах, с существенным внутренним сопротивлением поскольку это зачастую связывается лишь с предоставлением каких-то льгот социально-гуманитарного направления. И дело здесь не только в интересах специализированных кафедр, а, вероятно, в глубоко укоренившемся отношении к обществоведческим дисциплинам, носившим в прошлое время явно выраженный идеологический характер. Но подобные упреки возможны и в отношении других, в том числе и фундаментальных и технических наук, преподавание которых и сейчас ещё далеко от потребностей действительной жизни и производства.

Можно найти и другую более существенную причину негативного отношения к гуманитарным дисциплинам со стороны студентов и преподавателей технических специальностей. Как свидетельствует анализ, негативизм в отношении к гуманитарным наукам всегда есть признаком принципиального расхождения, конфликтом культур. Действительно, люди с технократическим образованием в своём большинстве не способны в полной мере овладеть многоуровневым характером обществоведческих концепций. И это не их вина, а беда, закономерный результат существующего различия между стилями научного мышления и методами преподавания различных вузовских дисциплин. В принципе, такие люди не считая нужным признать свою ограниченность в гуманитарной сфере, подсознательно не удовлетворены этими науками, поскольку не способны ими овладеть. Поэтому разрыв между естественно-технической и социально-гуманитарной научными культурами должен быть преодолен не только

развитием естественнонаучных компонентов обществоведения, но и гуманизации преподавания других учебных дисциплин в вузе.

В этом плане и предлагается рассмотреть сегодня некоторые сущностно-содержательные и организационно-методологические аспекты гуманизации образования.

Обращение педагогов всего мира к понятиям «гуманизм», «гуманитаризация» и «гуманизация» обозначает в принципе «очеловечивание» всей совокупности человеческой жизнедеятельности, поскольку в системе земных материально-духовных ценностей человек рассматривается как мерило всех вещей.

Процесс гуманитаризации высшего образования в таком контексте выступает как основной способ гуманизации социальной деятельности человека. Его задачей является превращение отчуждённо-объективированного знания в объективно-субъективный способ саморазвития и самореализации человека. Именно гуманитарное образование воплощает в себе смысл общечеловеческого бытия, содержит необходимые основы общего и специального развития личности. Только через гуманитарное образование возможно личностное осмысление ответственности за свою профессиональную деятельность. К тому же, нам следует уяснить, что только посредством гуманитарного образования можно сформировать специалистов мирового уровня, преодолеть профессиональную односторонность.

В этом плане рассмотрим прежде всего несколько организационно-методологических проблем гуманитаризации высшего образования.

1. Революция в современной системе образования, идущая во всех цивилизованных странах мира вот уже более двух десятилетий, может быть охарактеризована следующими моментами:

- резкий сдвиг в целях и стратегии образования,
- гуманизация и гуманитаризация,
- появление принципиально новой технической оснащённости учебного процесса,
- внедрение современных технологий образования,
- разработка новых моделей подготовки специалистов,
- развивающее и опережающее обучение.

Радикальные изменения в образовании порождают определённые практические следствия, среди которых можно было бы выделить, по крайней мере, три: небывалый рост компьютерной вооружённости учебного процесса, сближение и сращивание сферы образования, бизнеса и инновационной сферы, и, наконец, сближение вузовской и академической науки.

2. Возникает естественный вопрос: каковы особенности вхождения системы образования Украины в мировое образовательное пространство и есть ли зримые признаки этого процесса вообще? Можно с определённой уверенностью утверждать, что кое-что в этом направлении делается. Но обратим внимание на то, что вызывает тревогу. Из большого числа вопросов, возникающих в этом плане, следует выделить два-три, особенно близких философу. Прежде всего это проблема мировоззренческой ориентации студенческой молодёжи, проблема

соединения обучения и воспитания, проблема содержания учебных программ по социально-гуманитарным дисциплинам.

3. Анализ опыта социально-экономического развития европейских стран за последние 50-60 лет убеждает в том, что акцент на экономической сфере, на рыночных отношениях как условие вхождения Украины в системы цивилизованных государств не достаточен, односторонний и в определённом смысле ошибочен. Речь идёт прежде всего о том, что мы в действительности воспроизводим сегодня экономику эпохи накопления капитала прошлых веков. И если в производственно-экономической и технической сфере это и может дать позитивный результат (хотя и в далёком будущем), то в нравственно-психологическом аспекте трудно сформировать притягательный образ такого общества.

Поэтому стабилизация и расцвет экономической сферы не возможны без последовательного укрепления государственности, образовательной, культурной и научной стратегии. А осмыслить это можно только на основе социально-гуманитарного знания.

4. Рыночная экономика, современное производство, новейшие технологии, инновационная деятельность нуждаются не только в квалифицированных кадрах, но и испытывают потребность в творчески одарённых, инициативных, ответственных и духовно крепких людях, что вновь достигается только через гуманитаризацию образования.

5. Если в наших рассуждениях теперь перенести фокус внимания с экономики на идеологию и духовную сферу, то можно сказать, что наше общество переживает весьма своеобразный момент своего развития. В первую очередь это относится к молодому поколению. Старые ценности и смысложизненные ориентации, этические нормы и идеалы частью устарели, частью растоптаны и отброшены в сторону. На смену этому молодой человек сегодня получает самую разнообразную информацию, очень далёкую от системно-научной и нравственно-оправданной. Такая ситуация ставит под сомнение способность формирования духовности современного человека. И если мы хотим уйти от проблемы «потерянного поколения» нам необходимо активизировать именно социально-гуманитарную подготовку.

6. Особую тревогу в гуманитаризации образования в нашей стране вызывает сегодня техническое обеспечение преподавания социально-гуманитарных дисциплин, их методика и необходимое время. Достаточно сказать, что сегодня в университете объём читаемого курса философии сократился практически вдвое. А между тем, преподавание философии, равно как и других родственных дисциплин, является в сложившихся исторических условиях едва ли не главным резервом и источником проникновения истинной духовности в молодёжную сферу. Кроме того навязанная обществоведам методика преподавания и контроля знания по общественным дисциплинам не отвечает ни самой сути этих дисциплин, ни даже интересам самих студентов.

7. Кроме этого большую тревогу вызывает засилье административно-чиновничьего регулирования методики и даже содержание социально-гуманитарного образования. Ограничивается количество времени на этот цикл дисциплин, ряд их превращено практически в факультативы, соединяются в одну

дисциплину практически не отвечающие по содержанию категорий области знаний и т. п.

Рассмотрим теперь сущностно-содержательный аспект проблемы гуманитаризации и гуманизации образования.

1. Мировоззрение как основа духовности.

Человек всеми видами своей деятельности определяет процесс гуманизации мира как системы бытия, он стоит в центре, на перекрёстке процессов бытия. И здесь обнаруживается противоречивость как бытия вообще, так и бытия самого человека. С одной стороны, объективность бытия вообще предопределяет и объективность его гуманизации. Но эта предопределённость детерминирована смыслом бытия человека, реализуемого в его деятельности. Возникает необходимость обнаружения момента снятия противоречия «объективность бытия – целеполагающая деятельность». Такое снятие может происходить, в силу неустранимости указанных противоположностей, только за пределами этих реальностей, в духовной сфере. Но духовность человека есть специфическая, даже уникальная форма бытия, реальностью, действительностью которой выступает мировоззрение. Мировоззрение есть одновременно и отражением наличного бытия и опережающим отражением. В силу этого оно, в конечном итоге, и определяет направленность движения человека дорогами бытия. В условиях современного технико-технологического процесса характер мировоззрения, его системность приобретают особое значение. Формирование системного мировоззрения и выступает как основная задача обществоведческих наук и философии в особенности.

2. Ценностная ориентация и смысл бытия человека.

Реализуя себя посредством различных видов деятельности человек всегда встречается с проблемой собственной целостности, но только мировоззренчески человек обретает целостное единство. Однако, и это единство возможно лишь в том случае, когда человек вырабатывает систему ценностных ориентаций, их иерархию. Проблема ценностных ориентаций всегда была философской проблемой в силу того, что ценностная система существует как идеал. А в идеале человек всегда формирует смысл собственного бытия. Поэтому ценностная ориентация в конечном итоге сводится к смыслу бытия отдельного человека и человечества вообще. Научные поиски в области осмысления ценностей и их формирования у нас были абсолютно идеологизированы. Но и широко распространённая ныне тенденция поиска каких-то абсолютных, общечеловеческих ценностей приобретает хотя и иной, но и идеологизированный оттенок. Предполагается, что формирование системы ценностных ориентаций в их позитивном смысле возможно лишь тогда, когда смысл бытия человека будет выступать самоценностью. А самоценность бытия человека должна наполняться содержанием, имеющим подлинно человеческий смысл – стремление к бесконечности человечества. Тогда предельно общие ценности, лишённые идеологической окраски можно выразить через ряд положений, существующих как определённые идеалы. Прежде всего речь идёт формировании творчества, как основного признака духовности человека. И тогда ценность первого порядка есть способность индивида творить жизненный смысл человеческого бытия, воплощающийся в культуре. Но творить – это значит изменять мир наличного

бытия, т. е. неизбежно встречать его сопротивление в форме творчества других. А отсюда вытекает необходимость признавать право творчества за другими, необходимость сотворчества. Так возникает потребность понимания мира вообще, понимания других людей и понимания себя. Понимание других – гуманизм, понимание мира, природы – космизм, понимание самого себя – рефлексия, самосознание. Если не восторжествуют названные ценности, то современный мир окажется способным к самоуничтожению. Но и эти универсальные ценности ориентации неизбежно наполняются конкретно-историческим содержанием. Преодоление разрыва между общностью универсальных ценностей и их конкретно-историческим наполнением возможно только в духовном мире человека, основа которого и формируется системой социально-философских дисциплин и прежде всего философией.

Следовательно потребность индивида в истинно-человеческом бытии возникает при сложившемся мировоззрении, на основе системы ценностных ориентаций. И социально-гуманитарный цикл как раз может расставить необходимые акценты в оценке социальной деятельности человека вообще и техногенной в особенности.

3. Важное место в системе социально-гуманитарного образования занимает его государственнообразующая функция. Языковая проблема, проблема национальной идеи, социально-психологическое чувство национальной самобытности и самодостаточности может быть донесено до студента практически только в процессе преподавания дисциплин этого цикла. И нельзя не отметить, что преподавание специальных дисциплин ограничено в своих возможностях как содержанием частных наук, так и уровнем общей культуры преподавателей этих дисциплин.

Всё сказанное предполагает необходимость общегосударственного подхода к содержанию, методике и технического обеспечения преподавания социально-гуманитарных дисциплин и ограничение технократического вмешательства в этот процесс.

Сименко Р.Д.

ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Одной из наиболее актуальных и дискуссионных проблем современного обществоведения представляется феномен глобализации. Резкое ускорение мирового развития произошло во второй половине или даже последней четверти прошлого века и было вызвано транснационализацией мирового хозяйства и экономической интеграцией, распадом социалистической системы, резким сокращением численности тоталитарных и авторитарных режимов, и особенно информационной революцией. Стандартизация и универсализация происходящих в мире процессов вызвала своего рода защитную реакцию, стремление сохранить свою национальную идентичность и специфику.

Процесс глобализации обострил старые и породил новые проблемы в различных сферах человеческой деятельности, в том числе и в области образования. Становится очевидным, что без модернизации образования вообще и

высшей школы, в частности, невозможно дать адекватный ответ на возникающие вопросы и навсегда оказаться на обочине социального прогресса. В то же время в современных условиях важно найти определенный баланс — с одной стороны, интегрироваться в мировое образовательное пространство, а с другой сохранить несомненные достоинства национальных систем образования, без которых невозможно существование национальной культуры как таковой. Для того чтобы строить новую высшую школу в Украине, необходимо проанализировать то лучшее, что накоплено в этом направлении странами, которые раньше столкнулись с проблемами интеграции и глобализации. Поэтому автор поставил своей целью проанализировать некоторые аспекты развития высшей школы в условиях ее реформирования.

Воздействие глобализации на образовательные модели неоднозначно. Усиление влияния США как единственной сверхдержавы и их безуспешные попытки установить однополярный мир, осуществленные в различных странах неолиберальные реформы, разгул рыночной стихии, уход государства из социальной сферы способствуют гомогенизации образования, излишней его прагматизации, сокращению фундаментальных исследований, не приносящих прибыли в краткосрочной перспективе.

Новый виток научно-технического прогресса с одной стороны и демографический кризис с другой, привели к тому, что высшее образование перестало быть элитарным, в ряде стран уже ставится вопрос о всеобщем высшем образовании. В то же время в силу экономических и социальных факторов, индивидуальных особенностей личности далеко не все могут и хотят получить фундаментальное высшее образование. В результате все более широкое распространение получают более упрощенные формы образования, происходит его узкая специализация, широкое распространение получают программы бакалаврата.

Под воздействием глобализации заметно ускорились интеграционные процессы, достигшие максимального развития в странах Европейского Союза, в меньшей степени в Западном полушарии: Североамериканский договор о свободной торговле (НАФТА) с участием США, Канады и Мексики и ряда ассоциированных латиноамериканских стран, Общий рынок стран Южного Конуса (МЕРКОСУР), включающий Аргентину, Бразилию, Уругвай и Парагвай и выразивший готовность к объединению с Андскими странами, и, наконец, переживающий сложные времена Союз независимых государств. Стирание межгосударственных границ и постепенное создание единого рынка рабочей силы объективно требуют стандартизации образования и взаимного признания дипломов. Несмотря на глобализацию на университетском образовании не может не отразиться обостряющаяся экономическая конкуренция между различными мегаблоками, в первую очередь, США, ЕС и Японией.

В целом ряде областей глобализация является мифом, практическое воплощение неолиберальной модели во всемирном масштабе привело не только к усилению социальной поляризации внутри той или иной страны, но и к увеличению разрыва между различными группами государств. В то время как в США и в ЕС расходы на образование растут, в странах третьего и четвертого мира наблюдается заметный регресс.

Усиление идеологии либерализма в западных странах и повышенное внимание к правам человека и развитию личности требуют сохранения ее неповторимости и ставят на повестку дня вопрос об индивидуальном подходе к обучению, подготовке «штучного товара».

Не лишено основания заявление директора института стратегических исследований при Гарвардском университете С. Хантингтона о столкновении цивилизаций. По крайней мере, можно говорить о пробуждении спящих народов, которые хотят сказать свое слово в истории и усиленно сопротивляются навязыванию чужеродной для них системы ценностей, в том числе и образовательных стандартов. Несмотря на существенные национальные и региональные различия мировая университетская система сводится к двум основным моделям — департаментской (США) и факультетской (Европа), которым присуща разная философия.

Для Соединенных Штатов Америки характерен в первую очередь массовый охват молодежи соответствующего возраста высшим образованием. Как отметил известный социолог образования М. Троу, «большинство американцев почти религиозно убеждены в необходимости и эффективности высшего образования, чего нельзя сказать ни об одной другой нации мира». [2]

Большинство университетов представляют собой объединения школ, колледжей, институтов и научно-исследовательских центров. В США насчитывается более 160 университетов, около 2000 колледжей с четырехгодичным сроком обучения и 1378 двухгодичных. Наиболее известны старейший Гарвардский (основан в 1636 г.), Кембриджский, Йельский, Пенсильванский, Принстонский, Колумбийский и другие университеты. Самые престижные высшие учебные заведения находятся в частном секторе. Зачислению в вузы предшествует 12-летнее школьное образование (5+3+4), включающее начальную (elementary), среднюю (middle) и старшую (high) школу.

Для американских университетов характерны крайне поздняя специализация, индивидуальный подход, максимальный учет интересов студента, большой удельный вес самостоятельной работы, длительность пребывания в университетских стенах, развитая университетская автономия, индивидуальность преподавательского состава и ряд других особенностей, непривычных для европейских вузов. Система воспитания предполагает индивидуализм, невмешательство в личную жизнь, конкурентоспособность и готовность к смене профессии и гибкому реагированию на запросы рынка.

Высшее образование включает три цикла. Четырехгодичный колледж (самостоятельный или в рамках университета) присваивает выпускникам степень бакалавра (наиболее распространенные — бакалавр науки (Bachelor of Science, B. S.) и бакалавр искусств (Bachelor of Arts, B. A.). В колледже нет четкой специализации и профориентации, до 70% составляют предметы по выбору, нет общего расписания и преобладают индивидуальные и групповые занятия. До третьего курса студенты (juniors) обучаются по принципу средней школы, но на более высоком уровне, старшекурсники (majors) начинают задумываться о будущей профессии и должны взять несколько предметов по этому направлению. В качестве запасного варианта (menor) не исключается, а часто и предусматривается другая специализация. Система зачетных единиц (кредитов) не

определяет уровня подготовки, а показывает лишь временные затраты на ту или иную дисциплину, да и то весьма приблизительно. Американские студенты умело на этом спекулируют, часто выбирают более легкие предметы (при условии одинакового количества зачетных единиц). Оплата производится за каждый кредит отдельно. Каждый курс — от 3 до 5 кредитов — примерное число аудиторных часов в неделю в течение семестра. Сами студенты набирают необходимое количество зачетных единиц в зависимости от занятости, финансовых возможностей или других факторов. В среднем одна треть времени приходится на аудиторные занятия и две трети — на самостоятельную подготовку. Чаще всего обучение на курсе осуществляется по системе 3.3.5 (первая цифра — максимум кредитов для курса, вторая — аудиторные занятия и третья — время, отводимое на практическую работу).

Ключевая роль отводится куратору (tutor), который помогает рационально спланировать время, выбрать необходимые предметы, подобрать литературу и т. д. Ведущий преподаватель также дает список литературы на неделю. Большой объем времени выделяется на индивидуальные консультации. Студенты работают преимущественно в библиотеках, среди форм контроля основное место занимают письменные эссе, присутствуют также блиц-опросы и тесты. Результаты экзаменов и промежуточного тестирования анонимны и не сообщаются другим студентам и преподавателям. Обучение чаще проводится по модульной системе.

Практически все курсы являются авторскими, у преподавателя, как правило, не более четырех аудиторных часов в неделю, основное внимание уделяется научной работе. Представители администрации знакомятся только с тематическим планом, не могут посещать занятия и вмешиваться в учебный процесс. Каждый преподаватель сам набирает студентов на свой курс, после завершения которого проводится анонимное тестирование. От численности студентов в какой-то мере зависит и оплата. Получить постоянную работу в университете (tenure) крайне сложно, для этого требуется примерно 10 лет. Продолжительность обучения в магистратуре составляет, как правило, два года, во время которых преобладают аудиторные занятия по узкой специализации, в конце защищается магистерская диссертация, которая сопоставима с хорошей дипломной работой. Выпускники получают степень магистра (master).

Срок обучения в докторантуре — от трех до пяти лет, проводится очень много спецсеминаров и занятий по иностранным языкам, большое место занимают полевые исследования, предполагающие пребывание в зарубежных странах. Выпускники сдают крайне сложный квалификационный экзамен и устный экзамен по тематике диссертации. Само диссертационное исследование по уровню сопоставимо с кандидатской диссертацией, защищается на экспертном совете, решение которого является окончательным. Успешно защитившему диссертацию присуждается чаще всего степень доктора философии (Ph.D). Единого общегосударственного образца дипломов не существует. Удельный вес лиц с магистерской и докторской степенью высок по сравнению с европейскими странами.

Американские студенты крайне редко обучаются в родном городе. Система высшего образования предусматривает большую мобильность и

возможность завершить обучение и получить диплом в более престижном университете. Полный цикл обучения чаще всего завершается в районе 30–32 лет. Для университетов США характерна крайне высокая степень автономии. Федеральные органы ограничиваются аккредитацией и не вмешиваются в планирование и содержание обучения, Министерство образования занимается информированием и содействием в разрешении возникающих проблем, не имеет права формировать систему образования США даже на уровне штатов, не всегда имеет право голоса при разрешении вузовских проблем.

Старейшие европейские университеты возникли еще в средневековье (в 1058 г. возникшая в XI веке Болонская правовая школа получила статус университета, в 1209 г. основаны Оксфорд и Кембридж, в 1215 — Сорбонна, в 1218 — Университет Саламанки, 1280 — Лиссабонский, в 1348 — Пражский Карлов, в 1364 — Краковский, в 1365 — Венский и в 1386 — Гейдельбергский университеты). За прошедшие столетия в европейской системе университетского образования произошли существенные изменения, однако она по-прежнему характеризуется академизмом, глубокими научными исследованиями, широкой общегуманитарной подготовкой, ранней специализацией. В большинстве стран основную ответственность за развитие образования несет государство, хотя степень его вмешательства различна.

В условиях глобализации, интеграционных процессов в Западной и Центральной Европе и определенного снижения конкурентоспособности европейского образования по сравнению с американским были предприняты определенные усилия по созданию единого европейского образовательного пространства и модернизации высшей школы. Европейская гармонизация университетского образования получила название Болонского процесса (по имени Болонской декларации, подписанной 19 июня 1999 г. большинством стран старого континента). Как известно, намеченное на 2010 г. завершение создания европейского образовательного пространства предусматривает четкое сопоставление и взаимное признание дипломов, переход на трехступенчатую систему высшего образования бакалавр-магистр — доктор (3/5/8), создание общей системы зачетных единиц (60 кредитов за учебный год, 180 — для получения титула бакалавра и 300 — магистра), поощрение мобильности студентов и преподавателей посредством уменьшения административных и нормативных препятствий и взаимного зачета прослушанных курсов, продвижение европейского измерения высшего образования и более тесное межуниверситетское сотрудничество. Несмотря на декларируемые общие цели, создание единого европейского пространства происходит довольно болезненно и часто вызывает критику у оппонентов этого процесса. Основная проблема связана с опасностью утраты национальной самобытности и обезличиванием высшей школы.

Несмотря на происходящую стандартизацию национальные особенности европейской высшей школы все-таки сохраняются. Так, во Франции и в Германии государство остается основным источником финансирования университетов и оставляет за собой основные функции управления. В Германии высшее образование, в том числе и второе, остается бесплатным для отечественных и зарубежных студентов. На региональном уровне вузы подчиняются профильным

министерствам земель, которые утверждают базовые учебники. Некоторые престижные университеты, особенно медицинские, ввели систему конкурсного отбора и проводят вступительные экзамены. Учебный процесс состоит из лекционных и нелекционных периодов, во время последних студент обязан заниматься научной работой. Во многих университетах, особенно новых, резко усилена практическая составляющая. В Испании государственные университеты составляют большинство (47 из 57) и котируются выше частных. Испания остается консервативной страной в сфере высшей школы, высшее образование могут давать только университеты, в состав которых входят другие подразделения — университетские факультеты, высшие технические училища, университетские школы и университетские колледжи (два последних подразделения осуществляют обучение только по программам первого уровня). Принятый в январе 2005 г. королевский декрет о реформировании высшей школы предусматривает государственный контроль над присвоением университетских титулов и ученых степеней. Большие полномочия сохраняются за министерством образования и науки. За основу принимается общеевропейская структура высшего образования, при этом отмечается широкая вариативность магистерских программ, предполагающих как академическую или профессиональную специализацию, так и нацеленность на научную деятельность. Менее жестко определяется и количество зачетных единиц, которые необходимо набрать для получения титула бакалавра (от 180 до 240), что дает возможность университетам проводить более гибкую политику.

Интересен опыт и латиноамериканских стран, которые гораздо ближе к нам по уровню экономического развития и по имеющимся возможностям в сфере образования, в том числе и высшей школы. В первую очередь, речь идет о Чили, Аргентине, Уругвае, заметно уступающим странам первого мира по макроэкономическим показателям, однако превосходящим многие из них по уровню университетского образования.

Наиболее существенные преобразования произошли за последние десятилетия в Чили. В этой стране уже в течение 50 лет существует единый государственный экзамен в средних учебных заведениях, по результатам которого производится набор как в государственные, так и в частные университеты. Высшее образование Чили имеет богатые традиции — старейший в стране Университет Чили был основан в 1842 г. — однако самые существенные реформы осуществлены в 1980 г., когда в условиях военного режима произошла деполитизация, децентрализация и приватизация высшей школы. За прошедшие десятилетия численность студентов увеличилась в три раза, к 2010 г. высшим образованием будет охвачено 45% молодежи соответствующего возраста. До начала реформ было два государственных и шесть традиционных частных университетов, в результате децентрализации существовавших и лицензирования новых вузов в настоящее время система высшего образования включает 250 учебных заведений, в том числе 65 университетов, 75 профессиональных институтов и 110 центров технической подготовки.

Чилийская система в какой-то мере сочетает американскую и европейскую модели и включает три цикла — бакалавриат (пять лет, медицина и инженерные специальности — семь лет), магистратура (два года) и докторантура

(три года). В последние годы произошла дифференциация магистратуры, которая включает как теоретические, так и практические направления. Как и в американских университетах, существует система зачетных единиц, тем не менее, студенты выбирают тот или иной факультет и значительную часть, а в частных вузах и большинство составляют обязательные предметы.

Именно в университетах сосредоточены научные исследования, осуществляемые в форме проектов. Продолжительность проекта составляет в среднем четыре года, выделяемые средства включают гонорар исследователя (примерно 500 долл. в месяц), расходы на оборудование и литературу, международные конгрессы и конференции. Многие ограничиваются преподавательской деятельностью, однако участие в научной работе составляет дополнительный источник дохода и является необходимым условием для продвижения по служебной лестнице. Университетское образование является крайне престижным и высокооплачиваемым: не случайно чилийские семьи тратят на эти цели в три раза больше средств по сравнению с остальными латиноамериканцами.

В современных условиях высшая школа Украины активно интегрируется в мировое и европейское образовательное пространство в рамках Болонского процесса. Тем не менее, необходимость привести украинское образование в соответствие с мировыми стандартами не должна ликвидировать его несомненные достоинства, прежде всего, фундаментальный характер.

Таким образом, проанализировав состояние и проблемы в различных странах, мы пришли к следующим выводам:

- внедрение принципов Болонского процесса будут иметь позитивные результаты при активной поддержке (в первую очередь – финансовой) государства и демократизации высшей школы;

- активизация интеграционных процессов высшей школы Украины в экономической системе обусловлены социально-экономическими процессами страны, но большое значение имеет и повышение мотивации к образованию.

Литература

1. С. Хантингтон, «The Clash of Civilizations?»
2. http://www.knogg.net/2006_348.htm
3. http://www.infogrant.ru/fulldoc_sr.dws?dui=37661
4. http://www.miemp.ru/news/anons/news_detail.php?ID=28113

Фоменко М.В.

ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНЖЕНЕРНОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ

Если оглядеться вокруг, то мы заметим, что практически все, что нас окружает, создано руками человека, причем каждый предмет, каждая вещь, каждое сооружение – результат труда многих людей, объединивших свои усилия, и прежде всего, интеллектуальные. Поэтому представление В.И.Вернадского о

ноосфере – Сфере Разума – имеет не метафорический, а прямой смысл, ибо во всех творениях человека запечатлена мысль. В этом глобальном процессе материализации мыслей, образов, представлений центральной фигурой является инженер, обладающий особым даром – инженерным мышлением.

Базовой основой процесса формирования творческой личности инженера является приращение знаний: гуманитарных, социально-профессиональных, научно-технических, инженерных, которые непосредственно воплощаются в производстве. Творческий потенциал личности современного инженер определяется уровнем технократически-гуманистической культуры, которая в условиях информатизации и компьютеризации общества требует наличия таких личностных качеств как технологический менталитет, информационные ресурсы, инновационные технологии, рациональная целеориентация на основе общечеловеческих ценностей. «Культура инженерного мышления и деятельности – это умение самостоятельно и относительно свободно пользоваться своими знаниями при обработке природных материалов, энергии и информации с тем, чтобы получать новые знания, которые могут возникнуть лишь в процессе инженерного творчества» [1]. Кроме того, культура мышления – это показатель того, как деятельность интеллекта реализует творческий потенциал, её способности и возможности.

В самом общем виде понятие «мышление» означает «процесс решения проблем, который выражается в переходе от условий, задающих проблему, к получению результата. Мышление предполагает активную деятельность по переструктурированию исходных данных, их расчленению, синтезированию и дополнению. Мышление может быть направлено либо на понимание реальных обстоятельств, либо на достижение практического результата. Мышление первого типа выражается в разных формах: ориентация в обстановке на основе обыденного знания, мифологическое, философское, научное (теоретическое и эмпирическое). Мышление второго типа существует в форме решения задач в ходе практических действий, а так же в виде составления проектов действий (выявление системы средств, обеспечивающих достижение поставленной цели) [2, с. 626].

Важно отметить, что наше мировоззрение проявляется через стиль мышления, который представляет собой не что иное, как деятельную форму мировоззрения специалиста. Профессиональный стиль мышления есть устойчивая целостная система мировоззренческих регулятивов, которыми специалист руководствуется в своей работе. Это – мировоззрение в его деятельностной методологической форме, то есть проявление мировоззренческих установок в действии, на практике.

Инженерный стиль мышления, выступая как форма общественного сознания, отражает взгляды данного общества на технику, технологию и социальные последствия их применения. Инженерное мышление – это проявление инженерной деятельности, продуктом которой являются знания, необходимые для создания и функционирования человеко-машинных структур. Вне общей культуры, отчужденная от гуманистических ценностей, инженерная деятельность оборачивается технократизмом, излишней алгоритмизацией человеческой мысли, формализмом и пренебрежением человеческими ценностями. Но культура

мышления, как и культура в целом, формируется в социальной среде, в которую входит личность. Поэтому изучение философии техники, истории науки, опыта прежних поколений инженеров, ученых является эффективным средством воспитания инженерной культуры и подготовки студента к инженерной деятельности.

Раскрывая своеобразие «инженерного мышления», следует отметить некоторые важные особенности, присущие любому логическому отображению действительности. Общим для всех видов мышления является то, что они отражают потребности общественной системы. Мышление инженера, равно как и другие виды мыслительных актов человека, предметно, направлено на овладение предмета потребности и непременно включает знание о будущем техническом объекте. Предвидение есть одна из основных составных элементов любого мышления. Инженер мысленно предвосхищает не только достижение цели, но и пути, способы использования всего арсенала наличных средств.

В содержание инженерного мышления входят признаки физических процессов, характеризующие свойства, функции, структурные особенности технических средств; мышление инженера определено такими социальными факторами, как анатомо-физиологические параметры действия человека и область социального функционирования технического объекта. Принимая и реализуя технические решения, инженер вынужден полагаться не только на свои навыки, умения, производственное мастерство, интуицию, но и на широкий спектр социокультурного знания, проявляя находчивость и изобретательность.

Таким образом, инженерное мышление – это специфическая форма активного отражения морфологических и функциональных взаимосвязей предметных структур практики, направленная на удовлетворение технических потребностей в знаниях, способах, приемах, с целью создания технических средств и организации технологий.

Становление мышления и его основных теоретических конструктов неразрывно связано с главной формой практики – материальным производством: конструкторско-проектировочные задачи носят сугубо практический характер, направлены на поиск структурных и функциональных взаимосвязей свойств объектов предметной практики. Образно говоря, инженер черпает идеи из предметной практики и ее основной формы – материального производства [4].

Немаловажным при рассмотрении формирования инженерного мышления является обращения к инженерной психологии, которая изучает закономерности информационного взаимодействия человека и техники для проектирования, создания и эксплуатации системы «человек-машина». Инженерная психология исследует процессы приема, хранения, переработки и реализации информации человеком. На основании закономерностей психических, психофизиологических процессов и свойств человека она определяет требования к техническим устройствам и построению системы «человек-машина», а также требования к свойствам человека-оператора.

Инженерная психология возникла и развивалась в условиях научно-технической революции, преобразовавшей психологическую структуру производственного труда. Важнейшими составляющими его стали процессы восприятия и переработки оперативной информации, принятия решений в

условиях ограниченного времени, роста цены ошибочных действий, компьютеризации всех звеньев производства и управления, мобильной связи и минимизации затрат всех видов ресурсов, при широком использовании гибких технологий управления.

Подлинную революцию в науках о человеке совершило открытие американским психологом Роджером Сперри в середине 60-х годов функциональной асимметрии человеческого мозга [3]. Было установлено, что левое и правое полушария мозга человека выполняют существенно различные функции, т.е. мозг состоит как бы из двух самостоятельных систем, взаимодействие между которыми и составляет сущность человеческого мышления. Левое полушарие (у правшей) управляет речью, письмом, счетом, реализует формально-логическое мышление, формирует понятия, ему присущ символический, абстрактный, временной, аналитический способы обработки информации. Характерна обращенность левого полушария в будущее, прогнозирование которого имеет вероятностный характер. Эмоциональность левого полушария относительно невысока и имеет в основном положительную окраску. Правое полушарие ведаёт зрительными образами и их распознаванием, музыкальным слухом, восприятием интонаций речи, пространственными представлениями и формами. Ему присущи конкретный, невербальный, синтетический, аналоговый, невременной, иррациональный и интуитивный способы мышления. Оно управляет многими сложными движениями, во времени обращено к прошлому и настоящему, для него характерна большая эмоциональность, чем для левого полушария, с преобладанием отрицательных эмоций.

Итак, можно отметить, что в каждом человеке как бы воплощаются две личности с разным типом мышления: рационалист и интуитивист, мыслитель и художник, "физик и лирик", "Моцарт и Сальери". Для европейской культуры, основанной на рационализме, заметно доминирование левого полушария (у правшей). Культуры Востока, особенно с иероглифической письменностью, часто основаны на доминировании правого полушария. Инженерное дело относится к такой сфере деятельности человека, в которой в равной мере представлены логическое и образное, рациональное и иррациональное, аналитическое и синтетическое, то есть и лево- и правополушарное мышление. В реальной практике инженерного труда соотношение указанных типов мышления заметно меняется. У инженеров, ведущих расчеты изделий, у инженеров-системщиков в большей степени развито и используется формально-логическое мышление, а у инженеров-конструкторов, дизайнеров - образное и интуитивное [3]. Органичное взаимодействие этих типов мышления, левого и правого полушарий, их «диалог» и составляют специфику настоящего инженерного мышления.

Таким образом, инженерное дело вновь превращается в единый процесс творчества, в котором равноправны наука и искусство, теория и эксперимент, логика и интуиция. Конечным итогом такого превращения будет единство личностного и объективного начал, научного и художественного мышления, гармония творческой личности. Безусловно, новые тенденции в развитии инженерного дела, новое понимание проектирования, новое инженерное мышление требуют существенной корректировки процессов подготовки и

переподготовки инженеров, организации проектирования, взаимодействия специалистов различных уровней и отраслей. Однако, недопущению негативных последствий узкопрофессиональной подготовки инженеров способствует гуманизация инженерного образования, включение технических знаний в общекультурный контекст. Только при синтезе естественнонаучного и гуманитарного знаний возможно преодоление развития технократического мышления технократической личности.

Литература:

1. Кравченко Н.И. Философия формирования творческой личности инженера // [Электронный ресурс]: http://science.donntu.edu.ua/konf/konf2/kravchenko_1.pdf
2. Новая философская энциклопедия: В 4т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ. науч. фонд; Научно-ред. совет: предсл. В.С.Степин, заместители предсл. А.А.Гусейнов, Г.Ю.Семигин, уч. секр. А.П.Огурцов. – М.: Мысль, 2001. – Т. 2. – 634 с.
3. Рыжов В.П. Инженерия: наука или искусство? // [Электронный ресурс]: <http://www.metodolog.ru/00368/00368.html>
4. Симоненко О. Д. Творцы техносферы: профессия инженера в исторической перспективе // [Электронный ресурс]: <http://www.portal-slovo.ru/impressionism/36323.php>

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Білогуб О.Ю., Яцюк М. М.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ (ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ)

Інтеграція України в Європейське співтовариство вимагає зміни освітньої галузі, збагачення її новітніми демократичними ідеями. За принципами Болонського процесу студентство є надзвичайно впливовим чинником, воно виступає важливим партнером в управлінні вищим навчальним закладом.

Як відомо, проблеми самоврядування набули значної ваги ще в період становлення української суверенної держави. За останні роки в Україні склалася досить потужна мережа громадських організацій, які опікуються проблемами студентства. При Міністерстві освіти і науки України діє консультативно-дорадчий орган студентського самоврядування — Всеукраїнська студентська рада.

Проте, в діяльності органів студентського самоврядування всіх рівнів відчуються певні перешкоди й проблеми. Зокрема, недостатньо розробленою є

законодавча база, яка регламентує діяльність студентського самоврядування. Так, у Законі України „Про освіту” (від 23.05.1991 року № 1060-ХІІ- остання редакція від 01.01.2008року) ст. 51 проголошує, що у студентів є гарантоване державою право на: „...особисту або через своїх представників участь у громадському самоврядуванні, в обговоренні, вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій.”¹

Відповідно до ст.54 закону України „Про вищу освіту” (від 17.01.2002 року № 2984-ІІІ), особи, які навчаються у вищих навчальних закладах мають право”... брати участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення.”²

При аналізі тексту вищевказаних статей відразу ж привертає увагу розмитість формулювань та відсутність механізмів реалізації прав студентів. Адже за відсутності таких механізмів всі права студентського самоврядування є не більш ніж декларацією.

В квітні 2007р. в Києві відбувся Всеукраїнський студентський форум «Розвиток студентського самоврядування — важливий чинник забезпечення якості вищої освіти.» На форумі виступив тодішній міністр освіти і науки України Станіслав Ніколаєнко, який наголосив, що відповідно до змін у законі України „Про вищу освіту” представники ОСС можуть входити до складу вчених рад та органів громадського самоврядування всіх рівнів у кількості не менше як 10% від їх загальної чисельності. Крім того ОСС можуть мати окремі права юридичної особи.³ А саме: печатку із власним найменуванням, бухгалтерський баланс, штатний розпис, рахунки в банківських установах. Здавалося б, цим положенням лідери студентського самоврядування мали б бути задоволені, якби не кілька процедурних питань, без яких орган студентського самоврядування не може отримати права юридичної особи. Для того, щоб стати повноцінним суб’єктом цивільних і господарських відносин, треба відповідати вимогам норм Цивільного кодексу України, який, нажаль, не передбачає існування «напівюридичної особи». Тобто, маючи на папері досить потужну базу нормативних актів, на практиці без процедури реєстрації студентське самоврядування не може отримати обіцяних прав.

Безумовно, що якісна розробка змісту Положення та забезпечення відповідних правових умов для втілення його в життя створили б необхідні механізми щодо повноцінної реалізації прав та повноважень органів студентського самоврядування у ВНЗ.

Література

1. Права, обов’язки та відповідальність учасників навчально-виховного процесу. Методичні вказівки. Автор-упорядник Н.Н. Романов. - Донецьк, ДВНЗ «ДонНТУ», 2008.-с.13
2. Права, обов’язки та відповідальність учасників навчально-виховного процесу. Методичні вказівки. Автор-упорядник Н.Н. Романов. - Донецьк, ДВНЗ «ДонНТУ», 2008.-с.14
3. Всеукраїнський студентський форум 20-21 квітня 2007 року. - Київ, 2007.- с.8

Бутурлімова Т.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ УЧНІВ ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Змінюються пріоритети часу, а отже, оновлюється, перебудовується і школа. Особистісно орієнтоване навчання змінило парадигми виховання і навчання. Мета особистісно орієнтованого навчання — допомогти людині навчитися жити, тобто зрозуміти себе, визначити ставлення до себе і до навколишнього світу, знайти своє місце в житті, реалізувати свої плани. У процесі індивідуалізації навчання школа повинна виховати людину, здатну самостійно формувати мету, знаходити оптимальні шляхи досягнення, володіти високою культурою життєвого самовизначення.

Самовизначення — це вибір, який неможливо зробити, знаючи тільки навколишній світ людей, речей, природи, для цього треба добре знати себе, свої здібності, можливості. Тому новим, гуманістичним завданням школи в рамках особистісно орієнтованого навчання є психодіагностика особистісних рис, оскільки саме пізнання свого «Я», своїх домагань і можливостей є основою для кращої реалізації своїх сил. Необхідно допомогти дитині пізнати, відкрити себе, розвинути в неї бажання до самовдосконалення, щоб кожен учень міг пройти шлях від самопізнання через самоаналіз до самовизначення та самореалізації і в будь-якій сфері життєдіяльності міг сказати: «Я можу! Я досягну! Я здібний! Я потрібний!».

Стає очевидною потреба зміни чинних пріоритетів в житті дітей, зміни іміджу учня, на який би впливав не рівень матеріального достатку, а престижність успішного навчання. Для цього необхідно знайти таку вимірювану психологічну рису, яка могла б бути культовою і головною серед ціннісних орієнтирів молодшої особистості.

Існує безліч діагностичних методик для фіксації психологічних особливостей. Проте чи не важливіші інші — які відстежують динаміку розвитку цього параметра і саме цим спонукають до самовдосконалення, розвитку і зростання особистості.

Розрахований нами коефіцієнт самореалізації належить саме до таких психологічних параметрів. Він здатний включати механізми самоаналізу і самокорекції учня, стимулювати його в навчальному процесі, допомагати вибудувати правильну ієрархію мотивів, формувати саморозвивальну активність особистості. Він вимірює не рівень досягнутого успіху, а динаміку успіху реалізації вроджених здібностей. Це оцінка активності особистості, яка саморозвивається. У фізиці про технічні можливості судять не за обсягом виконаної роботи, а за потужністю, що розвивається в процесі виконання цієї роботи. Фізична величина потужності аналогічна психологічному параметру коефіцієнта самореалізації.

Аби знайти критерій рейтингового оцінювання саморуху дитини в розвитку, було проведено тести на визначення IQ і рівня розвитку пізнавальної активності (ПА). IQ — це генетично обумовлений показник, а ПА — це комплекс активних дій учня в навчальній діяльності для реалізації пізнавального інтересу. Можна сказати, що саме ці два чинники разом і обумовлюють рівень якісної і кількісної успішності особи. Отже, ми вирішили в процесі виведення коефіцієнта самореалізації оперувати ними:

$$K = \frac{PA}{IQ}$$

Коефіцієнт самореалізації відображає міру розвинутого природного потягу дитини до самоактуалізації, рівень відпрацювання нею на певному етапі своїх природних здібностей.

ТИПОЛОГІЯ УЧНІВ ЗА ЗНАЧЕННЯМ КОЕФІЦІЄНТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

З огляду на те, що IQ — генетично обумовлений, що має певний рівень розвитку на даний момент показник, а PA — рівень мотиваційно сформованого інтересу, що виявляється як комплекс активних дій, використовуваних учнем в навчальній діяльності, можна сказати, що саме ці два чинники в комплексі і обумовлюють рівень якісної і кількісної успішності. Отже, ми вирішили в процесі виведення коефіцієнта самореалізації оперувати саме ними за формулою:

$$K = \frac{PA}{IQ}$$

ВЛАСТИВОСТІ КОЕФІЦІЄНТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

« K » є коректною характеристикою учня, воно вимірює й порівнює не рівні розвитку інтелекту учня, а зусилля із реалізації своїх здібностей, тобто не саму величину, а швидкість її зміни.

Величина K нестійка, схильна спадати, якщо особа потрапила у мотиваційний вакуум, і збільшуватися, якщо мотиваційна зацікавленість зростає.

❖ Функція контролю

Оцінки учня, які фіксують академічні результати навчальної діяльності, несуть на собі функції контролю. Середній бал дитини залежить від рівня інтелектуального розвитку, що найчастіше неадекватно оцінюється батьками й учнями, дуже часто вимоги до дитини не порівнюються з її здібностями. K показує витрачені зусилля (як коефіцієнт корисної дії) із реалізації розумових здібностей, є адекватною характеристикою працездатності дитини.

❖ Прогностична функція

Психодіагностичні дослідження показали, що виходячи зі значення K і рівня IQ можна прогнозувати успішність дитини. Графітна інтерпретація результатів дослідження доводить, що при $K > 1$ оцінки учня перебувають над «рівенівською» лінією графіка рівня інтелекту, при $K < 1$ дитина вчиться понад міру можливостей, і її оцінки нижчі «рівенівської» лінії на графіку. $K = 1$ говорить про те, що навчальна активність збалансована з її можливостями й здібностями. Оцінки учня на графіку перебувають на одному рівні з «рівенівською» лінією.

Зі слів самих учнів: «Я начебто вперше побачив у дзеркалі себе, своє майбутнє». Зрозуміло, що для батьків і для дітей K — показник підготовки до самостійного життя. Привчити дитину домагатися мети зараз — означає забезпечити їй високий коефіцієнт самореалізації в майбутньому дорослому житті.

❖ Формувальна функція

Психодіагностичне обстеження учнів з різним K продемонструвало, що число K формує спосіб життя для різних груп дітей по-різному. Учнім було запропоновано

анкетний бланк «Організація вільного часу» з інструкцією: «Щодня після навчання ви маєте 7—8 вільних годин. Розподіліть цей час за запропонованими видами занять протягом одного дня». Графічна інтерпретація результатів показала, що учні з $K > 1$ витрачають цей час переважно на виконання домашніх завдань. На гуртки й секції, комп'ютери й телебачення, хобі й читання книг часу практично не залишається. Незначна його частина йде на спілкування, але із припискою «по телефону». На жаль, у цих працьовитих дітей порушується один із найважливіших принципів навчання: всебічний розвиток особистості. При $K < 1$ учні до 90 % часу проводять біля комп'ютера, телевізора або витрачають його на спілкування. Урокам увага не приділяється, книги не читають, хобі не мають. Практично увесь час використовується непродуктивно. Найоптимальніший варіант використання вільного часу в учнів з $K = 1$. Час рівномірно й раціонально розподіляється між всіма видами занять.

❖ Стимулювальна функція

Варто зупинитися на тому, яка була реакція учнів на отриманий результат числа K :

- бурхлива радість при $K > 1$;
- повне задоволення собою при $K = 1$;
- відверте розчарування при $K < 1$.

Висловлювалося бажання негайно виправити ситуацію. З'явилася необхідність провести групову корекцію, під час якої учні ділилися рекомендаціями, порадами. Більшість із них виявилися доречними, важливими, корисними й своєчасними.

Таким чином, учні дуже зацікавлено сприйняли розрахований K , але ще більше хвилювалися батьки, особливо у випадках, коли в їхніх дітей $K < 1$. Вони розуміють, що це оцінка їхня, їхньої участі у шкільному житті дитини, оцінка ефективності сімейного виховання. І в дітей, і в батьків виникає природне запитання «Що робити?». Таким чином включався механізм самоаналізу, самокорекції, з'явилася необхідність у корекційних програмах, спрацьовує потужний стимул: збільшити коефіцієнт самореалізації.

❖ Рекомендаційна функція

Учні 11-х. класів уже зупинилися на якомусь виборі: до якого інституту вступати, яку професію освоювати. Хтось приймає рішення сам, за когось вирішують батьки. Інколи привертають увагу нереальні плани. Якщо K набагато менший одиниці, якщо учень не зміг себе реалізувати в рамках шкільної програми, то чудес не буває, зусилля батьків можуть виявитися марними. Якщо не сформована вольова сфера, якщо людина не здатна опанувати себе, може, корисно хлопцям на рік-другий послужити в армії або влаштуватися на роботу на підприємство з суворими порядками. Якщо у випускника $K > 1$, то це дуже працездатний учень, відповідальний, посидючий. Як багато професій, які вимагають саме таких рис! І їх просто необхідно порекомендувати цій людині, адже вона буде у своїй справі незамінна.

У руках випускників незабаром з'явиться атестат зрілості. Чи можна за середнім балом атестату визначити, який інститут буде комусь до снаги, а який ні? На жаль, попри свою назву, цей документ - аж ніяк не рекомендація.

Припустимо, перед нами атестат із середніми у 7—8 балів. Що можна сказати про його власника? Найімовірніше, він може належати трьом зовсім різним

учням: якщо в цього випускника $K > 1$, то інтелектуальний рівень може бути невисокий, а навчальна активність велика. Або $K < 1$ — розумний учень, але не зумів реалізувати свої нахили, іншими словами: розумний, але ледачий. Нарешті, якщо $K = 1$, то власник такого атестата має середні здібності, з нормальним рівнем пізнавальної активності. Можна зробити висновок: атестат тільки в сукупності із представленим K дасть змогу цьому документу брати участь у конкурсному відборі до інституту або при виборі професії.

ПОРАДИ УЧНЯМ І БАТЬКАМ, У ЯКИХ $K > 1$

1. Розширити коло інтересів, не віддавати велику частину часу навчанню
2. Відвідувати секції, гуртки.
3. Більше гуляти надворі, відвідувати театри, кінотеатри, музеї тощо.
4. Приділяти час відпочинку і розвагам.
5. Розширити коло друзів, більше спілкуватися і листуватися.
6. Батькам: не примушувати дитину до навчання

ПОРАДИ УЧНЯМ І БАТЬКАМ, У ЯКИХ $K < 1$

1. Намагатися бути організованішими, розподіляти свій день так, щоб вистачало часу і на спілкування з друзями, і на навчання, і на читання книг, і на розваги і відпочинок.

2. Постійно контролювати себе, не «пускати нічого на самовплив».
3. Займатися самореалізацією, читати більше книг, наукових журналів.

4. Батькам необхідно зацікавлювати дитину навчанням, стимулювати, всіляко заохочувати освітній процес.

5. Постійно контролювати виконання домашнього завдання, але не карати через помилки або неправильне вирішення, а навпаки, допомогти і довести, що всі невдачі — кроки на шляху до успіху.

ВИСНОВКИ

Насамкінець хочеться відзначити, що отриманий коефіцієнт має масштабне значення психологічного розвитку особистості, оскільки він оцінює динаміку її становлення, а не лише констатує її рівень. Основна особливість полягає в тому, що коефіцієнт визначає зусилля самого учня в процесі саморуху і саморозвитку.

Коефіцієнт самореалізації можна порівняти з поняттям потужності двигуна, найважливішою технічною характеристикою. Попри стабільність значення, є все-таки можливість зміни. При поганому технічному обслуговуванні двигун поступово втрачатиме потужність, проте при удосконаленні технічних характеристик або самого механізму двигуна показник потужності значно збільшиться. Саме так і K -значення може зростати, і за певних умов виступати як могутній стимул успішності учня.

Його роль також полягає в тому, щоб включати психологічний самоаналіз, доводячи необхідність корекції і самокорекції. Крім того, що дуже важливо, K може бути хорошим «каталізатором» процесу розвитку пізнавальної активності, оскільки при потребі здатен повернути учня з «мотиваційного вакууму» в «простір мотиваційної сфери».

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Перші вимірювання коефіцієнта самореалізації слід проводити в середніх класах, щорічно повторюючи їх, аби відстежити зміни цього параметра.

2. Результати проведених досліджень доводити до відома вчителів і батьків. Зорієнтувати вчителів на застосування нових технологій і на надання педагогічної

підтримки в процесі індивідуалізації навчання, тобто створити кожній дитині умови для її особистісного зростання. Залучити і надати психологічну допомогу батькам в реалізації індивідуальних корекційних програм.

3. Запропонувати введення даних про *K* в атестат зрілості разом з відомістю успішності учнів.

Гобиш Н.В.

ДІАГНОСТИКА ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

Людина створює щось нове, і це нове є для неї суб'єктивно значущим як у плані його реалізації, так і за своїм психологічним перебігом. Саме цими ознаками характеризується і дитяча творчість. Для дитини створювані нею продукти є суб'єктивними, новими і оригінальними, вони потребують пошуку, думки, є відкриттями. В такому розумінні творчою є така діяльність, яка дає дитині задоволення, збуджує інтерес і є для неї суб'єктивно значущою.

Неповнота наших знань про здібності взагалі і творчі здібності зокрема не дає змоги чітко сформулювати закономірності розвитку таланту, визначити методичні підходи до діагностики творчих можливостей учнів під час організації навчання, розкрити зміст чинників, від яких залежить рівень творчого потенціалу, креативності людини.

Питання про сутність, виникнення, рушійні сили розвитку, психолого-педагогічну діагностику здібностей і творчих можливостей людини цікавить не одне покоління дослідників. Упродовж десятиліть змінювалися погляди на проблеми обдарованості, таланту, геніальності, висували нові гіпотези, спростовували парадигми, проте кількість запитань, на які ще й досі не знайдено однозначних відповідей, мабуть, не зменшується.

Перші наукові відповіді на проблеми здібностей спробували дати експериментальна психологія, фізіологія та генетика в кінці XIX століття.

Нині «здібність» є одним із найзагальніших понять психології та педагогіки. Так, С. Рубінштейн розумів під здібностями складне системне утворення з низкою даних, без яких людина була б не здатна до конкретної діяльності, властивостей, які виробляються лише під час організованої діяльності.

Чим більше в людини розвинена здібність, тим легше вона виконує певну діяльність, швидше її опановує, а сам процес опанування діяльності дається їй суб'єктивно легше, ніж навчання й робота в тій сфері, де вона не має здібностей.

Здібному учневі все дається набагато легше, а нездібний проливає більше поту і сліз.

Можна виділити, як мінімум, **три основних підходи до проблеми творчих здібностей:**

1. Творчих здібностей як таких узагалі не існує. Головну роль у детермінації творчої поведінки відіграють мотивація, цінності, особистісні риси. До основних рис творчої особистості належать когнітивна обдарованість, чутливість до проблем, непередбачуваність поведінки в складних ситуаціях. При цьому інтелект є необхідною, але недостатньою умовою творчої активності особистості.

2.Творчі здібності, або креативність, є самостійним чинником, незалежним від інтелекту.

3. Високий рівень розвитку інтелекту зумовлює високий рівень творчих здібностей і навпаки. Творчого процесу як специфічної форми психічної активності не існує. Цей погляд розділяють практично всі спеціалісти у сфері досліджень інтелекту.

Проаналізувавши результати понад 100 – річних досліджень питань креативності, геніальності, обдарованості, В. Дружинін дійшов висновку про існування особливого типу особистості «людина - творець».

Творчість – це завжди вихід за межі заданого. Усім відомі різкі відхилення у поведінки творчих людей від усього стереотипного, загальноприйнятого. І це не дивно, оскільки творець, особливо творець найвищого рівня – геній, - це людина, яка творить на основі неусвідомлюваної активності й переживає найширший діапазон психічних станів.

Х. Швет і деякі інші автори виділяють окремі особисті риси творчих людей:

1. незалежність, неконформність оцінок і суджень;
2. відкритість розуму, готовність повірити своїм і чужим фантазіям, чутливість до нового й незвичайного;
3. висока толерантність до невизначених і нерозв'язаних ситуацій, конструктивна активність у цих ситуаціях;
4. розвинуті естетичні почуття, прагнення краси й гармонії.

Отже, незалежність від групи, індивідуальне бачення світу, оригінальне, «безконтрольне» мислення і поведінка викликають негативну реакцію соціального мікросередовища (як правило, консервативного). Власне творча активність, пов'язана зі станами психічного перенапруження й виснаження, спричиняє порушення психічної поведінки й регуляції.

Креативність, талант, - робить висновок В. Дружинін, - це не лише великий подарунок долі, а й велике покарання. І не випадково творча активність, а іноді й життя видатних письменників, художників, композиторів, науковців нерідко уривалися в період 35 – 45 років.

Працюючи з 15 – 16 річними дітьми, виділяють **чотири основні групи учнів**, які вирізнялися способами розв'язування проблем та адаптації до зовнішніх умов.

Діти з **високим рівнем інтелекту й високою креативністю** впевнені у своїх здібностях, мають адекватну самооцінку, їм притаманна внутрішня свобода й високий самоконтроль, ініціативність, успішне пристосування до умов свого соціального оточення.

Діти з **високим рівнем інтелекту й низькою креативністю** прагнуть шкільних успіхів, боляче сприймають невдачі. Вони уникають ризик, публічно не висловлюють своїх думок. Вони стримані, потайні, в них мало друзів і вони страждають без зовнішньої адекватної оцінки.

Діти, які мають **низький рівень інтелекту, але високий рівень креативності**, часто потрапляють до категорії «вигнанців». Вони важко пристосовуються до шкільних вимог, нерідко мають захоплення «на стороні», де вони можуть у вільний атмосфері виявити свою креативність.

Діти з **низьким рівнем інтелекту і творчих здібностей** зовні добре адаптуються, тримаються посередині й задоволені своїм статусом. Вони мають адекватну самооцінку, низький рівень предметних здібностей конспектуються розвитком соціальних контактів, пасивністю в навчанні.

Креативність, або творча здібність, стала об'єктом детального дослідження, починаючи з робіт Д. Гілфорда, який запропонував у середині 60-х років кубічну модель структури інтелекту і вказав на існування двох принципово відмінних типів мислительних операцій: конвергенції та дивергенції.

Конвергентне мислення реалізується тоді, коли необхідно знайти з множини умов лише одне правильне рішення. Д. Гілфорд ототожнював конвергентне мислення з тестовим інтелектом, який вимірюють швидкісними тестами IQ.

Дивергентне мислення – це тип мислення, який відбувається в різних напрямках, припускає варіації шляхів розв'язання проблеми. За Д. Гілфордом дивергентним мисленням є основою креативності. Так Д. Гілфорд виділив чотири основних параметри креативності:

- 1)Оригінальність – здатність продукувати незвичайні відповіді.
- 2)Семантична гнучкість – здатність запропонувати нове використання об'єкта;
- 3)Образна гнучкість – здатність бачити в об'єкті нові ознаки;
- 4)Спонтанна гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегульованих ситуаціях.

На основі цих теоретичних засад Д. Гілфорд і його співробітники розробили тести дослідження здібностей які діагностують переважно дивергентну продуктивність.

Розвиток творчості – це навчання дитини зрозуміти сутність неясного і знайти причинно-наслідкові залежності. Адже нова ідея виникає лише тоді, коли людина має певний набір знань і на тлі вже відомого може досягнути незрозуміле. Тобто в неї виникає почуття незадоволення від того, що вона чогось не розуміє і намагання знайти правильне йому пояснення. Результатом цього процесу є відкриття.

Пошук причинних залежностей і намагання зрозуміти неясне – також один з напрямків розвитку дивергентного мислення дітей. Коли дитина тримає у полі своєї уваги одночасно кілька об'єктів і відношень між ними, намагаючись зрозуміти ці відношення – її дивергентне мислення активізується. Відповідно, вона вдається до міркувань, намагаючись зрозуміти логічні принципи. В неї виникає жагуча потреба зрозуміти оточуючий світ і встановити зв'язки між окремими фактами, виникає бажання знайти узагальнення – закономірності.

Творчі прагнення є суб'єктивною діяльністю, хоча дитина включає всі атрибути творчості: створення продукту, наявність творчого підходу, застосування дивергентного мислення і творчих здібностей, великий інтерес до дій і захопленість роботою. Це етап підготовки до індивідуальної предметної спрямованості творчості.

Основними напрямками, в яких відбувається розвиток творчості дітей, є: свобода творчих інтересів дітей (наявність різних об'єктів прикладання творчих здібностей), а також стимуляція чуттєвих форм пізнання шляхом організації

сприйняття; гри із застосуванням в ній символічного мислення і уваги; інтересу до пізнання.

Кашкарева А.С., Сервачак Е.В.

ПОДРОСТКИ И ИХ РОДИТЕЛИ: КРИЗИС ВЗАИМООТНОШЕНИЙ

Наверное, немногие родители, у которых есть дети подросткового возраста, будут отрицать мысль Шекспира, высказанную им в «Зимней сказке»: «Лучше бы люди, когда им уже исполнилось десять, но еще не стукнуло двадцать три, вовсе не имели возраста. Лучше бы юность проспала свои годы, потому что нет у нее другой забавы, как делать бабам брюхо, оскорблять стариков, драться и воровать». Именно после достижения детьми подросткового возраста впервые возникает проблема отцов и детей, а такие милые и правильные «домашние чада» вдруг превращаются в свою полнейшую противоположность. Создается впечатление, что они стремятся бросить вызов всему обществу, отрицая его главные моральные ценности и объявляя войну культуре, традициям, обычаям.

Актуальной проблема «отцов и детей» является как для подростков, так и для их родителей. Почти в каждой семье поставит вопрос: «как возобновить взаимопонимание между родителем и подростком?»

Целью данного теоретического и диагностического исследования стало изучение особенностей «подросткового кризиса» родительно-детских отношений.

Цель исследования реализовывалась поэтапно в ходе решения конкретных заданий:

1. Ознакомиться с особенностями развития личности подростка.
2. Проанализировать формирование роли родителя.
3. Исследовать причины родительно-детских конфликтов.
4. Рассмотреть задачи родительно-детских отношений в период становления личности подростка.
5. Изучить способы оптимизации взаимоотношений родителей и подростков.

В ходе работы автором была выдвинута гипотеза: «Конфликтные взаимоотношения между подростками и родителями решают актуальные задачи развития личности и подростка, и родителя; осознание задач этого кризиса – одно из важных условий его разрешения».

Объектом нашего исследования являются ученики 10-го класса КУВК.

Предметом исследования является взаимовосприятие и взаимоотношение между родителями и подростками.

Подростковый, ранний юношеский возраст - значимый этап в становлении ценностей, установок, социальных навыков личности.

Основными задачами этого возраста является:

- физическое созревание;
- познание собственного внутреннего мира;
- реализация партнерства в группе ровесников;
- формирование половой идентичности;

- установление гетеросексуальных отношений;
- выработка навыков принимать решения независимо от родителей;
- переход к зрелым нравственно-ценностным установкам;
- ориентация на широкую временную перспективу (выбор специальности, образовательного горизонта и т.п.).

Подростковый кризис развития - этап личностного роста, результативность которого во многом определяется влиянием семьи, личностей родителей. Именно этот период характеризуется наличием острых противоречий между родителями и детьми. Данное утверждение подтверждают и результаты опроса, проведенного среди учащихся Красноармейского учебно-воспитательного комплекса.

	Учащиеся 4-х классов	Учащиеся 8- х классов	Учащиеся 10- х классов
1.Как часто у вас с родителями возникают конфликты?			
1. часто	22%	10%	98%
2. иногда	45%	24%	—
3. редко	33%	66%	2%
2.Что чаще всего является и причиной?			
1. разногласия	—	26%	79%
2. учеба	66%	31%	12%
3. не знаю	—	14%	—
4. другое	44%	29%	9%

Автор предлагает рассматривать проблему родительско-детских отношений не как проблему гормонального взрыва, отсутствия социальных навыков подростков, а как важный этап в развитии личности и родителя, и ребенка.

Изучив работы В.Р. Гончаровой, А.Г. Лидерс, А.И. Захаровой, А.С. Спиваковской и М. Земской, посвященные исследованию влияния семьи на личность, автор остановился на позициях Виржинии Сатир.

Семья – это система. Как система, она стремится к равновесию, ради поддержания которого навязываются роли, насаждаются запреты, появляются нереалистичные ожидания; В этом случае потребности отдельных членов семьи не удовлетворяются и, наконец, система дает сбой. (Виржиния Сатир)

Сатир убедилась, что рассогласованные семейные системы поддерживают внутреннее равновесие с помощью навязанных ролей, запретов и жестких правил, непрекращаемых законов и нереалистичных ожиданий.

Основными причинами конфликтных ситуаций между родителями и детьми выступают:

- двойственность родительского воспитания и отношения;

- противоречивый статус подростка в мире социальных отношений: еще не взрослый, но уже не ребенок.

Отдельные компоненты родительских установок, деклараций, реальных действий можно отнести к одному из полюсов отношений по шкалам доверие - недоверие, контроль - опека, принятие - неприятие и т.п. Весь комплекс позиций составляет определенный стиль семейного воспитания.

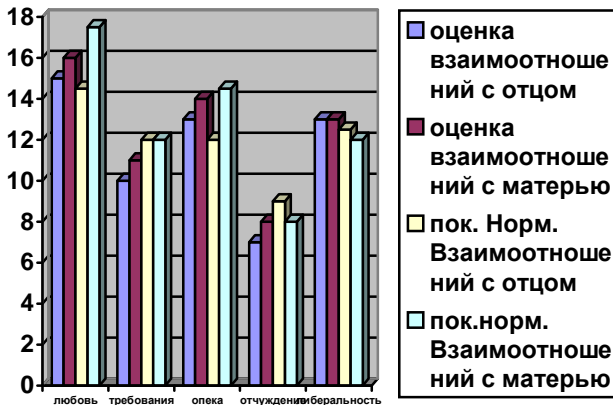
Варга А.Я. были выделены семь вариантов родительского стиля:

1. Строгий - родитель действует в основном силовыми, директивными методами, навязывая свое мнение, систему требований и готовые решения ребенку. Родитель жестко направляет ребенка по пути социальных успехов и достижений, при этом зачастую блокируя собственную активность и инициативность ребенка. Ребенок представляется родителю недостаточно зрелым, неспособным принимать самостоятельные решения, его мнение редко учитывается родителем.
2. Объяснительный - родитель апеллирует к здравому смыслу ребенка, прибегает к словесному объяснению. По мнению родителя, ребенок достаточно развит и способен уловить причинно-следственные связи между явлениями, на основе которых родитель строит свои объяснения.
3. Автономный - родитель позволяет ребенку самому найти выход из сложившейся ситуации, предоставляет ему максимум свободы в выборе и принятии решения, максимум самостоятельности, независимости. Родитель спокойно относится к нарушениям правил и дисциплины ребенком, возлагая всю ответственность за совершенное ребенком на него же самого.
4. Компромиссный - для решения проблемы родитель предлагает ребенку что-либо привлекательное в обмен на совершение ребенком непривлекательного или необходимого для него действия, либо предлагает разделить обязанности, трудности пополам. Родитель ориентируется в интересах и предпочтениях ребенка, его слабостях и сильных сторонах, знает, что можно предложить взамен, на что можно переключить внимание ребенка.
5. Содействующий - родитель понимает, в какой момент ребенку нужна его помощь и в какой степени он может и должен ее оказать. Родитель сочувствует и сопереживает ребенку в конфликтной ситуации, реально участвует в жизни ребенка, ориентируется в его потребностях, интересах, проблемах и конфликтах, стремится помочь ребенку, разделить с ним его трудности.
6. Потакающий - полная ориентация на потребности и интересы ребенка, которые ставятся выше родительских, а порой и выше интересов семьи в целом. Родитель готов предпринять любые действия, даже если это может принести какой-либо вред или ущерб ему, для обеспечения физиологического и психологического комфорта ребенка.
7. Ситуативный - родитель принимает соответствующее решение в зависимости от той ситуации, в которой он находится; у него нет универсальной стратегии воспитания ребенка. Родительская стратегия складывается каждый раз заново из множества факторов: состояния ребенка, его точки зрения, его интересов на данный момент, своего собственного родительского состояния, потребностей и целей, а также контекста той ситуации, в которой они находятся.

Каждый стиль семейного воспитания имеет свои позитивные и негативные стороны, содержит возможности личностного роста для подростка и родителя, может быть эффективным в отдельных ситуациях, имеет свою проблематику. Однако, для решения задач «подросткового кризиса» содействующий, компромиссный, объяснительный стили являются наиболее эффективными. Как правило, «трудные дети» – это дети «трудных родителей», которые не считают нужным изменять самих себя – они требуют, чтобы изменили их детей, сделали более послушными, или честными, или «любящими знания», не имеют четких, последовательных позиций в процессе воспитания своих детей..

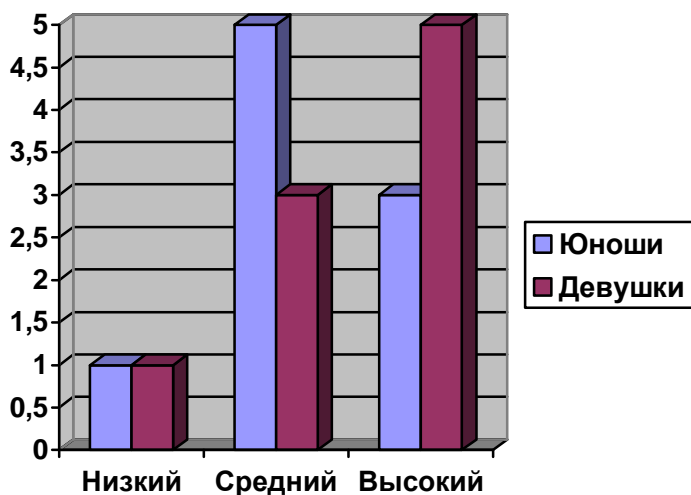
Диагностическое исследование среди учащихся 10-го класса Красноармейского учебно – воспитательного комплекса по методике «Ретроспективный взгляд юношей и девушек на своих родителей» свидетельствуют о достаточно благоприятном микроклимате в большинстве семей респондентов и о более активном участии в жизни детей их матерей.

Диаграмма 1.Результаты исследования пометодике «Ретроспективный взгляд юношей и девушек на своих родителей».

Результаты исследования по методике «Рисунок семьи» свидетельствуют о более высоком уровне удовлетворенности семейным микроклиматом девушками по сравнению с юношами. Причиной такой ситуации автор считает более высокий уровень развития эмпатии, самосознания у девушек, а также в большей степени позитивный пример материнского отношения как пример для подражания.

Диаграмма 2.Результаты исследования по методике «Рисунок семьи».

Анализ результатов диагностического исследования позволил сделать вывод, о том, что девушки в меньшей степени включены в «подростковый кризис» родительско-детских отношений, а матери в большей степени, чем отцы принимают участие в жизни и развитии детей. Основой предупреждения конфликтов между родителями и их подрастающими детьми является самосознание и самоусовершенствование, как родителей, так и подростков, анализ причин напряженности, понимания другого.

Оптимальным в разрешении конфликтов реальных или потенциальных является рационально-интуитивный метод:

- Оценка обстоятельств, характеров, интересов и нужд вовлеченных в конфликт людей.
- Осознание и преобразование рождаемых отрицательных эмоций – ваших собственных и эмоций других членов семьи.
- Логический и интуитивный анализ ситуации.
- Умение внимательно выслушать.

Следует обратить особое внимание на то, что сегодня в обществе актуализируется необходимость повернуться лицом к подросткам. Их проблемы не должны решаться «улицей» или подавляться в зародыше. Они должны решаться с участием родителей, совместно с психологами, психотерапевтами, педагогами. Обычной «воспитательной пилюлей» эту проблему не вылечить.

Эмпатия, конкретные действия в направлении оптимизации родительско-детских отношений, хотя бы одного из членов семьи, приводит к позитивному изменению ситуации, к последующему изменению позиции другой стороны.

Автор предпринял попытку систематизировать методы коррекции родительско-подростковых отношений с целью оказания помощи как родителям, так и подросткам в процессе оптимизации их взаимоотношений.

Наш мир и наше окружение измениться только после того, как мы изменимся сами и изменим свою жизнь!

Список использованной литературы:

1. Алфенов А.Д. Психология развития школьников: Учебное пособие по психологии. – Ростов н/Д: изд-во «Феникс», 2000. – 384 с.
2. Мурашова Е.В. Психологические проблемы детей. – М.; Дрофа, 2002. – 416 с. – («Дрофа» родителям).
3. Джинни Грехем Скотт. Конфликты, пути их преодоления. Внешторгиздат, 1991.
4. Вассерман Л.И., Горьковая И.А., Ромицына Е.Е. Родители глазами подростка: психологическая диагностика в медико-педагогической практике. – СПб.: Речь, 2004. – 256 с.

Клімова Н.О.

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ОРГАНІЗАЦІЮ КОНТРОЛЮ ЗА САМООСВІТНЬОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ УЧНІВ

Проблема набуття особистістю життєвої компетенції, розвитку її здатності щодо осмисленого збереження та самостійного і творчого відтворення власної життєдіяльності і досягнення життєвого успіху є однією з найважливіших проблем, яка постала перед освітою в останні роки. Завдання загально-навчального закладу – навчити людину самостійно розкривати, розвивати та реалізувати свій життєвий потенціал. Завдання вчителя, який уже сьогодні готує українців майбутнього, – розвивати мислення учнів, виховувати в них здатність до самоосвіти, до критичного сприйняття оточуючого світу. Сучасне й майбутнє школи – це вирішення проблеми: як навчити дітей жити в динамічному світі, у світі, де комп'ютерна техніка все більше замінюватиме людину, але поряд із цим потрібні люди, які можуть із легкістю вирішувати оперативні завдання та самостійно приймати рішення. Учні ХХІ століття – це учні, які вміють працювати із знаннями. Сьогодні актуальною є компетентнісна стратегія навчання. Саме компетентності є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність учня до життя, шляхи його подальшого особистісного розвитку, активної участі в житті суспільства.

Життєва компетентність являє собою систему здібностей і здатностей, що забезпечують особистості можливість успішно вирішувати життєві завдання, успішно здійснювати свою життєдіяльність в усіх її проявах та життєтворчість. Саме у рамках життєвої компетентності, як цілісного утворення, надзвичайно важливо орієнтувати учнів на розвиток вміння постійно самонавчатися, самостійно здобувати нові знання, самостійно формувати нові вміння та навички і вчитися впродовж життя.

Самоосвіта – це оволодіння знаннями з ініціативи самої особистості. Це свідомий рух людини, від того, якою вона бачить себе в даний момент до того, якою б вона хотіла бачити себе в майбутньому. Отже, потреба в самоосвіті – це особистісна якість людини.

Самоосвіта – складний вид систематичної пізнавальної діяльності, під час якої людина сама ставить перед собою пізнавальні цілі й завдання, визначає шляхи їх досягнення, контролює хід самостійної роботи і сама оцінює результати. Завдання вчителя полягає у тому, щоб скласти умови для розвитку всіх складових частин самоосвіти – самооцінки, самообліку, самовизначення, самоконтролю, щоб всі ці складові могли адекватно розвиватися. Створити відповідні умови для організації самоосвіти учнів можливо на підставі моніторингових досліджень. Ці дослідження дають змогу організувати самоосвітню діяльність учнів з опорою на виявлені особливості розвитку учнів та рівень їх підготовленості до цієї діяльності. Необхідно змінювати організацію навчально – пізнавальної діяльності учнів, щоб стимулювати самоосвіту, для цього підсилювати увагу до внутрішньої мотивації діяльності учнів; поступово виводити учнів на шлях творчої діяльності; здійснювати індивідуальний підхід у керівництві самоосвітньою діяльністю. Вчитель надає необхідні рекомендації кожному учневі щодо корекції знань, стимулює ближню мету самоосвіти – ліквідацію прогалин у знаннях.

Формуючи самоосвітню компетенцію, вчителі Красноармійського міського ліцею «Надія» використовують таку форму навчання як програмоване навчання (індивідуальне або групове), суть якого полягає в тому, що кожний учень або група учнів одержують завдання для самостійного вивчення з подальшим контролем вчителя або самоконтролем. Контроль здійснюється різними методами: використовуються картки для самоконтролю, само і взаємоперевірка, індивідуальні завдання творчого характеру, що базуються на одержаних самостійно знаннях.

Стимулювання самостійної пошукової пізнавальної діяльності учнів при вивченні нової навчальної теми можливе за рахунок розробки вчителями певних програм, рекомендацій щодо самостійного пошуку знань. З урахуванням отриманих у процесі моніторингу даних створюються програми вдосконалення знань з конкретного предмета, конкретної навчальної теми з цього предмета. Індивідуальна програма складається на підставі базової і містить всі теми, передбачені нею. До змісту цих програм входить наступна інформація: назва предметної теми; перелік основних понять, що вивчаються в ній; список додаткової літератури, джерел інформації, що можна використати самостійно при вивченні теми; перелік завдань, виконання яких допоможе більш глибоко, досконало вивчити тему (завдання даються у великій кількості, щоб учні мали можливість вибору як змісту, так і способів виконання); надання пам'яток щодо раціональної організації праці при виконанні того чи іншого завдання або самоорганізації роботи; надання можливості учням самостійно оцінювати свої знання, власну діяльність.

Розроблені завдання пропонуються учням на початку вивчення тієї чи іншої теми. Вони дають можливість учням переконалися в тому, що знання, отримані на уроках, можна поповнити, поглибити, вдосконалити самостійно. Рівень складності, зміст, форма виконання, час роботи над програмою обираються

за бажанням самим учнем. Коли виникають певні труднощі у виконанні, то на допомогу учням пропонуються пам'ятки, алгоритми, що вчать раціонально організовувати свій навчальний труд.

Результативність роботи над програмами може перевірятися, коригуватися під час проведення уроків, або виділяється час в кінці вивчення теми для того, щоб учні могли звітувати про самоосвітню діяльність. Таким чином, учні мають можливість поділитися з однокласниками своїми висновками, спостереженнями, результатами досліджень, які вони отримали самостійно, продемонструвати власні досягнення і показати шляхи вдосконалення знань. Це стимулює самоосвітню діяльність учнів, бо вони переконуються в успішності та значущості роботи, яку вони зробили.

Самоосвітня компетенція є однією з ключових компетентностей, що формуються в процесі навчання і виховання учнів. Вчитель, якій ставить перед собою завдання з формування в учнів потреби в самоосвіті, може досягти успіху лише за умов врахування всіх особливостей формування потреби в самоосвіті; відповідної психологічної та педагогічної підготовки; знання особливостей розвитку кожного учня, його можливостей, мотивації інтересів, досконалого володіння предметом.

Кушнір Ю.В.

СПРИЙНЯТТЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПИТАННЯ УЧНЯМИ ЗАГАЛЬНООСВІТНИХ ШКІЛ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ШКІЛ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Про національне питання в сучасному світі ведеться багато розмов, проводяться численні дослідження, збирається чи багато конференції. Сьогодні національне питання є питанням, що стосується досить широкого кола суспільних, політичних та наукових інтересів. Важливою складовою вирішення цього питання завжди було та залишається потреба у національному вихованні. Для України, яка є державою з полі етнічним складом населення, розвиток національного питання та проблеми національного виховання мають особливе значення. Хоча Україна не входить до зон з високою міжетнічною напруженістю, але й тут національне питання залишає безліч проблем які потребують вирішення. Це й розвиток у населення країни української національної самосвідомості та самоповаги, в умовах державного і національного будівництва збереження культурних традицій національних меншин, профілактика міжетнічних конфліктів та багато іншого. Без належного ставлення до виховання молоді вирішення цих проблем майже не можливо. Тому наукову зацікавленість викликає сприйняття сучасною українською молоддю різноманітних аспектів національного питання.

Виходячи з актуальності обраної проблеми головною метою дослідження, що буде розглянуто в цій статті, є оцінка відношення учнів старших класів загальноосвітніх шкіл України до національного питання у державі і суспільстві.

У сучасній науці існує багато досліджень стану розвитку цієї проблеми або її окремих компонентів як в українському суспільстві, так й світовій практиці.

Серед найбільш близьких до мети нашого дослідження є роботи Н. В. Паніної, Інституту соціології освіти РАН (директор В. Собкін) та інші.

Перш ніж перейти до розгляду проблеми необхідно визначитися зі структурними елементами поняття "національне питання". Так як це дасть можливість більш детально розгорнути предметну область дослідження.

Хоча термін "національне питання" дуже поширений в сучасній літературі, однак майже не можливо знайти одностайної думки про його сутність. Якщо починається розмова на цю тему, то люди, як правило, завжди знаходять коло питань які потребують обговорення. Частіше за все це питання стосовно існування тієї чи іншої нації, міжнаціональних відносини у суспільстві, державної політики до титульної нації або національних меншин, національного виховання і таке інше. Поширеним також є заміна терміну "національне питання" на термін "національна ідея". Тобто зрозуміло, що на інтуїтивному рівні майже кожен розуміє які проблеми мають відношення до "національного питання". Однак існує і наукове визначення цього терміну. Воно наведено ще у радянські часи у Великій радянській енциклопедії (ВРЕ). Є ще визначення у філософському словнику, але воно малоінформативне і спиратися на нього важко. Тому найбільш відповідним є визначення у ВРЕ: "Національне питання – сукупність політичних, економічних, територіальних, правових, ідеологічних і культурних відносин між націями, національними групами та народностями у різних суспільно-економічних формаціях". Спираючись на це визначення спробуємо сконструювати основні елементи національного питання. На нашу думку воно складається з трьох основних компонентів:

- національне самовизначення особистості або групи;
- міжнаціональні відносини у суспільстві;
- політика держави до розвитку титульної нації та національних меншин.

Саме за цими трьома компонентами ми й спробуємо дослідити сприйняття національного питання учнями загальноосвітніх шкіл України.

Виходячи з мети дослідження, для оцінки сприйняття національного питання старшокласниками ми обрали дані анкетування, проведеного нами у 2005 році у старших класах шкіл Донецької області. Дослідження проводилось разом з Центром соціології освіти Російської академії наук (м. Москва) та Головним управлінням освіти та науки у Донецькій області.

Опитування було вибіркоvim. Вибірка за типом – триступенева, випадкова на першому та другому ступенях та гніздова на останньому ступені. На першому етапі формування вибірки з переліку населених пунктів Донецької області випадковим чином було обрано по 4 населених пункти кожного типу¹. У кожному з цих населених пунктів також випадковим чином було обрано по одній

¹ У дослідженні використовувалася загальноприйнята класифікація населених пунктів за розміром: дуже великі міста (понад 1 млн. жителів), великі міста (понад 500 тис. жителів), середні міста (100-500 тис. жителів), малі міста (менше 100 тис. жителів), сільські населені пункти.

загальноосвітній школі². На третьому етапі формування вибірки у кожній з обраних шкіл опитували учнів одного одинадцятого класу та одного або двох (залежно від кількості учнів у школі) дев'ятих класів. Загалом до вибірки увійшло 1000 учнів 9-х та 11-х класів, які навчалися у 42 класах 20 шкіл Донецької області.

Після формування вибірки була проведена перевірка тотожності основних параметрів вибірки відповідним параметрам генеральної сукупності. Перевірка показала, що за розподілом за типами населених пунктів, співвідношенням хлопців та дівчат та співвідношенням кількості учнів, що навчаються у 9-х та 11-х класах, вибірка та генеральна сукупність не відрізняються. Отже, розмір та структура вибірки дозволяють зробити висновок, що вибірка є репрезентативною. Теоретична похибка вибірки становить 3,2% з імовірністю 0,95.

Опитування було спрямоване на з'ясування того, як учні ставляться до своєї національності, представників інших національностей, до державної політики у сфері національних та міжетнічних відносин.

В статті будуть представлені лише ті результати, які характеризують загальні статистичні показники дослідження.

Відповіді на питання про ставлення учнів до власної національності представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Відповіді учнів 9-х та 11-х класів на питання "Як Ви ставитесь до власної національності?"

Ставлення до власної національності	Стать				Загалом	
	Хлопці		Дівчата			
	N	%	N	%	N	%
Гордість	262	60,6	279	49,5	541	54,3
Не має значення	139	32,2	263	46,6	402	40,4
Дискомфорт	4	0,9	3	0,5	7	0,7
Сором	2	0,5	2	0,4	4	0,4
Хотів би іншу національність	10	2,3	2	0,4	12	1,2
Інше	15	3,5	15	2,7	30	3
Загалом	432	100	564	100	996	100

З даних, наведених у таблиці 1 видно, що приблизно половина опитаних учнів – загалом 54,3% респондентів (у 9-х класах – більшість) – пишаться своєю нацією, відчують гордість за власну національність. Лише трохи менша кількість опитаних (40,4%) ставляться до власної національності байдуже, для них вона не має значення. Негативні почуття різного ступеню (дискомфорт, сором,

² Як генеральна сукупність розглядалися учні звичайних загальноосвітніх шкіл Донецької області без особливих статусів (школа-інтернат, національна школа і т. ін.).

бажання змінити національність) власна національність викликає лише у близько 2% учнів, що взяли участь у дослідженні. Характерним є те, що хлопцям більшою мірою властива гордість за власну національність, в той час як для дівчат вона є байдужою. Варто зазначити, що незалежно від класу, у якому навчалися респонденти, та від місцевості проживання (міська або сільська) відмінностей у ставленні до власної національності не спостерігається. Відмінності знаходяться у межах статистичної похибки. Є показовим те, що, незважаючи на домінування позитивного ставлення учнів 9-х – 11-х класів до власної національності, майже для такої ж кількості опитаних національність не має помітного значення.

Таблиця 2

Відповіді учнів 9-х та 11-х класів на питання "Чи вважаєте Ви для себе можливим укладання шлюбу з представником іншої національності?"

Можливість укладання шлюбу з представником іншої національності	Стать				Загалом	
	Хлопці		Дівчата			
	N	%	N	%	N	%
Ні, тому що це обов'язково викличе конфлікти у сім'ї	45	10,4	27	4,8	72	7,2
Ні, тому що я не можу порушити сімейні традиції	9	2,1	10	1,8	19	1,9
Ні, через те, що я не хочу, щоб мої діти стикнулися з проблемою вибору національності	21	4,9	23	4	44	4,4
Ні, через те, що я хочу, щоб мої діти були тієї ж національності, що і я	50	11,6	38	6,7	88	8,8
Так, тому що я не хочу, щоб чоловік/жінка був(була) моєї національності	13	3	5	0,9	18	1,8
Для мене національність чоловіка/жінки не буде мати значення	281	65	458	80,6	739	73,9
Інше	13	3	7	1,2	20	2
Загалом	432	100	568	100	1000	100

Для переважної більшості опитаних учнів (майже три чверті) національність майбутнього чоловіка/жінки не буде мати значення. З більшою байдужістю до цього ставляться дівчата, ніж хлопці. Різні аргументи проти міжнаціональних шлюбів наводять майже кожний п'ятий респондент (22,3%). Але лише 1,8% учнів, що взяли участь у опитуванні, прагнуть вступити у шлюб із представником іншої національності. Відмінності у розподілі відповідей між учнями міських та сільських шкіл відсутні повністю, а між дев'ятикласниками та

одинадятикласниками – майже відсутні (за винятком того, що учні 9-х класів трохи більше не бажають вступати у змішані шлюби, а трохи більшому відсотку учнів 11-х класів є байдужою національність майбутнього чоловіка/жінки).

Таблиця 3

З ким Ви хотіли б товаришувати?

З ким Ви хотіли б товаришувати? (оберіть не більше 3-х варіантів)	Стать				Загалом	
	Хлопці		Дівчата			
	N	%	N	%	N	%
Євреєм	33	7,7	83	15,1	116	11,9
Росіянином	281	66	288	52,4	569	58,3
Українцем	206	48,4	202	36,7	408	41,8
Білорусом	104	24,4	168	30,5	272	27,9
Татарином	33	7,7	48	8,7	81	8,3
Армянином	63	14,8	87	15,8	150	15,4
Греком	100	23,5	240	43,6	340	34,8
З жодним з них	51	12	43	7,8	94	9,6
Загалом	426	100	550	100	976	100

Яскравим показником ставлення до нації є бажання чи небажання товаришувати за представниками цієї нації. Згідно з даними, наведеними у таблиці, найбільше опитані школярі хотіли б товаришувати з росіянами (цей варіант обрали більше половини опитаних – 58,3%). Дещо слабшим є бажання товаришувати з представниками української національності, цей варіант обрали 41,8% опитаних учнів. Близько третини респондентів хотіли б товаришувати з греками (34,8%) або з білорусами (27,9%). Лише 15,4% хотіли б мати другом армянина, і тільки кожен десятий – єврея (11,9%) або татарина (8,3%). З представником жодної з наведених національностей не хотів би товаришувати один з десяти респондентів (9,6%).

Таблиця 4

Відповіді учнів 9-х та 11-х класів на питання "Що ви відчуваєте при знайомстві з людиною іншої національності? "

Почуття при знайомстві з людиною іншої національності	Стать				Загалом	
	Хлопці		Дівчата			
	N	%	N	%	N	%
Роздратування	14	3,2	20	3,5	34	3,4
Недовіру	27	6,3	29	5,1	56	5,6
Інтерес	185	42,8	300	53	485	48,6
Повагу	29	6,7	48	8,5	77	7,7
Нічого особливого	132	30,6	90	15,9	222	22,2

«Філософсько-педагогічні аспекти формування свідомості технічної інтелігенції»

Залежить від національності	45	10,2	79	14	124	12,4
Загалом	432	100	566	100	998	100

Важливою характеристикою сприйняття інших є перша реакція індивіда на відмінного від себе іншого. У сфері міжнаціональних відносин таким показником є почуття, які викликає людина, яка належить до іншої національності. Як видно з таблиці, найрозповсюдженішою реакцією учнів є інтерес до такої людини (так відповіли 48,6% респондентів). При цьому таке почуття виникає в більшій частини опитаних дівчат, тоді як серед хлопців воно зустрічається помітно рідше. П'ята частина (22,2%) опитаних учнів зазначила, що не відчуває нічого особливого при знайомстві з людиною іншої національності. Звертає на себе увагу, що серед хлопців така відповідь зустрічалася вдвічі частіше, ніж у дівчат. Для трохи більше, ніж десятої частини учнів, що взяли участь у дослідженні (12,4%), почуття, які виникають при знайомстві з людиною іншої національності, залежать від того, якої національності є така людина. Такі почуття є також більш типовими для дівчат, ніж для хлопців. Наступною за частотою виникнення виявилось також позитивне почуття – повага до людини іншої національності. Його схильний виявляти майже кожен десятий учень (7,7%). Значно менша кількість відповідей свідчить про те, що знайомство з людиною іншої національності викликає в учнів негативні емоції – недовіру (5,6% респондентів) або роздратування (3,4%). Із віком підлітки стають більш цікавими до представників інших національностей та менш байдужими до них, в учнів диференціюється підхід до людей іншої національності. Стосовно відмінностей у розподілі відповідей дітей, які проживають та навчаються у різних місцевостях (міській або сільській), можна зазначити, що міські діти більш недовірко ставляться до представників інших національностей, а сільські – є байдужішими до того, до якої національності належить інша людина. Можливо, останній факт пояснюється тим, що сільські діти взагалі з більшою довірою ставляться до інших людей.

Таблиця 5

Уявіть ситуацію, що у Вашій присутності ображають людей Вашої національності. Що ви зробите?

Ставлення до образ власної національності	Стать				Загалом	
	Хлопці		Дівчата			
	N	%	N	%	N	%
Я буду відстоювати честь свого народу	294	68,1	375	66,3	669	67
Мені буде неприємно, але я не буду нічого робити	75	17,4	151	26,7	226	22,6
Я залишусь байдужим (байдужою)	63	14,6	40	7,1	103	10,3
Загалом	432	100	566	100	998	100

У випадку образ, спрямованих на людей тієї національності, до якої належить респондент, дві третини (67%) опитаних, як свідчать дані таблиці, будуть відстоювати честь свого народу. Втричі менше число респондентів (22,6%), попри виникнення неприємних почуттів, втримаються від будь-яких дій у відповідь. І лише кожний десятий учень (10,3%) залишиться байдужим, стаючи свідком такої ситуації. Слід зазначити, що серед "байдужих" респондентів вдвічі більше хлопців, ніж дівчат.

Таблиця 6

Як, на Ваш погляд, ставляться держава та населення України до представників національних меншин

Ставлення держави та населення України до представників національних меншин	Стать				Загалом	
	Хлопці		Дівчата			
	N	%	N	%	N	%
Позитивно	214	49,5	309	54,4	523	52,3
Негативно	33	7,6	46	8,1	79	7,9
Їх не помічають	89	20,6	49	8,6	138	13,8
Їх просто ігнорують	30	6,9	37	6,5	67	6,7
На побутовому рівні є дискримінація	27	6,3	34	6	61	6,1
На державному рівні є дискримінація	13	3	38	6,7	51	5,1
Інші варіанти	26	6	55	9,7	81	8,1
Загалом	432	100	568	100	1000	100

Непрямим свідченням ставлення самої людини до представників інших національностей є також її сприйняття та оцінка такого ставлення іншими людьми. Щодо цього можна зазначити, що більшість опитаних школярів (52,3%) вважає, що держава та населення України позитивно ставляться до представників національних меншин. Значно менша кількість учнів, що взяли участь у дослідженні, вважають, що ставлення держави та населення до представників національних меншин є байдужим. Думки про те, що таких людей "не помічають" або "просто ігнорують", дотримуються відповідно 13,8 та 6,7% респондентів. Слід зазначити, що хлопців, які вважають, що представників національних меншин не помічають майже у 2,5 рази більше, ніж дівчат (відповідно 20,6 та 8,6%). Негативне ставлення держави та населення України до представників національних меншин відзначають 7,9% опитаних. Позитивним фактом є те, що лише 6,1% респондентів вважають, що в Україні наявна дискримінація за національною ознакою на побутовому рівні, а тільки 5,1% вважає, що така дискримінація наявна на державному рівні.

Таблиця 7

На Вашу думку, сучасна національна політика української держави...

На Вашу думку, сучасна національна політика української держави...	Стать				Загалом	
	Хлопці		Дівчата			
	N	%	N	%	N	%
Є орієнтованою на дотримання рівноправ'я всіх націй та народностей	157	36,3	209	36,8	366	36,6
Є спрямованою на розвиток національних культур	103	23,8	128	22,5	231	23,1
Є спрямованою на дискримінацію окремих націй та народностей	22	5,1	39	6,9	61	6,1
Є спрямованою на розпалювання міжнаціональної ворожнечі	20	4,6	27	4,8	47	4,7
Не маю думки	59	13,7	117	20,6	176	17,6
Мені це байдуже	71	16,4	48	8,5	119	11,9
Загалом	432	100	568	100	1000	100

Відповідаючи на майже дзеркальне щодо попереднього питання про особливості національної політики української держави, опитані учні зазначили таке. Близько третини респондентів (36,6%) вважають, що державна національна політика є орієнтованою на дотримання рівноправ'я всіх націй та народностей. Дещо менше учнів (близько чверті опитаних – 23,1%) зазначили, що, на їх думку, національна політика держави є спрямованою на розвиток національних культур. І лише кожний десятий опитаний школяр вважає, що національна політика української держави є спрямованою на дискримінацію окремих націй (6,1%) або на взагалі – розпалювання міжнаціональної ворожнечі (4,7%). Приблизно кожний п'ятий учень (17,6%) відповів, що не має певної думки на цю тему, причому дівчата потрапляли у цю підгрупу майже вдвічі частіше, ніж хлопці. І навпаки, при тому, що 11,9% респондентів зізналися, що їм це питання байдуже, хлопці давали таку відповідь вдвічі частіше.

Таблиця 8

Чи вважаєте Ви, що в Україні слід ввести обмеження за національною ознакою?

Бажаність введення в Україні обмежень за національною ознакою	Стать				Загалом	
	Хлопці		Дівчата			
	N	%	N	%	N	%
Так, на отримання вищої освіти	55	12,8	34	6,1	89	9
Так, на певну професійну	24	5,6	9	1,6	33	3,3

діяльність						
Так, на отримання керівних посад	20	4,7	9	1,6	29	2,9
Так, на заняття політичною діяльністю	14	3,3	27	4,8	41	4,1
Так, на діяльність у сфері ЗМІ	6	1,4	5	0,9	11	1,1
Так, на діяльність у сфері культури	3	0,7	0	0	3	0,3
Так, на отримання українського громадянства	14	3,3	19	3,4	33	3,3
Так, (інший варіант)	11	2,6	0	0	11	1,1
Ні, я вважаю, що обмеження за національною ознакою неприпустимі	181	42,1	353	63	534	53,9
Мені це байдуже	102	23,7	104	18,6	206	20,8
Загалом	430	100	560	100	990	100

З огляду на попередні результати логічним виглядає те, що більше половини опитаних (53,9%) не вважають за доцільне введення в Україні будь-яких обмежень за національною ознакою. Для кожного п'ятого респондента (20,8%) ця тема є байдужою. Майже всі варіанти обмежень отримали підтримку такої кількості респондентів, яка знаходиться в межах статистичної похибки вибірки. Виходять за ці межі лише цілком зрозуміле обмеження на заняття політичною діяльністю (4,1%) та чомусь – на отримання вищої освіти (9%). Прибічниками різних видів обмежень за національною ознакою виступають хлопці частіше за дівчат (різниця – 21%), дев'ятикласники частіше, ніж одинадцятикласники (різниця – близько 10%) та діти, які проживають у сільській місцевості, ніж учні міських шкіл (різниця – 10%). Відповідно можна зробити висновок, що дещо толерантнішими є дівчата, одинадцятикласники та учні міських шкіл.

Література:

Национальный вопрос [Электронный ресурс] / Г. Б. Старушенко // БСЭ. - <http://bse.sci-lib.com/article080561.html>

Небилиця Н.В. Українська національна ідея: поняття та проблеми сучасного розвитку // Культура народів Причорномор'я. — 2004. — N50, Т.2. — С. 175-178.

Паніна Н. В. Українське суспільство 1994-2005: соціологічний моніторинг. – К.: ТОВ "Видавництво Софія", 2005. – 160 с.

Проблемы толерантности в подростковой субкультуре. Труды по социологии образования. Т.VIII. Вып. XIII / Под ред. В.С. Собкина. - М.: Центр социологии образования РАО, 2003. - 391с.

Социокультурные трансформации подростковой субкультуры: Труды по социологии образования. Т. XI. Вып. XX / Под ред. В.С. Собкина. – М.: Центр социологии образования РАО, 2006. – 167 с.

Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. - 4-е изд.-М.: Политиздат, 1981. - 445 с.

Этнос. Идентичность. Образование. Труды по социологии образования / Под ред. В.С. Собкина - М.: Центр социологии образования РАО, 1998 - Т.IV, Вып.VI. – 268 с.

Лещова О.С. Дяченко Н.І.

МІЖОСОБИСТІСНІ КОНФЛІКТИ: КОНСТРУКТИВНІ І ДЕСТРУКТИВНІ АСПЕКТИ

Коли ти не частина рішення,
тоді ти – частина проблеми.

Е. Клівер

До найбільш поширених видів конфліктів відносяться міжособистісні конфлікти. Вони охоплюють практично усі сфери людських стосунків. В останні десятиріччя міжособистісні конфлікти стали повсякденним явищем суспільного життя, що складають основу для між групових, міжнаціональних, міждержавних та інших видів конфліктів. Тому знання особливостей міжособистісних конфліктів, причин їх виникнення і засобів управління ними є важливою складовою підготовки фахівців різних галузей знань.

Конфлікти у міжособистісних стосунках мають таку ж давню історію, як і власне існування людства. Деякі автори вважають, що міжособистісні конфлікти є непродуктивним проявом міжособистісних стосунків, а тому є небажаним, інші автори – схиляються до протилежної думки.

Чіткого визначення міжособистісного конфлікту практично не існує, як це визначає більшість дослідників. Коли ми аналізуємо міжособистісний конфлікт, то перед нами відразу виникає картина протидії двох людей на основі зіткнення протилежно спрямованих мотивів. Міжособистісний конфлікт є частковим проявом взаємодії між людьми в процесі їх спілкування та сумісної діяльності, який займає особливе місце. В такому конфлікті люди зіткаються безпосередньо обличчям до обличчя, при цьому у них нерідко виникають і підтримуються досить напружені стосунки.

Метою статті є аналіз позитивних та негативних функцій міжособистісних конфліктів.

До цієї проблеми зверталися багато науковців, серед яких: Бандурка А.М., Бочарова С.П., Буткевич Т.В., Лозниця В.С., Потеряхін А.А., Іпатов Е. Ф., Левківський К.М. та інші.

Міжособистісні конфлікти за своєю структурою відрізняються високою емоційністю та обіймають практично всі сторони стосунків між конфліктуючими суб'єктами. Деструктивні та конструктивні міжособистісні конфлікти для суб'єктів конфліктної взаємодії є своєрідним „полігоном”

перевірки характерів, темпераментів, проявом здібностей, волі, інтелекту та інших індивідуально-психологічних особливостей.

Важливий інтерес представляє питання про функціональну роль міжособистісних конфліктів. Міжособистісний конфлікт як невід’ємний елемент соціального буття особистості і групи може виконувати дві функції: конструктивну або позитивну, деструктивну або негативну.

Акцентування конструктивної (позитивної) функції міжособистісних конфліктів базується на наступних позиціях: конфлікт запобігає „застою” і „омертвінню” індивідуальної або групової життєдіяльності і стимулює їх рух вперед; конфлікт об’єднує джерело розбіжності і тим самим дозволяє усунути його; оскільки основою виникнення всякого конфлікту є забезпечення попередніх відносин між сторонами, сприяючи створенню нових умов, конфлікт виконує ще й пристосувальну функцію; за допомогою конфлікту може бути усунена для особистості внутрішня напруженість.

Та або інша роль конфлікту в міжособистісних стосунках і внутрішньо груповому пристосуванні залежить від характеру питань, що становлять предмет зіткнення, а також від типу соціальної структури, в рамках якої протікає конфлікт.

Більшою мірою конфлікти розвиваються в соціальних структурах, що характеризуються: тісними внутрішніми зв’язками, значною частиною інтеракцій, високим рівнем особистісного залучення, яскраво вираженою тенденцією до придушення негативних емоцій, що виникають між членами групи, із заборонами на їх вияв.

Виникаючи в таких групах конфлікти, як правило, загрожують розколом внутрішньо групових відносин, дестабілізацією соціальної структури.

В групах з частковою індивідуальною участю, в яких відсутні заборони на вияв емоційного антагонізму між членами групи, для яких типовою є множинність конфліктних ситуацій, руйнівна дія конфлікту зменшується. Конфліктогенна енергія індивідів виявляється тією, що розширюється в самих різних напрямках, що заважає її концентрації на рівні якої-небудь однієї вибухонебезпечної ситуації, що загрожує руйнуванню системи. Інтенсивність конфлікту, таким чином, пропорційна його соціальній неоднорідності.

На конструктивні або деструктивні особливості конфліктів в міжособистісних і внутрішньо групових відносинах істотно впливають конфлікти з іншими групами – зовнішні або міжгрупові конфлікти: групи, які зайняті безперервною зовнішньою боротьбою, звичайно претендують на абсолютну стомленість своїх членів і, у зв’язку з цим, є орієнтовані на придушення конфліктів. Якщо ж конфлікт все ж таки виникає, він веде до послаблення групи шляхом руйнування (розпаду) або насильного видалення інакомислячих; групи, які не втягнуті у постійний конфлікт, що нерідко вимагають у зв’язку з цим від своїх членів усієї повноти їх особистої участі, як правило, відрізняються гнучкістю структур і внутрішньою рівновагою – значною мірою завдяки різноманітності конфліктних ситуацій. За умов структурної гнучкості неоднорідні конфлікти в групі постійно накладаються один на інший, запобігаючи тим самим глобальному розділенню групи у різному напрямі. Люди вимушені одночасно брати участь у декількох різних конфліктах, жоден з яких не поглинає повністю їх особистісних ресурсів. Часткова участь у різноманітті конфліктних ситуацій

виступає в ролі механізму, що підтримує рівновагу внутрішньо групової структури.

Таким чином, у вільно структурованих групах і відкритих суспільствах, конфлікт, який націлений на зниження напруги антагоніста, виконує функції стабілізації і інтеграції внутрішньо групових відносин. Надаючи обом сторонам невідкладну можливість для прямого виразу протидіючих вимог, такі соціальні системи можуть змінити свою структуру і видалити джерело незадоволеності. Властивий їм плюралізм конфліктних ситуацій дозволяє викоренити причини внутрішнього роз'єднання і відновити соціальну єдність. Крім того, конфлікт усередині групи часто сприяє появі нових соціальних норм і оновленню існуючих і є способом адекватного пристосування соціальних норм до обставин, що змінилися.

Акцептування деструктивної (негативної) функції міжособистісних і внутрішньо групових конфліктів відбувається у тому випадку, якщо учасники незадоволені результатом конфлікту і переживають відчуття втрати. Якщо ж всі учасники задоволені результатом конфлікту, то він продуктивний. Оскільки усунути конфлікт неможливо, основною метою його вивчення є виявлення психологічних чинників, що визначають розвиток конфлікту конструктивним або деструктивним шляхом.

Як основа для вирішення даної задачі, відповідно до мотиваційного підходу, може бути використаний закон соціальних ставлень М. Дойча, згідно з яким характерні процеси і ефекти, обумовлені типом соціальних ставлень (кооперативним або конкурентним), мають тенденцію посилювати тип соціального ставлення. Конфлікт між сторонами, що знаходяться у кооперативному взаємозв'язку, менш руйнівний, ніж за умов конкурентного процесу.

Процес і способи вирішення деструктивної та конструктивної функції конфліктів істотно різні, як і різні причини й типи соціального взаємозв'язку, що їх визвали: відмінна характеристика деструктивного міжособистісного конфлікту, що припускає конфронтацію сторін – тенденція до розширення та експлуатації. В результаті конфлікт найчастіше стає незалежним від первинних причин, що його визвали, і може продовжуватися вже після того, коли ці причини вичерпані; відмінна характеристика продуктивного міжособистісного конфлікту – поєднання концентрації зусиль сторін на рішення конфліктних проблем, що аналогічно процесу творчого мислення. Як і рішення творчих задач, продуктивний конфлікт проходить ті ж етапи – від пізнання проблеми і невдалих спроб вирішити її традиційними засобами, в тому числі і шляхом подолання фрустрації і дискомфорту до осягання, що дозволяє побачити проблему в новому ракурсі і знайти її нове рішення.

Конструктивні і деструктивні шляхи розвитку міжособистісних конфліктів залежить від особливостей: предмету конфлікту, діапазону конфлікту, ригідності та незмінності його змісту й предмету, централізованості конфлікту, зв'язку з іншими проблемами, рівня усвідомленості змісту й предмету конфлікту учасниками конфліктної взаємодії.

Ригідність та стереотипність міжособистісних конфліктів залежить як від самого предмету конфлікту, так і від ставлення до нього сторін конфлікту.

Ригідність збільшується у випадках, коли сторони не бажають розглядати альтернативи, наполягають і „зациклюються” на своїх позиціях, розглядають відхід від первинної позиції як приниження гідності і зниження статусу.

Чим в більшій мірі тема і предмет конфлікту зачіпають самооцінку, образ, честь, репутацію або владу сторін, тим більше міжособистісний конфлікт централізується, тим більше зростає інтенсивність конфлікту. Міжособистісний конфлікт, який не усвідомлюється, складніше піддається вирішенню. Його усвідомлення не веде автоматично до вирішення, особливо у випадках, якщо конфлікту уникають. Уникання є своєрідним захистом від конфронтації, проте при цьому уникання ускладнює процес і робить неможливим ефективне розв’язання проблем.

Одним із найважливіших питань, що виникають при обговоренні природи міжособистісного конфлікту є питання про чинники, що детермінують виникнення і протікання конфліктів, які розглядаються відповідно до основних стадій розвитку конфлікту.

Істотним моментом в цьому відношенні є виділення конфліктної ситуації, що базується на визначенні поняття „конфліктна ситуація” і „взаємодія в конфліктній ситуації” у міжособистісних конфліктах. Конфліктний стан системи інтеракції в міжособистісній взаємодії обумовлений наявністю об’єктивних чинників, що дозволяють кваліфікувати цей стан як конфліктний в незалежності від того, чи сприймається він учасниками взаємодії.

Під конфліктною ситуацією в міжособистісній взаємодії розуміється конкретне втілення в ситуації взаємодії „обличчям до обличчя” конфліктного стану системи діадичних відносин, сприйнятого або усвідомленого як такий принаймні одним із учасників цих ставлень.

Таким чином, для конфліктної ситуації характерним є усвідомлення конфліктогенних чинників хоча б одним із суб’єктів взаємодії за конкретних умов. Визначення ситуації як конфліктної учасниками взаємодії характеризує першу фазу конфліктної взаємодії.

В контексті розгляду основних аспектів питання детермінації конфліктної поведінки, доцільним є визначення внутрішньо особистісних показників конфліктної ситуації. Свідомством сприйняття ситуації міжособистісної взаємодії як конфліктної є відчуття загрози, тобто внутрішнє віддзеркалювання того, що ситуація може загрожувати безпеці однієї із сторін взаємодії.

Одним із учасників інтеракції може відчувати проблематичність власного права займати певну позицію у межах системи міжособистісних стосунків, що зменшується оновлення ресурсів, які забезпечують його правильне функціонування в даній ролі, так, що виникає скрута у комунікаціях з іншою стороною. Відчуття загрози може викликатися і тим, що у одного з учасників виникає уявлення про те, що інша сторона стане джерелом блокування його власних потреб, цілей, намірів, переваг або засобів досягнення мети. Відчуття загрози викликає бажання однієї із сторін розширити сферу своїх прав або звужити власні обов’язки по відношенню до їхньої сторони.

Важливим внутрішньо особистісним показником виступає розуміння та усвідомлення несумісності потенційних позицій при інтенсивному прагненні знайти позиції, які несумісні з інтересами іншої сторони. Важливим при цьому є

наступні особливості сприйняття учасниками ситуації: ситуація сприймається як важлива, яка потенційно здатна забезпечити досягнення бажаної мети; одним із учасників взаємодії усвідомлює, що досягнення бажаної мети можливе лише за умов, якщо він займе деяку ключову позицію, що не може одночасно належати обом учасникам.

Як суб'єктивний чинник, що дозволяє людині визначити ситуацію як конфліктну, виступає перевищення рівня особистісної толерантності до фрустрації, тобто перехід особистісного „ порогу чутливості” – до фруструючих явищ.

Усвідомлення або сприйняття ситуації у міжособистісній взаємодії як конфліктній супроводжується значними емоційними переживаннями, наприклад, підвищенню тривожності, страхами, ворожістю, бажанням чинити опір, упередженістю, агресивністю тощо. Подібного роду переживання і реакції складають емоційний фон, характерний для усього процесу взаємодії в конфліктній ситуації, проте на кожній стадії розвитку міжособистісних взаємовідносин значущість і функція цих відчуттів, переживань і реакцій різні.

На стадії усвідомлення ситуації як конфліктної, емоційні переживання дозволяють сигналізувати іншому учаснику, що ситуація сприйнята як конфліктна. Крім того, ці відчуття виконують мобілізаційну функцію, що дозволяє актуалізувати „ зону ресурсів”, необхідну для участі у конфліктній ситуації. Це приводить, базуючись на позиціях мотиваційного підходу, до другої фази конфліктної міжособистісної взаємодії, в якій кожний з учасників веде певну лінію поведінки, яка структурується, і дещо пізніше формується вже як загальна „стратегія”: по-перше, це відхід від ситуації, унаслідок чого конфліктна ситуація елімінується за рахунок розпаду системи; по-друге, це відношення „переговорів”, коли кожна із сторін одержує не все, до чого вона прагне, але ту частину, яка здатна задовольнити її в якійсь мірі; по-третє, це власні конфліктні стосунки, які пов'язані з боротьбою, конфронтацією сторін, із прагненням отримати максимум бажаного.

Слід зазначити, що найбільш розробленим в контексті мотиваційного підходу є етап активної взаємодії у конфліктній ситуації, особливо стадія досягнення угоди між конфліктуючими сторонами, що вимушені йти на взаємні поступки за допомогою „переговорів”.

Особливий інтерес представляє вивчення системи психологічних детермінант, що обумовлюють вибір типу поведінки у конфліктній ситуації в міжособистісних конфліктах. До них належать: оцінка власної сили, ресурсів, можливостей з подальшим їх співвідношенням з ресурсами супротивників; стратегії дій партнера; сприйняття намірів партнера; оцінне ставлення до конкуренції і кооперації; особистісні характеристики суб'єкта; емоційні стани учасників взаємодії.

Умовами відмови від будь-якої конфліктної взаємодії, тобто виходу з самої ситуації, називається усвідомлення однією з сторін недостатності ресурсів для ведення боротьби або „переговорів” або переоцінка значущості й важливості предмету розбіжностей, коли засоби, що вимагаються для боротьби, не виправдовуються величиною вигравшу, або мають місце „ стратегічні хитрощі” з метою радикальної зміни ситуації.

Умовами структурування поведінки у конфліктній взаємодії у міжособистісних стосунках є: спонтанні агресивні або ворожі спонукання однієї з сторін, які досягають такої інтенсивності, що стають невідкладними контролю; результати співвідношення силових характеристик, енергетичних і тимчасових ресурсів, що свідчить про те, що витрати на боротьбу при певній вірогідності перемоги, виявляються більш вигідними для однієї із сторін у разі виграшу, ніж витрати, що пов'язані з переговорами; ворожість повинна досягати такого рівня, який визначатиметься як небезпечний, і далі підтримуватиметься ускладнюючими обставинами; жодна із сторін, що бере участь у конфліктній ситуації, особливо та, яка з більшою вірогідністю стає ініціатором конфліктної поведінки, не вважає конфліктну поведінку неприйнятною або неприпустимою; одна із сторін повинна втратити надію досягти своєї цілі будь-якими іншими засобами, окрім боротьби, особливо після того, як були перевірені, продумані або відкинуті як непридатні, інші типи поведінки; суб'єктивна оцінка можливості перемоги є достатньо високою.

Завершення або результат конфлікту як остання стадія розвитку міжособистісного і міжгрупового конфлікту у мотиваційному підході припускаються дві моделі: модель взаємного виграшу, яка властива ситуації „переговорів”; односторонній виграш, що спричиняє за собою в більшості випадків відкриту конфронтацію сторін.

Таким чином, можна дійти до висновку, що результат конфлікту, без сумнівів, пов'язаний і з метою учасників, і з тими засобами, які вони використовують, при цьому невід'ємним елементом перемоги виявляється готовність того, хто програв, піти на поступки. Таким чином, переможець і переможений, вносячи рівний внесок в справу завершення конфлікту, забезпечити вільний виграш. Такий результат буде лише в тому випадку, якщо обом учасникам доступний певний контроль над ситуацією і діями інших. Якщо ж можливість контролю відкрита тільки для однієї сторони, яка повністю зумовлює результат дії для іншої, загальний результат конфлікту може бути прийнятий для обох сторін.

Соловьева В. В., Лещенко Н.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ И ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ОТНОШЕНИЯ РЕБЕНКА К ЗАРУБЕЖНОЙ (АВТОРСКОЙ) И НАРОДНОЙ СКАЗКАМ

Сказка является одним из важнейших социально-педагогических эффектов: она обучает, воспитывает, предупреждает, побуждает к деятельности. Иначе говоря, потенциал сказки гораздо богаче ее художественно-образной значимости.

Испокон веков знания о мире передавались из уст в уста, складывались в народное творчество, воплощенное в сказках и легендах. Эти сказания формировали в нас нормы морали, делили наш мир на хорошее и плохое. Сказка - это мощное оружие в руках взрослого! Если ребенок совершил плохой поступок,

не стоит его ругать, просто расскажите ему сказку! Пусть она покажет ему выход из сложившейся ситуации, направит на правильный путь!

Сказка способна в малом являть большое, в микро сюжете воссоздавать макро проблемы. Иначе говоря, сказка как небольшое локальное образование с конкретным сюжетом и конкретными образами отображает глобальные проблемы, непреходящие ценности, вечные темы противоборства добра и зла, света и тьмы, силы и слабости.

Актуальность настоящей работы обусловлена, с одной стороны, большим интересом к теме "Сказкотерапия" в современной науке, с другой стороны, ее недостаточной разработанностью. Рассмотрение вопросов связанных с данной тематикой носит как теоретическую, так и практическую значимость.

Объектом исследования являются авторские и народные сказки.

Предметом исследования является изучение психологического и эмоционального отношения ребенка к зарубежной (авторской) и народной сказкам.

В работе были использованы следующие методы: проективные методы психодиагностики, анализ рисунков на основании проективного теста «Дом, дерево, человек», цветовой тест Люшера.

Работа включает в себя введение, основную часть, состоящую из 3 разделов, выводы, список использованных источников и приложение.

Целью исследования является сравнительный анализ психологического воздействия и эмоционального отношения ребенка зарубежной (авторской) и народной сказок. В рамках достижения поставленной цели автор исследовал литературу по данному вопросу, а также проводилось практическое исследование на базе детских садов «Калинка» №10 и «Подснежник» №12 Красноармейского городского отдела образования Красноармейского городского совета.

В исследовании принимали участие 25 детей в возрасте от 4 до 6 лет. Выбор возраста детей обусловлен тем, что для детей этого возраста сказки актуальны, они могут выразить свое отношение к сказке в виде рисунка.

Исследование проходило в несколько этапов:

1. Детям были зачитаны две народные сказки («Коза-дереза» и «Волк и журавль») и две зарубежные («Дюймовочка» и «Бременские музыканты»).
2. Детям было предложено нарисовать себя с героем, который больше всего понравился.

Вместе с психологом была проведена интерпретация рисунков (цветовое отношение, наличие главного героя, символику предметов, изображенных на рисунке). На основании интерпретации были сделаны следующие выводы об эмоциональном отношении детей к сказкам:

1. Авторские (зарубежные) сказки более стимулируют фантазию ребенка, хотя эта фантазия носит защитный характер. Результаты цветового анализа показывают, что зарубежные сказки больше ориентируют детей на индивидуальность, развитие личностных качеств: становления характера, индивидуального стиля общения, эмоционального восприятия и отношения к окружению

2. Народная сказка более расположена к тому, что ребенок вспоминает семью, дом, родной очаг, нежели зарубежная сказка. Народные сказки ориентируют на постоянство, упорство, преданность, спокойствие, т.е. на формирование семейных ценностей.
3. 80% детей испытывают недостаток внимания к себе со стороны родителей.
4. Главный герой встречается чаще в зарубежных сказках, это свидетельствует о том, что дети симпатизируют больше персонажам авторских сказок.
5. Использование растительности и животных интерпретировалось индивидуально. Наиболее часто использовались такие животные, как заяц – активность, доброжелательность, способность к сопереживанию и ласточка – символ семейного очага. Изображение деревьев и цветов в основном обозначает защитное фантазирование, активность, нестабильность самооценки.

Результаты могут быть использованы для анализа воспитательных воздействий на ребенка с целью формирования его личностных характеристик, ценностных ориентаций и эмоционального состояния. Сказочное народное творчество прошлого, неся в себе много общечеловеческих демократических и гуманистических тенденций, не потеряло своего воспитательного значения и сегодня.

Данная работа может быть полезна воспитателям дошкольных учебных заведений, практическим психологам, родителям.

Липинський В.В., Яцюк М.М.

КОНЦЕПЦІЯ І МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДИТИНСТВА В УРСР (20-і роки ХХст.)

Система соціального захисту дитинства у 1920 і – рр. в УСРР була сконцентрована і здійснювалась Наркомосом де було утворено Головне управління соціального виховання (Головсоцвих). Тому концепція і модель соціального захисту дитинства розроблялась як невід’ємна складова концепції і моделі розвитку освіти в УСРР.

Становлення та розвиток нової системи освіти в Україні у 20-і роки проходили на основі теоретично обґрунтованої концептуальної політики. Для того, щоб усвідомити і зрозуміти процеси, що відбувалися у цей період у системі освіти, необхідно вивчити теоретичні аспекти цієї проблеми, які були покладені в основу концепції та моделі освіти в УСРР. Слід також визначитися у смисловому навантаженні таких понять, як “концепція” та “модель”. Під поняттям “концепція” слід розуміти “основну точку зору, керівну ідею, провідну думку”, а поняття “модель” в широкому розумінні означає “будь-яке зображення, опис, схему якогось об’єкта, процесу чи явища” [1].

Метою цієї статті є вивчення безпосередньо концепції соціального захисту дитинства, але для цього необхідно урахувати, з одного боку, теоретичні основи, а з іншого, структуру і модель освіти, що впливають з концепції. Крім того, за допомогою методу об’єктивності та історизму поставлено за мету встановити історичну справедливості у відношенні до концепції та моделі освіти в УСРР у 20-і рр., а також її авторів.

Слід зазначити, що теоретична розробка головних концептуальних

положень системи освіти в УСРР проходила під впливом тяжкої соціально-економічної ситуації перехідного періоду. У сучасних умовах реформування системи освіти відбувається на фоні важкого стану економіки, що викликано специфікою перехідного періоду, і в контексті державного будівництва незалежної та суверенної України. Зазначені фактори багато в чому обумовлюють актуальність цієї проблеми, оскільки теоретичний досвід, апробований історією, з усіма позитивними та негативними моментами у схожих соціально-економічних умовах повинен бути врахований.

У цьому матеріалі робиться перша спроба всебічного вивчення й аналізу концепції та моделі соціального захисту дитинства в УСРР протягом 20-х років. У попередній історіографії концептуальні проблеми освіти в 20-і роки розглядалися у контексті вивчення певних ступенів системи освіти, а не системи в цілому. Розробка цих проблем не мала спрямованого характеру і здійснювалась фрагментарно. Слід зазначити, що в попередній історіографії сформувався негативний однобокий, не завжди об'єктивний стереотип у відношенні до концептуальних розробок та моделі соціального захисту дитинства, які висувались Народним комісаріатом освіти України в 20-і роки.

Для того, щоб зрозуміти головні ідеї концепції освіти, що запроваджувались у життя в УСРР, зробити їх аналіз і порівняти, треба спочатку визначити їх теоретичні витоки. На концепції освіти суттєво вплинули два напрями у підготовці фахівців, що домінували у світовій педагогіці наприкінці XIX – початку XX століть.

Перший – так званий “формальний” напрямок був розроблений німецьким філософом-ідеалістом, психологом і педагогом Іоганом Фрідріхом Гербартом (1776-1841 р.р.) [2]. У 1809 р., працюючи професором Кьонігсберзького університету, він створив педагогічну семінарію, де займався педагогічними експериментами. І.Гербарт ставив над усе розвиток формального мислення і отримання формальних знань

Дореволюційна школа в Україні, система освіти в УНР, Українській державі П.Скоропадського і Директорії були побудовані переважно на концептуальних ідеях І.Гербарта і спирались на “формальний” напрямок розвитку освіти. Українська школа була фактично відірвана від виробництва, досягнень науки і техніки і здійснювала лише загальноосвітню підготовку молоді не готуючи її до реального життя. Методи навчання також переважно спирались на концептуальні ідеї І.Гербарта про “управління” і придушення “злої волі” дитини.

Формальний напрямок у розвитку системи освіти був покладений в основу прийнятої у березні 1919 р. Програми РКП(б) [3] і Положення про єдину трудову школу РСФРР, затверджене на засіданні ВЦВК 30 вересня 1918 р. [4]. Цей же напрямок був запозичений і використаний при формуванні концепції та моделі освіти в УСРР у 1919 р.

Другий – так званий “матеріальний” напрямок був розроблений англійським філософом-позитивістом, психологом і педагогом Гербертом Спенсером (1820-1903 р.р.). Свої педагогічні погляди він виклав в багатьох статтях, які потім були видані окремою книгою, яка отримала широке розповсюдження в Європі і Америці наприкінці XIX – початку XX століть.

Г.Спенсер різко засуджував стару європейську школу середини XIX

століття, яка спиралась на “формальний” концептуальний напрямок, за її догматичні методи навчання, відставання від рівня науки і потреб практичного життя. Завдання школи вважав Г.Спенсер складається з того, щоб озброїти людину знаннями, пов’язаними з основними видами її діяльності. Таких видів діяльності людини він нараховував п’ять. Вони були націлені на самозахист, отримання коштів на життя, виховання нащадків, виконання соціальних обов’язків і організацію дозвілля. Саме до них школа і повинна готувати молодь. Беззаперечно позитивним в його поглядах було те, що він відстоював ідею реальної освіти, виховання людини, підготовленої до життя.

Відносно дидактичних проблем Г.Спенсер вимагав, щоб зміст і методика навчання відповідали етапам розумового розвитку дитини, щоб навчання йшло від простого до складного, від конкретного до абстрактного, від практики до теорії. Як і Ж.Руссо Г.Спенсер вважав за необхідне ставити дитину в положення дослідника, вчити його робити самостійні висновки. Саме навчання повинне при цьому викликати у дитини інтерес і почуття задоволення.

На відміну від І.Гербарта він засуджував так звану “авторитарну педагогіку” і замість неї пропонував педагогіку співробітництва учнів і вчителя. Запровадження такої методики за думкою Г.Спенсера сприяло процесу психологічного розкріпачення дитини, встановленню дружніх відносин між батьками і дітьми. Поява концептуальних ідей Г.Спенсера була об’єктивно обумовлена процесом розвитку капіталістичних відносин, науки і техніки, машинного виробництва. Ці ідеї були новими і прогресивними, несли в собі потужний позитивний потенціал розвитку освіти.

Проте, концептуальні погляди на освіту Г.Спенсера мали певні недоліки, головними з яких вважались індивідуалізм та утилітаризм (це принцип оцінки усіх явищ з точки зору їх корисності і можливості бути засобом для досягнення конкретної мети) притаманні буржуазному суспільству.

“Матеріальний” підхід до підготовки кадрів був широко розповсюджений в США і Німеччині на початку XX століття і отримав назву так званої “американської” моделі освіти.

Ідеї Г.Спенсера відносно розвитку спеціальної (професійної) освіти, пов’язаної з потребами життя, отримали широку підтримку в РСФРР і УСРР. Палкими прихильниками ідей Г.Спенсера були члени президії ВЦРПС Б.Г.Козелев і О.Ю.Шмідт. Велику підтримку і подальший теоретичний розвиток ці ідеї набули в працях керівників Наркомосу УСРР Г.Ф.Гринька і Я.П.Ряппо [5].

Це стосується насамперед “матеріального” підходу до освіти, запровадження спеціального (професійного) напрямку її розвитку, поєднання у ранньому віці загальної освіти зі спеціальною (професійною), спрямованість навчання на підготовку дитини до потреб реального життя, заміни “авторитарної педагогіки”, педагогікою співробітництва, забезпечення економічних потреб дитини і її соціального захисту, нових форм організації дитячого колективу тощо.

Отже, обидва напрямки розвитку освіти (“формальний” і „матеріальний”) несли у собі як позитивні, так і негативні тенденції. Проте, на нашу думку, матеріальний напрямок на той час об’єктивно відбивав потреби суспільства у підготовці і вихованні людини нового типу, налаштовану на сприйняття передових ідей і технологій, конкурентну боротьбу, здатну мислити

перспективно і самостійно. В той же час деякі концептуальні ідеї і принципи “формального” напрямку (глибока теоретична підготовка, розвиток абстрактного мислення, наступність і системність навчання та інші) далеко ще не вичерпали себе і мали великі перспективи.

У 1919 р. система освіти в УСРР формувалась під керівництвом народного комісара освіти В.П.Затонського на основі запозиченої у РСФРР концепції та моделі освіти, які спиралися на “формальний” підхід у підготовці фахівців і традиції так званої “старої школи”. Виходячи з цієї концепції, було розроблено і модель освіти

Концепція та модель освіти РСФРР, які використовувалися в УСРР у 1919 р., передбачали створення дев’ятирічних загальноосвітніх шкіл, які поділялись на два ступені: перший – для дітей віком від 7 до 12 років (п’ять класів) і другий – для дітей віком від 12 до 16 років (чотири класи). Губернські відділи народної освіти мали право відступити на один рік від цієї вікової норми. Єдині трудові школи здійснювали суто загальноосвітнє навчання дітей, спираючись на принципи безкоштовності, спільного навчання хлопчиків і дівчат, обов’язковості відвідування шкіл для дітей шкільного віку. Над середньою дев’ятирічною школою будувалась вища, яка здійснювала спеціальну (професійну) підготовку і мала два види навчальних закладів – інститути і університети. Поряд з головною моделлю освіти будувалась допоміжна гілка, яка складалась з шкіл фабрично-заводського учнівства (ФЗУ) для молоді з виробництва. Далі йшли технікуми та інші середні професійні навчальні заклади. Допоміжна гілка освіти повинна була надавати як спеціальну (професійну), так і загальноосвітню підготовку – у ФЗУ на рівні семирічки, а у технікумах – дев’ятирічки. Слід зазначити, що принцип загальноосвітності і політехнізму зберігався для обох гілок освіти. Концептуально передбачалося проводити навчання рідною мовою. У Маніфесті Всеукраїнського революційного комітету від 11 грудня 1919 р. було записано, що “у трудовій школі УСРР – українська мова стане міцним і дійовим засобом просвіти мас” [6, С.16].

Література

1. Советский энциклопедический словарь – М., 1983. – 1600 с.
2. Георгиева Т.С. Высшая школа США на современном этапе. – М., 1989. -142с.
3. КПРС в резолюциях і рішеннях з’їздів, конференцій і пленумів. – К., 1979. – т.2. – С.48.
4. Народное образование в СССР. Сб. док. и матер. 1917-1973гг. – М.1974. – 558с.
5. Гринько Г.Ф. Основные задачи советского строительства в области просвещения. – Харьков, 1920. – 126с.; Гринько Г.Ф. Очерки советской просветительской политики. – Харьков, 1923. – 194с.; Гринько Г.Ф. Наш шлях на Захід // Шлях освіти. – 1923. – №7-8. – С. 1-161; Ряппо Я.П. Реформа высшей школы на Украине в годы революции (1920 - 1924). – Харьков, 1925. – 145с.; Ряппо Я.П. Радянська професійна школа, її місце і значення в системі освіти і у

нашому народному господарстві. – Харків, 1926 – 96с.

6. Радянське будівництво на Україні в роки громадської війни (1919 – 1929 рр.) 3б. док.і матеріалів. – К.: Держполітвидав, 1957. – 167с.

Нагорна К.Д., Яцюк М.М.

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: РЕАЛЬНІСТЬ ЧИ МІСТИФІКАЦІЯ?

Останнім часом велика увага приділяється участі студентства у Болонському процесі. Наприклад, згідно з Паризьким комюніке, студентство – повноправний партнер у керуванні вищою освітою. І на зустрічі міністрів освіти в Парижі було зазначено, «що залучення студентів, як компетентних, активних і конструктивних партнерів у створенні і формуванні Європейського простору вищої освіти потрібне і бажане..., що студенти повинні брати участь і впливати на організацію та зміст освіти в університетах та інших вищих навчальних закладах».

На Берлінській конференції міністрів вищої освіти Європи 2003 року було підтримано участь студентів у Болонському процесі та зазначено, що тільки активна участь всіх партнерів у процесі може забезпечувати його довгостроковий успіх. «Студентство – повноправний партнер в управлінні вищою освітою. Міністри закликають університети і студентство до активної участі в управлінні вищою освітою. Вони наголошують на потребі забезпечити гідні умови проживання і навчання для студентів».

Студентське самоврядування є своєрідним «лакмусовим папірцем» для визначення того, чи є студентство споживачем, чи активним учасником суспільного життя. Недарма в рамках програми «Tempus» (схеми співробітництва країн ЄС у вищій освіті) саме студентське самоврядування визначене одним з пріоритетів для України у сфері управління університетами. Так у країнах Західної Європи важко знайти вищій навчальний заклад, де б не діяв орган студентського самоврядування. Ця формальна вимога європейського законодавства є надзвичайно дієвою при втіленні її на практиці в університеті. Органи студентського самоврядування у вишах Європи є не просто представницькими, вони активно захищають студентські інтереси всюди, де про них йдеться. Вони виступають у ролі своєрідних посередників між адміністрацією університету та студентською громадою, забезпечуючи їх ефективне спілкування.

А що ж є в нашій державі? Студентському самоврядуванню незалежної України вже понад 10 років, але ситуація з діяльністю його діяльністю в українських вишах не виглядає такою оптимістичною, як на Заході. Нині ОСС в Україні – це переважно лише декларація, «візуальна фікція», показовий атрибут «європейськості» ВНЗ, старанності у виконанні вказівок Міністерства освіти. Наша влада, «форсуючи» входження в Болонський процес, не приховує свого бажання бачити в кожному ВНЗ студентське самоврядування, яким би воно не було – показово-декларативним чи реальним.

А в дійсності в переважній більшості вишів України студентське самоврядування «за наказом» створюють вже 5-7 років, однак функціонує воно

якось «по-радянськи» або взагалі ніяк. І справа зовсім не тому, що студенти не бажають нічого робити для свого кращого перебування у виші. Просто в більшості випадків їм не дає це робити сама наша держава, хоча й показово можливість створення студентських самоврядних органів передбачена низкою нормативно-правових актів України – Положенням про вищий навчальний заклад України від 5 вересня 1996року, Типовим положенням про органи студентського самоврядування від 3 квітня 2001року, Законом України «Про вищу освіту» від 17 лютого 2002року. В абсолютній більшості українських навчальних закладів ці органи вже функціонують, проте самі студенти не завжди мають уявлення про їхні цілі та завдання.

На відміну від органів студентського самоврядування в університетах Західної Європи студентські організації України на функціонують, а існують лише номінально, повністю підпорядковуючись адміністрації закладу. А їхня роль у лобюванні студентських інтересів залишається мінімальною. Та навіть, якщо студенти проявляють якусь незгоду, їхні ініціативи пригнічуються на корені, не досягаючи потрібних результатів.

З цього належить наголосити, що студентам Польщі, Німеччини, Великої Британії важко пояснити, що таке students trade union, зате students self-government є зрозумілим для всіх.

Отже, якщо наші студенти бажають здобути рівність, мати змогу демонструвати свої найкращі здібності та інтелектуальний потенціал, необхідно, аби представляли їхні інтереси органи, які є легітимними та дієвими. Але для досягнення цього в нашій існує цілий ряд питань:

- ✓ Перш за все, існує проблема неналежного законодавчого оформлення та, відповідно необхідність вдосконалення нормативно-правової бази.
- ✓ Крім відсутності юридичного інструментарію є ще одна не менш важлива для незалежності органів, проблема – відсутність фінансових можливостей для реалізації завдань та виконання власних функцій. Таким чином, на відміну від іноземних «колег», українські органи студентського самоврядування стають фінансово залежними від адміністрації ВНЗ. Але ж слід погодитися з тим, що фінансова незалежність – це запорука свободи та самостійності дій.
- ✓ Третя риса – це риса історично сформована. Радянська доба. Нажаль, не залишила нам необхідної демократичної політичної культури – культури участі. Але для щоденної реалізації прав та свобод необхідні своєрідні демократичні «стереотипи», певні усталені форми мислення та реагування. Як наслідок, маємо відсутність чіткого механізму, традицій взаємодії та співпраці між органами студентського самоврядування та адміністрацією та іншими студентськими організаціями. Звісно, останнім часом почали діяти студентські об'єднання на рівні регіону та держави, проводиться багато круглих столів, семінарів, конференцій, які повинні були б сприяти обміну досвідом. Але тут найголовнішим є не сам факт їх проведення, а факт участі дійсно активних представників студентської

молоді а також не реагування влади нашої держави на резолюції цих заходів.

- ✓ Болюча проблема для більшості навчальних закладів – це відсутність власного приміщення, необхідної оргтехніки та навіть елементарних канцелярських приладів. А за їх відсутності досить важко вести поточну роботу серед студентів та ще й координувати її.
- ✓ Характерним явищем є те, що студентське самоврядування дуже часто не користується авторитетом серед студентів, які нічого не знають про діяльність, а власне й існування таких організацій. Причину такого стану справ слід шукати не в загальному песимізмі, соціальній апатії та зневірі, а в недостатній поінформованості як щодо діяльності ОСС, так і щодо своїх прав і можливостей.

На даному етапі нам потрібен активний розвиток ССУ для рівноправної участі студентів у учбовому процесі, адже Студентське самоврядування – це один зі шляхів підготовки активних громадян в правовому і громадянському суспільстві, це можливість повноправного життя студентів у ВНЗ, захисту своїх прав і свобод. Тому розвинене студентське самоврядування має дуже велике суспільне значення, яке допомагає становленню особистості.

Самофалова Т.В.

ТЕСТУВАННЯ І ЙОГО РОЛЬ У СИСТЕМІ САМОСТІЙНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Основним завданням сучасного освітнього процесу вищої школи є підготовка фахівця, конкурентоспроможного на світовому ринку праці. Одним із основних факторів, що забезпечують успішне виконання цього завдання, вважається якість отриманої освіти. Контроль якості засвоєного матеріалу являє собою обов'язкову частину процесу навчання, відзначеної рядом функцій.

1. Навчальна функція, у ході перевірки відбувається розширення, поглиблення й удосконалення знань, умінь і навичок, підвищується рівень розумової праці й освіти в цілому, стимулюється самостійність студентів, розвиваються їхні пізнавальні інтереси.

2. Контрольна функція (включаючи й самоконтроль). Студент не в змозі критично оцінити результати своєї діяльності, якщо він не має можливості самостійно визначити свої недоліки і помилки. Саме ця функція, з її потенціалом, що доцільно було б широко застосувати у навчальному процесі, часто залишається поза увагою викладачів.

3. Розвиваюча функція сприяє вдосконаленню розумових процесів пам'яті, пізнавальної активності студентів. Ця функція може бути реалізована за умови творчих завдань, що вимагають пояснень, доказів, обґрунтувань, установлення причинно-наслідкового зв'язку й залежності.

4. Виховна функція контролю відображає результати діяльності студента й має на нього великий моральний вплив, сприяє вихованню

відповідальності, розвиває волю й стимулює інтерес до досягнення відповідних результатів з навчальних дисциплін.

Залежно від цілей і завдань навчання контроль підрозділяють на три види: вхідний, поточний і підсумковий.

Вхідний контроль застосовують безпосередньо перед вивченням нової теми або дисципліни, що дозволяє викладачеві визначити рівень знань.

Поточний контроль є обов'язковою частиною навчального процесу й проводиться в межах організаційних форм навчальних занять.

Підсумковий контроль здійснюється у формі заліку, диференційованого заліку або іспиту.

В умовах активного розвитку кредитно-модульної системи організації навчального процесу все більшого значення набуває рейтинговий контроль знань як складова частина накопичувальної системи оцінювання.

Рейтинговий контроль – це різновид системного контролю рівня засвоєння дисципліни у процесі навчання. Рейтингова оцінка є інтегральною числовою оцінкою підготовленості студента з тієї або іншої навчальної дисципліни.

У сучасній педагогічній практиці вищої школи під час контролю знань застосовується тестування, нерідко з використанням комп'ютерних тестових програм [3]. Систематичне використання тестового контролю знань й умінь студентів активізує навчальну діяльність протягом семестру, що, безперечно, позитивно впливає на якість їхньої професійної підготовки. Позитивним моментом впровадження тестування є постійне залучення студентів до виконання вправ практичної спрямованості (застосування теоретичних знань під час рішення певних завдань), що стає додатковим джерелом одержання ними досвіду самостійної професійно-орієнтованої роботи. А оскільки курс іноземної мови в програмі вищої школи називається тепер «Іноземна мова професійної спрямованості», то доцільність впровадження тематичних тестів студентів залишається актуальною й для цієї дисципліни.

Різні аспекти проблеми тестового контролю у навчанні іноземних мов розглядалися багатьма вітчизняними та зарубіжними дослідниками і методистами (В. Коккота, С. Ніколаєва, О. Петрашук, О. Петренко, І. Рапопорт, С. Фоломкіна, J. Allen, A. Davies, L. Bachman, W. John, Jnr. Oller та ін.).

У навчанні іноземних мов застосовується лінгводидактичне тестування. Лінгводидактичним тестом називається підготовлений відповідно до певних вимог комплекс завдань, які пройшли попереднє випробування з метою визначення якісних показників, і які дозволяють виявити в учасників тестування рівень їх мовної і комунікативної компетенції та оцінити результати тестування за заздалегідь встановленими критеріями [2].

Основна відмінність тесту від контрольної роботи полягає в тому, що він завжди припускає вимірювання і, крім того, всі тести проходять процедуру стандартизації. Стандартизація тесту забезпечує можливість порівняння отриманих з його допомогою результатів від різних груп студентів або учнів. Стандартизований тест є таким, який пройшов попереднє випробування на великій кількості тестованих і має кількісні показники якості. Підготовка такого тесту потребує кропіткої роботи і тривалого часу. Стандартизовані тести, як

правило, супроводжуються паспортом, в якому містяться норми, умови та конструкції для багаторазового використання тесту в різних умовах [1]. Нестандартизовані тести розробляються самим викладачем або вчителем для своїх учнів. Нестандартизовані тести застосовуються під час поточного контролю з метою забезпечення зворотного зв'язку у навчанні іноземної мови. Нестандартизовані тести не потребують визначення усіх кількісних показників якості. Вони складаються на матеріалі конкретної теми або змістового модулю для перевірки рівня сформованості певних навичок та умінь.

Тести на перевірку лексики з французької мови складаються згідно НМКД. Кожний тематичний тест містить завдання, які поділяються на 3 рівні: початковий (репродуктивний), загальний (основний) і вищий (творчий).

Як варіант репродуктивного рівня пропонуються такі завдання:

Тема: На пошті. У банку.

а) знайти зайве слово у стовпчику:

A la banque

- change
- employé
- écriteau
- bourse
- chien
- argent

A la poste

- poste restante
- formulaire
- poste
- colis postaux
- chat

б) заповнити пропуски необхідними артиклями;

в) знайти правильний варіант закінчення речення:

Je vais à la banque...

- a) faire des courses;
- b) pour changer de devises;
- c) pour acheter des cartes postales.

До завдань основного рівня можна віднести такі завдання:

а) складання словосполучень та їх переклад;

1. aller	1. les lettres
2. changer	2. bien
3. acheter	3. des timbres
4. travailler	4. à la banque
5. envoyer	5. des devises

б) знайти правильний переклад:

1. changer de l'argent	1. банківські установи
2. envoyer la lettre	2. звертатись до службовця
3. s'adresser à l'employé	3. надписи

4. les etablissement bancaires	4. відправляти листа
5. les écritaux	5. міняти гроші

Таким чином, систематичне тестування – самостійне виконання обов'язкових завдань 3-х рівнів тематичних тестів з іноземної мови є методом постійної активізації навчальної діяльності студентів.

Токовенко А., Сервачак О.В.

ДИТЯЧА АГРЕСИВНІСТЬ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ, ЗАСОБИ КОРЕКЦІЇ

Однією з найактуальніших проблем сьогодення є проблема зростання в суспільстві конфліктності, агресивності та насилля. Практично щодня всі ми стаємо спостерігачами конфліктного спілкування, або, навіть, жертвами агресивних проявів.

Загострення проблеми агресивної поведінки дітей, підлітків та молоді пов'язано з загальною соціальною напруженістю, психологічною неврівноваженістю. Поляризація доходів, складний економічний стан багатьох сімей, відсутність упевненості в завтрашньому дні ведуть до зростання тривожності, дратівливості і, як наслідок, до агресивності, як у дорослих, так і у дітей. Члени сім'ї зараз все менше і менше спілкуються один з одним, удома деякі батьки вважають за краще проводити час за комп'ютером або телевізором, у деяких вистачає своїх особистих труднощів і проблем, а також особистих шкідливих звичок і залежностей. У школі часто конфліктність, агресивність дітей створює своєрідне замкнуте коло: при подачі навчального матеріалу їм нерідко доводиться багато часу втрачати на встановлення жорсткої дисципліни; це, у свою чергу, заважає дітям удосконалювати комунікативні навички, і вони стають все більш агресивними, некерованими. Говорячи про агресивність, не можна також не пригадати і про погіршення фізичного і психічного здоров'я дітей (що підтверджують статистичні дані медиків останніх років).

Зважаючи на вищезазначене, автор вважає, що організація цілеспрямованої роботи з дітьми з профілактики агресивної поведінки є своєчасною і вкрай необхідною.

Ціль нашої роботи дослідити природу агресивної поведінки дітей та створити каталог засобів ефективної корекції.

Мета дослідження реалізувалась поетапно шляхом вирішення конкретних завдань:

- 1) визначити поняття агресія та агресивність ;
- 2) розглянути особливості дитячої агресивності;
- 3) дослідити причини агресивної поведінки дітей;
- 4) провести діагностичне дослідження дитячої агресивності за комплексом методик;
- 5) визначити ефективні засоби профілактики та корекції дитячої агресії.

В ході теоретичного дослідження автор ознайомився з роботами В. Андрієвської, Л.Е.Орбан – Лембрик, Віктора Шапара.

За В. Андрієвською: «Агресія- специфічна форма дій, поведінки людини, що завдає чи має намір завдати шкоди іншій людині, групі, особі або тварині. Така поведінка характеризується демонстрацією переваги сили по відношенню до тієї особи, якій суб'єкт прагне завдати шкоди».

Л.Е.Орбан - Лембрик вважає, що агресія - це індивідуальна чи групова форма деструктивних дій чи поведінки особистості, яка спрямована на використання сили, нанесення фізичної або психологічної лібіді. Виражається в прагненні до наступальних або насильницьких дій, направлених на нанесення ушкоджень або на знищення об'єкта наступу.

Дуже схоже визначення Віктора Шапара: «Агресія - індивідуальна чи колективна поведінка або дія, направлена на заподіяння фізичної чи психологічної шкоди або навіть на знищення іншої людини чи групи.»

Р. Бэрн і Д. Річардсон, вважають, що агресія, в якій би формі вона не виявлялася, є поведінка, направлена на спричинення шкоди або збитку іншій живій істоті, що має всі підстави уникати подібного поводження з собою. Дане комплексне визначення включає наступні положення:

1. Агресія обов'язково має на увазі навмисне, цілеспрямоване спричинення шкоди жертві;
2. Як агресія може розглядатися тільки така поведінка, яка має на увазі спричинення шкоди або збитку живим організмам;
3. Жертви повинні володіти мотивацією уникнення подібного поводження з собою.

Під агресією, по Е. Фромму, слід розуміти будь-які дії, які заподіюють або мають намір заподіяти збиток іншій людині, групі людей або тварині, а також спричинення збитку взагалі всякому неживому об'єкту.

“Психологічний словник” під редакцією Зінченко пропонує наступне визначення: Агресія - мотивована деструктивна поведінка, яка суперечить нормам і правилам співіснування людей в суспільстві, завдає шкоди об'єктам нападу (одушевленим і неживим), приносить фізичний збиток людям або що викликає у них психологічний дискомфорт (негативні переживання, стан напруженості, страху, пригніченості).

Тепер визначимо, що таке агресивна дія і агресивна поведінка, агресивність, оскільки часто в ці поняття вкладають один і той же сенс.

Агресивна дія - це прояв агресивності, як ситуативній реакції. Якщо ж агресивні дії періодично повторюються, то в цьому випадку слід говорити про агресивну поведінку.

Сама ж агресивність має на увазі ситуативний, соціальний, психологічний стан безпосередньо перед або під час агресивної дії. Так само хочеться відзначити, що кожна особа повинна володіти певним ступенем агресивності, оскільки агресія є невід'ємною характеристикою активності і адаптивності людини.

В. Шапор визначає агресивність як одну з природжених установок, що корениться в садистичній фазі лібідо. Виражається в прагненні до наступальних або насильницьких дій, направлених на нанесення ушкоджень, або на знищення об'єкта наступу.

М.І.Пірен агресивністю називає стан особистості, що проявляється у гніві, злобі. В конфліктних ситуаціях може бути варіантом психологічного захисту. Що ж до особи, то це специфічна поведінка, яка може проявлятися демонстрацією переваг в силі чи використанні сили.

Агресивність, по Р.С. Немову, розуміється як ворожість - поведінка людини відносно інших людей, яке відрізняється прагненням заподіяти їм неприємності, завдати шкоди.

Таким чином, агресивність - це відносно стійкий емоційний стан людини, який виявляється у гніві, злості, роздратованості і є передвісником агресії. Агресію можна розглядати як біологічно доцільну форму поведінки, яка сприяє виживанню і адаптації. З іншого боку, агресія розцінюється як специфічна форма деструктивної поведінки. Саме цей аспект і представляє інтерес для подальшого дослідження.

Виділяють за окремими критеріями різноманітні види агресії. В подальшій роботі автор робить спробу дослідити причини фізичної та вербальної агресії, негативізму та роздратування, які найчастіше є проявами деструктивної та демонстративної поведінки дітей.

Румянцева Т.Р. вважає, що на перший план у визначенні поведінки як агресивного висувається нормативний підхід. Норми формують своєрідний механізм контролю за позначенням тих або інших дій. За наявності двох умов поведінка людини класифікується як агресивне:

1. Коли мають місце згубні для жертви наслідки;
2. Коли порушені норми поведінки.

Поняття норми формується в процесі соціалізації дитини. Важливу роль в становленні агресивної поведінки грають навчання і виховання. Р. Кратчфилд і Н. Левинсон визнають, що над агресивними проявами можливий контроль, пов'язаний з процесом соціалізації. Соціалізацією агресії можна назвати процес навчання контролю власних агресивних устремлінь і виразу їх у формах, прийнятних в рамках даної цивілізації. В результаті соціалізації багато хто вчиться регулювати свої агресивні імпульси, адаптуючись до вимог суспільства.

Інші ж залишаються вельми агресивними, але вчать проявляти агресію тонше: через словесні образи, приховані примушення, завуальовані вимоги і інше.

Треті нічому не навчаються і проявляють свої агресивні імпульси у фізичному і вербальному насильстві.

І тут важливу роль грає ранній досвід виховання дитини в конкретному культурному середовищі, сімейні традиції і емоційний фон відношення батьків до дитини.

На думку Заграфової податливість до агресивних дій формується у міру накопичення недоліків в процесі соціалізації. Вона виділяє два ступені соціалізації:

- Засвоєння соціального досвіду, цінностей, норм культурної поведінки;
- Засвоєння субкультурного досвіду меншого об'єму, але поведінки, що містить норми, що допускають агресивність.

Таким чином, податливість до агресивних дій формується при недостатньо збалансованій соціалізації. Соціалізація індивіда і особливо емоційні відносини, що складаються з батьками, впливають на те, чи проявить себе агресивність як психологічна властивість, нейтральна в етичному плані, у вигляді соціальної позитивної, схвалюваної поведінки, або девіантної поведінки.

Серед сімейних факторів агресії Р. Берон, Д. Річардсон називають реакції батьків на неправильне поведінку дитини, характер відносин між батьками та дітьми, рівень сімейної гармонії або дисгармонії, характер відносин з рідними братами та сестрами. Р. Берон, крім цього, доповнює цей перелік вказівкою на склад сім'ї, та й каже про те, що підліткові вбивці найчастіше відбуваються з неповних сімей.

М. Мес, вивчаючи примітивні співтовариства, зробила дуже цікаві спостереження. В тих співтовариствах, де дитина має негативний досвід, як правило, формуються негативні риси особи. Зокрема, стиль взаємодії з дорослими зводиться до наступного: мати рано відлучає дитину від грудей, надовго йде працювати, спілкування з матір'ю відбувається рідко. Подальше виховання залишається достатньо суворим, в основному, використовуються часті покарання, ворожість дітей по відношенню один до одного не викликає у дорослих засудження. В результаті, формуються такі якості як тривожність, підозрілість, сильна агресивність, егоїзм і жорстокість.

А.А. Бодалев вважає, що оцінка дитиною іншої людини і його дій є простим повторенням оцінки авторитетним для дитини дорослим. Передаючи соціально корисний досвід, батьки, деколи передають і негативні його сторони, що є дуже емоційно зарядженим "керівництвом до дії". Не маючи свого особистого досвіду, дитина не в змозі співвіднести правильність нав'язуваних моделей поведінки з об'єктивною реальністю.

Самі ж батьки, як помітив Е. Берн, завжди задоволені, хоча можуть і не показувати вигляду, коли діти їм наслідують, хай навіть в найпоганішому відношенні. Звідси батьки є еталоном, по якому діти звиряють і будують свою поведінку.

Так, Г. Еберлейн визначає агресивність як "відчай дитини, яка шукає визнання і любові". Кажучи про відносини "батьки - дитина", ми говоримо про взаємовідношення між ними і про положення, яке займає дитина в сім'ї. Якщо у дитини (незалежно від того, в якій віковій групі він належить) погані відносини з одним або обома батьками; якщо дитина відчуває, що його вважають нікуди не годним, або не відчуває батьківської підтримки, він, можливо, виявиться втягнутим в злочинну діяльність, озброюватиметься на інших дітей; однолітки озиватимуться про нього як про агресивне, він проводитиметься агресивно по відношенню до батьків.

Перрі і Бассей вважають: «Агресивні діти, як правило, зростають в сім'ях, де дистанція між батьками і дітьми величезна, де мало цікавляться

розвитком дітей, де не вистачає тепла і ласки, відношення до прояву дитячої агресивності байдуже або поблажливе, де як дисциплінарні дії замість турботи і терплячого пояснення віддають перевагу силовим методам, особливо фізичним покаранням». Якнайменше агресивні ті діти, батьки яких не були схильні ні до поблажливості, ні до покарання. Їх позиція - в засудженні агресії і доведенні цього до зведення дитини, але без строгих покарань у разі провини. Батьки більш агресивних дітей поводитися так, як ніби будь-яка поведінка дітей пристойно, не роблячи своє відношення до агресії більш ясним. Проте, коли дитина скоювала провину, він був строго покараний. Строгість батьків, якщо вона послідовна, достатньо чутлива для дитини, може привести до придушення агресивних імпульсів у присутності батьків, але зовні будинку дитина поводитиметься ще більш агресивно. Батьки часто по-різному реагують на агресивну поведінку дітей залежно від того, чи направлено воно на них або однолітків.

Крім того, схильний до тілесного покарання батько, хоча і ненавмисно, подає дитині приклад агресивної поведінки. Дитина, в цьому випадку, робить висновок, що агресія по відношенню до оточуючих допустима, але жертву завжди потрібно вибирати менше і слабше себе. Він визнає, що фізична агресія - засіб дії на людей і контролю над ними, і вдаватиметься до нього при спілкуванні з іншими дітьми.

Якщо покарання дуже порушує і турбує дітей, вони можуть забути причину, що породила подібні дії батьків. Фактично стратегія соціалізації в цьому випадку заважає засвоєнню правил прийнятної поведінки, тобто після суворого покарання дитина розсерджена або засмучена. Він через біль може забути, за що його покарали. І, нарешті, діти, що змінили свою поведінку в результаті такої сильної дії, швидше за все не зроблять норми, які їм намагаються прищепити, своїми внутрішніми цінностями. Тобто вони покоряються тільки до тих пір, поки за їх поведінкою спостерігають.

Розглянемо різні стилі родинного виховання, які впливають на формування агресивності дітей:

1) Батьки систематично виявляють фізичну або вербальну агресію по відношенню до дитини => ймовірність прояви у дитини захисної агресивності або наслідування моделі поведінки батьків => дитина часто конфліктує, б'ється, на заняттях і уроках викрикує і т. п.; застосовує агресивну модель поведінки в житті.

2) Батьки застосовують занадто суворі покарання => рівень агресивності у дитини підвищується, зростає готовність до агресивних дій => ймовірність реактивної (відповідь) агресивності у більш старшому віці; прояви захисної агресивності.

3) Батьки не звертають уваги на агресивну поведінку дитини => вседозволеність => прояв агресивності в подальшому як типової риси.

4) Батьки не дають можливості дитині виявити здатність до самостійного вибору, не дозволяють дитині заявити про себе, забороняють будь-які форми прояви дитячого гніву =>

дитина уникає відкритого прояви гніву, систематично пригнічує свої емоції => деструктивна агресивність => глузування над навколишніми, спонування до агресивних дій інших, злодійство, раптові спалахи гніву.

5) Батьки проявляють агресію по відношенню до оточуючих в присутності дитини (наприклад, негативно висловлюються з приводу сусідів по комунальній квартирі або з приводу педагогічного стилю в дитячому садку і т. д.) => у дитини закріплюється впевненість, що навколишні люди є винуватцями всіх їх бід => ймовірно, що дошкільник візьме цю модель за основу свого подальшого поведінки => прояви агресії.

6) Конфлікти між батьками, розлучення => демонстративна агресивність (залучення уваги до своєї персони); формування агресивної моделі «з'ясування відносин».

Отже, формування агресивних тенденцій у дітей відбувається декількома шляхами:

1. Батьки заохочують агресивність в своїх дітях безпосередньо, або показують приклад (модель) відповідної поведінки по відношенню до інших і навколишньому середовищу.

2. Батьки карають дітей за прояв агресивності:

- Батьки, які дуже рідко пригнічують агресивність своїх дітей, виховують в дитині надмірну агресивність.

- Батьки, які не карають своїх дітей за прояв агресивності, найімовірніше, виховують в них надмірну агресивність.

- Батькам, розумно пригнічуючи агресивність у своїх дітей, як правило, вдається виховати уміння володіти собою в ситуаціях, що провокують агресивну поведінку.

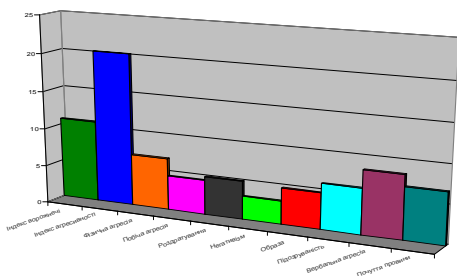
Значний вплив на формування та розвиток дитини мають саме батьки. Оцінка дитиною іншої людини і його дій є простим повторенням оцінки авторитетним для дитини дорослим. Батьки є еталоном, по якому діти звіряють і будують свою поведінку.

Таким чином, спираючись на отримані дані, можна укласти, що на соціалізацію агресії роблять вплив два основні чинники:

- Зразок відносин і поведінки батьків;
- Характер підкріплення агресивної поведінки з боку оточуючих.

В рамках дослідження проблеми дитячої агресивності, автор ознайомився з рядом діагностичних методик: Тест «Говорять, що я..», методика «Незавершеного речення», твір на задану тему, методика кольорових матриць Люшера, опитувальник Кетелла та методика Басса - Дарка, САТ.

За методикою Басса – Дарка було проведено дослідження різних видів агресивності серед учнів шостих класів КНВК. За середніми показниками дослідження, в якому взяли участь 100 респондентів, індекс агресивності найвищий з усіх досліджуваних показників. А серед видів агресивності, найбільші показники мають вербальна та фізична агресії, які й були предметом дослідження.

З окремими учнями було проведено дослідження за методикою «Тест дитячої аперцепції (САТ)» для дослідження особистісної мотивації дитини та її захисних механізмів, виявлення агресивних фантазій, проблем конкуренції та взаємовідносин з дорослими та однолітками.

Аналіз педагогічних спостережень класних керівників свідчить про наявність учнів з проявами фізичної агресії. Ці учні (21%) мають середній та високий рівні агресивності за методикою Басса-Дарки. Але в їх оповіданнях (за методикою САТ) не простежується стійка агресія, в тих оповіданнях де наявні агресивні прояви – вона носить компенсаторно-захисний характер. Отже можливості та перспективи для корекції та поведінки таких учнів існують

За результатами тестування (методика Басса-Дарки) значно більша кількість дітей в порівнянні з спостереженнями класного керівника (70 %) мають високий та середній рівні агресивності, отже більшість цих дітей вміють регулювати власну поведінку. Їх агресія може виступати конструктивним, діяльнісно-перетворюючим мотивом.

Порівняння спостережень педагога та результатів тестування також свідчать про наявність реальних агресивних намірів, які можуть проявлятися в скритій для інших людей формі. Отже корекційна робота з підлітками, яка допомагає усвідомити власні особистості та мотиви поведінки, попереджує аутоагресію, скриті форми агресивної поведінки та формує навички емоційної саморегуляції актуальна для більшості дітей, підлітків і конкретно для учнів шостих класів КНВК. Авторами опрацьовані методи корекції та профілактики агресивності серед дітей та підлітків, складено їх систематизований каталог таких методів, створено підбірку рекомендацій для батьків, педагогів по роботі в даному напрямку, прийомів емоційної саморегуляції для самих учнів.

Автор прийняв безпосередню участь в корекційній роботі. За методикою «Рівний - рівному» проводив тренінгові заняття націлені на усвідомлення власних агресивних тенденцій та формування конструктивних навичок поведінки з учнями шостих класів Красно армійського навчально – виховного комплексу.

Література:

1. Александрова О.Н., Богомолова О.Н. и др.. Психология социальной работы/под ред. Гулиной М.А – СПб.: Питер, 2002.
2. Бэррон Р., Ричардсон Д. Агрессия. – СПб.: Питер, 1997.
3. Коротаева Е.В. Хочу, могу, вмію! Вивчення спілкування. – М., 1997.
4. Личко А.Е. підліткова психіатрія. Л., 189.
5. Основи соціальної роботи/під ред. П.Д.Павленка – М.: ІНФРА, 2000.
6. Павленок П.Д. Теорія, історія і методика соціальної роботи. – М., 2005.

Фоміна Н.В.

ФОРМИ ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ І НАУКОВО-ОБГРУНТОВАНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

У Доктрині національної освіти, що визначає стратегію й основні напрямки розвитку освіти в Україні в 20 столітті, записано: “Система освіти має забезпечувати підтримку обдарованих дітей і молоді, розвиток у них творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості”

Як свідчать нормативні документи, проблема обдарованості зараз стає все актуальнішою. Однак направити всіх обдарованих дітей у спеціалізовані школи неможливо, тому дуже важливо виявити, навчати, виховувати таких дітей в умовах звичайної школи.

Учителю необхідно, використовуючи різні види робіт з розвитку здібностей учнів, враховувати індивідуальні особливості, формувати і підтримувати позитивні мотиви, залучати їх до активної діяльності, навчати самовиховання, само оцінювання здібностей кожного й водночас виявити незвичайні творчі здібності.

Обдарована дитина – нестандартна особистість, яка:

- оригінально розв’язує завдання;
- розв’язує завдання швидко, часто інтуїтивно;
- може навести декілька варіантів вирішення проблеми;
- впевнена в собі;
- добре орієнтується в обставинах;
- може передбачити результат (позитивний або негативний)

За допомогою тестів, спостережень, бесід з батьками, педагогами можна вирізнити декілька категорій обдарованих дітей:

- з ранньою розумовою реалізацією;
- з прискореним розумовим розвитком;
- з окремими ознаками нестандартних здібностей.

Обдаровані діти найяскравіше виявляються в таких галузях діяльності:

- інтелектуальній;
- академічних досягнень;

- творчості;
- комунікацій;
- лідерства;
- в рухомій діяльності

Отже першочергове завдання педагога - виявити творчі здібності, розробити систему роботи з такими дітьми, надавати фахову психологічну – педагогічну підтримку.

Креативні здібності учнів, їхні інтелектуальні уміння і навички можна формувати, використовуючи нові, сучасні технології (форми, методи, прийоми навчання), а саме:

- уроки – консультації;
- застосування опорних сигналів;
- рейтинг;
- метод взаємоперевірки;
- застосування проблемно-пошукового методу;
- створення проблемних ситуацій;
- застосування алгоритмів;
- лекційна – семінарська форма.

Система пошуку обдарованих дітей

Сфера пошуку:

- урок
- результативність письмових робіт
- учнівські олімпіади, конкурси
- анкетування, тестування
- бібліотека
- виховна робота

Критерії діагностики

Урок – рівність творчості, пізнавального інтересу, нестандартності мислення

Письмові роботи – інтелект, ерудиція, лексика, природні задатки

Олімпіади – інтелектуальні здібності, неординарність підходів

Анкетування – лідерські риси, ерудиція, оригінальність, об'єктивність самоаналізу.

Бібліотека – вивчення запитів, інтересів, допитливості.

Виховна робота – рівень активності, ініціативності, свідомості, відповідальності.

Важливо пам'ятати, що, з одного боку, не завжди вундеркінд, який подавав багато надій у дитинстві, виросте видатною людиною, з іншого боку, не завжди виняткова обдарованість виявляється у блискучих шкільних успіхах.

Тому складову педагогічного успіху в роботі з обдарованими дітьми можна представити так:

Виявляємо допомагаємо – коригуємо - вдосконалюємо

Федоренко В.Ф.

ЛИЦЕЙ – ШКОЛА ЖИЗНЕТВОРЧЕСТВА

Жизнетворчество – это духовно – практическая деятельность, направленная на проектирование, планирование, программирование, и творческую реализацию своей собственной жизни.

Жизнетворчество – это искусство жизни. Поэтому задача образования и общества в первую очередь состоит в том, чтобы внедрить житнетворческую стратегию воспитания, которая обеспечила бы приобретение личностью позитивной составляющей жизненной компетентности.

Красноармейский городской лицей «Надежда», как современное учебное заведение нового типа ставит своей целью создание условий для развития интеллектуальной, морально и физически здоровой, эстетически развитой, трудолюбивой, житнетворческой личности гражданина Украины.

Для реализации данной идеи в лицее вот уже несколько лет функционирует «Школа Жизнетворчества» - концептуальной идеей, которой является - формирование

системы гуманных субъект – субъектных взаимоотношений между участниками учебно-воспитательного процесса.

Педагоги лицея пришли к выводу, что именно в нашем лицее с нашими учениками, нашими родителями и нашими коллегами идея школы совершенствования взаимоотношений, школы технологий оптимальных личностных взаимосвязей, школы житнетворчества - это идея именно нашего лицея! Тогда и были заложены основы «Школы житнетворчества».

Миссия «Школы Жизнетворчести» - развитие и формирование у учащихся высокой культуры поведения, развитие творческих способностей и талантов подростков.

Основной задачей «Школы» - является научить старшеклассников строить отношения с другими людьми, природой, обществом и вместе с тем творить самого себя, следовательно, основными направлениями формирования житнетворческих компетентностей являются следующие:

- формирование сознательного, ценностного отношения старшеклассника к собственной и чужой жизни.
- обогащение внутреннего мира старшеклассника в процессе воспитания, содействие расширению его жизненного пространства.
- создание условий, необходимых для самостоятельного получения жизненного опыта, познание жизни и самопознание в процессе житнетворчества.
- определение возможных альтернатив собственного жизненного пути, прогнозов относительно будущей жизнедеятельности.
- создание благоприятных условий для осуществления сознательного и обоснованного жизненного выбора.
- планирование жизненного выбора - формулирование жизненных целей и задач, разработка жизненных планов.
- формирование личностных качеств, черт характера, необходимых для решения сложных жизненных задач – активности и субъективности,

психологической и моральной стойкости, терпеливости и настойчивости, инициативности, и толерантности,

Главным результатом развития жизненных компетентностей старшеклассника является его умение создать свой жизненный проект. С функционированием жизненного проекта будет связан успешный выбор собственной стратегии социальной мобильности. Управление учебно-воспитательным процессом в лицее обеспечивается на основе инновационных технологий, педагогического менеджмента, адаптивного управления, использования компьютерных технологий.

Основные требования к педагогическим работникам: это гуманное отношение к подросткам, как к наивысшей ценности, умение сотрудничать с детьми на основе педагогики жизнотворчества, умение сопереживать ребёнку, сочувствовать ему, проявлять доброжелательность. Это так же способности к научной, методической, поисково-исследовательской работе, владение навыками и приёмами работы с одарёнными и способными детьми. Готовность к использованию новых образовательных технологий, педагогический такт, профессиональная этика, самокритичность, исполнительская дисциплина, чувство юмора.

Особенности содержания учебно-воспитательного процесса в лицее определяются реализацией принципов Концепции жизнотворчества, как на уроках, так и в разнообразных формах внеурочной и внеклассной деятельности.; Это и активно работающее лицейское самоуправление во главе с президентом лицея, туристические походы, традиционные Дни лицея и здоровья, празднование дня влюблённых и вечера встречи с выпускниками, регулярное посещение театра и интеллектуальная игра «Надежда», а так же изучение курса » Этика и психология деловых отношений» и, факультатива «Основы жизнотворческой личности». Благодаря этому в лицее царит особый микроклимат взаимоуважения доброжелательности и стремления к знаниям.

Критерии результативности «Школы» определяются на основе внутренних показателей динамики собственного развития, кваліметрического подхода, мониторинговых исследований, показателей рейтинговой оценки деятельности лицея.

Ялдишева С.В.

ТЕХНОЛОГІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОБДАРОВАНІХ ТА ЗДІБНИХ ДІТЕЙ

Технологія спрямована на:

- виявлення обдарованих та здібних дітей;
- створення умов для реалізації індивідуальних творчих здібностей дітей.

Теоретичне обґрунтування

Характерними особливостями обдарованих дітей є висока пізнавальна активність і розвинений інтелект, багата фантазія, творчість, винахідливість, емоційна безпосередність, високий енергетичний рівень, чітка моторна координація, фізична стабільність.

Реформування системи освіти зумовило необхідність формування й розвитку інтелектуального та духовного потенціалу нації. Особливо актуальною є проблема створення української еліти. А для цього слід створити найсприятливіші умови для всебічного розвитку дитини.

Технологія передбачає:

- інтелектуальний, соціальний і духовний розвиток особистості дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей, стану здоров'я, потреб суспільства;
- оптимальну реалізацію цілісного розвивального впливу навчання, виховання та освіти на особистість учня;
- мобілізацію психічних ресурсів особистості, спрямовану на інтенсивний саморозвиток, що водночас забезпечуватиме і повну самореалізацію, творчу налаштованість.

Концепція

Створення атмосфери для розвитку індивідуального потенціалу особистості в умовах вільного вибору, для зростання особистості та її пізнавальних здібностей, можливість адаптації особистості в соціокультурному середовищі.

Мета технології: максимальний розвиток особистості дитини з високим рівнем здібностей в одній чи декількох сферах з урахуванням її індивідуальних особливостей.

Завдання:

1. Забезпечити умови для самореалізації особистості, використовуючи сучасні технології навчання та виховання.
2. Спрямувати роботу з батьками на виявлення та розвиток здібностей їхньої дитини.
3. Скоординувати роботу фахівців, викладачів щодо надання кожному учневі індивідуальних рекомендацій, створення карт просування здібних дітей.

Умови застосування технології

Технологію супроводу обдарованих та здібних дітей слід використовувати за умови взаємодії, взаєморозуміння, узгодженої діяльності всіх учасників навчального процесу.

Покроковий опис технології

Засобом опису технології є технологічна карта, де зазначено напрями роботи з обдарованими та здібними дітьми протягом навчального року. Згідно з цим відбувається розвиток кожної дитини. Цей процес має планомірний і системний характер, він передбачає:

- комплексне діагностування;
- інформацію;
- консультування;
- проектування індивідуально-орієнтованих програм;
- аналітичну роботу з реалізації цієї проблеми.

Результативність згаданої технології визначається через показники всебічно розвиненої особистості з високим рівнем розумового розвитку, здатної до саморозвитку та самореалізації.

Способи визначення результату

- Анкетування.
- Спостереження (зокрема психологічне).
- Аналіз індивідуальних карт досягнень.

Головні переваги

Індивідуальний супровід:

- уможливорює інтелектуальний, соціальний і духовний розвиток, саморозвиток та самореалізацію дитини;
- сприяє не тільки просуванню учня в одній галузі, а й підсиленню інтересу до вивчення інших предметів;
- допомагає розвивати пізнавальну активність, нестандартність мислення, наполегливість, надзвичайну працездатність, активну життєву позицію в соціальному середовищі;
- виявляє талановитих, обдарованих дітей, адже талант — це диво, досить незвичайне явище, яке трапляється не так уже й часто;
- допомагає завчасно виявити конкретні нахили, уподобання, зумовлені природними здібностями;
- допоможе дитині знайти себе і своє творче призначення.

Застереження

- Помилковий прогноз стосовно обдарованості конкретної дитини може призвести до негативних наслідків.
- Надмірна увага і спонукання до успіхів може спричинити стрес.

Психологічний супровід розвитку обдарованих дітей

Створення програми психологічного супроводу зумовлене посиленням уваги до проблем особистості, особливо обдарованої й талановитої, та потребою в такій системі навчально-виховного процесу, за якої учень як унікальна і неповторна особистість стає активним суб'єктом навчання й виховання. Реалізуючи таку програму, психологічна служба школи впроваджує ефективні методики і технології виявлення, навчання та виховання дітей з високим рівнем здібностей. Програма також передбачає вдосконалення середовища, яке має забезпечити умови для розвитку творчого потенціалу і гармонійного розвитку особистості.

№	Зміст роботи	Термін виконання	Відповідальний
1	<p>Робота з учителями <i>Семінари. Семінари-практикуми:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Сучасні уявлення про особистість. • Обдарованість у структурі особистості. • Психологія творчості. • Особистісні проблеми обдарованих дітей. <p>Розвиток творчої особистості. Консультації вчителів з питань індивідуального підходу до учнів.</p> <p><i>Тренінгові заняття для вчителів:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Я — творчий учитель. • Основи конструктивного стикування. • Взаємодія вчителя з обдарованою дитиною 	<p>Згідно з планом роботи школи</p> <p>У разі потреби</p> <p>Згідно з планом роботи школи</p>	<p>Заступники з НВР, НМР, психолог</p> <p>Психолог</p> <p>Керівники м/о, психологи</p>
2	<p>Виявлення обдарованих та здібних дітей Створення банку діагностичних методик для виявлення обдарованих і здібних дітей різних вікових груп. Співпраця з педагогічними колективами ДНЗ з метою ранньої діагностики обдарованості дітей. Постійне виявлення дітей з високим рівнем здібностей під час набору до школи. Створення банку їхніх даних</p>	Постійно	Психологи, педагоги Вихователі ДНЗ, вчителі початкових класів, психолог Психолог, учителі
3	<p>Психологічний супровід розвитку здібних та обдарованих дітей Контроль за адаптацією дітей з високим рівнем здібностей до навчання в першому класі, допомога в подоланні труднощів адаптації. Моніторинг розвитку здібностей психічних процесів, креативності, особистісних рис здібних дітей протягом навчання в початкових класах. Контроль за адаптацією дітей з високим рівнем здібностей під час переходу до школи другого ступеня. Допомога учням у розв'язанні проблем підліткового віку, самоствердження. Допомога старшокласникові в життєвому та професійному самовизначенні</p>	Постійно	Психолог Психолог Психолог Психолог
4	<p>Робота з батьками <i>Тематика виступів на батьківських зборах:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Батькам здібних та обдарованих дітей. • Як розвивати здібності дитини. • Якщо ваша дитина—талановита. • Батьки і здібні діти — в контексті конфлікту поколінь. <p>Консультації батьків з питань розвитку та спілкування дітей.</p>	<p>Згідно з планом роботи школи</p> <p>У разі потреби</p>	<p>Адміністрація школи, психолог</p> <p>Психолог</p>

5	Інформаційно-методичне забезпечення <i>Семінари. Семінари-практикуми для вчителів школи, педагогів району, що займаються психологічною роботою:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Психологія творчості. • Психолог — помічник у розвитку обдарованої дитини. • Створення і постійне вдосконалення системи психолого-педагогічного пошуку обдарованих та здібних дітей. Створення банку їхніх даних. • Створення та постійне поповнення картотеки матеріалів та публікацій з питань обдарованості й творчості 	Згідно з планом роботи РМК	Методист РМК, психолог Психолог Бібліотекар
---	---	----------------------------	---

Яцюк М.М.

МЕРЕЖІ УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УРСР (20-і роки XX ст.)

Концепція соціального захисту дитинства передбачала радикальне реформування мережі і фінансування закладів, що забезпечували охорону дитинства. На практиці це означало ліквідацію або реорганізацію існуючих організаційних структур і створення нових типів закладів, які були покликані реалізувати концептуальні розробки керівників українського Наркомосу. Для їх утворення треба було розробити та прийняти спеціальні законодавчі акти, а також забезпечити матеріальне підґрунтя їх виконання..

Метою даної статті є вивчення законодавчих актів, що забезпечували реалізацію концепції соціального захисту дитинства, розвиток мережі установ охорони дитинства, аналіз процесів та причин, що впливали на її зміну. Реформування мережі навчальних закладів у незалежній Україні, створення нових типів навчальних закладів, різноманітність та альтернативність джерел їх фінансування багато у чому перекикаються з процесом реорганізації, який відбувався в системі освіти у 20-і роки, що обумовлює наш інтерес до даного аспекту проблеми.

У статті робиться спроба розгляду усієї мережі установ соціального захисту дитинства у 1920-і рр. комплексного вивчення і аналізу процесів та причин, що впливали на їх зміну; уточнення існуючих розбіжностей та помилкових підходів до даного питання.

Концепція та модель освіти, розроблені Г.Ф.Гриньком та його прибічниками на початку 1920 р., була націлена в основному на створення принципово нової мережі установ у системі соціального виховання.

Система соціального захисту дітей входила до структури Головоцвиху і включала у себе дитячий садок, денні, відкриті та навчальні дитячі будинки, дитячі трудові комуні та колонії, навчальні установи для дітей з дефектами здоров'я та інші. Слід відзначити, що формування нової мережі навчальних закладів у 20-і роки відбувалось в основному на матеріальній базі, що склалась у дореволюційний період. В 1914/15 навчальному році на території України (у

межах до 17 вересня 1939 р.) налічувалось 18775 початкових шкіл, 341 неповна середня школа, 452 середніх навчальних заклади [1, С.8-9; Арк.2].

Нерозвинутою виглядала мережа дошкільних закладів, які були органічно пов'язані з системою народної освіти. Перші дитячі садки та ясла на території України з'явилися у другій половині XIX ст. і були переважно платними. В 1914/15 навчальному році їх нараховувалось 38 з 280 загалом по Росії [2, С.100].

У розвитку мережі соціального виховання можна виділити два етапи. Перший – (1920-1923 рр.) характеризувався бурхливою диференціацією мережі, стихійністю її розгортання, соціальною спрямованістю, концептуальним запереченням школи як форми навчальної і вихованої роботи. Прихід до Наркомосу Г.Ф.Гринька і його “команди” у 1920 р. ознаменувався появою нових типів загальноосвітніх і вихованих установ та їх кількісним зростанням. Аналізуючи стан загальноосвітньої мережі на початку 20-х років, Г.Ф.Гринько відмічав, що “шкільна мережа перестає бути такою одноманітною. Шкільна організація, як один з ланцюгів системи соціального виховання, повинна втратити свою статичність, почати диференціюватися, приходити у рух” [3, С.32].

Велику допомогу у формуванні мережі соціального виховання надавала Наркомосу спеціально створена декретом РНК УСРР “Рада захисту дітей”. Вона була державним органом, очолюваним Головою Раднаркому. До її складу входили особисто: народні комісари охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення, продовольства, землеробства, представники Південбюро ВЦРПС і жінвідділу. Положення “Про Раду захисту дітей” наділяло цей орган максимальними повноваженнями, що давало змогу оперативно, комплексно й ефективно вирішувати завдання освіти і соціального захисту. У п'ятому параграфі Положення прямо зазначалось, що “постанови Центральної ради захисту дітей обов'язкові для виконання усіма радянськими установами” [3, с.39]. Аналогічні структури створювались на місцях. При органах народної освіти в губерніях формувались місцеві “Ради захисту дітей”. Статут про губернські “Ради захисту дітей”, підписаний головою Центральної ради захисту дітей Раковським 25 червня 1920 р., передбачав їх створення без утримання службового апарату [4, Арк.7].

На підставі рішень органів освіти і при активній підтримці “Ради захисту дітей” на початку 20-х років повсюдно відкривались дитячі ясла, садки, клуби, комуни. Наприкінці 1920 р. у Одеському повіті налічувалось 65 дитячих дошкільних закладів [5, Арк.9], у Харківській губернії – 70, а в Донецькій губернії 92 дитячих садки відвідували 6 тис. дітей [6, С.93-94]. Всього в Україні наприкінці 1920 р. нараховувалось 830 дитячих садків, де виховувалось 45859 дітей [3, С.45]. В липні 1921 р. “Рада захисту дітей” при Чистяківському районному відділі народної освіти Донецької губернії прийняла рішення про створення зразкового дитячого садка. Дитячі садки часто виникали на основі літніх дитячих майданчиків. Наприклад, в робітничому районі Шестопарку у Харкові дитячий майданчик взимку перетворився на дитячий садок на 100 дітей. В зимову стужу діти залишились на ніч і було вирішено приступити до створення дитячого будинку.

Створення нових типів установ соціального захисту дитинства потребувало розробки відповідної законодавчої бази. Правове регулювання у цьому питанні здійснював сам Наркомос, який розробляв і видавав відповідні підзаконні нормативно правові акти.

Вивчаючи і узагальнюючи досвід роботи органів освіти на місцях з розвитку мережі закладів соціального виховання, 8 червня 1920 р. Наркомос видав постанову “Про денні дитячі будинки”, які створювались в усіх містах і великих промислових центрах, куди приймалися діти робітників. Денні дитячі будинки були покликані забезпечити харчування і виховання тим дітям, батьки яких вдень працювали і не могли самостійно виконувати свої функції. У 1921 р. практика перетворення дитячих садків на денні дитячі будинки була дуже поширеною. Так, у Харкові за перший тиждень березня три дитячі садки було перетворено у денні дитячі будинки, які почали роботу 8 березня. В цілому протягом 1921-1922 рр. 23% дитячих садків було перетворено на денні дитячі будинки, чисельність яких на початку 1922 р. зросла до 383, де перебувало 18135 дітей [7, С.37].

10 червня Наркомос оприлюднив постанову “Про організацію відкритих дитячих будинків”, куди приймалися сироти і діти, які залишилися без догляду батьків у віці до 16 років. При відкритих дитячих будинках створювались їдальні, лазні, пральні, бібліотеки і майстерні. Під терміном “відкриті дитячі будинки” слід було розуміти вільний доступ дітей у ці заклади в будь-який час вдень і вночі, що було принципово важливо для бездомних і безпритульних дітей.

22 липня вийшла постанова Наркомосу “Про дитячі будинки.” До них приймалися діти-сироти у віці від 4 до 18 років. На підставі цієї постанови в губерніях розроблялись спеціальні документи про порядок прийому дітей у дитячі будинки. 8 вересня 1921 р. Донецький губернський відділ соціального виховання розробив інструкцію, за якою при секції охорони дитинства було створено стіл заяв. Після розгляду заяви діти-сироти надсилались до медичної комісії, потім – до колектора-розподільника, а після закінчення випробувального строку (2-3 тижні) переводились до секцій дитячих будинків. При зарахуванні до дитячих будинків перевага надавалась повним сиротам. На 1 січня 1921 р. в Донецькій губернії нараховувалось 112 дитячих будинків (8628 вихованців), а на 1 січня 1922 р. – 261 дитбудинок (19792 вихованці) [3, С.37]. Таке стрімке зростання дитбудинків в Донбасі було пов'язане з надходженням сюди великої кількості голодуючих дітей з Поволжя.

Для того, щоб захистити безпритульних дітей від “кримінального впливу тюрми”, за якою до осіб, “що не досягли повноліття, арешт, як засіб адміністративного і дисциплінарного покарання не застосовувався”. На базарах, вокзалах були створені спеціальні пункти, де працювали комісії у справах неповнолітніх правопорушників.

Для неповнолітніх правопорушників формувалась мережа спеціалізованих дитячих будинків, трудових комун і колоній. Організацією таких установ і виховною роботою у них поряд з органами народної освіти займалися губернські прокуратури. У цих закладах поєднувалось навчання з виховною діяльністю і виробничою працею. Дитяча трудова колонія ім. М. Горького, організована видатним педагогом А.С.Макаренком, з 1920 до 1926 рр. знаходилась біля Полтави. 27 жовтня 1924 р. на засіданні колегиї Головоцвиху було прийнято

рішення про її реорганізацію, за якою колонію було сконцентровано в одному маєтку (Трепке). Пізніше її перевели до села Куряж біля Харкова. У Харківському державному архіві збереглися документи і листи А.С.Макаренка, які свідчать про те, що видатний педагог поряд з виховною та навчальною діяльністю займався ще й організаційною роботою і господарським забезпеченням.

Окрім звичайних дитячих трудових колоній і комун для неповнолітніх правопорушників, створювалась мережа спеціалізованих дитячих будинків і колоній для дітей з дефектами здоров'я. У Харківській губернії колонія №61 була створена для глухонімих дітей, №65 – для сліпих. А всього у Харківській губернії наприкінці 1922 р. було створено 10 аналогічних установ. Спеціалізований дитячий будинок для неповнолітніх правопорушників на базі колишнього дитячого колектора №2 було організовано у жовтні 1923 р. у Маріуполі. Тут функціонувала школа-чотирирічка з індустріальним ухилом, а навчання поєднувалось з роботою у майстернях.

В 1920 р. поряд з денними, відкритими, навчальними, спеціалізованими дитбудинками почали створювати дитячі містечка, які, за виразом Г.Ф.Гринька, були “свого роду федерацією, об'єднанням дитячих будинків” [3, с.31]. Вони створювали спільні клуби, бібліотеки, пральні, кухні, городи. Проводили спільні свята, навчались в одній школі. На початку 20-х років ми спостерігаємо стрімке зростання мережі дитячих будинків, яка з 300 одиниць у середині 1919 р. досягла 1750 на початку 1922 р. (583%). Чисельність вихованців дитячих будинків за цей час збільшилась з 20000 до 104740 (524%) [3, с.45]. Але навіть таке стрімке зростання мережі дитячих будинків не забезпечило потрібної кількості місць для безпритульних дітей і сиріт. За неповними даними чисельність поставлених на облік сиріт у Донбасі становила 60 тис., у деяких повітах Волинської губернії – 20 тис., в Київській губернії – 30 тис. Чисельність напівсиріт була у декілька разів більшою. За оцінкою Наркомосу, кількість сиріт та напівсиріт у 1922/23 навчальному році становила 950 тис. – восьму частину від усього дитячого населення України [3, с.23]. Значна кількість соціально незахищених дітей перебувала у спеціалізованих закладах з охорони дитинства. З середини 1920 р. до початку 1922 р. їх мережа збільшилась з 7 до 126 одиниць (1800%), а чисельність дітей – з 350 до 7000 (2000%). Влітку 1923 р. у дитячих садках, дитячих будинках різних типів, закладах охорони дитинства перебувало 130519 дітей [9, С.276].

Таким чином, ціною великих зусиль в розореній війною і голодній країні протягом 1920, 1921 і першої половини 1922 рр. відбувалось зростання мережі закладів соціального виховання. У цей час з'явилась важлива тенденція у розвитку мережі соцвиху – переміщення державної уваги і державних ресурсів у бік соціального захисту дітей. У цей період темпи зростання мережі дитячих будинків, трудових колоній і комун, закладів охорони дитинства значно випереджали розвиток мережі єдиних трудових шкіл. Якщо до другої половини 1922 р. деяке скорочення шкільної мережі повністю компенсувалось створенням навчальних закладів у дитячих будинках, трудових колоніях і комунах, установах для дітей з дефектами здоров'я, то з другої половини 1922 р. падіння шкільної мережі вже не поповнювалось зростанням паралельних єдиній трудовій школі загальноосвітніх структур. У 1923/24 навчальному році мережа єдиних трудових шкіл досягла нижчого рівня скорочення.

Література

1. Черкашин А.В. Загальне навчання в Українській РСР (1917-1957рр.). К.: Рад. школа. 1958 – 64 с.; ЦДАВО України. – ф 166. – Оп.1. Спр.875
2. Штамм С.И. Управление народным образованием в СССР (1917- 1936гг.).- М.: Наука, 1985.- 284с.
3. Гринько Г.Ф. Очерки советской просветительной политики. – Харьков, изд-во Наркомпроса УССР, 1923.- 194с.
4. Харківський облдержархів. – ф. 103.- Оп.1. – Спр.6
5. Одеський облдержархів.- ф.5. - Оп.1.- Спр.8
6. Мельниченко А.М. В.И. Ленин и становление народного образования на Украине. – К.: Высшая школа, 1982. – 182с.
7. Просвещение Донбасса. – 1922. - №3. – с 22-25.
8. Просвещение Донбасса. – 1922. - №1-2.- с 54-57
9. Культурне будівництво в УРСР в 1917-1927рр. Збірник документів і матеріалів. - К.: Наукова думка, 1979. – 381с

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ТЕХНІЧНОМУ ВІЗ

Вискребець А. С. Немцева Н. С.

МОВНІ РЕАЛІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

У свій час визначний митець слова, Гете, сказав: “ при перекладі слід зачіпати, те, що не перекладається лише тоді можна зрозуміти інший народ, іншу мову”.

Що ж означає слово “ неперекладне “ , якому Гете надавав такої великої значимості?

Як відомо, між словами двох мов може відбуватися повна відсутність відповідностей. Слова, словосполучення, які не мають ні повних, ні часткових відповідностей у словнику іншої мови утворюють безеквівалентну лексику цієї мови. Всю безеквівалентну лексику можна умовно розподілити на дві групи :

1. Власні імена (особові імена, географічні назви, назви установ, організацій, газет тощо).
2. Слова-реалії - словникові одиниці, які означають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практиці іншомовного соціального колективу.

В цю групу входять слова, які означають різного роду предмети побуту, матеріальної та духовної культури, властиві тільки даному народові.

Особливої уваги варті слова-реалії. Вони виникають у мові кожного народу мимоволі, і оскільки відображають національну специфіку, часто завдають великих труднощів перекладачам.

Лексема “реалія” походить від латинського іменника жіночого роду *res, rei* (“річ; предмет, факт, подія”). Логічно висловити здогад, що в латинській мові здавна побутував прикметник *realis*, утворений від іменника *res, rei* за допомогою прикметникового суфікса *-al-* по аналогії з прикметником *hiemalis*, утвореним від іменника *hiems, hiemis*. Проте лексикографічні джерела не підтверджують цього припущення. У найповнішому словнику латинської мови, давньої та класичної, - “*Totius latinitatis lexicon*” – зовсім немає слова *realis* як реєстрового. Згідно з оксфордським “*A glossary of later Latin to 600 A.D.*”, цей прикметник уперше ужив у 4 ст. н.е. римський філософ і ритор Г.М. Вікторинус у праці про Ціцерона. Відсутність лексеми *realis* у словникові Діканжа стверджує такий цікавий факт, що автори середньовіччя та пізніші – аж до 19 ст. не вживали цього прикметника.

Слово *realia* за походженням є формою множини жіночого роду пізньолатинського прикметника *realis*, що перетворився в іменник однини. Це слово у не зовсім точному значенні набуло універсальної чинності у філологічній літературі 19 і першої половини 20 ст. загалом для позначення матеріальних предметів і характерних національних звичаїв. Частота вживання його зростає з утвердженням реалізму.

У перекладознавчих працях лексема “реалія” як термін з’явилася у 40-х роках. Його уперше вжив А.Федоров (його діяльність склала цілу епоху в історії радянського перекладознавства) у праці “Про художній переклад” (1941), але для того, щоб позначити не лексему, а національно-специфічний об’єкт. Характеризуючи працю перекладача, автор зазначає: “Але водночас – це діяльність, що вимагає певних знань, не тільки практично-мовних, а й літературознавчих і історико-лінгвістичних, не кажучи вже про необхідність широкого культурного світогляду, що дозволяє... усвідомити... історичні і географічні реалії і т. ін., одним словом, уміти орієнтуватися в будь-якому тексті.” У подальших працях дослідник, що зробив чимало для вивчення реалій, для обґрунтування їхньої класифікації та способів відтворення їхніх функцій у перекладі, залишився вірний такому розумінню терміну “реалія”. В останньому виданні книжки “Основи загальної теорії перекладу: Лінгвістичні проблеми” (1983) А.Федоров дещо уточнює дефініцію “реалії”: ідеться не просто про “слова, що позначають реалії”, а про “слова, що позначають національно-специфічні реалії суспільного життя і матеріального побуту”. На думку вченого, можна встановити різні групи та підгрупи реалій за ознакою належності їх до тієї чи іншої сфери матеріального побуту, духовного життя людини, суспільної діяльності, до світу природи і т.д. Але для А.Федорова реалія – завжди явище позалінгвальне, лише предмет матеріального світу, а не слово, що його позначає.

Надто широко розумів обговорюваний термін С.Толстой – перекладознавець, що опрацьовував проблеми перекладу з англійської мови російською. Для нього “реалії” – “конкретні умови життя і побуту країни, з мови якої здійснюється переклад”.

У такому ж розумінні, як у А.Федорова, зустрічається термін “реалія” у кандидатській дисертації Г.Шаткова (1952), присвяченій проблемам перекладу російської безеквівалентної лексики норвезькою мовою, у кандидатській дисертації і в статтях Г.Чернова – дослідника способів відтворення російської безеквівалентної лексики в перекладах радянської публіцистики англійською

мовою. На основі праці Я.Рецкера “Про закономірні відповідники при перекладі рідною мовою” (1950) та обґрунтованого ним поняття “еквівалентності”, а також факту наявності в семантичній структурі різномовних слів значень, що не збігаються, Г.Шатков упроваджує поняття “безеквівалентності”. За його визначенням, “безеквівалентні слова – це такі лексичні одиниці будь-якої мови, які на певному історичному відрізку часу зовсім не мають готових еквівалентів у лексиці іншої мови”. До безеквівалентної лексики Г.Шатков зараховує слова-реалії, окремі слова, деякі звороти. У своє визначення слів-реалій дослідник впроваджує формальний перекладацький критерій: фактор наявності/відсутності еквівалентного словникового відповідника у двох зіставляваних мовах. Такий критерій не вказує на будь-які субстанційні якості слова-реалії, а переносить можливості його ідентифікації у сферу міжмовних відповідників. Це й природно: лише лінгвокраїзнавство може розглядати реалію у площині однієї мови; перекладознавство завжди пов’язане принаймні з двома мовами. Слабке місце Г.Шаткова – дуже приблизне визначення обсягу безеквівалентної лексики. До цього питання глибше підходить Г.Чернов, який виділяє декілька видів безеквівалентної лексики: лексико-предметну, лексико-семантичну та стилістичну безеквівалентності. По суті, реалії відносяться до лексико-предметної безеквівалентності.

У 1952 р. Л.Соболев дав таке визначення “реалії”: “Терміном “реалії” позначають побутові і специфічно національні слова й звороти, що не мають еквівалентів у побуті, а отже, і мовах інших народів”. З сьогоденного погляду, вище подана дефініція не зовсім чітка і вимагає внесення певних корективів. Поперше, слова, що належать до сфери безпосередньої лексичної номінації, не можуть мати “еквівалентів у побуті”, де їм відповідають певні співвідносні денотанти – предмети і явища. По-друге - реалія - це варіативна категорія, пов’язана з процесом переважно бінарного зіставлення мов на лексичному та фразеологічному рівнях. Л.Соболев без належних підстав збільшує обсяг реалій, включаючи до цієї категорії прислів’я. Окремі компоненти прислів’я, без сумніву, можуть бути реаліями, але прислів’я як цілісна одиниця через узагальнено-абстрактний характер не має відповідника, співвідносного денотанта у позамовній предметній дійсності, отже, його не можна зарахувати до реалій. Так, у складі прислів’я, використаного І.Франком в оповіданні “Історія кожуха” – “А без кожуха взимі – як без духа !”, є лексема “кожух” – реалія стосовно англійської мови як цільової, але ціле прислів’я – не реалія.

Те, що реалії виникають у загальнонародному процесі словотворення, акцентує дефініція Я.Рецкера: “Реалії – це слова, що позначають предмети, процеси і явища, характерні для життя і побуту країни, але не відзначаються науковою точністю визначення, властивою термінам”. Проте автор не враховує відносності реалій, залежності їх від словникового складу мови-переймача, і в цьому хиба його визначення. Не враховано також, що реалія часто виражається полілексемними одиницями.

В українському перекладознавстві термін “реалія” вперше вжив О.Кундзіч у праці “Перекладацька мисль і перекладацький недомисел” (1954), підкреслюючи при цьому неперекладність реалій: “Я схильний вважати народні пісні аналогічними реаліями даного народу, що, як правило, не перекладаються”.

Значним поступом в опрацюванні реалій в українському перекладознавстві є праці В.Коптілова. У визначенні реалій учений акцентує передусім чинник міжмовного зіставлення. Так, у праці “Актуальні питання українського художнього перекладу” В.Коптілов називає реаліями “слова, що позначають предмети та явища, невідомі мові перекладу”.

З цього твердження випливає й той факт, що слова можуть бути реаліями в одній мові, але не бути такими в іншій. Наприклад, у Великобританії, як і у нас, є проїзні квитки, а у США- їх немає. Отже, стосовно американського варіанту англійської мови наш “проїзний квиток” – реалія, а стосовно британського варіанту – ні.

Ще більш яскравіший приклад можна навести, розглядаючи лексему “хліб”. Лексема “хліб” – не реалія у бінарному зіставленні українсько-російському, українсько-англійському, але ця ж лексема – реалія у зіставленні українсько-ескімоському. Ще донедавна хліб був для них екзотикою, чимось рідкісним. Відома історія з перекладом по-ескімоськи молитви “Отченаш”, коли слова “хліб наш насущий” (“хліб наш щоденний”) виявилися носіям цієї мови такими ж дивними, недоречними, як би нам видалися слова “лососина наша щоденна”. Папі Пію ХІІ довелося видати спеціальну буллу, згідно з якою у текст молитви ескімосів дозволялося ввести саме ці слова – “лососина наша щоденна”.

З погляду семантики реалії, завдяки наявності в їхньому семантичному континуумі метамовної інформації про закріплення за “своїм” мовним колективом, збігаються частково з діалектизмами. Як і діалектизми, вони надають мовленню певного колориту, формують мовленеву характеристику літературних персонажів. Але принципова розбіжність між ними і діалектизмами полягає у тому, що географічна інформація реалій зв’язана з позначуванням предметом, це інформація про специфічні предмети та явища певного географічного ареалу. Місцева маркованість діалектизмів – це інформація про специфічні мовні засоби позначення загальновідомих предметів.

Вживається у філологічній літературі і термін “діалектні реалії”. Його розуміють подвійно, позначаючи ним слова, що називають предмети і явища вузького ареалу, або ж діалектні регіональні назви для предметів чи уявлень загальнонародних. Приміром, в українсько-якутському бінарному зіставленні лексема “картопля” – реалія української мови, бо це слово властиве всьому українському етномовному колективу, а лексеми ріпа, мандебурка, крумплі, бараболя – діалектні реалії у тому ж бінарному зіставленні.

Якщо порівняти часові реалії “на Івана Купала” та “на зільського Йвана”, то семантика їх конвергентна: вони позначають одне з найпоетичніших календарних дійств, що веде відлік з давніх-давен. Наші далекі предки в такий спосіб возвеличували розповінь літа, оспівували розквіт природи. Але щодо узусу, ці вирази дивергентні: вислів “на Івана Купала” поширений по всій Україні, а “на зільського Йвана”- вираз діалектної окресленості, відомий лише в Гуцулії, де колись існувало повір’я , що король Гуцул будиться від зачарованого сну один раз на сім років, якраз у день зільського Йвана. Оскільки англомовний світ такого святе не знає, хоч і має в календарі St.John the Baptist’s Day (24 червня), то в українсько-англійському бінарному зіставленні часове позначення селянського календаря “на Івана Купала” – загальнонародна реалія, а “на зільського Йвана” –

реалія діалектна. Як і всі діалектизми, реалії такого характеру – лінгвостилістична категорія. В художньому тексті вони відразу набирають додаткових смислових і естетичних відтінків, різко контрастують з літературно-нормативною організацією тексту, а тому, очевидно, стають значною мірою промовистими, значущими. При перекладі належить дуже обережно поводитися з діалектними реаліями, не забувати, що вони часто несуть у собі пам'ять тисячоліть, відгомін далеких віків, що вони – свідки образного мислення предків.

Певну близькість з семантичного та стилістичного боку мають реалії з термінами – мовними знаками, які репрезентують наукові поняття спеціальної професійної галузі знань. Їхня кореляція полягає в тому, що інколи термін збігається з реалією, тобто існують терміни-реалії. Наприклад, “рутин світ” – назва рослини і, отже, термін. Водночас в українсько-англійському бінарному зіставленні це – реалія, бо такої рослини немає в англомовному світі. Як і реалії, терміни можуть набувати переносного значення, це – один із активних процесів у сучасних мовах.

За походженням терміни і реалії різняться між собою. Реалії виникають переважно в народній гуші, а терміни створюють учені та спеціалісти-практики, часто на основі елементів з латинської та грецької мов або шляхом свідомого переосмислення звичайних “неспеціалізованих” слів. Сукупність термінів з певної галузі створює єдине ціле – терміносистему. Опис значення терміна тотожний самому його значенню, у реалії ж можна виділити при описі окремі аспекти.

Терміни і реалії по-різному стають широковідомими: терміни як назви певних предметів починають часто вживатися з поширенням цих предметів, в науці це зв'язано з процесом обміну науковою інформацією. Реалії проникають в інші мови завдяки художньому перекладу і засобам масової комунікації. Головна розбіжність між ними – сфера їхнього вжитку, функціонально-стилістичний критерій: терміни найширше вживаються у мові науки, вони – основа всіх терміносистем. Реалії переважають у художніх текстах, усному мовленні.

Деколи реалія як словосполучення складається з компонентів, які самі не є реаліями. Так лексема “півень” – не реалія (півні є усюди, або, принаймні, у дуже багатьох країнах), але народне часове позначення “до третіх півнів” – реалія української мови стосовно англійської. Ця реалія мальовнича, образна, багата конотаціями і, водночас, її експресивну семантику можна бодай частково відтворити засобами англійської мови, де є вислів the morning cock, а до семантичного поля “morning” належать лексеми cockcrow, cockcrowing.

Найчастіше дослідники вдаються до предметної, зовнішньої, позамовної класифікації реалій, і найпоширеніше, найгрунтовніше провели її С.Влахів і С.Флорін. З погляду перекладознавчого доречно провести поділ реалій в історико-семантичному та структурному планах..

З історико-семантичного погляду виділяються:

1) власне реалії (при існуючих референтах): укр. коломийка, трембітар, постолі, яворівка, коливо, китайка, перебудова, гласність; англ. a baby-sitter, Boxing Day, the Central lobby, Poppy Day, Halloween, Harley Street doctor, a gifted child (“у США особливо здібна дитина, для якої, з дозволу батьків, опрацьовується спеціальна шкільна програма”) та ін.;

2) історичні реалії – семантичні архаїзми, які внаслідок зникнення референтів входять до історично дистантної лексики, втративши життєздатність. Їм властива сема “минуле”, пов’язана із старінням референта, виходом позначуваного ним слова з царини активної суспільної практики мовного колективу. Вони вміщують фонові знання культурної спадщини. Крім національного, для них характерний хронологічний колорит: укр. щезник, смерд, копний майдан, свячений, згінні дні, медведиця (“група жінок, що, переодягнувшись, ходила по селу під час косовиці”), зелені хлопці (“опришки”), підбрехач (“другий сват у давніх українських весільних обрядах”), тарниця (“дерев’яне седло гуцулів”); англ. the Black and Tans (“чорно-руді”- англійські каральні загони в Ірландії в 1920-1923), a priest’s hole (“іст. “нора”, пристанище священника; таємна кімната, звичайно в церкві або в замку, де переховувалися католицькі священники в Англії під час переслідування католиків”) та ін.

У структурному плані виділяються:

1) реалії-одночлени: укр. вечорниці, криничар, денцівка, кобзарювати, валило; англ. a sheriff, a threepence, a maypole (“травневе дерево”- “стовп, прикрашений квітами, різнобарвними прапорцями, довкруги якого танцюють в першу неділю травня у Великобританії”) та ін.

2) реалії-полічлени номінативного характеру: укр. курна хата, разовий хліб, троїста музика, братська могила, дзвінкова криниця (“назва спеціальної радіопередачі про народну пісню”); англ. a banana split, St. Valentine’s Day, a Sussex pudding, a ticket day, a toffee apple, a soup- opera, garden seats, a means test man та ін.

3) реалії-фразеологізми: укр. лоби забрити, коло печі поратися, дбати про скриню, стати під вінок, на панщині бути; англ. to reach the woolsack, to enter at the Stationer’s hall та ін.

З погляду перекладацької практики можна виділити явні і скриті реалії. Останні- це слова типу укр. піч, сорочка (“вишиванка”), скриня в українсько-англійському бінарному зіставленні. Вони начебто мають відповідники у мові-сприймачі, але співвідносні денотати в позамовній дійсності дуже відрізняються між собою, так що беззастережна субституція їх позначень, що мають різну художньо-стилістичну наповненість, може спричинити ряд додаткових труднощів (лексичний збіг відповідних номінацій при культурологічній розбіжності). В українсько-англійському бінарному зіставленні до прихованих реалій належить лексема рушник. У значенні “утиральник” , для позначення необхідної в хаті ужиткової речі, вона рівновартна рос. “полотенце”, англ. towel. Але на Україні лексемою “рушник” позначають і декоративні рушники, вишивані та ткані, що споконвіку є суттєвим атрибутом усякденних і урочистих народних звичаїв, обрядів. З опорним компонентом “рушник” в українській мові виникло чимало реалій-етнографізмів, з погляду лінгвістики, - фразеологічних одиниць: подавати рушники, вернутися з рушниками. Тому-то слушно вчинили російські перекладачі, подаючи Малишкову “Пісню про рушник” під заголовком “Годы молады”, і не намагаючись опоетизувати російське “полотенце”.

Крім перекладознавства, термін “реалія” досить поширений в етнолінгвістиці і лінгвокраїнознавстві. У цих галузях філології під терміном “реалія” розуміють слова і словосполучення, що позначають специфічно

національні предмети та явища, реальні факти, характерні для культури того чи іншого народу. Факти дво- і багатомовності, бінарного зіставлення не враховуються. Велика увага присвячується національно-історичному колориту референта. Деякі дослідники відносять до реалій і окремі факти життя, що не мають сталого мовного оформлення. Для англіїців, наприклад, вважає М.Вайсбурд, як реалія виступає той факт, що на Україні рудий колір волосся зустрічається зрідка. У такому випадку лінгвокраїнознавство перетворюється просто в краєзнавство.

Отже, можна зауважити, що твердження, нібито реалії перекладаються, - неточне. Перекласти – це значить віднайти відповідник у цільовій мові, а як же цього досягти, якщо в етнокультурі, матеріальній чи духовній, в історії носіїв цільової мови немає співвідносного об'єкта, поняття чи явища?! Отже, у випадку реалій доречно говорити не про переклад у буквальному розумінні, а лише про віднайдіння семантико-стилістичного відповідника або про трансляційне перейменування реалій.

Відтворення семантико-стилістичних функцій реалій у перекладі – кардинальне питання перекладознавства. Чимало дослідників розглядало це питання і часто доходило при цьому не зовсім однакових висновків. Також при перекладах реалій слід враховувати те, що в різних мовах визначаються різні способи перекладу реалій.

На основі зіставлення англійських перекладів української прози з їхніми оригіналами можна визначити такі способи трансляційного перейменування реалій: транскрипцію, гіперонімічне перейменування, дескриптивну перифразу, комбіновану реномінацію, калькування, міжмовну транспозицію на конотативному рівні, метод уподібнення, контекстуальне розтлумачення реалій.

Онанко Т.В. Пшеничнюк А.И.

ЭДВАРД ЛИР И ЕГО ВКЛАД В АНГЛИЙСКУЮ ПОЭЗИЮ НОНСЕНСА

Философия последних двух веков уделяет огромное внимание природе и формам комизма, выделив при этом на уровне структуры две формы комизма: первая, связанная с поведением субъектов, ситуациями и действиями человека, воспринятыми как противоречивые по отношению к общепринятому, и вторая – созданная языком, который выражается посредством лингвистически непривычных конструкций в плане логики или семантики.

По Фрейду техника создания смехового эффекта делится на две группы: игра слов и игра мысли. Первая создает искажение смысла, которое происходит чисто на лингвистическом уровне. Например, это могут быть странные слова, созданные нелепым смешением двух слов, легкими небольшими перестановками букв в словах и т.п. Ко второй группе относится изменение смысла целой фразы, как, например, нормальная мысль становится бессмыслицей, абсурдом.

Нонсенс как литературный феномен развивался в Англии, особенно в Викторианскую эпоху, в конце 19 века. Нонсенс – это своеобразный «уход», отклонение от логической линии в сторону абсурда и «освобождение от внутренних оков».

В любом «нонсенсом» произведении пишется о нереальных вещах и нереальных явлениях, но они всегда связаны с нормальной реальностью: они отталкиваются от нее и ее подчеркивают. В нонсенсе нереальное – это просто другая придуманная реальность. Эту реальность можно сравнить с кривым зеркалом, со снами.

«Нонсенсное» произведение может быть философским и передавать состояние человека или его подсознание. Такое произведение написано по принципу сна и его очень трудно понять, так же трудно расшифровать сон.

Корни жанра лимериков – в народном фольклоре Великобритании. В разделе пятом сборниках английских народных стихотворений, считалок и песенок для детей, впервые изданного в Англии в конце 17 в., содержатся и первые опубликованные лимерики.

Лимерикам присущи характерные черты английского юмора :

- 1) широкий контекст, дающий возможность различных толкований;
- 2) парадоксальность – игра со словами, где смысл «выворачивается», переворачивается и мгновенно становится на место;
- 3) сквозной характер – юмор переливается из одной формы в другую: то мягкая ирония, то тонкий намек, то грусть или многозначительное умолчание, то резкий поворот.

В лимерике пять строчек, причем первая рифмуется со второй и пятой, а третья с четвертой. Сюжетно лимерик выстроен так: первая строчка рассказывает о том, кто и откуда, или что с ним произошло, и далее – чем закончилось. В каноническом лимерике конец последней строчки повторяет конец первой.

Лир использовал форму народного лимерика. Он сохранил его основную форму, введя, однако, небольшие изменения. Он слил третью и четвертую усеченные строки в одну, объединенную внутренней рифмой, и придал особую торжественность первой строке употреблением заглавных букв.

В то же время он сосредоточил внимание на маловероятном, необычном, отбросив все другие традиционные сюжеты лимерика.

Пятистишие классического лимерика (встречаются лимерики, написанные в форме четырехстишия) строится по схеме ААВВА, то есть рифмуется первая, вторая и пятая строки, а соответственно – третья и четвертая. Преобладает размер анапест, а количество слогов в первой, второй и пятой строках на три слога больше, чем в третьей и четвертой. С точки зрения сюжетной линии, шутовское пятистишие традиционно включает описание эксцентрических действий героя, проживающего в том или ином месте, и реакции на его действия кого-либо из окружающих.

Шутовские пятистишия, написанные и проиллюстрированные Эдвардом Лиром, составили «Книгу нонсенса», опубликованную в 1846 и встретившую восторженный прием у читателей. В 1862 вышло второе, значительно расширенное издание, тираж книги приблизился к 16000 экземпляров. В лимериках Лира современники пытались угадывать политические и личные намеки, но его фантастический абсурд был свободен от подтекста, чист и прост, что и составляло его очарование. Лимерики Лира – забавные истории о нарочитых поступках весьма экстравагантных лирических героев и героинь, имеющих определенные места проживания. Герои его песенок и стихов были

естественным продолжением череды чудаковатых персонажей народного английского фольклора.

There was a sick man of Tobago
Lived long on rice-gruel and sago;
But at last, to his bliss,
The physician said this:
«To a roast leg of mutton you may go»

Худосочный старик из Тобаго,
Долго живший на рисе и саго,
Так себя истязал,
Пока врач не сказал,
«А теперь – бычий бок и малага!»

There was an old man with a bread
Who said, «It is just as I feared:
Two owls and a hen,
Four larks and a wren
Have all built their nests in my bread!»

Воскликнул один бородач:
«Ну что же мне делать! Хоть плач!
Живут как в гнезде
В моей бороде
Сорока, ворона и грач».

Что же составляет особенности бессмыслицы или нонсенса как литературного жанра, в котором пишутся классические лимерики? Смысл – это связь правильной и надлежащей последовательности событий обыденной жизни и умения жить в согласии с окружающим миром. Когда смысл находится на уровне разумения окружающих людей, мы называем его здравым смыслом, при этом подразумевая, что он, как все человеческое, может быть правильным или ошибочным. Его противоположностью, антонимом является бессмыслица – нонсенс. В противовес размеренности и гармонии смысла и осмысленности, нонсенс ищет и показывает нелепость и нецелесообразность всего, что происходит с нами в мире. А то время как смысл грешит общими местами, нонсенс не просто отрицает смысл, шаржируя его нелепости и нестыковки но открывает новую, более глубокую гармонию жизни через ее противоречия. Именно Эдвард Лир впервые стал писать в духе чистого и абсолютного нонсенса, дав определение «бессмысленный» почти всему на свете – от философии и политики до азбуки, ботаники и детских песенок.

Эмфатические варианты произнесения лимериков предполагают большую вариативность в использовании интонационных контуров. Нарастание эмоциональной напряженности после двух строк, произносимых чаще всего с интонацией категорических утверждений, подчеркивается более сложными интонационными контурами в последующих строках – в третьей строке нередко появляется составной (раздельный) Fall + Rise, а в четвертой – High Fall на последнем акцентируемом слоге. В пятой строке содержащей наибольший

эмоциональный накал, наблюдается сложная конфигурация мелодического контура – сочетание эмоционально-окрашенных мелодических шкал (с нарушенной постепенностью) с эмфатическими тонами High Fall, Fall-Rise, Fall + Rise.

Не только ритм и мелодика, но также и темп произнесения лимерика имеет большое значение для правильной эмоционально-смысловой интерпретации произведения. В целом убыстренное произнесение лимерика должно сочетаться с правильной расстановкой пауз в стихе. Краткие паузы используются, как правило, после второй и четвертой строк. Перед пятой строкой пауза может быть самой длинной. Использование психологических пауз усиливает эмоциональное воздействие лимерика.

Неологизмы и словоупотребления Лира прочно вошли в английскую литературу и язык. Недаром Эрик Патридж ставит Лира в ряд с такими признанными обновителями языка, как Шекспир, Свифт, Эркхарт и Мотто.

В настоящее время жанр лимерика активно предлагается на сайтах Интернета в качестве игровой литературной формы для группового и индивидуального развлечения и оттачивания литературного мастерства и собственного остроумия. Помимо коррекции в связи с особенностями русского языка (более длинные строчки), лимерик имеет тенденцию смешиваться с «черным» юмором. Таким образом, в современных «лабораториях слова» продолжают вестись эксперименты по скрещиванию разновидностей лимериков, имеющих разное историческое и национальное происхождение, и рождению новых синтетических форм юмористической поэзии.

Онанко Т.В. Юсин А.В.

АМЕРИКАНИЗМЫ, ОТРАЖАЮЩИЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗБИРАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ США

Язык – самая важная из всех форм человеческого общения. Посредством языка мы приходим к пониманию того, кто мы есть на самом деле. Во – первых, язык является отражением общества и культуры народа говорящего на нём. Во – вторых он определяет, формирует и оказывает влияние на развитие общества и на наше восприятие экстра – лингвистического мира.

Английский язык, на котором говорят в США, получил название американского английского.

Согласно теории Швейцера А.Д и его социолингвистическому подходу к толкованию современной языковой ситуации в США американский английский развивался на основе английского языка XVII века под влиянием определённых исторических, демографических, географических, географических, лингвистических, культурных и политических факторов.

Американский английский - национальный вариант английского в США.

Различия между Британским английским и американским наглядно иллюстрируют общие законы лингвистики согласно которым язык, на котором говорят два или более группы людей, расположенные на расстоянии друг от друга, меняется под влиянием социальных, религиозных и политических обстоятельств,

т. е. изменение экстралингвистической реальности вызывает лингвистические изменения.

В лингвистике под американизмами понимают слова и устойчивые словосочетания, которые являются локально маркированными аналогами других лексических единиц, выражающих то же понятие.

Американский вариант английского отличается от Британского произношением, некоторыми грамматическими структурами, но самые существенные различия – в лексике, что объясняется экстра – лингвистическими факторами.

Для лингвострановедения, которое занимается вопросами отражения в языке национальной культуры, наибольший интерес представляют слова, не имеющие предметных соответствий, а следовательно, и языкового выражения в другой культуре (реалии), а также слова, общеанглийские по происхождению и употреблению, но получившие в языке, обслуживающем эту культуру, дополнительные значения или вошедшие в состав новых словосочетаний в силу специфики развития в данной национальной культуре обозначаемых ими предметов и явлений.

Особенно наглядно это можно продемонстрировать на примерах лексики, отражающей политическую жизнь США.

На проходящих раз в 4 года выборах, избиратели голосуют одновременно за президента и вице-президента США (**tie vote** — равное количество голосов, поданных “за” и “против”; **close vote** — почти одинаковое число голосов “за” и “против” при голосовании). Выборы являются не прямыми, а двухступенчатыми, победитель будет определяться **Коллегией выборщиков**. Изначально, для того чтобы определить своих кандидатов, обе партии (демократическая и республиканская) проводят «**праймериз**». Так называемые предварительные выборы проводятся среди сторонников, в каждом отдельном штате. По итогам «праймериз» партии определяют кандидатов, которые и будут представлять их на выборах. В каждом штате население определяет выборщиков — их количество соответствует численности населения штата (такая же схема используется с количеством конгрессменов). Когда выборщики выбраны, наступает следующий этап: выборщики голосуют за того или иного кандидата в президенты. Существует определенное число электоральных голосов, закрепленных за каждым штатом. Каждый штат сам решает, как распределить отведенные этому штату голоса. В большинстве штатов, голоса всех выборщиков штата автоматически получает тот кандидат, который в штате набирает простое большинство голосов избирателей.

Наиболее наглядно проявляется близость между языком и культурой в так называемых реалиях. Появление новых реалий в материальной и духовной жизни или общества ведёт к возникновению реалий в языке, причём время появления новых реалий можно установить довольно точно, так как лексика чутко реагирует на все изменения общественной жизни.

presidential fever — “президентская лихорадка” (стремление потенциальных кандидатов заполучить президентское кресло).

presidential bug — мифическое насекомое, от укуса которого якобы наступает “президентская лихорадка”

"indispensable man" — (ирон.) “незаменимый человек” (о президенте США)

Фраза имеет ироническое значение, т.к. правительство США может обойтись без любого его члена, включая президента.

honeymoon — “медовый месяц”

На американском политическом жаргоне принято так называть первый период отношений между новоизбранным президентом и конгрессом, когда последний склонен обычно принимать ведущую роль Белого дома и идет ему на уступки.

kitchen cabinet — крут наиболее приближенных к президенту людей, который вершит всеми делами (в отличие от официального кабинета министров)

government by crony — “правительство из закадычных друзей” (о президенте, который подбирает советников не по деловым качествам, а лишь из среды своих друзей).

Backdoor spending – «финансирование с чёрного хода»; закулисное финансирование. В отличие от обычного проводится в обход конгресса в виде кредита через казначейство США.

pork barrel — (полит. жарг.) “бочка с салом”, “кормушка”

Федеральные ассигнования на строительство экономически невыгодных объектов, которых добиваются конгрессмены в интересах местных предпринимателей, создавая тем самым себе популярность в избирательных округах.

smelling committee — (полит. жарг.) “вынюхивающая комиссия” Комиссия, занимающаяся, сбором компрометирующих данных с целью их использования в выборной кампании.

В переводоведении определение реалий основано, с одной стороны, на национальной окрашенности их референтов (колорит), а с другой – на безэквивалентности обозначающих их слов, выявляемой в процессе перевода. Будучи носителями национального и/или исторического колорита, реалии, как правило, не имеют точных соответствий (эквивалентов) в других языках и не поддаются прямому переводу на другие языки.

Решающим фактором при отнесении, каких – либо явлений к реалиям является национальная окрашенность их референтов (колорит), которая настолько очевидна, то их никак нельзя отнести к национальным особенностям культуры каких – либо иных стран, кроме страны, породившей эти реалии.

Реалии чаще используются в художественной литературе, где они служат не только стилистическим целям, но и воссозданию национального, местного и исторического колорита.

Большинство реалий требует специальных пояснений. Характер сообщаемых сведений и их полнота зависят от того, является ли знакомство с данным фактом существенным для общения в пределах страны изучаемого языка, важно ли оно для понимания истории развития страны или оно имеет значение только для понимания данного текста.

Среди языковых реалий выделяются историзмы – слова, обозначающие мёртвые реалии, и неологизмы – слова, обозначающие возникшие в данный период реалии.

К числу реалий в лингвистострановедении относят, во – первых, ономастические реалии:

1) географические названия (топонимы), особенно имеющие культурно – исторические ассоциации.

2) антропонимы – имена исторических личностей, общественных деятелей, учёных, писателей, деятелей искусства, популярных спортсменов, персонажей художественной литературы и фольклора.

3) названия произведений литературы и искусства; исторические факты и события в жизни страны; названия государственных и общественных учреждений и многие другие.

Во – вторых, реалии обозначаемые апеллятивной лексикой:

1) географические термины, обозначающие особенности природно – географической среды, флоры и фауны.

2) Некоторые слова (в том числе общеизвестные термины), относящиеся к государственному устройству, общественно – политической жизни страны, юриспруденции, военному делу, искусству, системе образования, производству и производственным отношениям, быту, обычаям и традициям, и другие.

Название личностей (антропонимы) занимают одно из наиболее значительных мест в фоновых знаниях носителей языка и культуры. Например, американскому читателю хорошо известны имена исторических деятелей (иногда малозначительных, но чем – то примечательных) и связанные с ними коннотации. Так, американцу не надо объяснять кто такой Питер Стайвезант (Peter Stuyvesant), в какую эпоху он жил и какие исторические события связаны с его именем. Поэтому в рассказе Вашингтоне Ирвинга «Рип Ван Винкль» («Rip Van Winkle») его имя даётся как хорошо известное:

«It is a little village, of great antiquity, having been founded by some of the Dutch colonists, in the early times of the province, just about the beginning of the government of good Peter Stuyvesant» (The Best Known Works of Washington Irving. – N.Y.1942. – P. 356).

«Это маленькая деревушка, основанная ещё голландскими колонистами в те давние времена, когда эта местность была английской провинцией, примерно в начале правления доброго Питера Стайвезанта...» (Американская новелла XIX века.); «He was a descendant of the Van Winkles who figured so gallantly in the chivalrous days of Peter Stuyvesant, and accompanied him to the siege of Port Christina»

«Он был потомком тех Ван Винклей, которые так отважно сражались в доблестные дни Питера Стайвезанта и были среди его соратников при осаде форта Кристины».

Русскому читателю необходим комментарий, который и даётся в вышеуказанной книге:

«Голландские поселения возникли в Америке в начале XVII века вокруг Нового Амстердама (нынешнего Нью-Йорка). Питер Стайвезант – правитель голландской колонии в 1647 – 1664 гг. Форт Кристина – шведское укрепление на Делаваре, захваченное в 1654 г. голландцами под командой Стайвезанта»

Авторы художественный произведений нередко употребляют имена исторических личностей для создания исторического фона произведения, для

установления причинно – следственных или временных связей между ними и событиями, описанными в произведении. Например: «...during King Phillips's War» (N. Hawthorne) – «...во время войны с королём Филиппом» (имеется в виду война поселенцев новой Англии с индейцами в 1675 – 1676 гг.; королём Филиппом поселенцы называли вождя индейцев Митакома, возглавлявшего восстание объединённых индейских племён).

Герои художественных произведений нередко сравниваются с историческими личностями, с мифологическими и библейскими персонажами или с героями других произведений, что помогает автору раскрыть характер своего героя, не прибегая к пространным описаниям. В связи с этим необходимо отметить следующую особенность фоновых знаний американцев: в них немалое место занимают персонажи античной мифологии и библеизмы. Библия продолжает оставаться настольной книгой во многих американских семьях, особенно в фермерских семьях южных районов Среднего Запада (так называемый «Bible Belt» - «Библейский пояс»); она является обязательной принадлежностью каждого номера в гостинице. На библейские сюжеты и персонажи нередко ссылаются политические деятели, журналисты; библеизмы часто встречаются и в художественной литературе; на знании библейских сюжетов иногда строится американский юмор например: A soldier on a work party was completely worn out, but still a lot of work to do, so he went to the sergeant and asked: «Are you sure, sergeant, you've got my name spelled right on yhe duty roster? » «Certainly», the sergeant replied. «John Stepson», he spelled it: «Right? ». «Yes, I guess it is. I thought you had down as Samson». (Samson – Самсон – библейский герой, отличавшийся необыкновенной силой).

К реалиям относятся также цитаты, крылатые слова и выражения (реалии афористического уровня). Реалиями в виде фоновых в массовом обыденном сознании носителей языка, поэтому к реалиям нельзя относить всякие энциклопедические знания. Почти в каждом художественном произведении можно встретить изречения (например, государственных деятелей) и цитаты, заимствованные из других произведений. Понимание значения самой цитаты не представляет собой трудности, но её смысл и смысл всего высказывания не может быть понят, если не известен контекст, из которого она взята. Например: «no taxation without representation» - «не может быть налогов без представительства» (т. е не может быть налогов, если плательщики не имеют представителей в налогооблагающем органе) – лозунг жителей североамериканских колоний, выдвинутый накануне войны за независимость (1764); «If this be treason, make the most of it» - пусть это измена, но надо воспользоваться этим» - знаменитая фраза Патрика Генри, члена законодательного собрания колонии Виргиния, активно выступавшего за независимость США, в ответ на крики «treason» («измена»), когда он заявил в законодательном собрании, что только представители колоний могут обладать правом налогообложения в своих колониях (1775); «Give me liberty or give me death» - «Дайте мне свободу или дайте мне смерть» - ещё одна знаменитая фраза Патрика Генри, которой он заключил свою патетическую речь против британского правления в североамериканских колониях.

Для изучающих иностранный язык большую помощь оказывают систематизация реалий – американизмов, основанная на экстрате – лингвистическом

факторе – тематических ассоциациях, т. к основным критерием их выделения является фактор семантический, выявляемый в сопоставлении с лексико-семантической системой другого языка.

Группа слов, объединенных по тематическому принципу, выступает как элемент лексико-семантической системы языка в целом, а национально – культурные и общественно – политические особенности реалий могут быть выявлены только в сопоставлении с другими единицами языка и аналогичной системой другого языка.

При изучении иностранного языка приходится овладевать не только новой лексической системой, но и новой системой понятий – реалиями, которые являются основным компонентом знаний, необходимых для понимания текста.

Недостаточное знание истории страны, важнейших исторических событий её крупнейших политических и исторических деятелей приводит к непониманию сравнений, исторических ссылок и т.д. и в конечном итоге к языковой некомпетенции.

Н.В.Смілянська

МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ ДІЛОВОЇ ЛЮДИНИ

Існує чимало професій, представникам яких треба не тільки знати, а й діяти відповідно до закону, моральних принципів, бо об'єктом їх діяльності є людина. Успішність діяльності державних службовців та й взагалі публічних людей теж цілком залежить від високого рівня професійної компетенції, дотримання моральних норм та норм етикету поведінки і спілкування.

Час потребує по-новому розглянути питання функції мови. Колишній поділ на професії „інтелігентні” й „неінтелігентні” відходить у минуле. Основним критерієм стає знання фаху, рівень опанування професійною термінологією, уміння спілкуватися у виробничо-професійній сфері.

Знати мову фаху означає знати спеціальну термінологію, особливості побудови синтаксичних конструкцій – тобто мати сформовану мовну компетенцію, доречно і правильно використовувати ці знання на практиці.

Діловому мовленню приділяється значна увага в процесі навчання української мови старшокласників. Школярі вчать складати заяви, автобіографії, резюме і т.д. Всі навички, набуті під час роботи над цими документами у школі, стануть у пригоді у подальшому навчанні. Сьогодні ми вчимо не тільки ділового писемного мовлення, а й усного. Більшості наших випускників доведеться виступати на зборах, нарадах, вести ділові переговори по телефону. А без знання мови це не можливо: „Слово – зброя. Як усяку зброю, його треба чистити й доглядати” (М.Рильський). Якщо мова збіднена, засмічена, вона втрачає свою гармонію, свою привабливість. Мовлення тоді гарне, коли воно повно й точно передає думки чи відтворює образи, легко сприймається оточуючими, всім зрозуміле.

Грамотне, багате мовлення – не тільки ефективний засіб передачі й сприйняття думок та образів. Це й вияв поваги до людей, з якими спілкуєшся.

Неабияке значення має і тон розмови, вміння вчасно і доречно підтримати тему. Тому основа мовного етикету – ввічливість, повага, чемність.

Знання мови професії підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися у складній виробничій ситуації, у контактах із представниками свого та спорідненого фахів.

Як говорив Вольтер: „Чудова думка втрачає всю свою цінність, коли вона погано висловлена”. Отже, говорити багато і сказати багато – поняття не тотожні.

Тож до усного ділового мовлення ставляться такі вимоги:

- 1) точність у формулюванні думки, недвозначність;
- 2) логічність;
- 3) стислість;
- 4) відповідність між змістом і мовними засобами;
- 5) відповідність між мовними засобами та обставинами мовлення;
- 6) відповідність між мовними засобами та стилем викладу;
- 7) вживання сталих словосполучень;
- 8) різноманітність мовних засобів;
- 9) нешаблонність у побудові висловлюванні;
- 10) доречність;
- 11) виразність дикції;
- 12) відповідність інтонації мовленнєвій ситуації.

Необхідно, щоб ці вимоги базувалися на знанні літературної норми і чутті мови (здатності відчувати належність до певного стилю, доречності вживання слів у певній ситуації). Загальна мовна культура визначається і знанням норм літературної мови і ерудицією, і світоглядом людини, і культурою мислення, і технікою мовлення. Усне ділове мовлення – це розмовно-літературне мовлення, що наближається до мовлення писемного. Кожен повинен прагнути збагачувати свій словниковий запас, читаючи найкращі зразки художньої літератури, користуватися словниками, вдумливо читати літературу повчитися усно й письмово викладати свої думки, виправляти себе, правильно будувати і перебудовувати сказане, шукати найкращі й найдоцільніші варіанти висловлювання.

Під час складання тексту документа слід дотримуватися таких правил:

- 1) правильно і у певній послідовності розміщувати реквізити документа;
- 2) текст викладати від третьої особи (крім заяви, автобіографії, доповідної і пояснювальної записки, наказу);
- 3) не вживати образних висловів, емоційно забарвлених слів і синтаксичних конструкцій;
- 4) уживати стійкі сполучення типу на адресу, відповідно до, згідно з, потрібний для і т.д.;
- 5) уживати синтаксичні конструкції типу: ставати до роботи, безперешкодно допускати, відшкодування збитків, з огляду на викладене, тимчасово усунути, сплатити борг, з огляду на обставини, як зазначалося раніше і т.д.;
- 6) уживати мовні засоби, що відповідають нормам літературної мови і зрозумілі для широкого кола читачів:

Слід писати	Не можна писати
Більше половини працівників	Більша половина
за десять хвилин третя	Без десяти хвилин три години
Зателефонуйте після десятої	Зателефонуйте після десяти
Субсидія в сумі 35 грн.55 к.	Грошова субсидія на суму 35 грн.55 к.
Висота будинку була 70 м	Будинок був висотою в 70 м
Я отримав завдання...завдання, що я отримав	Моїм отриманим завданням...
Пробачте мені	Пробачте мене
Властивий йому	Властивий для нього
Вибачити йому	Вибачити його
Деякі учасники	Окремі учасники
Протягом року	На протязі року
Наступного тижня	На наступному тижні
Їх обладнання	Їхнє обладнання
Батько, який навчає сина	Навчаючий сина батько

- 7) уживати прямий порядок слів;
- 8) використовувати скорочення слів, складноскорочені слова й аббревіатури, які пишуться у справочинстві, за загальними правилами: Луган.обл., вищ., учен., міськ., грец., з-д, б-ка, ін-т, р-н, під.- зах. і т.д.
- 9) надавати перевагу простим реченням.

Таким чином, однією з умов ефективної роботи є комунікація мовою професії, яка допомагає краще орієнтуватися в різних ситуаціях та в безпосередніх ділових контактах. Завдяки дотримання мовного етикету можна подолати труднощі, що виникають під час професійного спілкування. І саме майбутні фахівці, сьогоднішні студенти, повинні усвідомлювати, що засвоєння професійного етикету є обов'язковою умовою ефективності їхньої роботи.

Смірнов В.В. Немцева Н.С.

СУРЖИК – ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Рідна мово, росту я крізь тебе,
Крізь радовища дум і краси.
Я курганом стою серед степу
На кордоні сльози і роси...

(П. Перебийнис)

З давніх-давен усі знали, що мова – це скарб, який потрібно охороняти, оберігати, збагачувати, вдосконалювати, іншими словами, мова – це зв'язок

минулого із сьогоднішнім. «Мова стала тілом і оселилася між нами, повне благодаті й істини» - читаємо у Біблії.

Але, якщо зараз подивитися на розвиток та існування мови, можна без учених зауважень говорити про те, що рідну мову зараз забули, всі намагаються говорити російською, англійською, аби не українською, тому зважаючи на всі умови, які створювалися історично, можна стверджувати, що суржик – це «мова» якою спілкуються зараз усі.

Ми знаємо, що для більшості націй Європи літературна мова тією чи іншою мірою віддалена від реальної мовної практики. На регіональні особливості накладаються ще й жаргони різних суспільних прошарків і соціальних груп.

Широко побутує явище диглосії – використання тим самим мовцем залежно від ситуації різних мов чи діалектів. Скажімо, “для хатнього вжитку” може використовуватися певна регіональна говірка чи мова, яку на роботі, в діловому мовленні, під час офіційного спілкування заступає офіційна мова держави.

На Україні так само є різні діалектні групи (здебільшого вони поділяються на північні і південні, з перехідною смугою та поділом південних на східні та західні). Витворила українська мова й суто професійні жаргони (найцікавіші – “лебійська мова” сліпих лірників та макаронічна мова спудеїв, увічнена Котляревським в “Енеїді”). Але, як свідчить сама етимологія слова (за Б. Грінченком, суржик – “смешанный зерновой хлеб или мука из него, напр. пшеница с рожью, рожь с ячменем, ячмень с овсом и пр.”, а також – “человек смешанной расы”: “се суржик – батько був циган, а мати дівка з нашого села”), явище суржика має причиною не діалектні чи фахові відмінності. За умов бездержавності, коли вищі верстви українського суспільства були майже виключно російсько- (на Галичині польсько-) мовними, коли українська мова була обмежена лише селянським побутом, а вся інша фахова термінологія (церковна, правнича, лікарська, трохи згодом – фабрична тощо) існувала виключно в чужомовних варіантах, українець, вийшовши поза своє обійстя, по-перше, мусив прилаштовуватися до “панської” мови (типова диглосія); по-друге, через свою неписьменність неминуче мішав елементи обох мов, рідної і “панської”. Як наслідок, слово “суржик” набуло третього, основного для нас сьогодні значення: “елементи двох або кількох мов, об’єднані штучно, без додержання норм літературної мови, нечиста мова.

Географічні, демографічні й соціальні аспекти побутування суржика дослідити досить важко – з огляду як на розмитість самого явища, так і на брак відповідних досліджень. До того ж носії суржика не ідентифікують себе окремою групою, а можуть зараховувати себе до найрізноманітніших груп: “хохлів”, “руських”, “українців”, “совєтських людей”. Політичні погляди сьогоднішніх носіїв суржика можуть також різнитися в найширших рамках – від затятих прибічників відновлення Союзу до не менш завзятих прихильників незалежності.

Втім, певні висновки можна зробити з розгляду етнолінгвістичної карти України. За переписом 2004 року українці складають 67,8 відсотка всього населення. При цьому 53,0 відсотка населення держави назвали своєю рідною мовою українську. Втім, для багатьох це означало родинну традицію чи політичний сентимент, бо реальна мовна ситуація є цілком відмінною від наведених вище цифр. Для оцінки цієї реальної ситуації соціологами Києво-

Могилянської академії було запроваджено поняття “мови, якій надається перевага” (мова, яку вільно обирав респондент для відповідей на запитання, поставлені відразу двома мовами – українською і російською). За даними репрезентативного опитування в цілому українській мові в Україні віддають перевагу 43,6 % респондентів (показник цей різко коливається від 91,6 % у західному регіоні й 78,0 у центрально-західному, до 14,6% – у східному й 11,3 % – у південному). Схожі дані було отримано й під час опитування, проведеного центром “Демократичні ініціативи”: самою лише українською в родині спілкується 37,0 % населення, лише російською – 32,7 %, а по-різному, залежно від обставин – 26,6 % (на всі інші мови національних меншин припадає лише 0,7 %). Звісно, й українська, й російська мова спілкування в самооцінці респондентів реально так само може виявитися суржилом (з домінуванням українського чи російського елементу). Однак більшість випадків родинної діалогії в сьогоденній Україні можна ототожнити з суржилом цілком упевнено.

Останнім часом прийнято говорити про українсько-російський суржик. Але, на теренах Галичини місце російських історично посідали польсько-німецькі, Закарпаття – мадярські, а Буковини – румунсько-німецькі вкраплення. Сьогодні, за умов, коли польська політична верхівка давно перестала бути пекучою проблемою, говірка львівських на пів богемних “кнай” сприймається нами як ще одна риса місцевого шарму. Але якихось шістдесят років тому ситуація була докорінно іншою, і місцеві патріоти гнівно таврували чужинецькі нашарування в мові.

Не менше суржикових рис притаманно й мові української діаспори, чистотою якої (на протигагу зросійщеній “підсоветській” мові) ця “діяспора” вельми пишається.

Втім, зі здобуттям Україною політичної незалежності й підвищенням статусу і престижності української мови, ситуація українсько-російського суржику трохи змінилася.

Якщо досі суржик був лише перехідним етапом на шляху від української до російської, то тепер він дедалі частіше стає перехідною станцією у зворотному напрямку. Зразків можна навести надзвичайно багато: від скандально-соковитої (на першому році головування в парламенті) мови Івана Степановича Плюща, що за пару років зробилася цілком нормативною, до віддрукованих на звичайній машинці оголошень на парканах на кшталт: “Объява. Проводимо благоустрій дачних участків по западному стилю, або на замовлення”. І не варто кпити з цих невідомих авторів “благоустроїтелів” з Боярки. Якщо їхній бізнес піде пристойно (сподіваємося, що з успіхом економічних реформ так воно й станеться), то за два-три роки вони друкуватимуть вже значно респектабельніші оголошення на доброму папері й доброю мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. "Мова в нашому житті" – В.М.Русанівський Київ “Либідь” 2003
2. " Газета “Українська мова та література” Число 17(129), Травень 2005.
3. З’являються нові слова у мові” – Г.О.Сергєєв BLOG.NET.UA
4. “Всіх народів мова чується” – С.Я.Єрмоленко Київ “Либідь” 1998
5. "Уречевлена мисль" – В.З.Куниця BLOG.NET.UA

Скалозуб О.М.

НАВЧАННЯ АНГЛОМОВНОГО ДІАЛОГУ-ДИСКУСІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВНЗ

Завдання навчання діалогу-дискусії студентів інженерних спеціальностей полягає в тому, щоб, послідовно поглиблюючи і ускладнюючи зміст мовленнєвої діяльності, удосконалювати і розвивати іншомовний мовленнєвий механізм, що вже наявний у студентів, збагачуючи його складнішим професійно-орієнтованим мовним матеріалом і розвиваючи далі уміння діалогічного мовлення.

Успіх навчання діалогічного мовлення студентів залежить від надання їм достатніх можливостей для ускладнення і поглиблення змісту їх мовленнєвої діяльності і від їх прагнення скористатися цими можливостями. Саме тому досить важливим є дослідження шляхів створення у студентів необхідної мотивації вирішення розумово-мовленнєвих завдань, що постійно ускладнюються, а в нашому випадку вони також повинні бути пов'язані з професійною діяльністю студентів інженерних спеціальностей.

На цій підставі можна визначити три основних домінуючих ознаки навчання діалогу-дискусії:

- 1) провідна роль методу дискусії як найбільш ефективного засобу ускладнення розумової діяльності студентів;
- 2) систематичність відтворювання та повнота засвоєння матеріалу як передумова поглибленого розуміння і обговорення професійно-орієнтованих ситуацій;
- 3) ускладнення змісту мовлення шляхом переходу від аналізу змісту професійно-орієнтованих ситуацій до їх синтезу.

Діалог-дискусія відрізняється від інших типів діалогічного мовлення тим, що основним у ньому є дискусія. Дискусія – це розгорнене обговорення в діалогічній формі проблемного питання, з приводу якого існують різні точки зору. Метою діалогу-дискусії є винайдення рішення проблемного питання в процесі логічно послідовної аргументації і контраргументації. З точки зору психології дискусію також розглядають як процес вирішення проблеми шляхом взаємного обміну і співставлення точок зору учасників. В лінгводидактичному словнику А.Н. Щукіна сказано, що дискусія підвищує інтенсивність процесу навчання, дозволяє реалізувати активність студентів шляхом їх участі в обговоренні проблем, що є актуальними для них самих [3: 76].

Навчання діалогу-дискусії передбачає управління дискусією, розвиток умінь аргументувати. Отже, метою такого навчання, як вже зазначалося, є ускладнення розумової діяльності студентів, що спричиняє прогресуючий розвиток умінь невідготовленого мовлення і збагачення лексичного запасу. Можна констатувати, що мотивація навчальної діяльності залежить не лише від наявності пізнавального елемента в навчанні, але і від систематичності і повноти викладу професійного матеріалу, і не лише на заняттях з англійської мови. Саме нефрагментарність (повнота) отримуваної студентами пізнавальної професійної інформації є передумовою поглибленого розуміння і обговорення всіх видів заданих професійно-орієнтованих комунікативних ситуацій.

Успішне розв'язання навчальних завдань англомовного діалогу-дискусії за таких умов залежить від рівня розвитку самої професійно-технічної освіти, її змісту та інноваційності технологій навчання. Немає сумніву в тому, що практичне втілення сучасних тенденцій навчання професійно-орієнтованого мовлення безпосередньо пов'язане з проблематикою, змістом і технологією навчання, тобто із самою сутністю навчального процесу [4: 14-15].

При навчанні діалогу-дискусії можна виділити ряд умінь [2: 136; 5: 195-202], які є характерними для професійно-орієнтованого діалогу-дискусії і пов'язані не лише з мовленням, але й з мисленням, з психологією мислення:

- 1) уміння надавати професійні визначення (дефініції), в плані контраргументації вимагати їх від супротивника;
- 2) уміння наводити яскраві професійно-орієнтовані приклади в цілях аргументації і контраргументації;
- 3) уміння в якості доказу проводити порівняння за аналогією;
- 4) уміння створювати правдоподібні „гіпотетичні професійні ситуації” для обґрунтування своєї точки зору;
- 5) уміння „препарувати” факти і явища, що мають місце в професійній діяльності;
- 6) уміння оперувати аксіомами та загальноновизнаними істинами;
- 7) уміння класифікувати – роз'єднувати, об'єднувати або групувати професійні факти;
- 8) уміння приймати до уваги специфіку умов (фактор часу, місця тощо);
- 9) уміння бачити перспективу розвитку явища;
- 10) уміння підтвердити свої висловлювання, посилаючись на відповідні джерела і доводити їх достовірність;
- 11) уміння під час дискусії відштовхуватись від протиріч у висловлюванні співрозмовника;
- 12) уміння випереджати невисловлені аргументи.

Звичайно, що не всі ці уміння повинні бути використані одночасно в одному діалозі-дискусії, вони будуть варіюватися залежно від комунікативної ситуації, умов спілкування, проблеми, що дискутується тощо.

Виходячи з положень, викладених вище, можна зробити висновок, що навчання професійно-орієнтованого діалогу-дискусії повинно базуватися на наступних *принципах*: принцип ситуативної спрямованості, принцип професійної спрямованості, принцип емоційно-експресивної спрямованості та принцип іншомовно-мовленнєвої спрямованості.

Ситуативна спрямованість забезпечує формування мотиваційної мовної програми, розробку активно-творчих механізмів мовлення, що обумовлюють її комунікативну цілеспрямованість і ситуативну співвіднесеність. Реалізація даного принципу пов'язана із створенням потужних стимулів для мовленнєвої діяльності, відтворенням обставин і стосунків, в яких має місце мовленнєвий вчинок, виникненням спонук до управління ситуацією і вирішення професійно-орієнтованих комунікативних завдань. При створенні вправ мають бути передбачені умови для перетворення слів і синтагм на мовленнєвий ланцюг в опорі на клішованість, фразеологічність, стилістичну диференційованість – в

інтересах ефективності і економності мовних вчинків. Даний принцип є провідним, з ним безпосередньо пов'язані наступні принципи.

Професійна спрямованість забезпечує якісну фахову підготовку студентів інженерних спеціальностей, що дасть їм можливість швидко вирішувати різні професійні проблеми, чітко і професійно виконувати свої обов'язки при співробітництві з іноземними партнерами. Відповідно до цього ведеться відбір мовного і мовленнєвого матеріалу, що відповідає за своїм змістом рівню професійних знань, умінь та навичок тих, хто навчається.

Емоційно-експресивна спрямованість стимулює інтерес до предмету, що знаходить своє віддзеркалення в мові, робить останню інформативною і в той же час природною, простою, логічною, аргументованою. Цей принцип передбачає опору на вираження емоцій і переживань, намірів і волевиявлень. Відповідно до цього вимагається відбір матеріалу, що відповідає за своїм змістом і характеристикам відчуттям, інтересам і спонукам студентів, до свідомості, мотивів, інтересів і емоцій яких він апелює. Вислови студентів при цьому повинні відрізнятися спрямованістю і зверненістю, а також опосередкованістю, що відображає зацікавленість в результативності мовленнєвої дії.

Іншомовна спрямованість вимагає систематичної ізоляції мови, що вивчається, від рідної шляхом замикання каналу рідної мови. Реалізація даного принципу пов'язана з інтенсивним введенням лексичних одиниць, структур і зворотів англійської мови, необхідних для швидкого переходу вказаних режимів на одномовну основу. Мається на увазі реальний перехід на практичне користування іноземною мовою як засобом спілкування і демонстрація студентам інженерних спеціальностей їх успішності в професійній діяльності за допомогою англійської мови [1: 90-91; 5: 195-197].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що в методиці навчання іноземних мов оволодіння іноземною мовою розглядається як засвоєння систематичних особливостей мовного матеріалу. Даний підхід створює комунікативні можливості лише щодо пасивної здатності розуміння створених кимсь повідомлень, але без продукування власних, без чого діалогічне мовлення є неможливим.

Проведення діалогів-дискусій допомагає студентам розвивати уміння, що необхідні для ефективної участі в ситуаціях професійного спілкування.

Разом з тим діалог-дискусія робить значний внесок у вирішення такої проблеми методики, як проблема забезпечення безперервного мовного зростання. Професійно-орієнтований діалог-дискусія також в змозі вирішити й іншу не менш важливу проблему навчання діалогічного мовлення – проблему максимального наближення діалогу, що відбувається в аудиторії, до реальних ситуацій спілкування на виробництвах, підприємствах, під час зустрічей або переговорів з іноземними партнерами, інвесторами тощо.

Література.

1. Бухбиндер В.А. Очерки методики обучения устной речи на иностранных языках. – К.:Вища школа, 1980. – 248 с.
2. Гойхман О.Я., Надеина Т.М. Основы речевой коммуникации: Учебник для вузов / Под. ред. проф. О.Я. Гойхмана. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 272 с.
3. Лингводидактический энциклопедический словарь / Сост. А.Н. Щукин. – М.: Астрель: АТС: Хранитель, 2007. – 746 с.

4. Fenner A. Dialogic interaction with literary texts in the lower secondary classroom // Cultural awareness and language awareness based on dialogic interaction with texts in foreign language learning. – Strasbourg: Council of Europe, 2001. – p. 13-47.
5. Noe C. French for Specific Purposes: One-size or tailor-made courses? // Mediating between theory and practice in the context of different learning cultures and languages. Ed.: Newby D. – Graz.: Council of Europe, 2003. – p. 195-202.

Скалозуб О.М., Скалозуб Л.

ВІДБІР ЛЕКСИЧНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Глобалізація світової економіки, інтеграція виробництва, технологій та галузей знань обумовлюють загальну тенденцію розвитку сучасного ринку праці – збільшення потреби в спеціалістах міжнародного класу, тобто фахівцях, які володіли б навичками технічно грамотного та стилістично коректного спілкування англійською мовою – мовою міжнародної комунікації, а також могли б швидко адаптуватись до мінливих зовнішніх умов.

На сьогоднішній день для вивчення іноземної мови використовується велика кількість підручників, як вітчизняних, так і іноземних авторів (в основному, це видання Oxford і Cambridge). Відмінність між цими групами підручників значна. Вітчизняні навчальні матеріали відрізняються великим об'ємом професійно орієнтованого матеріалу, який є достатньо складним, але їхня комунікативна спрямованість є незначною, або взагалі відсутня. Іноземні ж підручники орієнтовані в першу чергу на формування навичок спілкування в умовно-професійних ситуаціях і містять недостатню кількість матеріалу, який пов'язаний власне зі спеціальністю студентів. Тобто, підручники іноземних видавництв мають загальне бізнесове спрямування, яке ми не можемо назвати професійним.

Ми вважаємо, що, використовуючи лише один вид підручника на занятті, неможливо сформувати професійну комунікативну компетенцію належного рівня. Виходом із ситуації, що склалася, може бути залучення до навчального процесу додаткової інформації. І в першу чергу це мають бути відомості, які студенти отримують чи вже отримали на заняттях зі спеціальності. Це означає, що в процесі навчання мають бути активовані міжпредметні зв'язки. Іноземна мова, як ніякий інший предмет, відкрита для численних міжпредметних зв'язків і для використання в навчальному процесі інформації з інших галузей знань. За своїм характером це мають бути змістовно-інформаційні фактичні міжпредметні зв'язки, які поглиблюють зміст знань студентів зі спеціальності, активізують розвиток мотиваційної сфери їхньої пізнавальної діяльності щодо іноземної мови, сприяють формуванню умінь вводити факти з різних навчальних предметів у загальну систему знань.

Згідно з положеннями Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти існують основні принципи відбору лексики, які включають відбір усних і писемних іншомовних автентичних текстів, відбір ключових слів у тематичних полях з урахуванням професійних потреб тощо[2: 30]. З огляду на ці принципи ми

розглянемо питання відбору автентичних фахових текстів як основних джерел термінологічної лексики.

Відбір англомовних текстів у процесі навчання студентів ВНЗ зумовлюється такими чинниками:

- автентичні англомовні тексти повинні мати інформаційний та пізнавальний характер, що доповнюватиме знання, отримані студентами під час навчання;
- тексти за фахом повинні бути опорою для формулювання думок і мотивацією іншомовного спілкування;
- автентичні тексти повинні стати джерелом словникового запасу студентів з фаху, прикладом вживання термінологічної лексики в контексті;
- тексти повинні стимулювати інтелектуальну та мовленнєву активність студентів, забезпечуючи їх термінологічною лексикою [2: 31].

Аналізуючи наукову літературу та керуючись програмними вимогами [4: 9-10], можна вважати, що навчальний матеріал професійної сфери студентів-економістів передусім повинен базуватися на таких спеціальних англомовних текстах, як аналітичні статті в періодичних фахових виданнях або в мережі Інтернет, матеріали наукових конференцій, публікації результатів теоретичних і експериментальних досліджень, тому що ці тексти насичені відповідною термінологією, яка розкриває певні наукові поняття, дає їм однозначне трактування, вони охоплюють вузькоспеціалізовані проблеми, що відповідають професійним інтересам і пізнавальним потребам студентів економічних спеціальностей.

Джерелом поповнення словникового запасу студентів є також автентичні англомовні матеріали у формі ділових листів, контрактів, угод, декларацій, рекламних проспектів фірм, прайс-листів тощо. Вони містять насичену термінами фактологічну інформацію і є зразками мовної норми іншомовного ділового стилю спілкування, несуть екстралінгвістичну інформацію, яка є мотиваційним рушієм в процесі навчання іноземної мови.

Згідно з вищенаведеним теоретичним обґрунтуванням ми можемо перейти до створення комплексу вправ для вивчення англійської економічної лексики.

У даному комплексі реалізуються такі сучасні вимоги до вправ, як комунікативність, вмотивованість мовленнєвих дій студентів, новизна, культурологічна спрямованість, професійна спрямованість, забезпечення студентів необхідними вербальними і невербальними опорами у процесі виконання вправ [3: 37].

Дослідники цієї проблеми рекомендують таку структуру комплексу вправ:

I етап – автоматизація дій студентів з новими лексичними одиницями на рівні слів, словосполучень і речень;

II етап – автоматизація дій студентів з новими лексичними одиницями на рівні речень та надфразових єдностей;

III етап – удосконалення навичок [1: 26].

Використовуючи цю структуру, ми пропонуємо комплекс вправ для поетапного формування лексичної навички з теми, що складається з трьох підкомплексів, кожен з яких відповідає певному етапу навчання іншомовної лексики.

За мету вправ I етапу ми вибрали ознайомлення студентів зі звуковим і графічним образом лексичних одиниць (ЛЮ), з їх семантичними особливостями,

сполучуваністю та морфологічними правилами. На цьому етапі виконуються рецептивно-репродуктивні вправи на імітацію ЛО, номінацію та ідентифікацію. Для I етапу навчання фахової лексики характерні некомунікативні, повністю керовані індивідуальні вправи із слуховими та зоровими опорами. Вони повідомляють значення ЛО і сприяють їх первинному закріпленню, а також встановлюють зв'язки з іншими аспектами мови (граматикою, фонетикою), що має велике значення в умовах немовного ВНЗ, оскільки дозволяє економно використовувати аудиторний час.

Вправи II етапу спрямовані на відпрацювання різних окремих операцій, що складають основу функціонування комплексних операцій лексичної навички. Це – вправи на вибір ЛО із семантичного простору згідно із задумом висловлювання, на семантично обумовлене комбінування ЛО, розгортання і редукцію ситуативних висловлювань, ситуативно адекватні заміни. За своїм характером ці вправи є умовно-комунікативними, частково керованими, індивідуальними, із слуховими та зоровими формальними й змістовими опорами і передбачають наявність мовленнєвого завдання і мовленнєвої ситуації.

На III етапі пропонуються вправи на включення лексичної одиниці в просте і складне висловлювання, а також вправи, які забезпечують плавний перехід від удосконалення лексичних навичок до розвитку мовленнєвих умінь. Усі вправи на цьому етапі є комунікативними, з мінімальним керуванням, призначені для індивідуальної та парної роботи, зі змістовими опорами або без опор. Вони передбачають наявність ситуації і мовленнєвого завдання.

Наведемо декілька завдань з комплексу вправ для навчання студентів економічних спеціальностей англійської фахової лексики з теми "Some current economic problems. Inflation."

I етап. Автоматизація дій студентів з новими лексичними одиницями на рівні слів, словосполучень і речень.

Вправи на сприйняття та імітацію ЛО.

Ex. 1. a) listen to the words you have on your list and try to remember how they are pronounced; b) listen again, repeat each word or word combination in pause.

Living standard, free enterprise, to allocate resources, benefit, advantage, budget deficit, money supply, real income.

Вправи на ідентифікацію ЛО.

Ex. 2. State to what part of speech the following words belong:

Important, available, restriction, provide, unemployment, productivity, saving, highly, competitor, imperfect, found, dissatisfied, input, output.

Ex. 3. Give the suitable Ukrainian equivalents.

1. price stability	a) оптимальні витрати
2. cost-push inflation	b) адміністративне регулювання
3. consumption	c) надлишок
4. opportunity costs	d) грошові надходження від оподаткування
5. administrative red tape	e) стабільність цін
6. surplus	f) невивплата, невиконання договору
7. tax receipts	g) заощадження
8. default	h) витрати
9. expenditures	i) споживання

10. savings j) інфляція, спричинена вартістю

Вправи на номінацію ЛО.

Ex. 4. Say the following economic collocations in English.

Економічне зростання, чинники виробництва, ринковий механізм, загальний попит, індекс споживчих цін, темп інфляції, фінансова політика, реальний прибуток.

II етап. Автоматизація дій студентів з новими лексичними одиницями на рівні речення та надфразових єдностей.

Вправи на вибір ЛО.

Ex. 5. Fill in the blanks with the appropriate words (reduced, fiscal policies, inflation, federal spending, timed, budget deficit, money drawbacks, circulation).

Fiscal policy is applied by changing the level of tax receipts relative to When taxes are ..., individuals and business firms will have more money available to spend for the things they want. When properly applied, ... can provide effective tools with which to fight recession and Fiscal policy solutions have several serious When government reduces taxes to fight the recession, it often creates a The federal government can also finance its debts by printing Fiscal policies must be ... so that they are applied at the right moment. There is a direct relationship between the amount of money in ... and the level of business activity.

III етап. Удосконалення лексичних навичок.

Вправи на включення ЛО у просте висловлювання.

Ex. 6. Tomorrow you will be given a lecture on economic stability. Make up five questions you would like to ask the lecturer.

Вправи на включення ЛО у складне висловлювання.

Ex. 7. Can you identify any groups who are particularly helped or hurt by inflation? Ground your point of view.

Does an increase in the price level automatically lower society's real income? Explain it.

Література.

1. Борщовецька В.Д. Вправи для навчання англійської фахової лексики для студентів-економістів // Іноземні мови. – 2003. - №2. – с.24-28.
2. Гринюк Г.А., Семенчик Ю.О. Відбір навчального матеріалу для формування англomовної лексичної компетенції у студентів-економістів // Іноземні мови. – 2007. - №2. – с.30-34.
3. Скляренко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних навичок і умінь // Іноземні мови. – 1999. - №3. – с. 3-7.
4. English for Specific Purposes (ESP). National Curriculum for Universities. – Ministry of Education and Science of Ukraine. British Council Ukraine. – Kyiv: Lenvit, 2005. – 108 p.

РОЛЬ ВНЗ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ ТА КУЛЬТУРНІЙ РОЗБУДОВІ РЕГІОНУ

Дяченко Н.О.

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Сучасний стан економічних відносин в Україні обумовлює зацікавленість науковців до проблем управління колективними формами здійснення підприємницької діяльності, якими є корпорації. Термін „корпорація” в перекладі з латини означає об’єднання, товариство, союз. В вітчизняному праві будь-які колективні утворення визначаються категорією „юридична особа”. Так, ст.23 Цивільного кодексу України визначає, що юридичними особами є організації, які мають обособлене майно, можуть від свого імені набувати майнові і особисті немайнові права та нести обов’язки згідно законодавству України. Закон України „Про господарські товариства”, Господарський кодекс України під корпорацією розуміють господарські товариства.

Загалом термін „корпорація” до кінця 90-х років минулого століття не мав широкого застосування ні в законодавстві, ні в правовій доктрині України. Різне розуміння змісту поняття „корпорація” ускладнює і розуміння поняття „корпоративне управління” в правовому і економічному просторі.

Метою даної статті є визначення та систематизація сучасних економіко-правових проблем корпоративного управління в Україні.

Останнім часом зацікавленість науковців до різних аспектів корпоративних відносин зросла, але розробка проблеми ще на недостатньому рівні. [1]

Сучасна модель корпоративного управління в Україні характеризується такими рисами:

1. Формування інноваційної моделі економіки іде повільно, адже приватизовані підприємства часто не мають необхідного капіталу з самого початку свого існування в умовах штучно-політичної, а не природної форми утворення. Порушені були економічні закони утворення корпорацій та формування методів управління ними. В умовах приватизації виникли корпорації, які не мали стратегії розвитку і відповідного управлінського персоналу, здатного здійснювати керування товариством в умовах кризового стану. Сама держава, виступаючи акціонером, може виступати не тільки всупереч інтересам інших учасників корпорації, але і через систему оподаткування проти самої корпорації. Крім того, не маючи накопичення досвіду щодо отримання прибутку, сучасні українські товариства в своїй діяльності переважно використовують державні рекомендації та методичку планової економіки. Цей процес не може сприяти формуванню нової управлінської еліти та відповідної до ринкових вимог управлінської стратегії.

2. Відсутність сучасного правового забезпечення акціонерної форми власності викликає недовіру до діяльності корпорацій, управління ними. Із прийняттям Господарського кодексу України суперечливо стало регулюватися

питання щодо обмежень прав акціонерів на участь у загальних зборах; адже ст.41 Закону України „Про господарські товариства” передбачає, що у загальних зборах мають право брати участь всі акціонери незалежно від кількості та класу акцій, а ст. 88 Господарського кодексу фактично обмежує це право. Ще більш складним з правової точки зору є скликання позачергових загальних зборів акціонерів та їх реєстрація. Правління акціонерного товариства може відмовити акціонерам в позачергових зборах і не нести за законом відповідальності за це. На думку В.Кравчука, О.Щербини, право акціонера на участь в управлінні корпорацією є найскладнішим за своєю юридичною природою. [2]

3. Фондовий ринок в Україні має низький ступінь розвитку інфраструктури, на вторинному ринку цінних паперів договори купівлі-продажу здійснюються в основному поза межами бірж. Ринок цінних паперів для пересічних українців майже відсутній та недоступний. Тому роль працівників - дрібних акціонерів в управлінні корпорацією є надзвичайно малою, потужних інвесторів в Україні мало. Все це збільшує недовіру до акцій як цінних паперів та тонізації економіки.

4. Корпоративне управління передбачає відповідний рівень культури. Корпоративна культура – динамічний комплекс базових особливостей окремих організацій, який впливає на процес прийняття рішень. Кожна компанія, незалежно від підходу до своєї діяльності, створює свою корпоративну культуру, яка визначає поведінку товариства в економічному просторі. Р.Кох в своїй книзі „Менеджмент і фінанси від А до Я” виділив п'ять ознак корпоративної культури, а саме: [3]

- усвідомлення персоналом стійкості фінансового стану товариства та розуміння шляхів його розвитку;
- стимулювання високої якості праці;
- розвинена система соціального захисту працівників;
- застосування ефективних форм індивідуальної, командної та колективної роботи.

Ці принципи знайшли відображення в „Статуті корпорацій” Федерації економічних організацій Японії : „корпорації є економічними одиницями, які мають на меті отримання прибутку шляхом чесної конкуренції та на користь всьому суспільству”.

У вітчизняній літературі є і інші визначення ознак корпоративної культури. Так, Т.Марущак виділяє такі з них: наявність у персоналу компанії загального розуміння вимог корпоративної культури; розробка візуальної символіки корпоративної ідеології і поведінка персоналу відповідно корпоративної ідеології. [4]

Сучасні умови українських економічних реалій вимагають від менеджерів отримання прибутку за будь-яких умов,що обумовлює існування та пріоритетний розвиток не корпоративної, а бюрократичної культури.

1. Воловик О. Американські корпоративні концепції в аспекті стабілізуючої функції корпоративного законодавства України.// Підприємництво, господарство і право. – 2004. - №4; Гладкий С. Корпоративна ідея.// Підприємництво,

- господарство і право. – 2008. – №6; Тичкова О. Засади локального регулювання корпоративних відносин.// Право України. – 2007. – №11.
2. Кравчук В.М. Корпоративне право: Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. – К.: Юрінком, 2005.–С.19; Щербина О.В. Правове становище акціонерів за законодавством України. – К., 2001. – С.146.
3. Китаєнко С. Штрихи к образу японских корпораций.// Персонал. – 2001. – №9. – С.77-80.
4. Марущак Т. Корпоративная культура предприятий сферы услуг.// Персонал. – 2001. – №6.

Дяченко Н.І.Крохмалюк І.В.

ПРОБЛЕМНИЙ ХАРАКТЕР ВИЗНАЧЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

В законодавстві України можна прослідити значний перелік видів інтелектуальної власності. В даній статті пропоную зупинитися та розглянути більш детально торговельні марки, тому що право підприємця на індивідуалізацію своїх товарів і послуг є одним із тих прав, які покликані та здатні забезпечити свободу підприємницької діяльності, адже йдеться про інтереси виробника. Саме через це завданнями законодавства України у сфері охорони торговельних марок є наділення заявника – фактичного власника торговельної марки – рядом прав у процедурі державної реєстрації, покликаних і здатних сприяти державному визнанню його права на індивідуалізацію своїх товарів та послуг. Проте практика свідчить, що реалізація цих прав у ході процедури державної реєстрації є досить ускладненою або неможливою через прогалини та колізії у законодавстві. Тема даної статті є досить дослідженою саме через свою актуальність. Тому виходячи з вище викладеного можна поставити за мету цієї статті - дослідити законодавчу базу з приводу торговельних марок та виявити існуючі прогалини у законодавстві щодо реалізації прав на торговельні марки в Україні. Згідно Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 р. № 3698-21, не вирішеними досі залишаються питання забезпечення реалізації права особи - потенційного заявника – на конвенційній або виставковий пріоритет а також права заявника на поновлення строку надання мотивованої відповіді на користь реєстрації торговельної марки та поновлення строку розгляду заявки. Слід зазначити, що на проблеми та недоліки процедури державної реєстрації прав інтелектуальної власності на торговельні марки вказували фахівці. Зокрема О. Мельник вважає, що закон не визначає конкретних строків, які б зобов'язували патентне відомство їх дотримуватися у ході оформлення прав на товарні знаки, і висловлює пропозиції щодо уніфікації різноманітних строків. На доцільність обмеження органу експертизи певними строками під час проведення експертизи вказувала у своєму дослідженні Т. Демченко. Також вивченням цього питання займалися такі автори О. Рассомахіна, А. Кодинець, І. Дахно, О. Підпригора. Проте розгляд недоліків законодавчого регулювання процедури реєстрації прав на торговельні марки з точки зору можливості реалізації прав заявника у цьому процесі здійснюється вперше.

Головною нормативною базою даної теми вважається Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 23.12.1993 р. (далі – ЗУ) із змінами внесеними згідно із Законами та інша періодична література. Отже, згідно ст. 1 ЗУ, установа — центральний орган виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності; особа — фізична або юридична особа; знак — позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб; свідоцтво — свідоцтво України на знак для товарів і послуг; зареєстрований знак — знак, на який видано свідоцтво; заявка — сукупність документів, необхідних для видачі свідоцтва; заявник — особа, яка подала заявку чи набула прав заявника в іншому встановленому законом порядку; пріоритет заявки (пріоритет) — першість у поданні заявки; дата пріоритету — дата подання заявки до Установи чи до відповідного органу держави — учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності, за якою заявлено пріоритет; Реєстр — Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг; Апеляційна палата — колегіальний орган Установи для розгляду заперечень проти рішень Установи щодо набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності та інших питань, віднесених до її компетенції цим Законом; заклад експертизи — уповноважений Установою державний заклад (підприємство, організація) для розгляду і проведення експертизи заявок; державна система правової охорони інтелектуальної власності - Установа і сукупність експертних, наукових, освітніх, інформаційних та інших відповідної спеціалізації державних закладів, що входять до сфери управління Установи; доменне ім'я — ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті; МКТП — Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрації знаків.

Згідно ст. 2 ЗУ, розглянемо повноваження Установи у сфері охорони прав на знаки для товарів і послуг:

1. Установа забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони прав на знаки для товарів і послуг, для чого: організовує приймання заявок, проведення їх експертизи, приймає рішення щодо них; видає свідоцтва на знаки для товарів і послуг, забезпечує їх державну реєстрацію; забезпечує опублікування офіційних відомостей про знаки для товарів і послуг; здійснює міжнародне співробітництво у сфері правової охорони інтелектуальної власності і представляє інтереси України з питань охорони прав на знаки для товарів і послуг в міжнародних організаціях відповідно до чинного законодавства; приймає в установленому порядку нормативно-правові акти у межах своїх повноважень; організовує інформаційну та видавничу діяльність у сфері правової охорони інтелектуальної власності; організовує науково-дослідні роботи з удосконалення законодавства та організації діяльності у сфері правової охорони інтелектуальної власності; організовує роботу щодо перепідготовки кадрів державної системи правової охорони інтелектуальної власності; доручає закладам, що входять до державної системи правової охорони інтелектуальної власності, відповідно до їх спеціалізації виконувати окремі завдання, визначені цим Законом, Положенням про Установу, іншими нормативно-правовими актами у сфері правової охорони інтелектуальної власності; виконує інші функції відповідно до Положення про неї, затвердженого в установленому порядку.

2. Фінансування діяльності Установи провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України.

Зміни до законодавства не завжди суттєво вирішують нагальні питання практики; існують прогалини і колізії у законодавстві щодо реалізації прав потенційних заявників реєстрації торговельних марок. Перше питання, на яке звертає увагу будь-який заявник – це питання про можливість прискорення розгляду заявки на знак для товарів і послуг, але ні Законом, ні Правилами складання і подання заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг, затвердженими наказом Держпатенту України від 28.07.1995 р. № 116, не визначено загального строку проведення Укрпатентом інтелектуальної власності. Із інформації, розміщеної на офіційних веб-сайтах патентних повірених, патентних фірм та юридичних компаній вказані такі строки прискореної реєстрації: 6-7 місяців, від 8 місяців до 1 року. До 8 місяців. Слід зазначити, що прискорення розгляду заявки є позитивним явищем і цілком відповідає інтересам заявника, але не зрозумілою є різниця таких строків у кожному окремому випадку; також негативним нам видається втрата третьою особою (потенційним заявником) права на конвенційний або виставковий пріоритет у випадку прискореної реєстрації, згідно ст. 9 Закону. Який же механізм прискореної реєстрації та чи має він належне нормативне-правове регулювання?

Зменшити строк розгляду заявки можна. Якщо разом із заявкою про реєстрацію знака до Укрпатенту подати звіт про інформаційний пошук заклопотанням про встановлення строку проведення експертизи. Для цього у філії Укрпатенту «Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг» можна замовити за поданою заявкою пошук позначень на тотожність або схожість за базою даних України (у тому числі дані про реєстрацію Мадридської угоди) з наданням звіту; порівняльний аналіз виявлених за результатами пошуку позначень відносно однорідних товарів та послуг із зазначенням тотожних та схожих настільки, що їх можна сплутати з позначенням за яким проводився пошук; надання висновку про результати порівняльного аналізу позначень та аналізу (дослідження) на відповідність умовам надання правової охорони згідно з п. 1 ст.ст. 5 та 6 Закону; порівняльний аналіз позначень щодо визначення питання порушення прав. Як видно зі стандартизованих умов договору про виконання робіт (послуг) філія «Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг»² виконує роботи протягом 1 місяця з дня проведення їх оплати. Вартість робіт залежить від виду позначення, кількості класів МКТП та строку їх виконання. Слід зазначити, що згідно з Тимчасовими тарифами на послуги з питань торговельних марок з липня 2006 р. вартість цих послуг збільшилася у 1,85 рази, якщо заявку було подано менше ніж за 6 місяців до дати укладання договору про надання цих послуг. Що це означає на практиці? Справа в тому, що згідно з п. 2 ст.4 Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків та статтями 4, 9 Паризької конвенції про охорону промислової власності передбачений строк у 6 місяців, протягом якого заявник будь-якої країни – учасниці угоди має право пріоритету на подачу на реєстрацію свого товарного знака в інших країнах-учасницях.

Правило конвенційного пріоритету (пріоритету попередньої заявки на знак) полягає в тому що будь-яка особа, подала правильно оформлену заявку на

реєстрацію знака в одній із країн – учасниць Паризької конвенції може протягом наступних 6 місяців заявити на реєстрацію той самий знак в іншій або декількох країнах Союзу, зберігаючи за ним пріоритет за першою заявкою. Правило виставкового пріоритету полягає в тому, що особа, яка експонувала марковані товари на офіційній або офіційно визнаній міжнародній виставці, проведений на території держави – учасниці Паризької конвенції, може протягом 6 місяців від дати відкриття виставки зареєструвати знак із встановленням пріоритету на день відкриття виставки. Іншими словами, національне патентне відомство протягом зазначеного строку не повинно приймати остаточне рішення про державну реєстрацію товарного знака в країні походження для того, щоб треті особи, які потенційно мали б таке право могли його реалізувати.

Повертаючись до послуг Українського центру інноватики та патентно-інформаційних послуг, слід зазначити, що він здійснює їх протягом місяця., але можливо й раніше. Звернутися за такими послугами можна і до закінчення 6 місяців з дати подання заявки, сплативши більшу вартість послуг. Крім того, як видно із податку до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності» від 23,12,2004 р. № 1716 цей звіт може бути складений і за місяць до дати подання заявки на торговельну марку. Центр має передати свій звіт та висновки до Укрпатенту, проте строків для передачі таких даних не вказано. Укрпатент складає обґрунтований висновок експертизи за заявкою, який затверджує Державний департамент інтелектуальної власності та на основі якого останній приймає рішення про реєстрацію, але строків вчинення таких дій не вказано. Замовник (заявник) може отримати звіт про надані патентно-інформаційні послуги Центру лише після проходження 6-місячного терміну з дня подачі заявки, що відповідно передбачено в умовах договору. Таким чином, Центр дотримується вимог правила про пріоритет заявки на знак для товарів і послуг, але остаточне рішення в цьому питанні за Державним департаментом інтелектуальної власності, який, як свідчить практика, може прийняти рішення про державну реєстрацію і до закінчення 6-місячного строку з дня подачі заявки.

Чи може існувати таке становище, за якого адміністративні публічні за своїм характером відносини не знаходять належного нормативно-правового регулювання, натомість у цій сфері застосовується принцип диспозитивності – врегулювання відносин на розсуд сторін, адже законодавчо чітких строків державної реєстрації та вимог щодо дотримання правил пріоритету не встановлено, проте це призводить до порушення прав 3-х осіб (потенційних заявників. У даних правовідносинах ігнорується такий принцип державного управління, як рівність усіх суб'єктів права власності перед законом (ст. 13 Конституція України) та рівний захист державою всіх суб'єктів господарювання (ст.6 Господарського кодексу (далі – ГПК) України), адже умови для всіх заявників можуть бути різними. Якість такої експертизи теж викликає зауваження, адже провокує судові спори, зокрема, на підставі ст.15 Закону України № «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. №236/96 – ВР – «досягнення неправомірних переваг у конкуренції». Саме тому слід чітко визначити на законодавчому рівні строки та порядок надання послуг Українським центром інноватики та патентно-інформаційних висновків до

Укрпатенту; закріпити зобов'язання Державного департаменту інтелектуальної власності не затверджувати висновки експертизи до закінчення 6-місячного терміну з дати подачі заявки; встановити чіткі строки прискореного розгляду заявки на законодавчому рівні.

На мою думку, необхідно законодавчо передбачити гарантії реалізації права на конвенційний та виставковий пріоритет для потенційних заявників, а також рівні умови прискореної реєстрації для всіх суб'єктів господарювання. Для цього можна вивчити досвід зарубіжних країн, зокрема п. 4 ст. 12 Закону РФ «Про товарні знаки, знаки обслуговування та найменування місць походження товарів» від 23,09,1992 р. № 3520-1 передбачено, що рішення про реєстрацію товарного знака може бути переглянуто федеральним органом виконавчої влади з питань реєстрації товарного знака у зв'язку з такими обставинами:

1. Надходження заявки, що має більш ранній пріоритет відповідно до ст.9 Закону, на тотожне чи схоже до ступеня змішування позначення стосовно однорідних товарів і послуг;

2. Виявлення заявки, що містить тотожний товарний знак, чи виявлення тотожного товарного знаку, що охороняється стосовно повністю чи частково однакового переліку товарів і з тим самим або більш раннім пріоритетом товарного знака. При цьому можливість зміни рішення про реєстрацію не відноситься до процедури оскарження рішення за заявкою у Палаті з патентних спорів, що передбачено окремо у ст. 13 Закону РФ. Можливість вираховування пріоритету за таких умов зберігається.

Заслуговує на увагу ще одне право заявника яке втрачається у процесі державної реєстрації торговельної марки – право на поновлення строку надання мотивованої відповіді на користь реєстрації знака на попередній висновок Укрпатенту щодо заявки на торговельну марку. Закріплення такого права цілком відповідає інтересам заявників, адже, по-перше, надає можливість поновити діловодство за заявкою; по-друге, надає додаткові можливості для врахування всіх фактичних обставин для правової охорони торговельної марки, як того вимагає ст.6 Паризької , п. 1 ст. 15 Угоди ТРІПС. Це, зокрема, стосується реєстрації описових позначень як торговельних марок. Проте на даний момент через наявну прогалину та колізії у законодавстві реалізації такого права заявника видається неможливою.

Згідно з абзацом 3 п. 6 ст. 10 строк для додаткових матеріалів становить 2 місяця, проте в цьому ж абзаці йдеться про те, що строк подання додаткових матеріалів «пропущений з поважних причин поновлюється, якщо протягом 6 місяців від його спливу буде подано відповідне клопотання та сплачено збір за його подання». Розміщення цих двох правил в одному абзаці з урахуванням правил нормотворчої техніки дозволяє зробити висновок, що поновленням може бути і строк надання мотивованої відповіді на користь реєстрації знака.

Проте практика свідчить, що сплата збору та подання клопотання про поновлення строку не є гарантією і не дає можливостей для реалізації права на поновлення строку надання відповіді на попередній висновок Укрпатенту, оскільки рішення Департаменту про відхилення заявки може бути прийнято одразу після закінчення 2-місячного строку для надання мотивованої відповіді. Справа в тому, що чітких строків для прийняття такого рішення Департаментом

законодавчо не встановлено, так само не встановлено чітких меж дії права на поновлення пропущеного строку надання мотивованої відповіді; можливість заявника реалізувати це право в цілому ніяким чином не узгоджена з діями Департаменту, передбаченими законодавством, тобто через прогалину у законодавстві строки поновлення в даному випадку фактично не діють.

У правилах складання і подання заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг вказано про можливість продовження і поновлення пропущених строків надання матеріалів, а у п. 3.6.2 загалом про поновлення пропущених строків; для цього необхідно протягом 6 місяців від дати закінчення пропущеного строку подати відповідне клопотання та сплатити встановлений збір.

У законодавстві не визначено переліку матеріалів, які надаються на запит Відомства, тому відповідь на обґрунтований попередній висновок Укрпатенту з пропозицією надати мотивовану відповідь на користь реєстрації знака також відноситься до матеріалів, які надаються на запит Відомства.

Про те що можливість поновлення строку надання мотивованої відповіді існує, видно також із додатку до постанови Кабміну України «Про затвердження Порядку сплати на об'єкт інтелектуальної власності», де передбачено збір за подання клопотання про поновлення строку надання відповіді на попередній висновок закладу експертизи за заявкою на знак, який сплачується за кожний повний чи неповний місяць між днем закінчення зазначеного строку та днем подання клопотання. Клопотання може бути подано протягом 6 місяців від дати закінченого строку; разом із ним подається документ, що підтверджує сплату встановленого збору, клопотання не задовольняється (пункти 3.6.2, 3.6.4 Правил складання і подання заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг). Проте згідно з п. 6 постанови Кабміну «Про затвердження порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності» датою надходження документа про сплату збору вважається дата зарахування суми збору на поточний рахунок закладу експертизи. Але у разі зарахування суми збору до надходження відповідного клопотання до закладу експертизи, датою надходження документа про сплату збору вважається дата надходження до закладу експертизи цього клопотання, у разі коли воно надійшло протягом:

1. 3-х місяців від дати зарахування суми збору, за умови що у цей період розмір відповідного збору залишився незмінним;

2. 1-го місяця від дня введення в дію зміненого розміру

Якщо припустити, що клопотання надійде до закладу експертизи не в той день, коли заявник сплатить суму збору. Така неузгодженість із врахуванням дати надходження документа про сплату зборів призводить до того, що заявнику доводиться сплачувати збір і за ті 3 чи 1 місяць, протягом яких відповідне клопотання надійде до закладу експертизи. Крім того, незрозуміло з якого моменту слід обчислювати поновлений строк: з дати зарахування збору чи з дати надходження клопотання.

Підводячи підсумки, хочу сказати, що розглядаючи цю тему, я виявила цілу низку прогалин, які потребують негайного вирішення. Необхідно чітко визначити часові межі дії права заявника на поновлення строку надання мотивованої відповіді на попередній висновок Укрпатенту: по-перше, визначити момент його припинення, зокрема визначитися, чи припиняється воно із

винесенням рішення про відхилення заявки (відмову у державній реєстрації) Державним департаментом інтелектуальної власності); можливо слід скоротити строк надання мотивованої відповіді, до двох місяців; слід точно визначитися, з якого моменту починається відлік строку для подання клопотання (починає діяти право на поновлення) – з моменту закінчення строку надання мотивованої відповіді чи з моменту усунення причини. Через яку не було дотримано встановленого строку; по-друге, слід визначити, з якої дати сплати обчислюється поновлений строк: з дати сплати збору за подання клопотання чи з дати надходження клопотання до Укрпатенту.

Наведені неузгодженості слід враховувати у процесі законопроектної роботи в ході прийняття Закону України «Про охорону прав на торговельні марки, географічні зазначення та комерційні найменування».

Ищенко Д.В., Шинкаренко И.В.

УКРАИНСКИЙ СРЕДНИЙ КЛАСС В УСЛОВИЯХ МИРОВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

В условиях современного индустриального общества массового потребления средний класс рассматривается как гарант демократии, стабильности и прогресса в обществе. Однако средний класс является наиболее малоизученным слоем современного неоднородного общества.

В развитых странах именно средний класс создает, зарабатывает, потребляет, отчисляет взносы в пенсионный фонд, накапливает капитал в банках и в результате модернизирует производство и маркетинг, обеспечивая конкурентоспособность товаров и услуг, поддерживает динамическое равновесие между предложением и спросом, содержит уязвимые социальные слои общества (пенсionеров и подрастающее поколение) и осуществляет инновационное развитие государства. Его количественное преобладание над беднейшими и богатыми классами в развитых индустриальных странах – признак общественного благоденствия.

Средний класс - это люди, которые благодаря своему образованию и профессиональным качествам смогли адаптироваться к условиям современной рыночной экономики и обеспечить своим семьям адекватный времени уровень потребления и образ жизни, т.е. это та часть населения, доходы семей которой достаточны, чтобы полностью удовлетворить потребность в товарах первой необходимости (продукты питания, средства гигиены, одежда) и иметь возможность покупать товары длительного пользования (золото, драгоценности, дорогая мебель, автомобили, дома и т.д.). Этим понятием в Украине именовались несколько категорий жителей, по сути, этим классом не являющиеся. К примеру, так называемый «офисный пролетариат» - «белые воротнички», живущие, в принципе, неплохо, но которым, как правило, не хватает средств на долгосрочные покупки, а тем более на сбережения. Или «европейские гастарбайтеры», зарабатывающие за границей тоже неплохо. Однако основной признак среднего класса – не деньги, как таковые.

Суть принадлежности к среднему классу в другом: человек становится относительно независимым от чиновников и крупного капитала и заставляет с

собой считается. Такие люди объединяются в разные общественные организации, эффективно защищают свои права. Классический, если можно так сказать, средний класс состоит из довольно обеспеченных людей, сознательных граждан, которым не равнодушна судьба страны. В Западной Европе средний класс берет на себя ответственность за стабильное развитие общества. Это, в свою очередь, способствует укреплению основных принципов демократии. Представители среднего класса справедливо считают демократию эффективным компромиссом между экономически правящими слоями общества и остальным населением, своеобразной формой социально-политического консенсуса. Но даже если взять только денежный фактор, то в Европе к среднему классу относят так называемых «классических бюргеров» – людей, живущих в собственном доме или квартире, имеющих машину и счет в банке, инвестирующих в покупку предметов длительного пользования, не жалеющих средств на образование (свое и детей), а также на здоровый образ жизни и отдых. Много ли людей по таким критериям составят средний класс в Украине? Кстати, по данным различных исследований, в Украине сами себя к среднему классу последние 5 лет стабильно относят 45-46% населения. Но, увы.

Однако, почему же в Украине так и нет среднего класса? Самое смешное и грустное одновременно то, что Украине в ее теперешнем состоянии средний класс не нужен. Как уже было сказано, ключевой признак среднего класса – его независимость от чиновников и крупного капитала. Эта независимость на экономическом, политическом, ментальном уровнях. Она не позволяет превратить средний класс в марионетку в различных «политических играх». У него другие ценностные ориентации. У бедных же людей доминирует чувство полной незащищенности, подкрепленное юридическим бесправием и низким уровнем жизни. По сути, им нечего терять и они потенциально готовы к тому, что ими будут манипулировать, обещая им «золотые горы» в будущем. Это тоже активная часть общества, но активно-разрушительная, в отличие от среднего класса, предпочитающего все же создавать.

К началу мирового экономического кризиса украинский средний класс так и не успел сформироваться. Если экономически (по уровню доходов) он уже начал «созреть», то есть количество людей экономически независимых увеличилось, то политически средний класс находится на эмбриональном уровне – в Украине нет реальной политической силы, которая бы не то, что отстаивала интересы среднего класса, а хотя бы могла внятно их выразить. Наблюдалось, что в период выборов компаний большинство партий и выборных блоков заявляют, что хотели бы видеть в Украине мощный, интеллектуальный средний класс, который стал бы их электоральной базой. Кроме того, партии центристского направления в своих программах постоянно говорят о формировании в стране среднего класса западного образца, как о приоритетном задании своей социальной политики. Но как только заканчивается выборный «марафон», так и утихают красноречивые лозунги.

Учитывая нынешнюю политическую нестабильность и экономический кризис, средний класс во многом стал бы проблемой для правительства. В Украине средний класс не может существовать нормально, так как основным источником его дохода и независимости от чиновников и крупных капиталистов является

собственное дело, то есть малый и средний бизнес, реальная поддержка которого со стороны государства отсутствует. Государство больше склонно поддерживать крупный бизнес, что увеличивает разрыв населения между богатыми и бедными, причём бедных значительно больше. Некоторые политические партии («Народная самооборона») считают, что проект Налогового кодекса, разработанный Кабинетом Министров, является закреплением существующей системы поддержки крупного бизнеса.

Существующий экономический кризис еще больше усугубит положение среднего класса в Украине. При отсутствии поддержки государства многие частные предприятия разорятся. Сейчас украинцы стали более чувствительными к ценам. Статистика продаж в целом показывает, что покупатели уделяют больше внимания более дешевым продуктам. Однако они чаще выбирают качественный товар, которому доверяют, чем просто дешевый. По мнению экспертов, сегодня все сети, независимо от специализации (продажи парфюмерии и косметики, бытовой техники, продуктов питания или одежды), отмечают повышенный спрос либо на наиболее дешевую продукцию, либо, наоборот, на дорогую.

Также существуют проблемы для тех, кто хочет начать собственное дело. Сейчас начать свой бизнес в Украине – дело долгое и хлопотное. Первая проблема, с которой сталкивается предприниматель – регистрация. По словам бизнесменов, иногда количество необходимых разрешений и справок может достигнуть четырех сотен. Но одними разрешениями госрегулирование малого бизнеса не ограничивается. Если в Европе процедуру проверок проходят только предприятия, занятые в фармацевтике, химической промышленности и других потенциально опасных отраслях производства, в Украине в 2006 году различным проверкам подверглось более 90 % фирм.

Кроме того, тяжким бременем на плечи начинающего бизнесмена ложится банковский кредит. Несмотря на существование льгот для малого и среднего бизнеса, человеку, начинающему свою деятельность с «нуля», сложно выплатить сумму кредита плюс процентную ставку банка приблизительно 5 – 6 % , а в нынешних условиях это практически невозможно.

Что же в таком случае ожидает средний класс в ближайшее время? Учитывая данную ситуацию, средний класс в Украине находится под угрозой исчезновения. Мировой экономический кризис его ослабил, а без поддержки государства среднему классу придется приложить немалые усилия, чтобы окрепнуть. Другой вопрос в том, почему же средний класс не отстаивает свои интересы? Украинские эксперты выразили мнение, что украинский средний класс пока не настроен на протестные акции. Об этом свидетельствуют результаты экспертного исследования, обнародованного заместителем директора Института глобальных стратегий Ульяной Кириенко. Эксперты считают, что украинский средний класс не готов к активным протестам и выступлениям, так как на это он готов пойти только в результате критической финансово-экономической ситуации. Наибольшим стимулом, способным вызвать протест среднего класса, эксперты назвали «неспособность власти противодействовать кризисным явлениям», «частичную или полную потерю работы», «неспособность расплатиться по кредитам». Отсюда видно, что украинский средний класс готов пожертвовать своим положением, но будет терпеть все неудобства до последнего.

Литература:

1. **Киянка И.** Идея среднего класса как гаранта стабильного развития/ Политичный Менеджмент - №1, 2006.
2. **Попов А.** Почему мы все такие бедные? / Донецкие Новости. - 21.05.08.
3. **Потапенко А.** Кризис истребляет средний класс/ <http://yator.com.ua> от 11.11.08.
4. **Статистикой по самооценке** /Жизнь. – 22.08.07 №119(3289).
5. **Эксперты: Средний класс пока не настроен на протестные акции**/ Корреспондент.net Украина. - 25.12.08

Иванисов С.Н.

**ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЕ КАК ФАКТОР ЭНЕРГОБЕЗОПАСНОСТИ
УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

Повышение интенсивности хозяйственной деятельности человека, определяемое, прежде всего, продолжающимся возрастанием численности населения, диктует необходимость дальнейшего развития энергетики. Основу производства энергии все еще составляет использования углеводородного и уранового сырья. Формирование устойчивых общемировых тенденций к росту цен на углеводородные энергоресурсы, усиление отрицательного влияния жизнедеятельности человека на состояние экологической системы, а также дальнейшее обострение конкуренции национальных экономик под действием глобализационных процессов актуализировали проблему эффективного использования энергоресурсов.

Данная проблема чрезвычайно обострилась и для нашего государства. Учитывая текущий уровень технического развития и энергозависимость нашей страны от внешних источников, существенным фактором конкурентоспособности Украины, ее энергобезопасности выступает эффективность использования топливно-энергетических ресурсов.

Снижение энергоемкости внутреннего производства, в котором большую роль играет энергосбережение, обеспечивающее значительное сокращение энергоресурсов во всех сферах их потребления, является ключевым направлением государственной экономической политики. Оно неизбежно должно привести к усилению энергетической безопасности и укреплению конкурентных позиций Украины. На этом акцентируют внимание авторитетные украинские ученые [1].

Ключевая роль энергосбережения в процессе гарантирования энергетической безопасности, наращивания конкурентоспособности и ускорения экономического развития Украины, примерная оценка его потенциала, а также наиболее действенные механизмы реализации энергосберегающих мероприятий освещаются также в других серьезных работах украинских ученых [2], [3], [4], [5].

В то же время заметные изменения политической и экономической конъюнктуры, характерные для нашей страны в течение последнего периода, требуют соответствующего анализа при оценке проблемных вопросов и выработки адекватных подходов в отечественной политике энергосбережения. А

она, к сожалению, в настоящее время является слабым звеном государственного регулирования в Украине.

Важно подчеркнуть, что процесс введения рыночных отношений в сферу электроэнергетики, как и всякий макроэкономический процесс, базируется на принципах не только экономических. В его основе лежат механизмы, корни которых скрыты в глубинных сферах общественного сознания человеческого общества. В связи с этим парадигма функционирования электроэнергетики будущего в соответствии с классической моделью рынка, которая опирается на постулат: рынки средств производства и средств потребления (в данном случае электроэнергии) есть стандартные товарные рынки со стандартным механизмом саморегулирования - конкурентным ценообразованием, не всегда выдерживает критику.

В мировой экономике усиливается доминирование виртуальных рынков над реальными (товарными). Торговля товарами с их объективно складывающимися ценами заменяется на виртуальном рынке обменом, использующим представления людей о стоимости товаров. Электроэнергия является утилитарным товаром, жизненно необходимым для всего населения и всех производств. Такой товар неотвратимо вовлекается в отношения "рыночной пирамиды"- ее нижнего уровня. Манипулирование сознанием покупателя - и оптового и розничного - используемое при создании пирамиды, автоматически приводит к отрыву цены от реальной стоимости товара.

Тем самым создается виртуальный рынок электроэнергии, где цены регулируются не издержками производства и честной конкуренцией, а созданием иллюзии справедливого ценообразования. Так, например, население Украины оплачивает потребленный ресурс, даже не подозревая, что установленные энерготарифы могли бы считаться реальными, если бы мы круглый год жили в условиях полярной ночи, а температура воздуха не поднималась выше -40 С.

Можно выделить два сценария развития энергетики Украины. Первый предполагает плавный переход к цивилизованным рыночным отношениям с сохранением контроля со стороны государства. В данном случае вполне достижимы планы стабильного роста экономики страны, благосостояния населения.

Негативный сценарий может стать реальностью в случае привнесения в украинскую энергетику элементов монополизма, виртуального рынка. Влияние монопольных процессов уже проявились в ведущих странах: США, европейских странах - в возникновении серьезных энергетических проблем-кризисов.

В качестве фундаментальной причины кризисов выступает ослабление контроля деятельности компаний-производителей энергии - со стороны государства.

Вместе с тем, следует отметить отсутствие в Украине централизованного подхода к разработке и периодической коррекции политики энергосбережения. Законодательно ни одно из профильных министерств функционально не определено в качестве разработчика единой и согласованной на макроуровне политики сбережения энергоресурсов. Национальное агентство Украины по вопросам эффективного использования энергетических ресурсов может лишь "вносить предложения" по ее содержанию.

Среди эффективных предпосылок государственного регулирования в сфере энергосбережения следует выделить программное обеспечение энергосбережения, как и энергогенерирования НИЭ и ВИЭ. Практически все индустриально развитые страны имеют и последовательно внедряют программы энергосбережения на национальном, региональном и отраслевом уровнях.

Например, в Евросоюзе в составе действующей Рамочной программы по конкурентоспособности и инновациям на 2007- 2013гг. реализуется самостоятельная подпрограмма "Разумную энергию - Европе" [6]. Ее бюджет составляет 780 млн.евро, а основная цель заключается в обеспечении роста энергоэффективности, в связи с чем повышается роль эксплуатации альтернативных и возобновляемых источников энергии.

В программе сформулированы четкие цели:

- обеспечение получения электроэнергии из возобновляемых источников на уровне 22 % в ЕС -15 и 21% -ЕС-25;
- увеличение в 2010г. доли биотоплива в общем объеме дизельных и моторных топлив, используемых на транспорте, до 5,75 %;
- определение уровней энергетической эффективности (обязательное маркирование) как шаг на пути к сокращению энергопотребления;
- формирование единого внутреннего энергетического рынка ЕС.

Достижение указанных целей должно содействовать в конечном итоге ежегодному сокращению на 1% объемов энергопотребления конечных потребителей стран-участниц Евросоюза.

В Украине на макроуровне действует комплексная программа энергосбережения, одобренная постановлением Кабинета Министров в феврале 1997г., которая, однако из государственного бюджета не финансируется. В месте с тем, последний пересмотр положений и уточнение параметров этой программы имели место еще в 2000г.

Однако с того времени произошли существенные сдвиги как в структуре и технологическом уровне производства, так и в динамике экономического развития страны, что требует пересмотра законодательных и финансовых механизмов ее реализации.

Среди наиболее эффективных механизмов государственного регулирования в сфере энергоэффективности следует выделить нормирование удельных затрат топливно-энергетических ресурсов на единицу продукции. Показатели норм удельных затрат топливно-энергетических ресурсов непосредственно влияют на объем налоговых поступлений в государственный бюджет, так как в соответствии с действующим налоговым законодательством затраты на приобретение топливно-энергетических ресурсов относятся на валовые затраты плательщика налога. Тем самым обеспечивается неэффективное использование топливно-энергетических ресурсов. Поэтому с целью повышения эффективности использования этих ресурсов необходимо внести в Закон Украины "О налогообложении прибыли предприятия" изменения, в соответствии с которыми предусматривался бы запрет на отнесение на валовые затраты стоимости топливно-энергетических ресурсов, потребленных плательщиком налога, сверх нормы удельных затрат этих ресурсов, установленной законодательством.

В связи с этим нужно изменить порядок согласования и утверждения норм удельных затрат путем введения обязательной государственной экспертизы разработанных норм. Также необходимо ввести на всех предприятиях - потребителях энергии энергопаспорта.

Важно обеспечить переход к массовому применению средств учета потребления электроэнергии. Существует необходимость упорядочения оплаты за потребленные ресурсы потребителями жилищно-коммунальных услуг, которая в настоящее время проводится в основном за установленными нормами, что значительно превышает фактические объемы потребления ресурсов.

Следует отметить, что масштаб и уровень рентабельности деятельности большинства отечественных предприятий не позволяют самостоятельно реализовать инвестиционные проекты и программы по технологической модернизации экологического направления и энергосбережению.

Так, например, в 2005г. в топливно-энергетическом комплексе произошло существенное сокращение инвестиций: в угольной промышленности на 43 %, энергетике - на 29% , нефтегазовом комплексе - на 21%. Видимо улучшения в данной ситуации можно было бы ожидать с приходом частных инвесторов.

Важнейшим направлением кроме политики энергосбережения является развитие использования альтернативных и возобновляемых источников энергии. Основным преимуществом использования этих источников энергии является их неисчерпаемость и экологическая чистота, что способствует улучшению экологического баланса на планете. Вместе с тем известно, что Украина на настоящем этапе имеет значительно худшие индикаторы экологичности производства, чем развитые государства мира, в том числе европейские. Международная статистика свидетельствует, что экологическая нагрузка на создание 1дол. США (по паритету покупательной способности 2000г.) валового внутреннего продукта в Украине в 2003г. составила 1,2кг вредных выбросов CO₂, тогда как в Чехии 720 граммов, Польше 700г., Угорщине и Германии по 400г., Франции 240г. двуокиси углерода. То есть показатель экоэффективности отечественного производства сегодня в 2-5 раз хуже чем аналогичные показатели государств Евросоюза. [7,с.5].

Общегодовой техникостигимый потенциал возобновляемых источников энергии Украины в пересчете на условное топливо составляет более 76млн.т., в том числе 60млн.т. у.т. за счет альтернативных источников энергии, 16млн. т.у.т. за счет использования вторичных источников энергии.

Наиболее перспективными направлениями альтернативных и возобновляемых источников энергии в Украине, по мнению специалистов, является биоэнергетика, утилизация шахтного метана, освоение экономически целесообразного гидроресурса малых рек Украины.

Только утилизация шахтного метана даст возможность получить экономии 5млн.т.у.т. традиционных энергоресурсов в год. Газификация бурого угля, торфа, отходов древесины оценочно может обеспечить в целом не меньше 20млн.т.у.т. Развитие этих альтернативных источников может стать приоритетным в части уменьшения использования природного газа и доведение его потребления до 40 млрд.м³, в соответствии с энергетической стратегией Украины до 2030г.

Украина имеет значительный потенциал запасов бурого угля и торфа - соответственно 3,5 и 2 млрд.т., что дает возможность производить не менее 40млрд. м³ синтез газа ежегодно на протяжении почти 150лет. 40млрд. м³ синтез газа эквивалентно 25млрд. м³ природного газа, что больше собственной добычи на настоящий момент [7, с.7].

Надо сказать, что проблемам использования альтернативных источников энергии в Украине начали уделять внимание лет 20 назад, тогда как в развитых странах стимулирование новых энерготехнологий, вызванное нефтяным кризисом, имеет тридцатилетнюю историю. Тем не менее, реальной государственной поддержки этой отрасли энергетики в нашей стране пока нет.

Литература

1. Ключова роль енергетичної безпеки. В кн.: Конкурентоспроможність національної економіки., "Фенікс", 2005, с. 451-457,
2. Использование энергии моря и земли: Учеб. Пособие / Под общ. ред, д.т.н., проф. В.А. Сафонова. - Севастополь: СНИЯЭиП, 2004.
3. Складові паливно-енергетичного балансу та енергозбереження України. В кн.: Забезпечення енергетичної безпеки України. Совет национальной безопасности и обороны Украины, Нац. институт проблем международной безопасности. К., НИПМБ, 2003.
4. Шидловський А.К., Стогніш Б.С, Кулик М.М. та ш. Паливно-енергетичний комплекс України в контексті глобальних енергетичних перетворень. К.,2004.
5. Діак І.В. Енергозбереження: стан, проблеми та перспективи. Екотехнология и ресурсосбережение. Сборник трудов Восьмой научно-технической международной конференции «Энергетическая безопасность Европы XXI столетия. Евразийские энергетические коридоры».. К., 2005. с. 44-47.
6. Ермішов С.Ф. - Сучасна енергетична політика України: - необхідні складові у макровимірі "Енергозбереження" №7,2006.
7. Сухін Л. - Пеопочергові заходи національного агенства в підвищенні ефективності використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. "Енергозбереження" №3, 2006.

Клименко Н., Пелехань І. Г.

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО КІНОМИСТЕЦТВА: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ

Протягом останніх століть культура в дійсності існує в двох видах: традиційному – Висока культура, шлях якої висвітлений в підручниках; та в декотрому новому вигляді, що виробляється спеціально для ринку. Останній можна назвати Масовою Культурою, або Маскультом. Маскульт це пародія на Високу культуру. Продукція таких засобів спілкування, як радіо, телебачення та кіно, - майже повністю відносяться до Маскульту. Історичні причини розквіту Маскульту добре відомі.

До кінця 18 століття в Європі не було випадків, щоб більшість народу почали відігравати активну роль історії чи культурі. До того часу існувала лише Висока

культура та народне мистецтво. У певній мірі Маскульт – продовження народного мистецтва. Різниця полягає в тому, що народне мистецтво бере свій початок знизу, тобто це деякий продукт, створений народом. Маскульт бере початок зверху. Але ж одна справа відповідати смакам народу, як відповідала поезія Роберта Бернса, і зовсім інша – експлуатувати їх, як це робить Голівуд.

Маскульт не пропонує своїм споживачам ані емоційного катарсису, ані естетичного переживання, так як це потребує значних зусиль. Поточна лінія видає одноманітний продукт, він може бути стимулюючим або наркотичним, але повинен бути легкозасвоюваним. Продукт нічого не потребує від аудиторії, так як «повністю підпорядкований глядачеві». Але ж він нічого і не дає.

З появою кінематографа наприкінці 19 століття, а на початку 30-тих років 20 століття – звукового кіно, технологія виробництва масових «розваг» стала ще більш доступною. Кіно має велику силу впливу на широкую аудиторію, тож не даремно В.І. Ленін вважав його «найважливішим з усіх мистецтв».

Як будь-яке глобальне явище, кіномистецтво на різних етапах свого розвитку проходило через багатогранні, часто протилежні, форми. Так, з одного боку – багаточисленні модифікації історій Попелюшок жіночої і чоловічої статі, красунь-жінок, енергійних хлопців, які випадково стають мільйонерами. З іншого боку – неореалістичні твори італійських кіномитців, фільми французької « нової хвилі», кращі радянські фільми, серед яких – «Земля» О.П. Довженка.

Сучасний український кінематограф переживає гостру кризу. Як сказав відомий режисер Андрій Бенкендорф : «Зараз немає навіть такого поняття як «українське кіно». А актор Остап Ступка заявив : «Ситуація ані трохи не змінилася з часів СРСР – так як і раніше, талановиті люди від’їжджають до Москви, щоб там себе реалізувати. Незабаром складеться така парадоксальна ситуація: наші актори зніматимуться в Росії, а наші режисери запрошуватимуть незрозуміло кого з Москви».

Спеціалісти вже всебічно висвітлювали основні прояви кризи – безробіття та безгрошів’я в кіноіндустрії, розпад системи кінопрокату, технічна відсталість, творча спустошеність вітчизняних кінематографістів після звільнення їх з цензурного ланцюга та тоталітарного постачання.

Кіно на кількість населення				
Країна	Кількість відвідувань кінотеатрів на 1 жителя країни в рік	Валовий збір, \$ млн.	Середня вартість квитка, \$	Кількість американських фільмів, %
Австралія	4,7	249,1	2,7	87,0
Великобританія	2,6	1030,0	6,6	83,9
Канада	3,5	476,0	4,4	
Німеччина	4,0	889,5	5,5	85,0
Італія	2,9	427,0	5,1	63,0

Іспанія	3,6	561,6	3,9	78,0
Південна Корея	1,9	75,3	0,9	47,0
Франція	3,1	927,0	5,0 на кінець 2002 року	49,0
США за 2002 рік	5,7	9136,0	5,6	97,0
Японія	1,3	1601,6	9,3	61,0
Росія за 2003 рік	0,6	185,0	2,3	92,0
Україна за 2003р.	0,16	16,0	2,0	95,0

В опитуванні, яке проводилось Інститутом соціологічних досліджень АН СРСР та Інститутом філософії АН УРСР в 1981р., більше третини громадян України вважали, що часто ходять в кіно. Але не дивлячись на існуючу сьогодні тенденцію до різкого зниження відвідувань кінозалів, досі улюбленим заняттям більшості населення залишається прогляд художніх фільмів. Тільки сьогодні цей різновид культурного відпочинку зосереджений не лише в кінотеатрах та клубах, а й на телебаченні. За даними відділу соціології культури Інституту соціології НАН України, зараз 70% дорослого населення України з усіх телепередач найбільше полюбують дивитися художні фільми (тоді як новини -60%, розважальні передачі – 46%, шоу – 40%, музикальні передачі – 38%). При цьому 22% телеглядачів вважають, що художніх фільмів на українському телебаченні недостатньо. Якщо врахувати, що 80% громадян України регулярно дивляться телевізор, то можна з впевненістю стверджувати: художній кінематограф як був, так і залишається улюбленим видовищем та головним каналом залучення мас до мистецтва.

Прогляд художніх фільмів на телеекрані та в кінозалі ні в якому випадку не можна ототожнювати. В процесі телевізійного прогляду втрачається багато виразних ефектів кіновитвору, зникає й атмосфера публічності, яка необхідна для сприйняття фільму. Важливо й те, що кіно як самостійний вид мистецтва ані художньо, ані організаційно не може існувати без власної активної масової аудиторії, яка суттєво відрізняється від телеаудиторії. Саме через це найважливішим критерієм розвитку сучасного кінематографа є відвідування кінотеатрів.

Традиційно частіше до кінотеатрів ходить молодь, особливо віком до 20 років, серед яких 38% відвідували кінотеатр протягом останнього року. Що стосується середнього та старшого покоління, то їх кращі для відвідувань кінотеатрів роки залишилися в радянському минулому.

Отже, яким повинно бути українське кіно?

Автором проведено опитування серед педагогів та учнів 10-11 класів Красноармійського навчально-виховного комплексу з приводу їх думки щодо

жанрових смаків та уявлень про сучасний кінематограф. Роздивимося, як розподілилися отримані відповіді на ці питання:

Які жанри українського кіно сьогодні необхідно розвивати в першу чергу?

Кіно про історичне минуле нашого народу – 25%

Кінокомедії – 24%

Ліричні фільми про любов та сім'ю – 14,4%

Пригодницькі фільми – 11%

Сучасні соціально-проблемні драми – 9,3%

Детективи – 6%

Музикальні фільми – 5,5%

Бойовики – 2,4%

Містичні трилери – 1,3%

Еротичне кіно – 1,1%

Яким ви бачите головного героя нового українського кіно?

Захисником справедливості, усіх слабких – 33,5%

Авторитетним лідером, який завжди знайде вихід зі скрутного становища – 30,1%

Патріотом своєї Батьківщини – 18,5%

Той, хто може захистити свої власні інтереси та досягти успіху – 10,8%

Людина, у якої легкий характер, яка вміє насолоджуватися життям – 6,2%

По-перше, із відповідей випливає, що найбільш популярними сьогодні є історичні фільми, кінокомедії, мелодрами та сімейні хроніки. Таким чином, сьогоднішнє захоплення українських режисерів історичним жанром дійсно має під собою серйозний фундамент у вигляді реальних смаків та сподівань глядачів. Але треба сказати, що глядачі не тільки прагнуть ближче ознайомитися з багато страждаючою історією свого народу, але й не на багато менше є бажання побачити вдалі українські кінокомедії та ліричні фільми. Жінки, частіше за все, цікавляться фільмами про кохання та родину, тоді як молодь і чоловіки до перших трьох позицій улюблених жанрів приписують ще й пригодницькі стрічки.

По-друге, конкурс серед обранців на роль улюбленого кіногероя у чоловіків та молоді виграла «сильна людина» - їм перш за все подобаються «авторитетні лідери»; жінки та дівчата схилиються у своїх симпатіях до образу «захисника справедливості».

Сподіваємося, що розквіт українського кіно – в недалекому майбутньому.

Список літератури та веб-ресурсів:

1. Довідник з історії України / За ред. І.Підкови і Р. Шуста. – К.: Генеза, 2001.
2. Из истории кино / Под ред. С.С. Гинзбурга. – М.: Искусство, 1978.
3. Кинематограф оттепели. Книга первая. М., 1996.
4. Киноэнциклопедический словарь. / под ред. С.И. Юркевича. – М.: Советская энциклопедия, 1986.
5. Макдональд Д. Масскульт и мидкульт / Российский ежегодник выпуск 2. - М., 1990.
6. Теплиц Е. История киноискусства: В 4т. М., 1971-1974.
7. <http://www.nrcu.gov.ua>

Левченко В.В. Дяченко Н.І.

УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПОШУК НОВИХ МЕТОДІВ ЗДІЙСНЕННЯ

Система охорони інтелектуальної власності може ефективно працювати за наявності нормативно-правової бази в цій сфері та відповідної інфраструктури.

Сьогодні в Україні діють дев'ять законодавчих актів в сфері охорони інтелектуальної, власності. Це: закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р., «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 р., «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 р., «Про охорону прав на сорти рослин» , «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 05.11.1997 р., «Про охорону авторських і суміжних прав» від 23.12.1993 р., «Про недопущення недобросовісної конкуренції» .З метою реалізації зазначених законодавчих актів розроблено та введено в дію понад 70 підзаконних актів.

Існуюча нормативно-правова база у сфері охорони інтелектуальної власності в цілому забезпечує нагальні потреби правової охорони результатів інтелектуальної діяльності. Разом з тим існують проблеми організаційного характеру, тому метою даної статті є управління охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, та пошук нових методів у цьому напрямку.

Керуючись Конституцією України, яка гарантує захист інтелектуальної власності, Держпатент працює в напрямі подальшого розширення і удосконалення законодавчої бази щодо охорони інтелектуальної власності. Передбачається розробити проекти законів про охорону прав на інші об'єкти інтелектуальної власності, зокрема, на такі як комерційна таємниця та фірмові найменування. Є потреба у подальшому удосконаленні законодавства стосовно об'єктів промислової власності, створених при виконанні службового завдання.

Необхідно також розробити законодавчий акт, який би регулював питання, пов'язані з діяльністю представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених).

Створена нормативно-правова база в цілому вирішує питання, пов'язані з наданням прав на об'єкти інтелектуальної власності та їх використанням.

Так ст. 432ЦКУ передбачає. Захист права інтелектуальної власності судом.

Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до статті 16 цього Кодексу. Суд у випадках та в порядку, встановлених законом, може постановити рішення, зокрема, про:

- 1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;
- 2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;
- 3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності;
- 4) вилучення з цивільного обороту матеріалів знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності;

5) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно і закону з урахуванням вини особи та інших обставин; вин, що мають істотне значення;

6) опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такої порушення.

Управління охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності є одним з найважливіших напрямів публічного управління, оскільки від результативності його здійснення залежать: по-перше, рівень забезпечення прав фізичних та юридичних осіб, які мають у своєму користуванні, володінні або розпорядженні об'єкти інтелектуальної власності; по-друге, рівень економічного зростання держави; по-третє, престиж нашої країни у світі.

Отже, Українська держава, намагаючись змінити ситуацію у даній сфері на краще, почала використовувати у сфері управління охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності нові методи.

Виходячи з викладеного, у цій статті зроблю спробу наукового аналізу існуючих методів управління охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності та пошуку нових підходів до їх використання у зазначеній сфері.

Серед різноманітних методів, які використовуються у процесі управлінської діяльності, виділяють насамперед методи переконання та примусу, які застосовуються у будь-якому виді державної або громадської діяльності. Справедливим є також віднесення зазначених методів до групи універсальних, оскільки і той, і інший перебувають в основі державного та громадського життя. І все, що в управлінні фігурує як його методи, так чи інакше є відповідним варіантом їх конкретного вираження.

Аналіз роботи суб'єктів управління у зазначеній сфері свідчить, що їх діяльність у переважній більшості випадків зводиться до застосування заходів адміністративного запобігання та припинення, а також накладення адміністративних стягнень. Проте, як бачимо, результативність такої примусової діяльності, якщо вести мову про зниження рівня порушень прав на об'єкти інтелектуальної власності, залишається незадовільною. Все це, на мою думку, вимагає пошуку нових методів роботи, оскільки інструментар, який використовується на сьогодні, завдає державі більше збитків, ніж користі.

Вихід із зазначеної ситуації, на мій погляд, є і міститься він у площині зміни акцентів під час використання методів державного управління. Демократизація нашого суспільства, активний процес побудови правової державності - все це вимагає того, щоб на перше місце у процесі здійснення державного управління у будь-якій сфері ставився метод переконання.

Таким чином, переконання - це система заходів правового і не правового характеру, які проводяться державними та громадськими органами, що виявляється у здійсненні виховних, роз'яснювальних та заохочувальних методів, спрямованих на формування у громадян розуміння необхідності чіткого виконання законів та інших нормативних актів.

Особливого значення мають набути правові форми переконання, тобто заходи, які закріплюються у нормах права.

У зв'язку з викладеним є сенс розглянути можливість створення подібного підрозділу в межах суб'єктів державного управління, які займаються питаннями охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Проте реалізація цієї пропозиції стає досить проблематичною, якщо мати на увазі кількість таких суб'єктів

Саме у структурі такого Державного патентного відомства і має бути, на мій погляд, створено підрозділ, який займався би виключно проведенням серед населення агітаційної та роз'яснювальної роботи щодо необхідності дотримання законодавства про інтелектуальну власність. Особлива увага працівників такого підрозділу, вважаю, має бути приділена дітям і підліткам. Саме цій категорії населення нашої країни у першу чергу потрібно прищеплювати необхідні знання, впливати на формування у неї високої правосвідомості та культури. Робота з дітьми у даному напрямку неодмінно принесе позитивні результати, оскільки діти та підлітки, на відміну від дорослих, принципово по-іншому засвоюють будь-яку інформацію, сприймаючи її, як правило, у безпечеліційному порядку. У зв'язку з цим подібний напрям правороз'яснювальної та виховної роботи має стати одним з головних у роботі названого вище підрозділу, має здійснюватися системно та послідовно, за обов'язкової умови використання сучасних педагогічних прийомів та інноваційних форм викладення матеріалу.

З огляду на викладене вбачається за необхідне пошук нових форм проведення виховної та роз'яснювальної роботи з населенням. На мою думку, ситуація у даній сфері може бути принципово змінена за рахунок широкого залучення суб'єктами державного управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності до здійснення такої роботи громадськості.

Розширення кола суб'єктів управлінської діяльності за рахунок включення до нього як окремих громадян, так і їх об'єднань дозволяє вирішити ряд принципових завдань. Такий крок сприятиме подоланню стереотипів відірваності та закритості державного управління від населення, що є фактором, який гальмує розвиток демократії у нашій країні, не дозволяє підняти рівень довіри громадян до влади.

Все це безпосередньо стосується і діяльності суб'єктів державного управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, які, як ніхто інший, мають бути зацікавлені у допуску громадян до здійснення управління у зазначеній сфері. Інакше кажучи, насамперед Державний департамент інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України має стати активним учасником процесу розбудови розгалуженої системи громадських організацій, яким він міг би делегувати виконання частини своїх функцій. У даному випадку йдеться про те, що такі громадські організації могли б зайнятися проведенням виховної та роз'яснювальної роботи з населенням, покликані формувати у наших громадян звичку добровільного та свідомого дотримання вимог законодавства про інтелектуальну власність.

Таким чином, підвищити рівень охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, в нашій країні вдасться лише через використання нових методів державного управління у названій сфері. Суб'єкти державного управління, на яких покладається зазначене завдання, мають відходити від звичних для них примусових методів роботи. На перше місце має ставитися переконання учасників

суспільних відносин у вигідності правомірної поведінки, з обов'язковим залученням до його здійснення громадськості.

Вбачається за необхідне пошук нових форм проведення виховної та роз'яснювальної роботи з населенням. Ситуація у даній сфері може бути принципово змінена за рахунок широкого залучення суб'єктами державного управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності до здійснення такої роботи громадськості.

Липинський В.В., Кравчук Х.А.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СКЛАДУ ВНЗ У 1920 – х рр.

Соціальний склад студентства в УСРР впродовж 1920-х рр. знаходився у стані трансформації, що було наслідком реалізації політики так званої „пролетаризації” ВНЗ. За даними перепису студентства Харкова у 1909 р. представники дворянства, духовенства, почесних громадян складали 42,3%, службовців – 31,8%, селян – 5,5%, робітників та ремісників – 5,3%, інші категорії – 15,1% [1]. Політика „пролетаризації” мала на меті відкрити вільний доступ до вищої освіти представникам трудящих і, насамперед, робітникам і селянам.

Метою цього підрозділу є аналіз критеріїв та принципів комплектування колективів студентів, вивчення механізмів здійснення перевірок соціального складу студентства, встановлення соціально, національного, політичного та статевого складу студентства.

Після закінчення громадянської війни, комплектування складу студентства здійснювалось за принципом вільного доступу всього населення до вищої освіти, без ніяких соціально-класових обмежень. Але вже в квітні 1921 р. Головпрофос розробляє нове положення, щодо заповнення ВНЗ студентами, за яким вільний доступ всіх бажаючих до ВНЗ скасовувався і замінювався системою відряджень. За цією системою 60% місць отримали профспілки, 15% - військові округи, 10% - партійні осередки, 5% - комсомольські осередки, 10% - комітети незаможних селян [2].

У 1921-1922 навчальному році струмочки комуністичних сил, що залишали армію, заповнювали студентські аудиторії. Вступні іспити як такі відмінялись. Проте, зважаючи на те, що рівень навчальної підготовки у переважної більшості осіб, був дуже низький, самі ВНЗ були вимушені встановлювати колоквіуми для абітурієнтів з спеціальних дисциплін. Це дозволяло зараховувати відряджених до ВНЗ осіб зі слабкою підготовкою умовно. Перший тримістр вважався перевірочним, а вже потім йшло офіційне зарахування до складу студентів. Наприклад, у Київському політехнічному інституті була створена приймальна комісія під головуванням ректора професора В.Ф. Боброва, яка проводила перевірочні вступні колоквіуми з математики, фізики та політичної грамоти [3].

Як з'ясувалось у 1921 р. встановлені норми відряджень до ВНЗ були значно перевищені. Крім того рівень підготовки абітурієнтів, що отримали відрядження був зазвичай дуже низький і не дозволяв отримувати вищу освіту. Тому всупереч одержаним інструкціям ВНЗ почали зараховувати до інститутів і

технікумів осіб, що не мали відповідних відряджень за індивідуальними заявами. Так, у 1921 р. 39% абітурієнтів були зараховані до ВНЗ на основі відповідного рівня знань за індивідуальними заявами [4].

Після першого триместру осіб, що мали низький рівень підготовки і не пройшли випробувального терміну почали відраховувати з ВНЗ. Проте деякі особи, що були зараховані умовно все ж таки потрапили до лав студентства. Така ж саме практика набору студентів збереглась і в наступному 1922 р. Для того щоб стабілізувати склад студентства 22 грудня 1922 р. Головпрофос оголосив про припинення прийому до ВНЗ і заборонив адміністрації інститутів і технікумів приймати і переводити студентів посеред навчального року. Головпрофос також звернувся до господарських, профспілкових та партійних організацій не видавати до початку наступного навчального року відряджень до ВНЗ [5].

Внаслідок вказаний дій сам процес так званої „пролетаризації” ВНЗ було фактично зірвано. Наприклад у 1921 р. серед зарахованих до складу студентів було лише 12% робітників і 7% селян. Решту складали представники інтелігенції, службовців, духовенства тощо [6].

У 1924 р. агітаційно-пропагандистський відділ ЦК КП(б)У вивчив стан проведення колоквиумів при вступі до ВНЗ і встановив відсутність будь-яких програмних вимог. У зазначеному звіті вказувалось, що колоквиуми часто-густо проводять не викладачі а студенти, які не об'єктивно оцінюють знання абітурієнтів. Було запропоновано при зарахуванні до ВНЗ повернутися до системи складання іспитів [7]. В цей же час у журналі „Студент революції” з'являються пропозиції щодо удосконалення системи зарахування до ВНЗ. Зокрема було запропоновано на зразок США перейти до системи зарахування до ВНЗ виключно на основі психологічного тестування [8].

Низький відсоток сільської молоді у ВНЗ змусив ЦК КП(б)У у травні 1925 р. розглянути на засіданні політбюро питання щодо порядку відрядження сільрадами і комітетами незаможних селян абітурієнтів до інститутів і технікумів. У прийнятій постанові вказувалось на необхідність ретельного підбору кандидатур зі складу незаможного селянства і середняків і їх затвердження на пленарних засіданнях сільрад та комнезамів [9].

Дійсно намагання партійних комітетів „протягнути” до ВНЗ невідповідно підготовлених до навчання у вищій школі робітників і комуністів викликало обурення у підготовлених до навчання інших верств населення. Центральна комісія зі студентських справ часто-густо ставала на захист підготовленої непролетарської частини абітурієнтів, чим викликала обурення з боку агітпропу ЦК КП(б)У, який у своєму звіті у жовтні 1925 р. вказував, що Центральна комісія з контролю-спостереженого органа перебрала на себе функції керівного органа і відстоює інтереси непролетарської частини студентства [10]. Значне збільшення чисельності скарг від осіб, що не потрапили у ВНЗ у 1925 р. було викликано, поперше, значним скороченням набору (31,8%) до ВНЗ.

У другій половині 1920-х років успіхи розвитку радянської школи в УСРР обумовили появу великої кількості талановитої молоді, яка з причини невідповідного соціального походження не мала можливості потрапити до ВНЗ. Це викликало невдоволення і обурення у суспільстві. Враховуючи ці настрої у 1927-1928 навчальному році Наркомос був вимушений згорнути скомпрометовану

систему відряджень до ВНЗ і замінити її новою системою – куріального представництва. 16 червня 1927 р. Наркомос надіслав до ВНЗ інструкцію щодо нових принципів комплектування складу студентів. Ця інструкція вперше за радянські часи ставила за мету приймати до ВНЗ не тільки робітничо-селянську молодь, але й академічно підготовлених до навчання осіб.

За системою куріального представництва абітурієнти розподілялись на 5 курій: робітники, селяни, трудова інтелігенція, службовці, ремісники, які складали конкурсні іспити. Вихованці дитячих будинків, демобілізовані червоноармійці, інваліди громадянської війни та їх діти дорівнювались категорії робітників і при рівних інших показниках навіть мали перевагу при зарахуванні до складу студентів. Особи, що складали іспити до художніх ВНЗ і навчались за власний кошт – мали проходити до ВНЗ поза системою куріального представництва. Крім того інструкція дозволяє у разі відсутності встановленої кількості заяв від осіб певної курії, порушувати встановлені норми куріального представництва.

У 1927 р. Наркомос з дозволу ЦК КП(б)У фактично відмовився від так званої „політики пролетаризації вищої школи” і відкрив офіційний доступ до знань представникам майже усіх верств населення радянської України.

Враховуючи ці негаразди, щодо якісного складу робітників і селян, ЦК КП(б)У у 1928 р. об'єднав курію „трудова інтелігенція” з курією „службовці” та дав роз'яснення щодо тлумачення понять „робітники”, „селяни”, „службовці” і „ремісники”. До робітників відтепер почали відносити осіб, що мали стаж роботи на виробництві не менш 3-х років. До селян дорівнювали лише членів сільськогосподарських комун незаможних та середніх селян. Службовцями вважали дітей викладачів ВНЗ та шкіл, сільську інтелігенцію та працівників робітничої кооперації. Вони зараховувались у першу чергу. Ремісники потрапляли до ВНЗ за умов наявності виборчого права і бригадної організації праці. Діти осіб, що експлуатували найманих працівників, або осіб позбавлених виробничих прав, до ВНЗ не приймалися. Проте при рівних знаннях перевага надавалась особам, що мали державні нагороди, дітям політичних каторжан, інвалідам війни, безпритульним та вихованцям дитячих будинків [11].

З усього видно, що незважаючи на певні зусилля, Наркомосу впродовж 1920-х рр. так і не вдалось реалізувати на практиці так звану політику „пролетаризації” вищої школи. У чисельному складі студентства у період, що вивчається домінували представники інтелігенції та службовців, яких у 1921-1922 навчальному році було зараховано 61,2%, а у 1927-1928 навчальному році 41,4%. Проте відсоток робітників і селян, що потрапляли в інститути і технікуми поступово зростав і у 1928-1929 навчальному році досяг відповідно 34,5% і 32,5%. Однак слід зазначити, що у складі так званої „пролетарської” та „селянської” молоді було багато осіб з інших соціальних прошарків суспільства, які маскувались під виглядом робітників і селян за для того, щоб потрапити до вищих навчальних закладів.

Намагання ЦК КП(б) залучити до навчання у ВНЗ заплановану кількість пролетарського студентства не мали успіху. Тому, починаючи з 1921 р., партійні комітети вдалися ще до одного засобу регулювання соціального складу студентства який отримав назву „соціально-академічні перевірки складу студентства” або „перереєстрації студентства”. Вказаний засіб мав на меті дві цілі.

По-перше, звільнити ВНЗ від так званого „академічного баласту”, „довічних студентів”, які часто-густо перебували у складі студентів чисто формально, а насправді десь працювали. Стара дореволюційна предметна система навчання у вищій школі дозволяла студентам вивчати навчальні дисципліни довільно, без якоїсь системи або черговості. Тому студенти один рік працювали, щоб зібрати гроші на навчання, а інший навчались. Тому період навчання розтягувався на багато (10-15) років. Радянська семестрова система навчання зобов'язала студентів вивчати науки у відповідній черговості і у встановлені строки, а осіб що не встигали – відраховували зі складу студентства.

Але так звана „перереєстрація” студентства мала на меті ще одне завдання – вилучити з ВНЗ так звані „ворожі елементи”. На початку 1920-х рр. у ВНЗ м. Харкова навчалось 57% колишніх червоноармійців, 25% військових царської армії, 9% осіб, що воювали у білих арміях [12]. Не зважаючи на те, що формально радянська влада амністувала осіб, що вели озброєну боротьбу з нею, тим не менш саме ці особи підлягали виключенню зі складу студентства. Так, у жовтні 1921 р. Катеринославський губком КП(б)У запланував зменшити чисельність студентства у губернії у ході „перереєстрації” на 50%. Так звана „перереєстрація” проводилась шляхом співбесіди, в ході якої встановлювалось соціальне походження, заслуги перед радянською владою, класово-політична орієнтація, успішність навчання. Аналізуючи „перереєстрацію” студентства у 1921 р. голова Головпрофосу УСРР Я.П. Ряппо писав, що „минулорічна перереєстрація звільнила наші інститути від номінального баласту. Це і „мертві душі” і мало корисні для радянської держави елементи” [13].

Проте проведена „перереєстрація” студентства 1921-1922 рр. не дозволила підтягнути до бажаного рівня якісний склад студентства. Тому у 1924 р. ЦК КП(б)У вдався до нової ще більш цинічної акції з вилучення так званого „непролетарського елементу” з ВНЗ. У серпні 1924 р. ЦК КП(б)У під грифом „цілком таємно” надіслав декілька циркулярів на адресу губернських комісій з проведення соціально-академічної перевірки складу студентів інститутів. Перевірку було заплановано провести з 5 вересня по 5 жовтня. Осіб, що підлягали виключення зі складу студентства, необхідно було встановити заздалегідь, але щоб це не викликало підозри, для співбесіди на комісію викликали також студентів, яких не планували виключати [14]. ЦК КП(б)У встановив також відсотки осіб, які підлягали виключенню: в індустріально-технічних інститутах – 12%, сільськогосподарських – 10%, соціально-економічних – 18%, педагогічних – 12%, медичних – 25% [15]. Перевірка складу студентства 1924 р. була проведена тільки в інститутах. У липні 1924 р. голова Головпрофосу Я. Ряппо сповіщав у листі секретаря ЦК КП(б)У Е. Квірінга, що „технікуми не слід чіпати, оскільки там 35% робітників і 30% селян” [16].

Багато студентів було відраховано з останнього курсу навчання і це в той час, коли народне господарство України відчувало гостру нестачу фахівців вищої кваліфікації. У зв'язку з цим 9 жовтня 1924 р. РНК УСРР видав постанову „Про студентів, виключених у порядку проведення соціально-академічної перевірки”. Ця постанова передбачала проведення екстернату для студентів, відрахованих з останнього і передостаннього курсів. Вони мали можливість скласти іспити у

спеціально створеним комісіям і отримати дипломи там, де раніше навчались [17].

Багато студентів, що були виключені з інститутів подали заяви до Центральної комісії у студентських справах де оскаржили дії комісій по проведенню соціально-академічної перевірки складу студентства.

Деякі студенти намагались оскаржити рішення комісій з проведення соціально-академічної перевірки у партійних комітетах.

Тільки за 1925 р. до Центральної комісії у студентських справах подали заяви про поновлення у складі студентів 2248 осіб. 737 з них були поновлені у складі студентів, 75 - отримали право скласти іспити екстерном [18]. Таким чином, у 1924 р. з інститутів було виключено 19,7% студентів [19]. Враховуючи велику кількість осіб які були поновлені у правах, Наркомос УСРР видав циркуляр №297 від 25 червня 1925 р. за яким встановлювався порядок повернення до інститутів виключених у ході перевірки студентів. Поновлені у правах студенти повертались до ВНЗ через рік після їх відрахування за умови, що цей рік вони працювали на виробництві і активно займались суспільною роботою [20].

Отже, ні задекларована політика „пролетаризації” ВНЗ, ні „перереєстрації” та „соціально-академічні перевірки” складу студентства у повному обсязі не досягли поставленої мети. За соціальною ознакою основну частину студентства становили вихідці зі службовців, причому їхня питома вага у 1923-1924 навчальному році становила 40,8%, а у 1928-1929 навчальному році – 46,9%. Водночас простежується тенденція збільшення частки вихідців із робітників і селян, чисельність яких поступово зростала і досягла у 1928-1929 навчальному році відповідно 23,9% і 25,3% [21].

Національний склад студентства значною мірою залежав від національного складу міського населення. Міська молодь як тоді так і сьогодні зазвичай має більш високий рівень академічної підготовки. Статистичні дані показують, що на початку 1920-х рр. серед мешканців міст переважали росіяни – 33,4%, українці – 32,2% та євреї – 29,0%. Проте серед студентів ВНЗ у 1923 р. налічувалось лише 21,9% українців і майже всі вони походили з сільської місцевості [22]. Проте розпочата політика так званої „корінізації”, яка знайшла подальше відображення у декреті РНК УСРР від 27 липня 1923 р. „Про заходи у справі українізації шкільно-виховних та культурно-освітніх установ”, надала перевагу при вступі до ВНЗ представникам корінного народу – українцям.

Починаючи з 1922 – 1923 навчального року (42,0%) до 1928 – 1929 навчального року (62,8%) значно зростає чисельність прийнятих до ВНЗ українців. Також, майже вдвічі, збільшується чисельність німців та поляків. Проте значно утискаються права на отримання вищої освіти росіян та євреїв, відповідно з 22,7% до 14,7% і з 31,4% до 18,7%. Найбільша чисельність євреїв спостерігається у медичних, соціально-економічних, художніх інститутах і технікумах. Причиною цього була ментальність євреїв, які надавали перевагу заняттям у медичній, торгівельній та художній сферах. У 1920-і рр. були дуже поширені антисемітські настрої, внаслідок чого частина студентства почала приховувати національну належність.

Політика радянської влади була спрямована на максимальне залучення до суспільного виробництва жінок. Підвищення соціального статусу жінки у

суспільстві було можливе тільки за умов доступу до знань, отримання освіти. Проте старі, дореволюційні традиції суспільства, де жінка була прикута до сім'ї і домашнього господарства, суттєво стримували збільшення чисельності жінок у студентських аудиторіях. Під час вступу до навчання кожна стаття віддавала перевагу різним профілям навчальних закладів. Чоловіки переважно йшли до індустріально-технічних, сільськогосподарських та соціально-економічних ВНЗ. Саме тут потрібна була їх фізична сила, витримка, рішучий та переможний характер. Жінки вибирали медичні, педагогічні та художні інститути і технікуми, де вони могли реалізувати свій жіночий потенціал та виразити материнські риси характеру.

Отже у соціальному складі студентства впродовж 1920-х років всупереч політиці „пролетаризації” ВНЗ та системі „перевірок” і „чисток” соціального складу студентства, переважали представники службовців та інтелігенції. Проте чисельність робітничо-селянської молоді постійно зростала. Пролетарські елементи впевнено домінували у ВНЗ індустріально-технічного профілю. З середини 1920-х рр. у національному складі студентства починають переважати українці, а росіяни та євреї суттєво втрачають свої позиції, що стало наслідком політики так званою „корінізації”. Більш ніж дві третини студентів складали чоловіки. Проте у ВНЗ медичного, педагогічного та художнього спрямування половину студентів складали жінки, що стало наслідком політики емансипації.

Література

1. Итоги переписи студенчества г. Харькова // Студент революции. – 1923. – №7-8. – С.8.
2. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 20. – Спр. 1467. – Арк.76.
3. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп. 3. – Спр. 595. – Арк.90.
4. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 20. – Спр. 1467. – Арк.76.
5. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 20. – Спр. 1301. – Арк.13.
6. Ряппо Я.П. О пролетаризации высшей школы // Студент революции. – 1923. – №2-3. – С.6.
7. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 20. – Спр. 1839. – Арк.118.
8. Янжул И. НОТ и вузы // Студент революции. – 1924. – №1-2. – С. 46; О профессиональном подборе и выборе вуза // Студент революции. – 1924. – №7 – С. 17.
9. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 20. – Спр. 1966. – Арк.62.
10. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 20. – Спр. 1839. – Арк.117.
11. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 20. – Спр. 2704. – Арк.44.
12. Моисеев А. Обзор работы Харьковского КУБУча // Студент революции. – 1924. – №1-2. – С. 105.
13. Ряппо Я. О реформе высшей на Украине // Студент революции. – 1922. – №1. – С. 12.
14. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 20. – Спр. 1854. – Арк.58-59.
15. Касьянов Г.В., С. 59
16. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 20. – Спр. 1855. – Арк.22.
17. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп. 4. – Спр. 315. – Арк.12.

18. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп. 5. – Спр. 628. – Арк.97.
19. Ряппо Я. На путях к новой школе // Студент революции. – 1925. – №1. – С. 31.
20. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп. 5. – Спр. 628. – Арк.96.
21. Лаврут О.О. Студентство радянської України в 20-і роки ХХ ст. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня к. і. н. – Донецьк, 2004.
22. Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і рр. – С. 168.

В.В.Липинський, О.В.Василенко

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ТИСК НА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНУ ІНТЕЛІГЕНЦІЮ В УСРР У 1920-ТІ РР.

Процес формування командно-адміністративної системи, що розпочав формуватися у 1920-і рр. був націлений на придушення особистої позиції, громадської думки, власних поглядів та правне тільки серед партійної еліти, а й серед викладачів та студентів. Професорсько-викладацька корпорація, сформована у довоєнні часи, у своїй переважній більшості негативно відносилась до політики нової влади, і на це у неї були цілком обґрунтовані підстави. Розуміло це і вище керівництво комуністичної партії, яке використовувало по відношенню до так званої „старої професури” подвійні стандарти.

В цієї статті розглядається: адміністративний тиск на професорсько-викладацьку корпорацію та намагання її розколу, політичні переслідування 1922-1923 рр. і 1928-1929 рр.

Професорсько-викладацька корпорація, яка ще у довоєнні часи активно виступала за надання автономії ВНЗ і демократичні перетворення у вищій школі, з поваленням царату не полишила своїх сподівань щодо самостійності і незалежності інститутів. На початку 1920-х рр. демократичні настрої „старої професури” зустріли суворий опір з боку нової влади, яка почала вдаватись до адміністративного тиску і переслідувань з політичних мотивів. Аналізуючи дії нової влади у 1920-1922 рр. щодо „старої професури” Центральне бюро пролетарського студентства у жовтні 1922 р. констатувало: „ми намагаємось оволодіти вищою школою суто адміністративно. 1920-1922 рр. – період оволодіння вищою школою, який дав негативний результат. Професура опинилась під адміністративним тиском зверху і тиску знизу – з боку студентських громадських організацій. Проте цей досвід показав, що така тактика не має користі” [1].

Адміністративний тиск на науково-педагогічну інтелігенцію не дав новій владі бажаних результатів, і навпаки тільки згуртував професорсько-викладацьку корпорацію. Восени 1922 р. Комуністична партія розробляє нову тактику відносин щодо „старої професури”. Так, у тезах ЦК КП(б)У надісланих до партійних осередків ВНЗ у листопаді 1922 р. зокрема зазначалось: ”Треба вести роботу націлену на розмежування професури і її розкол, як у політичному питанні, так і у питанні реформуванні вищої школи. Треба використовувати протиріччя серед

професури, поглиблювати їх і організаційно закріплювати ці протиріччя” [2]. Вказані тези закликали партійні осередки ВНЗ створювати нову пролетарську професуру і організаційно відокремлювати її. Одночасно до ВНЗ були надіслані схеми звітності де партійні осередки були повинні дати відповіді на такі запитання „відношення професури до реформи”, „взаємовідносини між пролетарським студентством і професурою”, „чи починається розкол професури на праву і ліву” [3].

У листопаді 1922 р. ЦБПС у докладній записці до ЦК КП(б)У повідомляв, що у Харкові серед старої професури немає осіб, що підтримують радянську владу і лише одиниці до неї відносяться лояльно. У січні 1923 р. ЦБПС на своєму засіданні констатувало, що у Києві робота щодо розколу професури не ведеться, а у Одесі створено асоціацію наукових працівників, налаштованих на пролетаризацію вищої школи [104]. Ці звіти фактично показали, що намагання розколоти професорсько-викладацьку корпорацію на праву і ліву, як і намагання адміністративно залякати її виявились марними.

Впродовж 1920-х рр. найбільш радикально налаштовані партійні і радянські функціонери закликали до політичної розправи над непокірною „старою професурою”. Проте і В.І. Ленін, і керівники наркомосів РСФРР і УСРР А.В. Луначарський і Г.Ф. Гринько певний час стримували ці загрозливі настрої. Проте, як тільки В.І. Ленін за станом здоров’я у серпні 1922 р. відійшов від керівництва партією, відразу спочатку в Росії, а потім і в Україні розпочалися переслідування професорів та викладачів вищої школи за політичними поглядами.

Восени 1922 р. хвиля політичних переслідувань, що розпочалась у РСФРР досягла УСРР. Списки на звільнення викладачів складались партосередками за єдиним формулюванням „як антирадянські налаштовані”. В цей час в планах роботи партосередків Київського і Одеського політехнічних інститутів та Катеринославського гірничого інституту було записано: „Вигнати з інститутів реакційних професорів”. Списки на звільнення потім передавались до губкомів партії і до Головпрофосу. Так, у листі секретаря Катеринославського губкому партії секретареві ЦК ВКП(б) Куйбишеву у вересні 1922 р. повідомлялось, що професура гірничого інституту продовжує вести лінію на „автономію” вищої школи. Найворожішу частину (8 осіб) довелось виселити за кордон. Аналогічна ситуація спостерігалась і в інших індустріально-технічних ВНЗ. Наприклад, у звіті партосередку Харківського технологічного інституту за 1923 зазначалось, що значна частина професури виявляла себе як далеко не радянська і була звільнена з роботи [5].

Переслідування викладачів за політичні переконання у 1922 р. розгорнулись також у ВНЗ, що готували інженерів шляхів сполучення. Так, у листі до ЦК КП(б)У в жовтні 1922 р. Наркомос вказував, що у ВНЗ на транспорті сконцентрувались контрреволюційні елементи, які були підведені під скорочення штатів [6]. Списки звільнених професорів затверджувались на засіданні Головпрофосу. Так, у жовтні 1922 р. Головпрофос затвердив прохання партосередку про звільнення професора Катеринославського гірничого інституту Терпигоріна, а у листопаді того ж року Головпрофос звільнив з посад декілька десятків професорів Київських ВНЗ, серед яких Гермайзе, Яната, Чеховський, Кістельковський та інші [7]. Звільненню підлягали ректори ВНЗ Харкова, серед

яких ректор технологічного інституту професор Красуцький [8]. Слід зазначити, що це було вже друге звільнення Красуцького з посади ректора. У травні 1921 р. він був засуджений до 5 років суспільно-примусових робіт, але зважаючи на клопотання Головопрофосу, як цінний спеціаліст, залишився на посаді [9]. Переважну більшість науково-педагогічних працівників не тільки звільняли, але й висилали за кордон. Тільки у жовтні 1922р. за кордон з ВНЗ УСРР було депортовано 70 професорів і викладачів, багато з яких працювали в індустріально-технічних інститутах Києва, Катеринослава, Харкова, Одеси.

Переслідування професури з боку партійних осередків продовжувались і в наступні роки. Так, Всесоюзна нарада пролетарського студентства, що відбулась у Москві у квітні 1924 р., записала у своїй резолюції, що студентство повинно усвідомити, що головним фактором, який визначає положення професури, є її масова заміна науковими працівниками пролетарського складу [10]. Залишившись без підтримки В.І. Леніна, А.В. Луначарський продовжував самостійно відстоювати свою позицію, щодо збереження „старої професури”. У 1925 вийшла його стаття „Радянське будівництво і робітничо-селянська інтелігенція”, де А.В. Луначарський зокрема вказував: „Комуністичні осередки у ВНЗ розглядають себе певною мірою як негласне правління, а професура відноситься до них, як до маленьких інститутських ДПУ. Партійні осередки були покликані до ВНЗ не для того, щоб вести класову боротьбу з професурою, а для того, щоб навчатися... 99% знань є загальнолюдськими знаннями... Тому треба всіляко її („стару професуру”) цінувати і намагатись навчитись усьому тому, що вона знає...” [11]

Майже одночасно з появою статті А.В. Луначарського І.В. Сталін надіслав листа до партійних осередків ВНЗ, де вказував: „Справа підготовки нового командного состава має ризик бути монополізованою з боку „старих професорів”, які потребують заміни з нових людей... Все це створює пряму загрозу всій справі соціалістичного будівництва” [12]. Проте хвиля політичних переслідувань демократично налаштованої „старої” професорсько-викладацької корпорації, що здійснювалась у 1922-1923 рр. з подоланням економічної кризи в країні дещо впала. В цей час політичні переслідування мали форму позбавлення виборчих прав провідних професорів. Так, на початку 1927 р. виборча комісія Харківської губернії позбавила виборчих прав велику групу науково-педагогічних працівників Харківського технологічного інституту, інституту народного господарства і геодезичного інституту, серед яких були професори Мухачов, Столяров, Красуцький і Герцевич [13].

Але вже у наступному 1928 р. партійне керівництво розпочало новий тотальний наступ проти науково-технічної інтелігенції. На відміну від першої хвилі політичних переслідувань, що була розгорнута на початку 1920-х рр., друга хвиля була спрямована не тільки проти так званої „старої професури”, але й поцілила у інженерний корпус, що забезпечував діяльність промисловості. Сфабрикована у 1928 р. „шахтинська справа” стала сигналом до політичної розправи над „старою професурою” індустріально-технічних ВНЗ. Кожне необачне слово, промовлене на лекції, могло обернутися у цей час для професора політичною розправою. Так, у грудні 1928 р. „Червоний технолог” сповіщав, що академік Желябов називає період радянського будівництва „роками лихоліття”, а академік Єфремов – „епоху безправ’я”, і закликав вигнати шкідників з інституту

[14]. В цей же час про розгортання класової боротьби в Одеському політехнічному інституті сповіщала газета „Студенти жовтня”, де зазначалось що ВНЗ повинен стати ареною класової боротьби [15].

У наступному 1929 р. у Одеському політехнічному інституті партосередок вимагав звільнення академіків і професорів Слабченко, Пандуса, Семенова, а згодом і професора Гончарова, за те, що він відмовився поставити свій підпис під клопотанням, про перетворення церкви на студентський клуб [16]. У Київському політехнічному інституті партосередок закликав вигнати з роботи „професорів-шкідників”, які навіть при читанні курсу опіру матеріалів пропагують антирадянські ідеї [17].

Навіть тоді, коли „стара професура” активно пропагувала і підтримувала радянське будівництво - це вважалося „антирадянською діяльністю за ширмою підлабузництва”. У такий спосіб було „викрито антирадянську діяльність” декана інженерно-будівельного факультету Харківського технологічного інституту, члена Держнауки, члена методкому Наркомосу, професора Я.В. Столярова, який, як з’ясувалося, приїхав до Харкова з Криму, де проходив службу механіком „на білому броненосці” [18]. Створене для політичного розколу Українське товариство працівників науки і техніки для сприяння соціалістичному будівництву, яке у 1929р. налічувало лише 200 осіб, відверто заявляло про те, що зараз „однієї лояльності від професури мало”. Ті, хто не вступив до товариства, знаходяться у іншому таборі „високо проінформованих шкідників інженерів-шахтинців” [19].

Наведені приклади свідчать про наступне: по-перше, політичні переслідування мали два етапи: 1922-1923 рр., коли викладачів звільняли і висилали за кордон, як „антирадянські налаштованих”, і 1928-1929 рр., коли викривали так званих „шкідників-шахтинців”. По-друге, намагання нової влади зломити супротив так званої „старої професури” за допомогою адміністративного тиску не мали успіху, залякати професорсько-викладацьку корпорацію політичними переслідуваннями 1922-1923рр. і 1928-1929 рр. партійним осередкам ВНЗ також не вдалось. По-третє, намагання розколоти професорсько-викладацьку корпорацію на праву і ліву не мали успіху, а навпаки тільки згуртували її. Лише 2,5% викладачів залучились до штучно створеного Українського товариства працівників науки і техніки для сприяння соціалістичному будівництву, яке мало на меті посягти ворожнечу серед професорсько-викладацького складу.

Проте політичне переслідування і цькування з боку партійних осередків ВНЗ не вщухали впродовж періоду що вивчається.

Примітки

1. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1076. – Арк. 70.
2. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1076. – Арк. 118.
3. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1075. – Арк. 55.
4. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1680. – Арк. 2; Спр. 1076. – Арк. 70-71.
5. Бистров М.А., Керівна роль КП(б)У у галузі вищої освіти в період будівництва соціалізму. – Харків: Вища школа, 1974. С. 79-80.
6. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1467. – Арк. 146.

7. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 345. – Арк. 125; ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1501. – Арк. 11.
8. Увольнения и новые назначения профессуры в вузах Харькова // Студент революции. – 1922. – №1. – С. 98.
9. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 237. – Арк. 16.
10. Студент революції. – 1924. – №3-5. – С.84.
11. Луначарский А. Советское строительство и рабоче-крестьянская интеллигенция // Студент революции. – 1925. – №5. – С.12.
12. Студент революції. – 1925. – №4. – С.4.
13. Липинский В.В. Студенческие организации Украины: история и современность, С. 38.
14. Вымести врагов из вуза // Красный технолог. – 1928. – 21 декабря;
- Классовая борьба в вузе // Красный технолог. – 1928. – 21 декабря.
15. Студент Жовтня. – 1928. – 16 жовтня.
16. Классовая борьба в стенах одесских вузов // Студент революции. – 1929/30. – №3. – С.32; Борьба за кадры – классовая борьба // Студент Жовтня. – 1929. – 24 декабря.
17. О кадрах для кадров // Студент революції. – 1929/30. – №3. – С.22.
18. Люсель И. О Столярове и столяровщике // Студент революції. – 1929. – №4. – С. 20-22.
19. Наука і освіта. – 1929. – 17 березня.

Пархоменко М.М.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВУЗІВ

Бажання України стати членом Європейського Союзу ставить питання захисту прав споживачів на одне з перших місць у державній політиці. Це також обумовлюється тим, що забезпечення належного захисту прав споживачів спрямоване не лише на захист інтересів конкретного споживача, а й на вдосконалення соціального клімату в державі.

Необхідно відзначити, що державна споживча політика в розвинених країнах визначає загальну економічну політику і є індикатором задоволеності населення діями і рішеннями влади. Розуміючи важливість споживчої політики для загального економічного розвитку політичної і соціальної стабільності країни-члени Європейського Союзу спільно формують цю політику, визначаючи її цілі, пріоритетні напрями і законодавче забезпечення, причому на рівні найвищих керівних органів Союзу.

Споживча політика - це політика держави, спрямована на створення сприятливих умов для насичення споживчого ринку якісними і безпечними товарами (роботами, послугами), підвищення рівня захисту здоров'я й безпеки споживачів, а також вдосконалення законодавства про захист прав споживачів.

Однак вирішення проблеми захисту прав споживачів на державному рівні не дасть стовідсоткових результатів у захисті інтересів всіх споживачів. Як відомо, для того щоб закон працював, перш за все необхідно, щоб люди про нього знали, тим більше це стосується питань захисту прав споживачів.

Вже впродовж 2 років автор даної статті викладає в Красноармійському індустріальному інституті. В рамках предмета «Цивільне право» автор статті розглядає зі студентами розділ «Захист прав споживачів». Протягом усього цього часу автор спостерігає одну і ту саму картину: студенти вважають, що закон ніяк не працює. Як приклад наводяться випадки з особистого досвіду, досвіду батьків, друзів, знайомих, коли в магазині був придбаний товар неналежної якості або неналежним чином була виконана робота, але всі спроби звернутися до продавця чи виконавця за захистом своїх порушених прав виявлялися марними. Найчастіше споживачам пропонували залишити магазин, в кращому разі не дуже образливо. В процесі розгляду цього розділу, студенти дізнаються не тільки про те, що написано в законі, а також і про те, яким чином законодавчі розпорядження діють на практиці, до кого слід звертатися з вимогами, як їх формувати, необхідність письмового звернення до продавця, спектр прав споживачів, а також передбачена законом відповідальність за порушення прав споживачів — починаючи від неустойки за несвочасне задоволення прав споживачів і закінчуючи штрафом у розмірі десятиразової вартості товару за невиконання приписів закону.

Навіть цього часу виявлялося достатньо, щоб студенти змогли вирішити всі проблеми з придбаними товарами як у своїй сім'ї, так і у друзів, їх знайомих. При цьому саме законодавство жодним чином не змінювалося, але студенти переконувалися на власному досвіді, що законодавство про захист прав споживачів «чудово працює **на** практиці». Як бачимо з викладеного, студенти отримали необхідні знання, проте споживачами є практично всі громадяни України, і в більшості випадків вони не знають своїх прав, а отже — не можуть скористатися ними.

Серед роботи, що проводиться у сфері правової освіти споживачів, слід виокремити періодичні видання. Так, велику увагу розгляду правового регулювання прав споживачів приділяє «Юридичний журнал», який публікує Рішення Апеляційного суду м. Києва у справах про захист прав споживачів і дає коментарі та роз'яснення чинного законодавства юристів-практиків, журнал «Юридична Україна» публікує коментовані матеріали справ за позовами про захист прав споживачів з детальними поясненнями, а також докладні коментарі процесуального законодавства з питань захисту прав споживачів юристів-практиків. Але ці журнали є суто юридичними і **її** більшості випадків можуть бути корисними насамперед юристам-професіоналам, що жодною мірою не применшує їх значення, проте не вирішує проблеми освіти пересічного споживача. Проте, я вважаю, що тільки виданням різного роду літератури, присвяченої правовій регламентації захисту прав споживачів (у тому числі і наукових видань), не можна вирішити питання освіти пересічного громадянина-споживача. У цьому напрямі більш дієвим засобом буде, на мою думку, встановлення в законодавчому порядку права споживачів на освіту в галузі захисту прав споживачів. Це тим більше необхідно, оскільки освіта споживачів проголошена Керівними принципами для захисту інтересів споживачів як один із шести загальних принципів. На сьогодні це єдиний принцип, передбачений Керівними принципами, який не регламентується Законом України «Про захист прав споживачів» достатньою мірою. По-перше, абз. 1 ст. 4 встановлює права споживачів, але не містить права споживач на освіту. По-друге, ст. 5 «Захист прав споживачів» встановлює право на інформацію, але не на споживчу освіту.

З внесенням до закону вказаної норми держава візьме на себе певні обов'язки щодо створення системи споживчої освіти. Так, в Росії розробляються освітні програми, готуються підручники, споживча освіта включена в обов'язкові освітні стандарти середньої школи. Я вважаю, що право споживачів на освіту в галузі захисту прав споживачів повинно бути встановлене в Законі України «Про

захист прав споживачів» як одне з основоположних, спрямованих на забезпечення прав споживачів. Дисципліну «Захист прав споживачів» або «Споживче право» слід ввести як обов'язкову дисципліну в освітньо-професійні програми для підготовки бакалавра за всіма напрямками освіти.

Викладене дозволяє зробити висновок про необхідність доповнення Закону України «Про захист прав споживачів» статтею «Право споживачів на освіту», в якій слід передбачити усі методи освіти споживачів.

Література

1. Права споживача у разі порушення виконавцем умов договору про виконання робіт // Юридична Україна. — 2004. — № 1. — С. 89—91; Молчанов Р. Питання територіальної підсудності позовів споживача до перевізників // Юридична Україна. — 2004. — № 3. — С. 58—62.
2. Пожидаєва Н. Запитайте юриста, споживач // Вісник Пенсійного фонду України. - 2006. - трав. - С. 24-27.
3. Перминова Е. В. Ненадлежащее качество дорогостоящих товаров и услуг. Защита прав потребителей среднего класса: справ очник. — М.: Вершина, 2006. — 264 с.
4. Вестник потребительского движения сост. В И. Попов, Д. Д. Янин. — М.: Информационно-издательский фонд «СПРОС» КонФОП. 1997. - 32 с.
5. Корягин С. Дефекты изготовителя проявит химчистка // Домашний адвокат. — 2005. - № 10.
6. Закон о защите прав потребителей: официальный текст, действующая редакция. — М.: Изд-во «Экзамен», 2007. — 95 с. (Серия «Кодексы и Законы»); Закон Российской Федерации «О защите прав потребителей». — 8-е изд. — М.: «Ось-89», 2007. — 48 с.
7. Зверева О. В. Захист прав споживачів. Навчальний посібник — К.: Центр учбової літератури. 2007.- 192 с.

Рязанцев Н.А.

ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ В УКРАИНЕ, ИХ ПРИЧИНЫ И СЛЕДСТВИЯ

**«Правда – не в речах политиков,
а в цифрах демографии»**

Удивительно, как повторяется история. Наблюдая за днями сегодняшними, невольно проводишь параллель с событиями 1917-1919г.г. Тогда вожди УНР тоже были заняты проблемами украинизации армии, воинскими парадами, молебнами в св. Софии, интригами по отношению к православной церкви, метаниями между Россией и Западом. Времени на решение социальных проблем украинского общества у отцов-основателей УНР не оставалось. В результате, лишённые поддержки народа, они проиграли все, что только можно было проиграть.

Безжалостная эксплуатация президентом и его окружением памяти о трагических событиях нашей истории свидетельствует о том, что и сегодня у них нет ни малейшего представления о будущем Украины. Это не что иное, как

попытка отвлечь общественное мнение страны от собственной несостоятельности, от неспособности построить лучшую жизнь. Чтобы из-за постоянного плача о прошлом люди не задумывались над тем, почему это Украина из непростого социалистического прошлого вышла одной из наиболее развитых стран мира с 52-миллионным населением, а на суверенном семнадцатилетнем марше растеряла все свои достижения, а ее население сократилось на 6 млн. человек. Это больше, чем она потеряла во время голода 1932-1933г.г. и почти столько же, сколько в Великой Отечественной войне.

Население Украины интенсивно вымирает – это признано международным сообществом. Однако мало кто задумывается, что за этим стоит в действительности.

О том, что сегодня в мире идет территориальный, финансовый и ресурсный передел мира, говорят все. А вот то, что идет гораздо более серьезный миграционно-демографический передел жизненного пространства между расами и цивилизациями все упорно молчат, хотя последствия его для нас могут быть катастрофичными. Ведь именно миграционно-демографический передел мира и связанные с ним конфликты определяют лицо мировой политики сегодня и, тем более, будут определять завтра. Борьба этноконфессиональных общностей за жизненные ресурсы принимает форму пограничных и внутренних конфликтов, религиозных и политических движений. Этноконфессиональная принадлежность часто определяет тип воспроизводства населения, поэтому характерным становится сценарий: миграция-демографическая экспансия – отторжение (Косово, Босния, Израиль) [1]. Многочисленные и хорошо организованные этнические общины контролируют значительную долю товарно-денежных потоков в Украине. Значительную долю этих общин составляют недавние переселенцы и беженцы из бедных и перенаселенных стран-метрополий (Азербайджан, Армения, Грузия, Корея, Вьетнам), которые прямо заинтересованы в притоке денежных средств из-за границы и вывозе излишков населения. Учитывая, что население Украины продолжает вымирать с темпами порядка 400 тыс.чел. в год, численность этнических общин еще больше возрастет (миграционная экспансия), с последующим естественным удвоением за 25 лет (демографическая экспансия). Разразившийся мировой кризис разрешается не только посредством войн, но и «иными средствами». В числе этих средств демографическая политика стоит на первом месте. И кто знает, сколько славян будет проживать в Украине через 25-50 лет.

Исторически практика сознательного управления социально-демографическими процессами возникла одновременно с возникновением централизованных государств со сравнительно развитой системой разделения труда. Еще в 4 в.до н.э. в древнекитайском трактате рекомендовалось тринадцать видов подсчета в системе государственной статистики: числа едоков в стране; числа взрослых мужчин и женщин; старых и слабых; чиновников и воинских начальников; тех, кто добывает себе пропитание речами; богатых; поголовья лошадей и быков; количества сена и соломы. Если тот, кто хочет сделать свою страну сильной, не знает ничего об этих тринадцати видах подсчета, то его государство, несмотря на благоприятные природные условия и многочисленное население, будет все слабее и слабее и в конце концов будет расчленено [2].

Говоря о европейской демографической школе, следует помнить выводы Т. Мальтуса: «К категории разрушительных препятствий к размножению населения необходимо отнести вредные для здоровья занятия, тяжкий, чрезмерный труд, крайнюю бедность, дурное питание детей, нездоровые жизненные условия больших городов – болезни, эпидемии, войну, чуму, голод» [3]. Мальтус первым указал на отрицательное влияние на экономику беднейших слоев населения, которые фактически не участвуя в производстве находятся на иждивении общества. Именно расселение этих слоев населения и было основным стимулом колонизации.

Решающим фактором демографического перелома стала громадная убыль (свыше 17 млн.чел.) активного мужского населения Европы во время Первой Мировой войны. Укоренилась традиция делить период 1914-1921 г.г. на отдельные войны и революцию, начиная с 1917 года, отделять гражданскую войну в России от событий за ее пределами. На самом деле затянувшийся кризис 1914-1921 г.г. –это война за передел мира, в которую Россия была втянута. Затянувшаяся крупномасштабная война стала фактором внутренней дестабилизации и превратила войну коалиций 1914-1918 г.г. в войну за раздел Российской Империи после выхода России из войны в результате революции. В ходе интервенции 1918-1921г.г. Россия стала объектом агрессии не только Германии, но и вчерашних союзников – Франции, Британии. Революция была лишь поводом для перегруппировки коалиций. Недавние противники решили компенсировать потери в войне разделом Российской Империи, поделив ее на зоны влияния. Гражданская война является вторичной. Первичной же является интервенция, превратившая почти бескровную революцию 1917 года в длительный внутренний конфликт. Война между «красными» и «белыми» - идеологическая абстракция, рожденная как советской, так и антисоветской пропагандой. Реально же правительству большевиков и эсеров противостояли явно марионеточные военно-политические структуры, непосредственно управляемые и финансируемые странами-интервентами, оккупировавшими все российские порты и контролирующими границы. Полностью инспирированными были и этносепаратистские движения и, в первую очередь, украинский сепаратизм, непосредственно созданный австрийскими и германскими спецслужбами [4].

Сегодня и Россия, и Украина снова становятся объектом внешнего передела. Снова смертность, обусловленная распадом теперь уже советской социально-экономической системы, преобладает над боевыми потерями. А это, как показывает опыт 1914-1921 г.г., гораздо более значимая угроза, чем обычно принято считать. Затягивание конфликтов «во имя мира», которым так хвастаются наши президенты, является подчас большим бедствием, чем военные действия. Так например: боевые потери русской армии в ходе Первой Мировой войны составили около 4 млн.чел., в Гражданской войне с обеих сторон погибло около 900 тыс.чел. В то же время, смертность населения, связанная с распадом экономики российского государства в ходе гражданской войны, за 1918-1921 г.г. составила около 10 млн. чел. [5,6]. То же касается «голодомора» и «репрессий» 20-30-х годов. Сегодня это объект политических спекуляций. Однако, вдумчивый анализ фактических данных показывает совсем иное.

В 1913 году население Украины составляло 35209800 чел., прирост составлял 810 тыс.чел в год. В 1920 году, когда в результате тайного соглашения Петлюры, пятая часть Украины с населением 9 млн.чел. отошла к Польше, население Советской Украины составляло 25605000 чел. Таким образом, общее население Украины составляло в 1920 году 34605000 млн.чел. Общие демографические потери, по данным современных украинских демографов, с 1914 по 1917 г.г. составили 3 млн.чел., с 1918 по 1923 г.г.- 3, 9 млн.чел. Возьмем на 1920 год половину этого числа. Таким образом население Украины в 1920 году могло бы составить не более 40 млн.чел.

С 1920 по 1939 г.г. на территории Советской Украины в пределах границ по состоянию до 17 сентября 1939 года прирост населения составил 6180400 чел.(или 325 тыс.чел. в год) и население увеличилось до 31785400 чел. При этом общие демографические потери в результате «голодомора» и «репрессий» оцениваются в 5,9 млн.чел. Т.е. на конец 1939 года население могло бы быть еще больше (37-38 млн.чел.). После воссоединения западных областей, согласно той же переписи, население составило 40468800 чел., т.е. увеличилось на 8683400 чел. Иными словами, за 19 лет проживания под властью Польши, где не было коммунистических репрессий и голодомора, население западных областей вообще не выросло. После раздела Польши в 1939 году в Советской зоне оказалось всего 13,1 млн.чел., из них украинцев, поляков и белорусов – 11,4 млн.чел. Согласно переписи населения 1939 года в присоединившихся к Украине областях проживало: Волынская- 1032 тыс.чел, Львовская (вместе с Дрогобычской) -2452 тыс.чел., Ровенская – 1058 тыс.чел., Ивано-Франковская (тогда Станиславская) – 1282 тыс.чел., Тернопольская – 1413 тыс.чел. Итого 7237 тыс.чел. Часть населения очевидно расселилась по другим областям. Ушло 9 млн.чел., а пришло в состав УССР, спустя много лет, те же неполные 9 млн.чел. Так где был «голодомор»? Что заставило миллионы украинцев западных земель уехать в Канаду, США и другие страны Нового Света? Но об этом национал-патриоты предпочитают не вспоминать. Кстати, за два предвоенных года совместного проживания население Украины выросло на 1,5 млн.чел., в т.ч. за первый год – на 1 млн.

Общие демографические потери в годы Великой Отечественной Войны в Украине оцениваются в 10,1 млн.чел. В 1944 году после освобождения Украины численность населения составляла 33534000 чел. и непрерывно росла вплоть до 1993 года. Причем, в первые 15 послевоенных лет с темпами 0,64 млн.чел. в год, с 1959 по 1970 г.г. – 0,48 млн.чел. в год, с 1970 по 1979 г.г. – 0,29 млн.чел. в год, с 1979 по 1993 г.г. – 0,175 млн.чел. в год. Начиная же с 1993 по 2008 год численность населения неуклонно сокращается с темпами порядка 0,4 млн.чел. в год и составила в 2008 году чуть более 46 млн.чел.

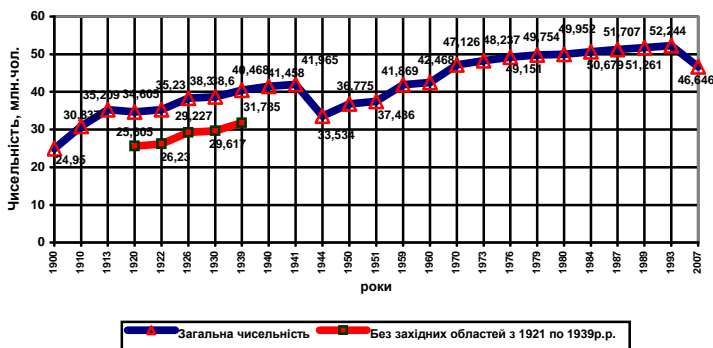
Таким образом, с 1918 по 1948 г.г. в Советской Украине людские потери с двумя войнами, двумя голодоморами и репрессиями составили около 16 млн.чел., в.т.ч.: из-за повышенной смертности 13,5 млн.чел., миграции – 2,5 млн.чел., дефицита рождений – 4,3 млн.чел. А за 17 лет «независимости» без войн, голодоморов и репрессий (даже без коммунистической оппозиции) – 6 млн.чел. Подобные потери населения равносильны уничтожению таких стран как: Финляндия или Ливия, или Словакия, или Эстония и Новая Зеландия вместе

взятыє., или вместе взятыє Латвия и Монголия. Коммунистические репрессии и москали вроде бы уже не причем. Да там ли вы ищите, господа?

Первым и наиболее очевидным источником дефицита населения в Украине являются мировые войны, которые, помимо прямых потерь, приводят к дефициту рождений.

Резкое сокращение численности, начавшееся в 60-х годах обусловлено «вторым демографическим переходом», связанным с урбанизацией, массовым применением медицинских средств снижения рождаемости (Н.С. Хрущев из-за недостатка жилья волевым решением ввел в массовую практику аборты, появились контрацепты).

Динаміка чисельності населення України в XX-XXI столітті

Но самым страшным стал системный кризис конца 80-х годов. В отличие от социально-политических катастроф начала-середины XX века, избыточная смертность не связана с голодом, эпидемиями, военными действиями, а опосредована продолжительным психоэмоциональным угнетением всего общества, на что указывает рост смертности от сердечно-сосудистых заболеваний (психогенные инфаркты и инсульты – более чем в 3 раза, психические расстройства – в 4,5 раза, травмы, связанные с антисоциальным поведением – в 2 раза) [7]. Однако ведущая роль принадлежит снижению рождаемости. Дефицит рождений почти в 2 раза превысил избыточную смертность.

Експроприация денежных сбережений населения в сумме 115,8 млрд. долл. в 1991 году, уход золота и денег в теневую экономику, инфляционный грабеж населения вследствие сотрудничества с Международным Валютным фондом в 1992 году, уничтожение государственных предприятий, эмиссия денег и гиперинфляционный грабеж населения и всех отраслей народного хозяйства в 1993 году, преднамеренный развал научно-производственного комплекса, приватизация, либерализация цен, уничтожение крупных предприятий, колхозов и совхозов, уничтожение государственного сектора экономики – все это приводит к уничтожению трудолюбивого населения Украины бескровным способом. Наиболее значительно уменьшается население в Черниговской, Луганской, Кировоградской, Сумской, Донецкой и Черкасской областях (14-18%).

Минимальное уменьшение населения отмечено в Закарпатской, Ровенской, Волынской, Черновицкой, Ивано-Франковской и Тернопольской областях (2,2-6,3%) [8].

Титульным народом Украины являются украинцы (около 37 млн.чел.). С древнерусских времен автохтонным населением являются русские, заселившие эти территории ранее или одновременно с украинцами. Русских осталось около 8 млн.чел. Этническими группами населения Украины являются: белорусы (275 тыс.чел.), молдаване (258 тыс.чел.), болгары (204 тыс.чел.), венгры (156тыс.чел.), румыны (151тыс.чел.), поляки (144 тыс.чел.). Умирают в основном славяне. Им на смену приходят крымские татары, румыны, армяне, азербайджанцы, грузины, корейцы, турки, арабы. По переписи населения в 2001 году в Украине по сравнению с 1989 годом увеличилась численность турок – в 33,8 раза, крымских татар и арабов - в 5,3 раза, румын – на 112%, армян – на 184,3%, азербайджанцев – на 122,2%, грузин – на 145,3%, корейцев – на 146,6%. В 2007 году эти числа утроились. О том, что за этим последует, было сказано вначале статьи. Кому достанется Украина? На сколько частей ее разорвут? Чем закончится очередной миграционно-демографический передел мира? «Ще не вмерла Україна», но процесс уже пошел.

Литература:

1. Бурдуков П., Орлов А. Демография, как продолжение политики иными средствами.//Остановить ЭТНОЦИД.-etnocid. netda.ru/analitika.
2. Книга правительства области Шан (Шан цзюнь шу)- М.: Ладомир, 1993.
3. Мальтус Т. Опыт о природе народонаселения//Антология экономической классики.- М.: МП «Эконов», «Ключ», 1993.
4. Ронге М. Разведка и контрразведка. – Киев: Мысль, 1995.
5. Всесоюзная перепись населения 1939 года. Основные итоги. – М.: Наука, 1992.
6. Гриф секретности снят: Потери вооруженных Сил СССР в войнах, боевых действиях и военных конфликтах.-М.: Воениздат, 1993.
7. В чем острота демографической проблемы в России. /под ред. Б.С. Хорева.-М.:МГУ,1997.
8. Стан і проблеми соціально-економічного розвитку України. Київ: КПУ

Рязанцев А.Н., Рязанцев Н.А.

ПРОБЛЕМА ИСТИНЫ В ТЕОРИИ ВЫБРОСОВ

Первый выброс угля и газа в Донбассе произошел в 1906 году, породы и газа – в 1947 году. С тех пор многие исследователи пытаются объяснить эти явления, но до настоящего времени единой теории выбросов не существует.

Практически все исследователи пришли к единому мнению, что выбросоопасными являются породы с определенными физико-механическими свойствами. Причем, с точки зрения одних – выбросоопасными являются породы менее прочные [1,2] (из-за этого вероятность их динамического разрушения в виде выброса считается более высокой), с точки зрения других – выбросоопасными

являются породы более прочные, более трещиностойкие, а следовательно и более энергоемкие [3,4] (в процессе их разрушения происходит высвобождение запасов энергии, что обуславливает возникновение выброса).

Как показывает практика ведения подземных работ, способы прогноза выбросов, основанные как на одной, так и на другой точке зрения в ряде случаев совпадают с фактической выбросоопасностью.

Возникает ситуация, когда теоретические описания явления (реального мира) дают различное представление о структуре мира. Это приводит к постановке нетривиальной проблемы истины: каким образом различие описаний объективного мира согласуется с тем, что каждое из них является истинным? Ведь истинность и одного, и другого подтверждается практикой.

Помочь в решении этого вопроса может теория познания. Проблема истины, возникшая в теории выбросов – одна из центральных проблем теории познания. Последовательное проведение материализма в теории познания предполагает признание объективного смысла всех результатов познания, умение в любом исследовании отделять субъективное и объективное. Объективная истина не зависит от субъекта, не зависит ни от человека, ни от человечества. Всякое знание, если оно верно, отражает действительность, есть объективно истинное. Необъективных истин не бывает.

Критерием истинности наших знаний о действительности является общественная практика – материальное производство, научный эксперимент. Однако существующей практики бывает недостаточно для установления истинности тех теорий, которые уже выдвинуты наукой. Это говорит об относительности критерия практики. Однако на основе практики завтрашнего дня можно установить объективную истину. «... Критерий практики никогда не может, по самой сути дела, подтвердить или опровергнуть полностью какого бы то ни было человеческого представления. Этот критерий тоже настолько «неопределен», чтобы не позволять знаниям человека превратиться в «абсолют», и в то же время настолько определен, чтобы вести беспощадную борьбу со всеми разновидностями идеализма и агностицизма» [5].

Теории или их фрагменты, описывающие одну и ту же предметную область и приводящие к одинаковым эмпирическим следствиям, называют «эквивалентными описаниями». Однако теории имеют потенциально бесконечное множество эмпирических следствий. Не исключена возможность, что при развертывании теорий, расширении их эмпирических приложений найдутся такие факты, которые подтвердят одно из описаний и опровергнут другие. Два описания, которые согласованы лишь общим множеством наличных фактов, нельзя считать эквивалентными. Для их эквивалентности необходимо, чтобы формальный аппарат одного описания путем тождественных преобразований трансформировался в аппарат другого описания. Если теории эквивалентны, то бессмысленно искать в рамках применимости обеих теорий решающие эксперименты и контрольные факты, выявляющие преимущества одной из них [6,7].

В качестве примера могут быть рассмотрены две формулировки квантовой механики – матричную и волновую. Методы их построения были существенно

различны, однако в ходе развития квантовой механики на основе теории операторов была выявлена общность между матричной и волновой механикой.

Между эквивалентными описаниями существуют глубокие различия в онтологическом плане, т.е. в представлении объективного мира. Рассмотрение онтологического аспекта эквивалентных описаний приводит к противоречию, которое можно назвать парадоксом альтернативных онтологий. Парадокс возникает при одновременном допущении двух посылок: 1) эквивалентные описания полностью тождественны; 2) соответствующие им онтологии обладают реальными референтами (объектами теоретического описания в реальном мире). Однако эти посылки несовместимы. Поиски путей решения парадокса должны быть связаны с пересмотром одной из посылок.

Эквивалентные описания могут различаться лишь степенью ясности и полноты выражения физического смысла, но есть и такие, которые одинаково хорошо выражают физический смысл, но различаются тем, что отражают разные стороны объектов, проявляющиеся в различных объективных условиях. Такого рода описания имеют тенденцию к разделению, в результате которого каждое из них получает свою сферу применимости. Это разделение называется дивергенцией.

Существует два основных вида дивергенции. Один из них характеризует разделение описаний, происходящее в рамках данной теории, другой – при переходе от данной теории к более общей, фундаментальной. Эквивалентные описания, подвергающиеся дивергенции первого рода, имеют своей объективной основой определенный аспект качественного многообразия материального мира (природа физических объектов многообразна в своих проявлениях). Однако дивергенция может быть и более глубокой. Эквивалентные описания могут выступать как однопорядковые, но при переходе к более фундаментальной теории, одно из них обнаруживает свою привилегированность.

Проблема эквивалентных описаний не всегда выступает как проблема выбора одного описания из многих. В ряде ситуаций возникает обратная задача. С методом эквивалентных описаний связана и специфическая форма принципа дополненности. Могут существовать такие отношения между эквивалентными описаниями, когда оба описания дополняют друг друга. Эквивалентные описания – это различные концептуальные сечения одного и того же объекта.

Поскольку истинность двух совершенно противоположных теоретических описаний одного и того же явления (выброса породы и газа) подтверждаются практикой, эти описания являются эквивалентными в некотором специальном значении этого слова. Причем для совместимости этих описаний, между ними должны существовать такие отношения, когда они будут дополнять друг друга. В данном случае обе теории будут истинными, если выбросоопасность объясняется наличием рядом как слабых, так и прочных пород одновременно.

Специальные теоретические исследования показывают, что в окрестности границы раздела двух сред с различными свойствами возникает концентрация напряжений, причем пригрузка у более прочной породы и разгрузка – у более слабой. Чтобы разрушить более прочную породу и высвободить запасенную в ней энергию, необходимо, чтобы соотношение прочности и жесткости смежных слоев пород было не менее определенной критической величины. Лабораторные и

шахтные эксперименты подтверждают предположение о том, что выбросоопасные зоны приурочены именно к границам раздела между прочными и слабыми слоями пород (углей) и, что очаг выброса находится в более прочных породах [8].

Не вдаваясь в физику процесса, следует констатировать, что для решения проблемы истины в теории выбросов понадобилось создание более общей, более фундаментальной теории на базе двух противоположных однопорядковых точек зрения. Причем, оказалось, что точка зрения, относящая к выбросоопасным более прочные породы, была привилегированнее, так как на ее базе была создана новая, более фундаментальная теория.

Литература:

1. Николин В.И. Представления (гипотеза) о природе и механизме выбросов угля, породы и газа. // Основы теории внезапных выбросов угля, породы и газа.- М.: Недра, 1978. –С.122-140.
2. Зборщик М.П., Осокин В.В., Соколов Н.М. Предотвращение газодинамических явлений в угольных шахтах.- Ниев: Техника, 1984.-148с.
3. Петухов И.М., Линьков А.М. Механика горных ударов и выбросов.- М.: Недра, 1983.-280с.
4. Механика и физика динамических явлений в шахтах. /А.Н. Зорин, В.Г. Колесников, К.К. Софийский и др.- Киев: Наукова думка, 1979.-
5. В.И. Ленин. Полн. Собр. Соч. т.18. – стр.145-146.
6. Горский Д.П. Обобщение и познание.- М.: Мысль, 1985.-208с.
7. Швырев В.С. Научное познание как деятельность.- М.: Политиздат, 1984.-232с.
8. Алексеев А.Д., Ревва В.Н., Рязанцев Н.А. Разрушение горных пород в объемном поле сжимающих напряжений.- Киев: Наукова думка, 1989.- 168с.

Рак Ю.І., Шинкаренко І.В.

ВЕРТЕП І ВЕРТЕПНА ДРАМА: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

У другій половині XIX століття драматургія в Україні досягає свого найвищого піднесення, стає одним з провідних родів літературної творчості. Цьому сприяв бурхливий розвиток українського театрального мистецтва, а також відродження народних традицій, обрядів і культури.

Звернення до теми розвитку українського мистецтва минулих століть актуальне, оскільки культура нашого народу на різних етапах розвитку мала гуманістичний зміст, який і на сьогодні сприяє формуванню національно - культурної свідомості українців. До того ж українська культурна спадщина доволі велика й оцінюється як вагомий внесок у міжнародний культурний процес.

Однією з найважливіших умов, що забезпечили піднесення народного, високоідейного, реалістичного сценічного мистецтва, стало збереження його самобутності та передача культурних надбань молодшим поколінням, адже розвиток культури в більшості випадків залежить саме від цього. Таким чином в українській культурі серед чудових традицій святкування Різдва Христового, що відроджуються в наш час, збереглося поширення драматичного дійства – різдвяного вертепу.

Вертеп - це старовинний український народний ляльковий театр. Традиція „різдвяних презепе” виникла в Італії ще у XIII столітті. В Україні вона отримала назву „вертеп”, що означає – „печера, грот”. Уведення „презепе” у широкий цикл різдвяних свят традиційно приписується католицькому святому Франциску Ассизському, який зміг показати своїм парафіянам, де саме народився Христос. У ніч Різдва Христова 1223 року він приніс у грот для Ісуса ясла, вистелені сіном, привів бика, віслюка і, створивши свого роду живий „презепе”, при великій кількості людей виконав святкову месу.

У Росії, на Україні й у Білорусії „різдвяні вертепи” почали існувати більш 200 років тому і згодом стали невід’ємною традицією святкування Різдва Христова. Серед христославів, що ходили від будинку до будинку і славили народження Спасителя, була звичайна група молоді, що показувала вертеп. Ставили його на Святки – від Різдва до Водохрещення – в усьому християнському світі.

Традиційно вистава складалася з двох частин. Релігійна частина розповідала Євангельську подію Різдва Христова (духовна частина). В другій частині (світській) ставилися сценки, написані самими акторами. У такому поділі виявився зв’язок з колишньою академічною виставою, що включала серйозну частину та інтермедію.

Ляльковий театр був розповсюджений у різних країнах, де улюбленим героєм був розумний і дотепний представник: в Англії — Панч, Італії — Пульчинелла, Польщі — Шапка, Німеччині — Гансвурст, Франції — Полішинель, Росії — Петрушка, Білорусії — Батлейка, Україні — Запорожець тощо.

Вертепні драми на Україні стали найбільш популярними у другій половині XVIII ст., за часів гетьманства Петра Конашевича-Сагайдачного, який відновив Київську братську школу і Академію. Вертепників поповнювали вихованці академії, які несли в народ гуманістичні ідеї

Г. Сквороди, популяризували українську виставу у формі лялькового театру.

Ось як описував вертеп другої половини XIX ст. український етнограф Микола Маркевич: „Наш вертеп є похідний будиночок з двома поверхами. Зроблений він з тоненьких дощок і картону. Верхній поверх має балюстраду, за балюстрадою відбувається містерія: це – Віфлеєм. На нижньому поверсі - трон царя Ірода; долівку обклеєно хутром для того, щоб не було видно щілин, якими рухаються ляльки. Кожну ляльку прикріплено до дроту; під долівкою є кінець цього дроту: за цей кінець, притримуючи ляльку, вертепник вводить її в двері і водить у напрямку, який для неї необхідний. Розмова від імені ляльок відбувається поміж дячками, співаками і бурсаками то писклявим голосом, то басом - відповідно до потреби. Вся друга частина вистави відбувається на нижньому поверсі.

Що ж до тексту вертепної драми, то це - цікаве поєднання книжних елементів з елементами народними”[5, 29].

Персонажами вертепної драми були здебільшого Дід і Баба, уніатський священник, селянин Клим з козою, Чорт, шинкар-єврей з жінкою, шляхтич з полькою і слугою та ін. Головним і обов’язковим героєм другої частини був запорожець, героїчна постать, котра перемагає всіх ворогів (він

навіть більший від інших ляльок). Запорожець у великому монолозі розгортав історію народно-козацького визвольного руху. Різноманітний склад персонажів відтворював структуру і соціальні протиріччя тогочасного українського суспільства. На зміст другої частини вистави значно впливала усна поетична творчість українського народу. У вертепних виставах переважали мотиви соціального характеру, відбивалось народне світорозуміння. Найдавніші тексти вертепної драми збереглися з другої половини XVIII ст. (Сокиринський вертеп, 1771). У XIX-XX ст. записано редакції Новгород-Сіверського (1874), Славутинського (1897, 1928), Батуринського (кінець XIX ст.), Хорольського (1928), Куп'янського (1937) текстів.

Вертеп грали переважно для себе і сусідів, переходячи від будинку до будинку, повторюючи гру з піснями і колядками. У дореволюційній Росії вертеп можна було побачити і на ярмарках. У «ярмаркових» вертепах вистави відбувалися набагато довше, найчастіше до Масляної.

Інтерес до вертепів не вщухає і в наш час. Справжнє царство вертепів знаходиться, звичайно, у сільській місцевості. На Закарпатті, наприклад, їх називають бетлегемами (від назви міста Віфлеєм, де народився Христос)[7, 13]. Нерухомі вертепи з яслами і скульптурними зображеннями Пречистої Діви, Праведного Йосипа Обручника і маленького Христа прийнято виставляти на Різдво в церквах. Вертеп розміщують у центрі храму, де кожен, хто прийде на святкову службу може вклонитися народженому Спасителю. І як волхви, ми теж приносимо дарунки: наші молитви, покаяння і добрі справи. Не тільки жителі Західної України організовують вертепи. Вони поширені й в інших регіонах. Наприклад, вже багато років підряд симферопольці спостерігають їх у Свято-Троїцькому жіночому монастирі і у кафедральному Петропавлівському соборі.

Ці вертепи бувають різні: великі і маленькі, мальовані і зі скульптурними фігурами з дерева й інших матеріалів. Рівень художнього виконання вертепів також різний: від саморобних, вирізаних з паперу, з дерева, розфарбованих і одягнених у паперові або клептеві одяги маленьких ляльчок до справжніх творів мистецтва. Люди створюють їх хто як уміє і по силі своєї любові. У кожній країні і місцевості є свої традиції виготовлення різдвяних вертепів.

Найбільші композиції виставляються в людних місцях. Так, на площі Святого Петра в Римі, перед головним католицьким собором з 2001 року з ініціативи Папи Іоанна Павла II споруджується різдвяний вертеп. Він займає близько 400 квадратних метрів і досягає висоти двоповерхового будинку, при цьому багатьох учасників подій представляють триметрові статуї XVIII століття.

27 грудня 2005 року в Росії вперше відкрилася виставка „Вертеп. Італійська різдвяна традиція” у храмі Христа Спасителя. Стародавні і сучасні вертепи (XVII - XX ст.) - усього їх на виставці було 19 - створені різними школами в різних областях Італії і виконані в різноманітній техніці. Фігурки з дерева, глини, теракоти, мальовничі полотна, розписані вручну вироби з пап'є-маше, заліза, каменю, гіпсу відтворювали сцени народження Христа.

Найрозкішніші італійські вертепи на виставці - неаполітанські. Одяг персонажів був зшитий із тканин, прикрашених тонкою вишивкою, золотом і сріблом. Волхви - араби в розкішних східних вбраннях. На постоялому дворі і ринку - мальовничі фігурки торгівців, військових, жебраків і шахраїв; зовсім як

справжні, тільки мініатюрні фрукти, зелень, риба, м'ясо. Святе сімейство розміщене в композиції на тлі зруйнованого язичеського храму, і бідність навколишньої їхньої обстановки контрастує зі строкатістю постійного двору і ринку.

Вражає неперевершеними експонатами з найвідоміших музеїв світу, а також екземплярами з приватних колекцій Міжнародний фестиваль Різдвяних Вертепів, який щорічно проходить у Вероні. Оформлення виставки виконано з використанням спеціальних ефектів, які додають виразності експонатам. Таким чином, народжується нова виставка-спектакль, в якій музика, світло та лазерні проєкції створюють відчуття свята і таємничості.

Все активніше розповсюджуються вертепні вистави навіть в тих регіонах, де вони традиційно не були широко поширені. Так, 12 січня 2009 року в Україні перший фестиваль різдвяних вертепів відбувся у Донецьку на майдані ім. Леніна. Глядачі мали змогу побачити виступи вертепів з міст Західної України, міста Донецька і Донецької області. Серед запрошених був хор „Дивина” Донецького національного університету, ансамбль козацької пісні, вертепи шкіл Донецька та області, молодіжний гурт „Висота падіння”, вертепи Донецького інституту штучного інтелекту та Українського реєстрового козацтва. Також у фестивалі брали участь представники молоді, яким не байдужі давні традиції українського народу. Ініціатори заходу – Донецька обласна молодіжна суспільна організація „Поштовх”

...Уявімо собі, що ми заглядаємо у віконце маленького будиночка: у глибині сцени колиска, над якою схилилася Пресвята Богородиця і Святий Йосип, віслук і віл зігрівають дитину подихом... Плавню, немов чудесним образом, на авансцену впливає ангел і виголошує Радісну Звістку!.. Пастухи і волхви вклоняються дитині... Вогник свічі, що коливається від завмираного подиху глядачів; у нерівній тині простенькі ляльки оживають - і здійснюється чудо! Ніхто вже не скаже, що це казка. А в казці добро завжди перемагає зло - в цьому і закладена головна сутність кожного різдвяного лицедійства.

Дуже важливо, щоб радість, мир та благополуччя надовго поселились в наших будинках, а багата культурна спадщина нашого рідного народу так само не згасала на історичному шляху людства, як не згасає чудодійне світло Різдвяної зірки.

Література

1. Гарматюк І.Ю. На потіху всій родині і на славу Україні // Зірка, № 1, 1991.
2. Гайворонський П.Є. Роль православної культури у духовному відродженні Донбасу // Духовні скарби України. Матеріали наукової конференції, присвяченої Дню Апостола Первозванного. Красноармійськ: Благодійний фонд „Надія”, 2007.
3. <http://Rojdestvo.Paskha.ru/Rojdestvo/Vertepy/>
4. Дяченко Н.І. Відродження національної самобутності як умова духовного зростання // Духовні скарби України. Матеріали наукової конференції, присвяченої Дню Апостола Первозванного. Красноармійськ: Благодійний фонд „Надія”, 2007.
5. Авдєєва М. Вертеп на території України // Нове покоління, №7, 2004.

6. Мовчун А. Запрошуємо у світ літературних термінів. Вертеп // Початкова школа, №12, 2003.

7. Руденко Ж. Коляда, коляда, открывайте ворота! // Труд, №1, 2003.

Сорока Т.М. Дяченко Н.І.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Не можливо уявити сучасне суспільство без об'єктів права інтелектуальної власності. Не дивлячись на те, що існує безліч законодавчих актів, які захищають різноманітні об'єкти інтелектуальної власності, виникає дуже багато дискусійних питань, оскільки зі швидкістю розвитку новітніх технологій збільшується кількість законодавчо незахищених технологій. Таким чином, дослідження даної теми є актуальним.

Мета – дослідити правові проблеми класифікації об'єктів інтелектуальної власності в Україні. Дану проблему досліджували такі вітчизняні науковці як Петренко С., Підопригора О., Святоцький О. та інші.

Згідно п.1 ст. 418 Цивільного кодексу України [далі - ЦК] право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або інший об'єкт інтелектуальної власності. Перелік об'єктів інтелектуальної власності визначається ЦК та спеціальними законами. В Україні діють наступні спеціальні закони: ЗУ „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” 1992 р., ЗУ „Про науково-технічну інформацію” 1993 р., ЗУ „Про розповсюдження екземплярів аудіовізуальних творів та фонограм” 2000р., ЗУ „Про видавничу справу” 1997 р., ЗУ „Про телебачення та радіовішання” 1993 р., ЗУ „Про охорону прав на винаходи та корисні моделі” 1993 р., ЗУ „Про охорону прав на сорти рослин” 1993 р., ЗУ „Про авторське право та суміжні права” 1993р., ЗУ „Про науково-технічну інформацію” 1993 р., ЗУ „Про лікарські засоби” 1996 р., ЗУ „Про захист від недобросовісної конкуренції” 1996 р., ЗУ „Про охорону прав з вказанням походження товарів” 1999 р., ЗУ „Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем” 1997 р., ЗУ „Про кінематографію” 1998 р., ЗУ „Про охорону прав на знаки для товарів та послуг” 1993 р., ЗУ „Про рекламу” 1996 р.

Згідно ст. 420 ЦК та ст. 155 Господарського кодексу України до об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організації мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці. Як вже казалося, до об'єктів інтелектуальної власності відноситься також інформація, у т.ч. інформація про ринки збуту, способах управління виробництвом та продаж, методах ведення технологічного процесу та виконання робіт. Таку інформацію все частіше позначають „ноу-хау” („знаю як”). В останній час до об'єктів

інтелектуальної власності відносять також ділову репутацію підприємства або продукту, тобто популярність, авторитет, те, що маркетологи позначають словом „бренд” [5]. Стаття 418 ЦК не містить припису, за яким наведений перелік слід визнавати вичерпним. Навпаки, у ній підкреслюється, що до об’єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать такі-то результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Але у даній статті хотілося б докладніше розглянути такий об’єкт інтелектуальної власності в Україні як комп’ютерні програми [далі - КП]. Як і будь-який інший об’єкт інтелектуальної власності, КП потребують ефективного правового захисту від незаконного привласнення та використання без дозволу осіб, які мають на них охоронні документи. Охорона КП у правовому полі авторського права є досить простою, доступною та виникає внаслідок їх створення незалежно від реєстрації або виконання інших формальностей (згідно з нормами Бернської конвенції). Завдяки такій формі правового захисту автор має виняткову змогу контролювати копіювання, розпродаж своїх КП і тим самим гарантувати собі відповідні фінансові надходження. Сучасні КП мають здебільшого такі ознаки об’єкта інтелектуальної власності – винаходу, як спосіб (наявність дії або сукупність дій, порядок виконання дій у часі, умови виконання дій, режим). Більше того, при деякому припущенні, і як пристрій. Відповідно до цього згідно ст. 459-470 ЦК і ст. 156 Господарського кодексу України винахід вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він відповідно до закону, є новим, має винахідницький рівень і придатний для промислового використання. Законом можуть бути встановлені продукти та процеси, які не є придатними для набуття права інтелектуальної власності на них відповідно до цієї статті.

Розглянемо більш детально питання захисту КП нормами патентного права. Для одержання правової охорони доцільно заявляти патентні домагання на таку групу винаходів: спосіб, який здійснюється за допомогою КП; пристрій, що запрограмований на виконання певних функцій, які задаються КП; носій інформації, який відрізняється лише записаною на ньому КП. За таких умов патент видається на комп’ютерну технологію. КП, при цьому, разом з усіма можливими модифікаціями отримує хоча і не пряму, але надійну правову охорону. Такий підхід, насамперед, спрямовано на захист способу (комп’ютерної технології), який здійснюється за допомогою КП. Він не захищає саму програму, яка в цьому випадку є однією з ознак способу, а тим паче «унікальність» програми – її архітектуру побудови, реалізовані в ній логічні принципи тощо.

Ключовим у будь-яких КП, їхньою унікальністю є логічна побудова зв’язків між об’єктами, що реалізують спосіб – структура програм. Структура КП є втіленням і відображенням творчої діяльності програміста-розробника та має характер винахідницької діяльності. Важливою складовою сучасних КП є їх інтерфейс, як в розумінні графічного зображення, так і в ергономічному розумінні: зручність користування КП та унікальний перелік завдань, які виконуються в результаті дій користувача або зовнішніх програм, «поведінка» КП з користувачем тощо [4].

Таким чином, світова практика підтверджує необхідність застосування патентного права для ефективного захисту КП. На жаль, в Україні не розроблено

на сьогоднішній день концептуальних методологічно-правових підходів щодо захисту КП як таких, з використанням патентного права. Існуюча в Україні практика дозволяє захищати лише комп'ютерну технологію як спосіб, за умови здійснення його за допомогою КП.

Проблемами у захисті вище наведених об'єктів інтелектуальної власності є те, що термін правової охорони в більшості країн збігається з термінами правової охорони інших об'єктів авторського права, а за умови приєднання до Угоди TRIPS ще й регламентується ст. 12 цієї Угоди. Наприклад, в Україні правова охорона КП нормами авторського права діє протягом усього життя автора та 70 років після його смерті. Спочатку така форма правової охорони задовольняла потреби виробників КП. Але у зв'язку з розвитком інформаційних технологій суттєво розширилась галузь застосування КП, з'явилися нові технології їх створення, які дозволяють відтворити функціональні можливості чужих КП за короткий строк без порушення міжнародних угод та національного законодавства з інтелектуальної власності. Окрім того, „життєвий” цикл сучасних КП, навіть з точки зору їх економічної цінності, набагато менше терміну правової охорони, який надає авторське право. Вважаю, що вище наведеним строком можуть бути захищені лише унікальні твори, до яких важко віднести більшість сучасних КП.

Виникнення численних правових колізій при захисті КП свідчить, що існуючий на сьогодні захист КП авторським правом – недостатній, КП повинні захищатися з використанням системного підходу, а саме з використанням патентного, договірного права, законодавства про недобросовісну конкуренцію, про комерційну таємницю тощо, або створення спеціальної правової системи охорони КП, що й практикується у деяких країнах світу. Наприклад, у Франції запропоновано своєрідну, стосовно авторсько-правової системи, охорону комп'ютерних програм, яка поєднує норми авторського й патентного права з перевагою останнього.

Показовим є те, що як у першому, так і у другому випадках погляди розробників КП звертаються саме до патентного права, хоча у ст. 52 Європейської патентної конвенції та більшості національних європейських законодавств зазначено, що КП непатентоздатні як такі, оскільки, апіорі, не є технічним рішенням. І тому така точка зору правомірна до КП, створених на перших щаблях еволюції програмування.

Також пропонується захищати технічне рішення, яке містить алгоритм програми, за допомогою патентів, а вихідний код КП авторським правом. Така система правової охорони ставить бар'єр на шляху неправомірного використання як самої програми, так і еквівалентної їй, яка написана іншою особою за тим самим алгоритмом та призводить до однакового технічного результату. При цьому на відміну від „парасолькових” патентів, є поле для новаторської діяльності іншим.

Питання використання структури КП як ознаки в формулі винаходу є дискусійним і потребує додаткового вивчення. Окрім того, за умови розроблення спеціального закону щодо захисту прав на КП, можна було б виділити структуру програми в окремий об'єкт правової охорони за аналогією з патентним правом. При опису структури КП можна спиратися на ті самі ознаки, що й при опису винаходу. Впровадження такого об'єкта дасть змогу не обмежувати об'єм

правового захисту КП специфікою самих програм, операційних систем та мов програмування [4].

Для створення ефективної системи захисту КП, в тому числі і нормами патентного права, потрібно:

1. Провести науково-правові дослідження щодо необхідності розроблення ЗУ „Про охорону прав на комп’ютерні програми” та можливості надання структури програми статусу окремого об’єкта правової охорони з подальшим його захистом;

2. Розробити додаткові правила з експертизи винаходів, пов’язаних з КП;

3. Провести аналіз можливості захисту КП нормами авторського права лише у вигляді вихідного коду та розробити необхідні зміни до ЗУ „Про авторське право і суміжні права”;

4. Зменшити термін захисту майнових прав авторів КП до 20 років за аналогією з терміном правової охорони, що надається патентами;

5. Словосполучення „комп’ютерні програми” в п.3 ст. 6 ЗУ „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” замінити на „комп’ютерні програми як такі”.

Наголосимо на тому, що об’єкти інтелектуальної власності є об’єктами цивільного обігу, тобто, звичайним товаром, який має ринкову вартість. Вказане визнано у всьому світі. Це означає, що у ЦК знайшла відтворення норма Конституції України (ст. 41), за якою суб’єкт права інтелектуальної власності має право ним володіти, користуватися і розпоряджатися. Він має право вчиняти будь-які цивільно-правові угоди, як ті, що передбачені ЦК, так і ті, які хоча й не встановлені ЦК, але не суперечать йому. Дане має в умовах ринкової економіки особливо важливе значення, оскільки нині інтелектуальна власність стає найбільш цінним капіталом.

Стаття 426 ЦК проголошує ще один важливий принцип права інтелектуальної власності – використання об’єкта цього права іншою особою може мати місце лише з дозволу суб’єкта права інтелектуальної власності і, як правило, на договірній основі.

Важливою новелою є норма, за якою право зазначеної власності на об’єкт, створений у зв’язку з виконанням трудового договору, належить спільно творцю і роботодавцеві (ст. 429 ЦК). Такий же принцип покладений і в основу норми про право інтелектуальної власності на об’єкт, створений за замовленням.

Є також зауваження стосовно визначення права інтелектуальної власності. Об’єктами права зазначеної власності за цією статтею визнаються лише ті результати інтелектуальної, творчої діяльності, які визнані ЦК та іншими законами. Впливає, що ЦК дав вичерпний перелік об’єктів права інтелектуальної власності, за межами якого такого об’єкта бути не може. А це вже груба помилка.

Не на користь творцям слугуватиме і норма ст. 423 ЦК, повторена у ст.439. За нею посяганням на право інтелектуальної власності визнається лише така неправомірна дія, яка здатна завдавати шкоди честі чи репутації творця об’єкта права цієї власності. З наведеного випливає: якщо таке посягання не заподіює, на думку порушника, шкоди честі або репутації творця, то воно допускається. Вважаю, що зазначене застереження суперечить основній ідеї не допускати будь-якого перекручення змісту об’єкта права інтелектуальної власності чи його зміни без згоди автора (творця). Безперечно, наведена нечіткість викличе численні

судові спори: є та чи інша дія протиправною залежно від того, зашкодила вона автору чи ні. Чіткішою була б норма про те, що будь-яка зміна об'єкта права інтелектуальної власності може мати місце лише зі згоди творця.

Література

1. ЗУ „Про авторське право і суміжні права” від 23 грудня 1993 р. // Авторське право і суміжні права. Законодавство та судова практика: Зб. Нормативних актів. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 400 с.
2. Господарський кодекс України: науково-практичний коментар/ О.І.Харитоновна. – Х.: Одиссей, 2007. – 832 с.
3. Цивільний Кодекс України. - К: Бліц-Інформ, 2003. -226с.
4. Петренко С. Правовий захист комп'ютерних програм // Право України. – 2003.-№ 3
5. Юровский Б. Понятие «интеллектуальной собственности» // Энциклопедия бухгалтера и экономиста. – 2004.-№ 23

Шинкаренко І.В., Анікеєва А.М.

УКРАЇНСЬКИЙ ДЖАЗ – ВІД КРАЮ ДО КРАЮ

Джаз дуже часто порівнюють з кавою, мовляв, такий же гарячий, гіркий, духмяний і пристрасний. Джазова музика змушує мозок наповнюватись величезною кількістю запахних, як кава, думок.. Так само, як і кава, джаз буває багатьох видів та смаків. Як арабіка, робуста, він грає тінями континентальних відтінків і знаходить собі прихильників у багатьох країнах світу. Як і кава, джаз потрапив у нашу країну з американського континенту. В Україні кава не росте, а лише вживається у великих кількостях, чого не скажеш про джаз. Український джаз зростає, набуває сили, розвиває свої музичні напрямки, поповнює ряди своїх прихильників.

Багато хто стверджує, що його, джазу, у нас в країні немає взагалі...Можливо, це відбувається тому, що в нашій свідомості ще й досі збереглися залишки ідеологічного стереотипу другої половини ХХ століття, коли джаз вважали ознакою буржуазного способу життя, шкідливою для радянської людини («сегодня он играет джаз, а завтра родину продаст!»). Але то цілковита неправда, що джазу нема! Українська нація, як одна з наймузичніших націй світу, має можливість породжувати і народжує зірок різних музичних стилів і напрямків. Проблема лежить у площині їх достойної пропаганди і фінансування, адже держава на такі потреби коштів не виділяє, а приватні спроби майже завжди залишаються у андерграунді, просякнуті своєю особистою атмосферою богемного життя і пафосу.

Колись, на початку 90-х, це було навіть модно у нас займатися джазовою діяльністю, яку ототожнювали з безповоротним переходом до демократії. Молода, незалежна країна починала дихати вільним життям, просиналася національна пропаганда і так звана „масова українізація”. Джазово-блюзовий стиль ставав все більш розповсюдженим і вже не був якоюсь диковиною. Створювалось багато

фестивалів, конкурсів, які б могли підтримати таланти, що, як гейзери, били у повітря своєю енергетикою і натхненням, зігріваючи світлом ще не спалахнувших зірок. Джаз почали співати українською мовою... Це було дуже дивно, нетрадиційно, як будь яка новина і несподіванка. Але саме ця дивина і становила родзинку. Джаз сам по собі такий стиль музики, що не може розвиватися у всіх на очах, він надто особистий для кожного, хто його виконує і чує. Ця музика не для мас, її скоріше можна віднести до елітарної культури.. Вона внутрішня... Музика настрою і цілковитої самотності. Ось чому пересічні громадяни так мало знають про вітчизняний джаз... Він є, він дихає і функціонує, він розмножується і має можливість залучати все більше і більше людей: як слухачів, так і нових, талановитих майстрів вишуканої гри на емоціях і почуттях.

Зараз джаз розвивається так, як йому, вільному і самотньому, потрібно, – різноманітно і сміливо. При цьому зауважимо, що мистецтво джазу має всесвітню прописку. Про його український розвиток можна сказати досить багато. Космополітизм джазу привів до виникнення багатьох фестивалів: „Дніпрогастроль”, „Єдність”, фестиваль пам’яті джазового музикознавця Володимира Симоненка, дитячий „Атлант- М” – це все тільки у Києві, а ще є „Джаз карнавал” у Одесі, „Коктебель” у Криму, „ Додж” у Донецьку, є львівський, дніпропетровський, криворізький джаз тощо. Фестивалі намагаються запрошувати „імпортних” знавців, так як українська джазова школа знаходиться на етапі формування, пошуків: тут у нас пробіл, який заповниться, лише тоді, коли, нарешті, буде правильно поставлена наша джазова освіта – від музичних шкіл до Академії. А поки цього немає, ми маємо змогу просто навчатися у іноземних колег „на слух”.

І, що б там не казали злі язики, але в нас є-таки музиканти світового рівня: чоловічий вокальний секстет ManSound, єдиний наш колектив, послідовно крокуючий шляхом українських музичних зразків, що створює маленькі вокально-джазові симфонії в найкращих традиціях Миколи Леонтовича. Кримськотатарську етноінтонацію блискуче використовують і розвивають відомий гітарист Енвер Ізмайлов, молоді піаністи Расим Рамазанов і Усеїн Бекіров. Чудово імпровізує свінгова вокалістка Наталя Гура, добре працюють дівочий вокальний квінтет Beauty Band, інструментальні Схід-Side і Night Groove. З’явилася яскрава молодь: кияни Ethnovation, донеччани Unlimited і Be-complete, київський дитячий Little Band Academia Віктора Басюка, одеське училище Миколи Голощапова.

Завжди гідно виглядають українські саксофоністи Олександр Рукомойников, Дмитро Александров, Максим Кочетов, сурмач Валерій Колесников, піаністи Петро Пашков, Володимир Соляник, Юрій Кузнецов, Олексій Саранчин, Наталія Лебедева, басисти Макс Гладецький, Андрій Арнаутов, Ігор Закус, гітаристи Сергій Рибалкин, Володимир Шабалтас, барабанщики Олексій Фантаєв, Олександр Лебеденко, Рустем Барі, Олександр Береговський, вібрафоніст-володар «Греммі» Андрій Пушкарьов. Більше вдається виконання tunes – популярних випробуваних стандартів, що звично відкривають шлях до сердець слухачів. Набагато складніше справа з авторською музикою. Навіть там, де вона звучить, успіхів небагато. Український джаз все ще шукає свій шлях, і це непростий і нешвидкий процес, розвиток якого бачиться в створенні власного образно-інтонаційного простору.

Ось так і виявляється, що невидима пляма насправді при детальному розгляді дуже помітна. Джазові, химерні завитки нот зараз можна почути у багатьох закладах і специфічних клубах. Дуже часто він лунає у одному з найкращих арт-клубів України „44”. Майже кожні вихідні джаз-бенд «44» показує свою майстерність і дає змогу будь-якому пересічному громадянину послухати, оцінити, а іноді навіть спробувати себе у ролі музиканта (ну, це якщо запалу і сміливості вистачить). Джаз-сейшні доступні кожному, і, що найприємніше, – майже безкоштовно. Ще одна джазова приємність: у Києві відкрився специфічний джаз-клуб «А7». У цьому клубі лунає тільки живий джаз. Тут можна побачити найвідоміших світових зірок, побувати на унікальних майстер-класах і просто насолоджуватись таємничістю і гіркотою справжньої живої музики. І все це тільки найбільші і найвідоміші клуби, а скільки існує звичайних напівпідвальчиків, у яких майже в унікальних умовах створюються ексклюзивні бенди, що вкладають свою душу і музичний досвід у нележку, але благородну справу під назвою «український джаз». Залишається тільки прийти і послухати все це особисто. А потім, посміхнувшись, тихенько промовити: „Все буде джаз, бебі!”.

Поширення джазу містами України, утворення і зміцнення нових центрів джазової музики у регіонах дійсно відбувається і в цьому процесі показовим є приклад Донецька і Донецької області. Завдяки організації і становленню джазової освіти тут вже виростили покоління власних джазових музикантів, ентузіастів різноманітних джазових концертів - це виступи молодих джазових музикантів, джазових колективів, ветеранів джазу, звітні концерти студентів естрадних відділень музичних навчальних закладів обласного центру. Такі концерти відбуваються традиційно у приміщенні концертного залу Донецької філармонії ім. С.Прокоф'єва і збирають повні зали прихильників джазової музики. До речі, учасники таких джазових концертів виступають і активними учасниками популярного міжнародного джазового фестивалю «ДоДж», що проводиться кожної весни.

Ідея становлення джазової освіти втілюється в життя на Донеччині досить давно. Ще наприкінці 80-х років керівництво Донецького музичного училища, враховуючи реалії часу і трансформації музичних смаків молоді, визнало необхідність відкриття естрадного відділення і підготовки відповідних спеціалістів. Випускники цього училища і інших трьох музичних училищ Донецької області з 1990 року мають змогу продовжувати свою естрадну музичну освіту у Донецькій консерваторії (зараз – Музична академія ім. С. Прокоф'єва). Саме в цьому році тут було створено джазову кафедру. Її організатором і першим її керівником став відомий педагог професор С.Г.Горовий – кандидат мистецтвознавства, тромбоніст.

Відповідні позитивні процеси у галузі початкової джазової музичної освіти і виховання відбуваються і на місцях. Так, наприклад, у м. Красноармійську Донецької області протягом вісімнадцяти років проводиться джазовий фестиваль у Красноармійській музичній школі ім. М. Леонтовича. Його ініціатори задумали захід для популяризації джазового мистецтва, виховання музичного і естетичного смаку, розвитку креативного мислення, творчої уяви і виконавської майстерності. вихованців школи. Популяриність свята джазової музики зростає щороку. В ньому беруть участь музиканти від 7 до 70 років, а серед слухачів – юні музиканти, їх

батьки, студенти педагогічного училища і Красноармійського індустріального інституту, інтелігенція і просто любителі музики. Сьогодні значення фестивалю вийшло далеко за рамки школи, він став помітною подією у культурному житті районного центру і всього Західного Донбасу. Фестиваль набув відкритого характеру, тобто взяти участь у ньому може кожний прихильник джазу. В програмі фестивалю не лише відомі джазові композиції, а і власні доробки кращих учнів школи, викладачів Ю.О.Шинкаренка, О.Б.Бордюгової (Красноармійськ), О.М.Андреева (Білецьке) - членів Творчого об'єднання композиторів-аматорів Донеччини. До участі у фестивалі запрошують музикантів з Димитрова, Новогродівки, інших населених пунктів. Ініціатором, творчим директором і беззмінним ведучим Красноармійського джазового фестивалю виступає Ю.О.Шинкаренко педагог і композитор, учень С.Г. Горового.

Отже, поширення інтересу до джазового мистецтва в Україні від столичного мегаполісу до районних центрів свідчить про різноманітність музичних уподобань сучасних українців, про підвищення їх загальної музичної культури, про звільнення її від нальоту провінційності і меншовартості. Збереження проаналізованих вище тенденцій, можливо, дасть нам змогу незабаром пишатися своїми джазовими музикантами світового рівня.

Черкавская Т.М

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ

Развитие современной экономической теории, как и анализ состояния экономики, выработка предложений по осуществлению эффективной экономической политики, невозможны без исследования «человеческой составляющей», субъектов экономических отношений, их экономического поведения, мышления.

Одной из основных характеристик, параметров субъекта производственных отношений, хозяйственных связей, является экономическое мышление, представляющее собой процесс познания, освоения экономической действительности, обучение, освоение норм экономического, рационального поведения, прогнозирование хозяйственных событий, выработку действий.

Проблема взаимосвязи объективных закономерностей и сознательной деятельности, поведения людей всегда в той или иной форме исследовалась экономической теорией, составляла важную составляющую ее предмета.

А.Смит считал, что определяющим фактором в экономической жизни общества является эгоизм хозяйствующего индивида, склонность к обмену, а экономическую деятельность как физиологию, функционирующую по естественным законам, не зависящим от воли людей и политики.

К.Маркс и Ф.Энгельс подчеркивали важную роль, которую играет сознание людей в экономической жизни. «Производство идей, представлений, сознания, – писали они, – первоначально непосредственно вплетено в материальную деятельность и в материальное общение людей».

Субъективные оценки, предпочтения хозяйствующих индивидов были положены в основу неоклассического направления западной экономической мысли.

Немалое место субъективный, психологический подход занимает в теории Д.М.Кейнса. Важнейшими составляющими этой теории стали «склонность к потреблению», «предпочтение ликвидности», основной психологический закон и др.

В советской экономической литературе абсолютизировалась роль сознательного: класса, партии и т.д. в переустройстве мира, а также трактовалось, что экономика, отношения в обществе строятся исключительно сознательно. Положение о том, что общественное бытие определяет общественное сознание, долгое время трактовалось узко, не анализировалась обратная зависимость.

На рубеже 60-70-х, в 70-е, 80-е г. стали появляться работы, углубляющие анализ роли объективного и субъективного, материального и идеального в экономических отношениях, в том числе через роль управления, государства. Широкое использование в экономическом анализе субъективных оценок, психологических категорий характерно и для всех основных школ современной западной экономической мысли, которые включают в себя положения о компетентном эгоизме, выборе, как одном из основополагающих принципов функционирования экономической системы, категории ожидания (рациональные, адаптивные, инфляционные и т.д.), склонности (к потреблению, сбережению...), исследование поведения людей.

Связь философии как всеобщей методологии и формирование новых экономических систем и экономических доктрин прослеживается на протяжении всего XX столетия, что нашло отражение как в возрождающих старых школ экономической мысли (классического и неоклассического либерализма), так и новых – кейнсианство и неокейнсианство, институционализм и неинституционализм и др.

В связи с углубляющимися «провалами рынка», ростом транзакционных издержек и углубляющимися провалами некоторых институтов (государства, профсоюзов, политических партий), что приводит к снижению эффективности экономики, обострению противоречия между эффективностью экономики и социальной справедливостью, во весь рост встают нравственные, этические проблемы, от которых зависит удовлетворение как материальных, так и духовных потребностей людей. В условиях ограниченных ресурсов экономическая наука изучает не только проблему создания материального богатства, но и человеческого поведения. Важное значение приобретают такие ценности как: равенство (одинаковые возможности для всех); свобода (свобода действий и мыслей); духовная жизнь, социальный порядок (стабильность в обществе); смысл философии (наличие жизненных целей); национальная безопасность (защищенность людей); интеллект (образование, возможность творчески мыслить); успех, ответственность и т.д.

Усиливающийся процесс глобализации и стремление Украины интегрировать в Европейский Союз обуславливает необходимость учитывать эти общечеловеческие ценности, что позволяет в определенной степени решить

противоречие между экономической эффективностью и социальной справедливостью.

В современных условиях, в связи с усилением тенденций к институционализации предполагается создание институциональной среды, отвечающей индивидуальным и общественным интересам. Человек, фирма, предпринимательство развиваются в сложной социальной и культурной среде, что предполагает исследование широкого круга психологических, политических, социальных аспектов жизнедеятельности людей и применения междисциплинарного подхода к исследованию человека. Институты рассматриваются как общественный (социальный) капитал, который умножается через новые инвестиции. Поэтому институты – движущая сила социально-экономического развития. Институционалисты заменяют концепцию "Homo economicus" на "Homo intelligens": «человек общественный», «человек социальный», «человек образованный», «гуманистический человек», «человек понимающий» и т.д.

Таким образом, современная экономика, которая под воздействием научно-технической революции и развития нравственных ценностей приобрела такие новые черты, которые в совокупности характеризуют ее как «новую экономику» с новой системой ценностей. Она требует целенаправленных реформаторских действий, как государственных, так и общественных институтов на основе интеграции науки и духовных сфер.

Якушев О.В., Шинкаренко І.В.

РОЛЬ МОЛОДІ В СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ РОЗБУДОВІ РЕГІОНУ

У наші дні, коли країні не вдається знайти вихід з кризового становища, коли економічні негаразди породжують занепад в культурній, освітній та інших сферах життя, коли значна частина населення перебуває в дуже складному становищі, а наявні політичні лідери виявляються неспроможними покласти край кризовим явищам, погляди багатьох членів суспільства привертаються до молоді і гостро постає проблема ролі молоді в соціально-культурній розбудові регіону та держави. Сьогодні є безліч можливостей для самореалізації та самовираження людини, проте відбувається значний спад культури особистості. Питання національно-культурного відродження, коли вони, нарешті, ставляться в якості головних, на жаль, сприймаються, немов щось загальне, неначе якась однорідна маса. Проте не слід забувати, що культура нації починається з культури кожного з нас – окремих індивідуальностей. І проблема полягає зовсім не в тому, що немає можливості для покращення, підвищення свого духовного рівня – питання полягає у небажанні щось змінювати в собі, а тим більше в суспільстві. Для того, щоб постійно відбувалося піднесення національної культури, потрібен постійний розвиток самої нації, тобто – кожної особистості конкретно.

Як відомо, особистість - соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин [2]. Особистість – остання ланка у ланцюжку «людина-індивід-індивідуальність-особистість». Вона знаменує найвищі

досягнення людини у процесі соціалізації і діяльності. Таким чином, можна сказати, що кожна людина є особистістю, адже, хоча й по-різному, усі ми пов'язані з певним видом діяльності. Якийсь вид дії людини є суспільно-корисним, інший – спрямований на задоволення власних потреб, хоча другий вид є складовою частиною першого. Отже, особистість повинна характеризувати діяльність. А щоб діяльність була максимально корисною для самої людини і для оточуючих, кожен повинен займатися тим, до чого він має бажання та здібності.

Якщо ж поняття «особистість» пояснювати через поняття «людина», можна сказати, що особистість – людина зі сформованим світоглядом, самосвідомістю і здатністю до творчої самореалізації через діяльність. Самосвідомість являє собою свідомість і оцінку людиною самої себе як суб'єкта практичної, пізнавальної, культурної діяльності, як особистості. На шляху самоусвідомлення себе як особистості людини обов'язково стискається з визначенням своєї самостійності, окремоті, індивідуальності (що розуміється як одиничність, неповторність, винятковість) і спільності, подібності до інших. Безперечно, кожна людина прагне до неповторності, але в той же час вона потребує й певної схожості з іншими, єдності. Відчуття своєї неповторності і одночасно причетності до всього, що пов'язане з людиною, дає активна участь у діяльності, наприклад, у соціально-культурній. Така діяльність взагалі сприяє розвитку молодій людині: дає спосіб для виразу своєї індивідуальності через індивідуальну і колективну творчість, але одночасно з цим єднає її з суспільством.

Звичайно, не кожен студент пише музику, чи малює картини, але це не означає, що він не може сприяти розвитку культури, брати участь в соціально-культурній діяльності. Важливим складником національної культури є культура окремої особистості, а щоб вона знаходилася на високому рівні – потрібно навчатися. Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави [1]. Під навчанням розуміється не тільки перебування в закладах освіти, першочергово мається на увазі – самоосвіта. Планування свого життя, читання, самостійне добування знань з різних джерел, своє фізичне удосконалення, відвідування спортивних секцій, різноманітних музеїв, галерей, театрів, концертів – це все здавна відомі аспекти самоосвіти та підвищення культурного рівня.

Значна частина сучасних студентів веде досить пасивне життя, яке не сприяє підвищенню інтелектуального, фізичного та духовного рівня. Якщо звернутися до соціологічних опитувань, то художня творчість, громадська робота, відвідування спортивно-культурних закладів та гуртків посідають останні місця у таблиці споживання вільного часу молоддю. Низький рівень активності відбувається через лінощі, певні психологічні потреби та особливості світогляду: сором'язливість, різноманітні страхи тощо. Коли ж студент намагається бути соціально активним, то стискається з безліччю перепон, перш за все – психологічних. Виникають вагання, невпевненість у своїх можливостях щось зробити, щось змінити. Утворюється так звана тріада «культура – суспільство – особистість», яка є соціально-філософською і культурологічною проблемою, що включає в себе безліч аспектів (як узгоджуються інтереси особистості і суспільства, яка роль особистості в культурному прогресі та ін.).

Але всі ці проблеми мають і конкретні шляхи вирішення. В місті Красноармійську і районі широко проводиться робота з реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту, забезпечення кожній людині вільної реалізації гарантованого права на заняття фізичною культурою та спортом. Суспільство, в якому гармонійно поєднуються духовний і фізичний розвиток громадян, надійно застраховане від деградації. Високий інтелектуальний та фізичний рівень громадян є гарантом майбутнього нації, утвердження в ній здорового способу життя, процвітання. Фізична культура та спорт є невід'ємною культурою суспільства, забезпечує потреби людини у фізичному і духовному розвитку, орієнтує на здоровий спосіб життя, зміцнення здоров'я та сприяє підвищенню рухової активності населення.

На території міста Красноармійська функціонують дитячо-юнацька спортивна школа, спортивний комплекс «Юність», фізично-спортивний комплекс «Олімпійський». В цих спортивних закладах працюють досвідчені тренери, а молодь займається в улюблених спортивних секціях з міні-футболу, футболу, волейболу, легкої атлетики, настільного тенісу, боротьби дзюдо, самбо, боксу, шахів та шашок, спортивної гімнастики, велоспорту.

В регіоні і за межами знають також і про досягнення студентів Красноармійського індустріального інституту ДонНТУ - спортсменів дзюдоїстів та легкоатлетів. В Красноармійському індустріальному інституті навчається молодь, що захоплюється і живе спортивним життям. Студенти мають серйозні перемоги в обласних змаганнях, перемагають в Чемпіонатах області, Універсиадах, виступають на Чемпіонатах України. Є в Красноармійському індустріальному інституті свої майстри спорту і кандидати в майстри спорту з дзюдо і легкої атлетики. У вересні 2009 році Красноармійський індустріальний інститут державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет» святкує своє 50-річчя і всі спортивні досягнення і перемоги студенти інституту присвячують такій важливій даті.

Проте не завжди участь у соціально-культурній діяльності пов'язана з активними фізичними заняттями. Окрім них завжди є можливість просто цікавитися спортивним життям улюблених спортивних колективів. У місті Красноармійську, наприклад, функціонує фан-клуб «Красноармійськ», який організований студентами КП ДонНТУ і за їх активної участі. Він є частиною чисельного футбольного фан-клубу «Шахтар» міста Донецька. Усі шанувальники команди «Шахтар», молодь міста, мають можливість вболівати за команду в різних регіонах країни, де відбуваються ігри Чемпіонату України з футболу. Фан-клуб «Красноармійськ» організовує відвідування всіх матчів улюбленої команди. Студенти Красноармійського індустріального інституту змогли побувати в таких старовинних містах – Києві, Харкові, Одесі, Полтаві, Дніпропетровську, Сімферополі, Луганську, Ужгороді, Сумах, побували за кордоном – в Афінах, Варшаві, Лісабоні, Москві, мали можливість ближче ознайомитися з історичними пам'ятками культури цих міст.

Фан-клуб «Красноармійськ» у співпраці з дитячо-юнацькою спортивною школою протягом року організовують змагання з футболу і міні-футболу між командами шкіл, ліцеїв, педучилища та інституту. Студенти Красноармійського індустріального інституту перемагають в цих змаганнях, займають призові міста

та активно беруть участь у змаганнях всіх видів спорту, які проводяться в місті Красноармійську та районі і приурочені пам'ятним датам міста та державним святam Дню Перемоги, Дню Конституції, Дню молоді, Дню Державного Прапора України, Дню Незалежності України, Дню фізичної культури та спорту, Дню визволення Донбасу, 85-річчю заснування Красноармійського району.

Отже, простору для творчої діяльності молоді людини вистачає. Якщо ми захочемо щось зберегти, а інше – змінити, то ми це зробимо, бо головне усвідомити та йти до своєї мети. Діяльність характеризує людину як особистість, особистість же у свою чергу обирає вид діяльності. Від того, на що спрямована ця діяльність і наскільки вона активна залежить і майбутнє нашої молоді, і майбутнє нашої держави.

Список використаної літератури:

1. Адміністративне право України // Загальна характеристика законодавства у сфері науки і освіти – <http://ebk.net.ua/Book/Admpravo/072-073.htm>
2. Вікіпедія // Вільна енциклопедія – <http://uk.wikipedia.org/wiki>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Анікеєва Ганна Миколаївна - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка

Білецька Людмила Леонідівна - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

Білогуб О.Ю. - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка

Бутурлімова Тетяна Михайлівна – Димировський міський ліцей, вчитель математики та інформатики

Василенко Анатолій Іванович - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

Василенко Олена Володимирівна – викладач Донецької філії українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі, м.Донецьк.

Винник Олена Олександрівна - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри Природничих наук.

Вискребець А.С. - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент.

Давидов Павло Григорович – Донецький інститут залізничного транспорту, м.Донецьк, кандидат філософських наук, доцент кафедри Соціально-гуманітарних дисциплін.

Гусєва А.Е. - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка

Гобиш Наталя Василівна – Димтровський міський ліцей, вчитель хімії та біології

Дорофєєв Б.В. - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент

Додонов Роман Олександрович – Донецький національний технічний університет, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри Філософії.

Додонova Віра Іванівна – Донецький національний університет, докторант кафедри філософії, кандидат філософських наук, доцент

Дяченко Наталія Іванівна - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

Дяченко Наталія Олександрівна - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри Економіки і менеджменту.

Иценко Денис Вікторович - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент

Іванісов Сергій Миколайович - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, доцент кафедри Економіки і менеджмента

Кашкарева Анна Сергіївна – Красноармійський навчально-виховний комплекс, учениця

Клімова Наталія Олексіївна – Красноармійський міський ліцей «Надія», заступник директора.

Кліменко Надія Сергіївна – Красноармійський навчально-виховний комплекс, учениця

Кравчук Христина Анатоліївна – Донецький національний технічний університет, аспірант

Крохмалюк Ірина Володимирівна - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка

Кушнір Юлія Володимирівна – Донецький національний технічний університет, старший викладач

Липинський Віталій Володимирович - Донецький національний технічний університет, доктор історичних наук, професор кафедри історії

Лозінська Вікторія Валентинівна – відділ освіти Красноармійської райдержадміністрації, методист

Левченко В.В. - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент.

Лецова О.С. - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка

Лещенко Наталія - Красноармійський міський ліцей «Надія», учениця

Нагорна К.Д. - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка

Немцева Наталія Сергіївна - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

Онанко Тетяна Вікторівна – Красноармійський міський ліцей «Надія», викладач англійської мови

Пархоменко Марина Миколаївна - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

Пелехань Ірина Геннадіївна - Красноармійський навчально-виховний комплекс, заступник директора

Путрегай С.В. - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент

Пшеничнюк А.І. - Красноармійський міський ліцей «Надія»

Рак Ю.І. - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент

Рязанцев Микола Олександрович - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, доцент кафедри Розробки пластових родовищ, кандидат технічних наук

Рязанцев Антон Миколайович - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент

Самофалова Тетяна Володимирівна - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

Сергієнко Людмила Григорівна - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничих наук.

Сергієнко Микола Іванович - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, провідний фахівець АУП

Сервачак Олена Вікторівна - Красноармійський навчально-виховний комплекс, практичний психолог

Сименко Р.Д. - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент

Смілянська Наталія Василівна – Красноармійський ліцей Надія, учитель української мови та літератури

Смірнов В.В. - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент

Соловьева Вікторія Вікторівна - Красноармійський міський ліцей «Надія», практичний психолог

Сорока Тетяна Миколаївна - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка

Скалозуб Олена Миколаївна - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

Скалозуб Леонід - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент

Соколовський Володимир Павлович - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

Токовенко Аліна Олександрівна – Красноармійський навчально-виховний комплекс, учениця

Фоменко Марина Вікторівна - Донецький національний технічний університет, кандидат філософських наук, доцент кафедри Філософії.

Фоміна Н.В. – Димитрівський міський ліцей

Федоренко Валентина Федорівна – Красноармійський міський ліцей
Надія, викладач хімії, біології

Черкавська Тетяна Михайлівна – Дніпропетровський національний
гірничий університет, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки

Шинкаренко Ірина Валентинівна - Красноармійський індустріальний
інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м.
Красноармійськ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

Юсин А.В. - Красноармійський міський ліцей «Надія».

Ялдишева Світлана Василівна – ЗОШ № 5, вчитель української мови і
літератури

Якушев Олександр Володимирович - Красноармійський індустріальний
інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м.
Красноармійськ, студент

Яцюк Микола Миколайович - Красноармійський індустріальний інститут
ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м.
Красноармійськ, заступник декану ФТОВ, старший викладач кафедри Соціально-
гуманітарної підготовки

Наукове видання

**ФІЛОСОФСЬКО - ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ
ТЕХНІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ**

Матеріали III регіональної науково-практичної конференції

м. Красноармійськ, 12 березня 2009 р.

*Комп'ютерна верстка
та обкладинка:*

О.П.Пославська